

विजयादशमी.

कादंबरी

भाग १.

अक्टोबर,

१९१३.

आश्विन,

१८६९.

वर्ग ५.

पुरुषोत्तम विश्राम मावजी.

अंक ३७.

हर हालमें खुश हूँ

ग़म उमने दीया ग़मतो उमी ग़ममें रहे खुश.
 और उमने जो ग़लत दीया मातममें रहे खुश
 खानेको मीठा कमतो उमी कममें रहे खुश.
 जीम तोर कहा उमने उस आयम मे रहे खुश.
 दुःख दे दे मे, आफ़तमें, ज़्वालमें खुश हूँ
 पुर हूँ बोली मर्द जो हर हालमें खुश हूँ

(नज़ीर.)

आशा बद्ध जन । काय जाणें नागयण
 कुरी इद्रियाची सेवा । पाहे आवडीचा हेवा
 भ्रमले चावले । तैसे उचित न कळे
 तुका हणें विपे । अन्न नाशियेले जैमें

(तुकागम.)

बैर, प्रीति, अभ्यास यश, होत होत ही होय,
 यह रहीम निज सग ले, जनमत जगत न कोय,

(रहीम.)

✓ OURSELVES.

1933

We take this opportunity to tender our hearty and sincere thanks to the numerous subscribers and patrons of Suvarnamala to whose kind support the Suvarnamala owes its success. The Suvarnamala with its preponderating element of artistic illustrations is a novel venture and we mention it with satisfaction that our efforts in the service of art are generously appreciated all over. The Suvarnamala enters into its fifth year and appears in a new garb suited to its age and will greet our reader every monthly.

In this land of our India art is fondly cherished from time immemorial. Many times in the vortex of currents and cross currents it may have been merged for some time but always it came out shining with added grandeur. It is again going through a period of transition and the devotees of art alive to the situation as they are are spring no pains for its revival. Originality and reflection of our national individuality is the ideal steadily kept in view and the Suvarnamala is contributing its own quota to that cause. Indian mythology and classical dramas and other literary works were freely and fully illustrated. We cannot but mention here that our artists ventured to express in picture the grand and lofty ideas in Shri Bhagavadgita and the popularity and consequent demand of those pictures completely prove that they have attained a large measure of success. That the majesty of the original cannot be imitated is certain. The mysticism of the whole will never be adequately illustrated yet our artists freely entered into the spirit of Shree Bhagavadgita which is plainly reflected in the pictures. Very shortly we intend to publish the whole of the Bhagwadgita with complete illustrations.

The fifth year will see also a new change in illustrations as it is intended to illustrate the lives of saints ancient and modern and also to depict social functions of our people. Historical illustrations will be our special feature and no efforts will be spared to take every opportunity to exhibit the works of best artists in India as represented in various art exhibitions. In short the Suvarnamala will be as attractive as possible in every respect.

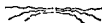
A word as to the dresses in our pictures. The dresses in which our pictures are garbed have given rise to a storm of controversy among the antiquarians and lovers of art and it is a matter of congratulations that the attention is drawn to this important subject. Of course in absence of any standard style for proper guidance the artists do garb their heroes and heroines after their own ideas and fancy. Our artists also have done the same thing yet in justice to them we must mention here that various styles are adopted and it stands to their credit that they have succeeded all through. It will be idle to enter into that controversy here yet we may be allowed to record humbly our own opinion that the best standard and style of dress can be found only in ancient fresco paintings which we find in the famous Ajanta caves. At least this much will be granted that the paintings thereof represent the dresses and figures prevailing at the time of their creation. Keeping this ideal before our eyes our artists have depicted and dressed all the pictures of Kadambari in this number in the style and fashion of the paintings at Ajanta caves. Not only that but the whole scene of royal court represented in one of the pictures is taken just after the royal court painted in Ajanta caves. We humbly hope that our art loving readers will appreciate our efforts.

Lastly we can not but express our thanks to our artists one and all specially **Mr M V Dhurandhar** who has already made a name for variety and originality of designs.

We shall consider our efforts to be of some service at least if we succeed in engaging the attention of our readers to devote their time and energy in the service of art and to replace it on the proud pedestal which it occupied once.

Please accept Dussert greetings of

PURSHOTAM VISHRAM MAWJI

Ladies bathing in the Vetravati.

वेदावती स्नान.

The Royal Court

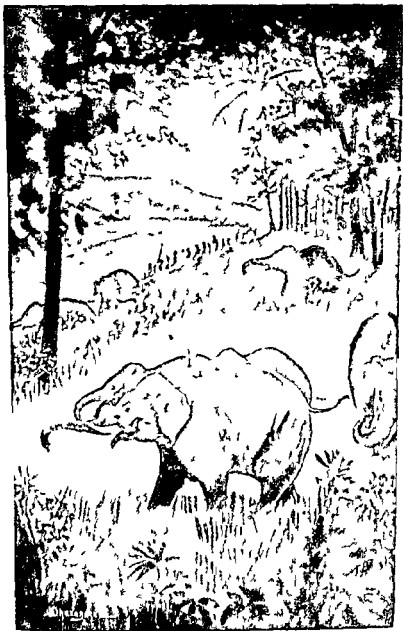

स्नान

शिवार

Destruction of parrots

शुक्र सहार

जावाली कृषी.

KADAMBARI.

(BANABHAT)

— o —

King Shudrik of immortal fame was ruling in his capital Vidisha by name on the banks of the Vetravati. His sway was universal and feudataries from all parts of the world paid homage to him. He was endowed with all princely virtues and was a great patron of art and learning. Poets, priests and philosophers thronged his court and he appreciated their talents, always rewarding them with princely gifts. Vidisha his capital was visited by all and it shone with splendor like the capital of Indra the King of gods in heavens. The river Vetravati surrounded the capital and it formed a girdle round it. The waters of Vetravati were stirred into waves by the ladies of the city going there and diving in waters early in the morning (see picture No 1). In beauty and splendour the waters of the river vied with the beauty and splendour of rainbow owing to the colours with which the elephants were painted and ornamented being washed there. Swans and other beautiful birds lent an additional charm to it. The prince was a handsome youth and ruled with justice tempered with mercy. One day the king attended his court when a maid servant approached the king and kneeling down and with hands folded informed the king that a beautiful and charming daughter of a chandal wished to wait upon the king and that she had with her a parrot in a cage which she desired to present to the king. The king's curiosity was excited and he ordered the door keeper to introduce the daughter of chandala in his presence. The door keeper ushered her in when she saw the king seated on a throne in the centre surrounded by a number of feudatories. With a view to attract attention the girl struck the floor with the stick in her hand. The king and the

---

The **Kamala** hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds the luxuriant growth of hair

courtiers turned their eyes to her when they saw first an old man standing in front of the girl. Though old his physique was remarkable in strength and form. Behind the old man one boy was standing with a cage in hand in which was seen a beautiful parrot all green. The girl also made a dignified homage to the king and the old man taking the cage from the hands of the boy presented it to the king and said "Great king, this parrot is a jewel on earth. Its name is Vaishampian and it knows all languages in the world. It is well versed in science and philosophy, has a first hand acquaintance with history, poetry and dramas. It knows the art of reconciling husband and wife, talks sweet and throws a spell of joy wherever it is taken. Therefore I request you to accept it as a present." With these words the old man presented the cage to the king when the parrot faced the king and with its right leg up and with a clear voice the parrot sang a song full of poetry and in praise of the king (see picture No 2). The king was extremely pleased with the parrot and accepted the present. The sweet poetic words uttered in a clear tone made a strong impression on the king and the king was lost in wonder at the achievements of the parrot. It was the time for taking a bath so the king left the court after issuing directions to entertain the daughter of chandala, the old man and the boy. He sent the parrot to his queen with orders to feed him well and went to bath. He was first besmeared with scented oils by the maids of court and he seated himself on a silver stand.

The maids were beautiful and some of them were lotus coloured and consequently the jugs in their hands looked like lotuses. Some of the maids had silver jugs and the jugs looked like full moon and the streams of water from the jug looked like rays of the moon (see picture No 3). After bath the king worshipped and the usual prayers were attended to. Dinner was awaiting

---

For high class Printing Works, please refer to
 "The Lakshmi art" Byculla, BOMBAY

him and the king enjoyed the rich preparations in company of his friends and companions. After dinner he went to the drawing room which was ornamented with white screens which lent an additional charm to the already beautiful drawing-room with the golden posts. After indulging in conversation with his friends on various subjects the king ordered the parrot to be brought in his presence. The door-attendant of the queen brought the cage and with a deep bow informed the king that the queen had sent the parrot and was highly satisfied with it.

The king took the cage into his hand and inquired of the parrot whether it enjoyed the food that was given to it. The parrot said "King of kings, what can be wanting in your palace? I enjoyed the food and it tasted like nectar". When asked by the king to narrate the life history of the parrot (see picture No 4) it continued "O king, in Vindhya forest there is a beautiful lake called Pampa at the side of which the sage Agastī practised penance. Just near the hermitage grew a *Shinshipa* tree in which there was the nest of my parents. I was born in that nest when my parents had advanced in age and my mother did not survive long after my birth to enjoy the blessed happiness. Old as my father was, he brought me up with all the care of loving father and fed me with what he could collect from under the tree. In course of time I became full-fledged yet I had no power of flying. One day a great noise disturbed our quiet peace.

Lions began to roar, elephants ran here and there making a pitiful noise, the deer left off their herds and were led astray. The birds were fleeing from tree to tree to save their lives. Added to all was the big noise of hunting parties and of their weapons. All this indicated a hunt-carried on by the *Bhills*. (see picture No 5). After a time peace prevailed and as I was burning with curiosity to see what happened I peeped my head out and threw a

---

It is **Kaminia** hair oil only that restores in full the old beauty and richness of hair

courtiers turned their eyes to her when they saw first an old man standing in front of the girl. Though old his physique was remarkable in strength and form. Behind the old man one boy was standing with a cage in hand in which was seen a beautiful parrot all green. The girl also made a dignified homage to the king and the old man taking the cage from the hands of the boy presented it to the king and said 'Great king this parrot is a jewel on earth. Its name is Vrushampian and it knows all languages in the world. It is well versed in science and philosophy has a first hand acquaintance with history poetry and dramas. It knows the art of reconciling husband and wife talks sweet and throws a spell of joy wherever it is taken. Therefore I request you to accept it as a present.' With these words the old man presented the cage to the king when the parrot faced the king and with its right leg up and with a clear voice the parrot sang a song full of poetry and in praise of the king. (see picture No 2) The king was extremely pleased with the parrot and accepted the present. The sweet poetic words uttered in a clear tone made a strong impression on the king and the king was lost in wonder at the achievements of the parrot. It was the time for taking a bath so the king left the court after issuing directions to entertain the daughter of chandala the old man and the boy. He sent the parrot to his queen with orders to feed him well and went to bath. He was first besmeared with scented oils by the maids of court and he seated himself on a silver stand.

The maids were beautiful and some of them were lotus coloured and consequently the jugs in their hands looked like lotuses. Some of the maids had silver jugs and the jugs looked like full moon and the streams of water from the jug looked like rays of the moon. (see picture No 3) After bath the king worshipped and the usual prayers were attended to. Dinner was awaiting.

him and the king enjoyed the rich preparations in company of his friends and companions. After dinner he went to the drawing room which was ornamented with white screens which lent an additional charm to the already beautiful drawing-room with the golden posts. After indulging in conversation with his friends on various subjects the king ordered the parrot to be brought in his presence. The door-attendant of the queen brought the cage and with a deep bow informed the king that the queen had sent the parrot and was highly satisfied with it.

The king took the cage into his hand and inquired of the parrot whether it enjoyed the food that was given to it. The parrot said 'King of kings what can be wanting in your palace? I enjoyed the food and it tasted like nectar.' When asked by the king to narrate the life history of the parrot (see picture No 4) it continued "O king, in Vindhya forest there is a beautiful lake called Pampa at the side of which the sage Agasti practised penance. Just near the hermitage grew a Shishipa tree in which there was the nest of my parents. I was born in that nest when my parents had advanced in age and my mother did not survive long after my birth to enjoy the blessed happiness. Old as my father was he brought me up with all the care of loving father and fed me with what he could collect from under the tree. In course of time I became full fledged yet I had no power of flying. One day a great noise disturbed our quiet peace.

Lions began to roar, elephants ran here and there making a pitiful noise, the deer left off their herds and were led astray. The birds were fleeing from tree to tree to save their lives. Added to all was the big noise of hunting parties and of their weapons. All this indicated a hunt carried on by the Bhills (see picture No 5). After a time peace prevailed and as I was burning with curiosity to see what happened I peeped my head out and threw a

---

It is **Kaminia** hair oil only that restores in full the old beauty and richness of hair

glance all round when I saw a young man strong and stout of physique seated in the middle of all the Bhills obviously their leader. The picture of a young man with no aim and object beyond enjoying himself at the cost of the lives of other poor innocent creatures put me to think out the whole problem when all the hunting party approached the tree on which I was and camped there for rest. All departed after a while except an old Bhil who remained behind and counted all the nests on the tree. After a while he began to climb the tree and began to forcibly draw out the young ones from the nest. My father was lost in terror and could not understand what to do. Finding his situation helpless he made frantic efforts to save my life but they were of no avail. Sheer love of the highest type at last gave him an idea and he concealed me completely under his old wings. Death could not be stayed and that man by turn came to our nest and there thrust his death-dealing hand in our nest (see picture No 6). My father tried to thwart him by his beak but the powerful man drew out my father and killed him and threw him aside. Fortunately being concealed under his wings I was not seen by the man and I some-how crawled to a tree and there hid myself. Thirst at last forced me out of it and I tried to go forth in search of water but could make no progress and fainted. Harita the pupil of the famous Jabali was going by the way to the lake for bath and accidentally he saw me struggling for my life and took pity on me. Good men are endowed by nature with a soft heart and he took me up and carried me to the lake. When at the lake Harita lifted me up and dropped water in mouth by his fingers (see picture No 7). After bath Harita went to the hermitage of Jabali. There I saw in the middle one Asoka tree under which sage Jabali was sitting. He was an old man and seemed to have seen many summers. His body though worn out looked strong enough. His beard was long and flowed down to his breast (see picture No 8).

कादंबरी.

(वाणभट्ट.)

मालव देशांत वेन्नावती नदीनें वेष्टिलेली विदिशा नांवाची एक राजधानी होती. त्याठिकाणां शत्रूक नांवाचा राजा राज्य करोत असे. त्याची सत्ता सर्व पृथ्वीवर असल्यामुळे सर्व राजे त्याची आज्ञा शिरसा मान्य करीत असत. तो भूलोकचा इंद्रच आहे असें सर्व लोकांस वाटत असे. त्यानें आपल्या प्रतापाच्या योगानें व प्रेमाच्या योगानें सर्व मांडलीक राजे आपल्या अगदीं हातांत ठेविले होते. सार्वभौम राजाच्या अंगा जी लक्षणे असावी, तीं सर्व त्याचे ठिकाणीं होती. सद्गुणांचे राहण्याचे ठिकाणच, काव्यरूप अमृतरसाचा जणू उगमच, रसिक जनांस आधारभूत, चतुर पुरुषात अग्रगण्य असा तो राजा होता. त्या राजाची विदिशा नावाची राजधानी होती. ती इतकी विस्तीर्ण होती कीं, सर्व त्रिलोक्य तिजपामून उत्पन्न झालें आहे कीं काय असें वाटत असे ! त्या राजधानीला लागून वेन्नावती नावाची नदी होती. मालव देशांतील सुंदर स्त्रिया वेन्नावती नदीत स्नाने करण्याकरिता जात असत व त्या त्या ठिकाणां डुंघत असल्यामुळे त्या नदीत तरगावर तरंग उठत असत. (चित्र १ ले पहा.) राजाचे रंगविलेले हत्ती त्या नदीत पाहण्याकरिता जात असत व त्याच्या अगावरचे रंग धुतले जाऊन नदीत पसरत, त्यामुळे सभ्याकालाप्रमाणें नदीची शोभा दिसत असे नदीच्या तीरावर राजहस पक्षांचे कळप फिरत असल्यामुळे त्याचे शब्दही त्या ठिकाणां घुमत असत राजाने सर्व पृथ्वी जिंकून वश केली असल्यामुळे त्यास राज्यातील बिलकूल काळजी उरली नव्हती. परद्वीपांहून देवीलं राजे येऊन त्याच्या मेवेस तत्पर राहत असत. तो राजा तरंग व रससंपन्न होता, परंतु त्याला संतति केव्हां होते द्वाणून प्रधानादिकांचे लक्ष तिकडे अगदीं लागून राहिले होतें राजाचे लक्ष शत्रूंच्या पराभवाकडे व शरीरसंपत्ति चांगली राखण्याकडे होतें. तो आपले प्रियमित्र राजपुत्र

कामोनीया तलाचा उपयोग केल्यानें केस सुंदर, काळेभोर, रेशमाप्रमाणें नरम आणि दाट लांब होऊन स्त्रियांच्या सौंदर्याचा वृद्धि होते;

यांजवरावर कधी गायनांत, कधी शास्त्रीय विषयाच्या विवेचनांत, कधी अरण्यांत जाऊन मृगया करण्यांत आपला वेळ आनंदाने घालवात असे. एके दिवशी कमलवने प्रफुल्लित करीत भगवान सूर्यनारायण उदय पावून आकाशावर चढ लागला आहे अशा वेळी शूद्रक राजा आपल्या सभामंडपात येऊन बसला. तो इतक्यांत एक द्वारपालिका राजाजवळ आली व जमीनीवर गुडघे टेकून व हात जोडून क्षणाली “ एक चांडाळकन्या वरोवर राघूचा पिंजरा घेऊन आली आहे. तिची अशी विनंति आहे कीं हें पक्षीरत्नही महाराजांच्या संप्रदाई असावे झणून ह्यास घेऊन मी येथे आले आहे आणि महाराजाचे दर्शनमुख घ्यावे, अशी माझी फार उत्कंठा आहे.” तिचे भाषण ऐकून राजाच मोठे आश्चर्य वाटले व त्याने तिला घेऊन येण्यास दासीस सांगितले. द्वारपालिकेने जाऊन त्या चांडाळकन्येस बोलावून आणिले. आंत आल्यावर तिने पाहिले तो सभेच्या मध्यभागी राजा बसला आहे व सभोवती पुष्कळ मांडलीक राजे बसले आहेत. याप्रमाणे राजाला पाहिल्यावर त्या चांडाळकन्येने सर्वांचे लक्ष आपणाकडे लागावे झणून हानाने वेळवाची काठी त्या सभामंडपाच्या फरस-बंदीवर आपटली. राजाची दृष्टी त्या चांडाळकन्येकडे गेली तेव्हा ज्याचे तात्पर्य गेले आहे तरी शरीर बळकट व पिळदार दिसत आहे असा एक वृद्ध पुरुष पहिल्याने तिच्यापुढे दृष्टीस पडला. तसाच त्या चांडाळकन्येच्या मागे एक मुलगा होता त्याचे हातांत सोन्याच्या ताराचा पिंजरा होता व त्यांत हिरवा-गार एक राघू होता तो चांडाळकन्याही फारच तेजस्वी दिसत होता. त्या चांडाळकन्येने वाकून प्रीतिपणने राजास प्रणाम केला. इतक्यांत त्या वृद्ध मनुष्याने राघूचा पिंजरा त्या मुलापासून घेतला व राजापुढे करून द्यावा, “ महाराज हा पोपट सर्व पृथ्वीत एक रत्न आहे. याचे नांव वैशंपायन. हा राघू सर्व भाषा जाणतो आहे. अनेक शास्त्रे, राजनीति, इतिहास, काव्ये, नाटके, व सर्व ललित यांस जाणणारा, स्तलेल्या स्त्रियांची समजूत करणारा, मनुष्यांची व जनावरांची लक्षणे जाणणारा आणि मधुर भाषणांनी आनंद देणारा असा हा आहे. याकरिता याचा महाराजांनी स्वीकार करावा ” असे बोलून त्या वृद्ध पुरुषाने पिंजरा पुढे ठेविला आणि तो मागे सरला. तो पुरुष मागे झाल्यावर त्या पिंजऱ्यातील राघूने राजाकडे तोंड करून व आपला उजवा पाय वर करून स्पष्ट व मधुर वाणीने जयजयकार केला व राजास अनुलक्षून काव्य पूर्ण असा एक आर्षा म्हटली. (चित्र २ रे पहा.) राजाने राघूच्या स्पष्ट, मधुर व

दिर्घावाला लालटा घी. घरमदासची गर्व जातीची उंची
देशी अतरे एवढेळ वापरा.

शुद्ध काव्याची फारच स्तुती केली व स्नानाची वेळ झाल्यामुळे राजा उठला व चाडळमन्येस “ या ठिकाणी स्वस्थ राहून विश्रांति घ्यावी ” असे सांगून व वैशंपायनास आत घेऊन जाऊन त्याचा व्यवस्था करण्यास दासीस सांगून तो अंतर्गृहात गेला व तेथे अगावरील भूषणे काढून त्याने व्यायामशालेत व्यायाम केला व नंतर स्नानगृहात गेला त्या ठिकाणा दासी तयार होत्या त्यांना मुगधी तले व मसाले राजाच्या अंगास लाऊन व चोळून ते निर्मल केले नंतर वरुण जगा ह्यावर बसतो तसा तो स्फटिकाच्या चौरंगावर स्नानाकरिता जाऊन बसला काही दासींनी पाचूचे कलश हातात घेतल्यामुळे त्याच्या हिरव्या कातीने त्या कमलिनीसारख्या दिसत होत्या व त्याच्या हातातील पाणी ओतण्याचे कलश कमलपत्राच्या श्रेणासारखे दिसत होते काहा दासींना रुप्याचे कलश घेतले होते, त्यामुळे त्या शुरुषधातील रात्राप्रमाणे दिसत होत्या ! त्याचे हातातील कलश चंद्राप्रमाणे दिसत होते व त्यातील जलधारा चंद्रिनेप्रमाणे शोभत हात्या ! कलश उचलण्याच्या धर्माने त्याच्या अंगास धर्म आल्यामुळे, ह्या जलदेवता स्फटिकाच्या कलशात तीर्थजले घेऊनच आल्या आहेत की काय असे भासत होते ! (चित्र ३ रे पहा) अशा रीतीने निमल स्नान करून सूर्यास अर्घ्य दळून पितरास तर्पण करून त्याने शिवपूजा केली व नंतर होम करून आपल्या अगावर भूषणे घालून उत्तम वस्त्रे परिधान केली पुढे राजपुत्रासह मोठ्या प्रेमाने त्यान उत्तम पक्वान्नाचे भोजन केले भोजन झाल्यावर राजाने तानूल ग्रहण करून आपल्या बैठकीच्या दिवाणखान्यात गेला त्या ठिकाणा चोहोबाजूस शुभ्र पडदे लाविले होते तेथे करून ह्या स्फटिकाच्याच भिंती आहेत की काय असा भास होई ! त्या दिवाण खान्यास सुवर्णाचे खांबे होते दिवाणखान्याच्या मध्यभागी असलेल्या पलंगावर बसून शुद्ध राजा काहा वेळ राजपुत्राबरोबर इकडच्या तिकडच्या गोष्टी बोलत बसला, नंतर त्या राघूचे वर्तमान समजण्याविषया राजास उत्कट वाढून त्याने द्वारपालाकडे तो राघू आणण्यास सांगितले तिने जाऊन आज्ञेप्रमाणे तो राघूचा पिंजरा तेथे आणिला त्या द्वारपालाबरोबर एक वृद्ध द्वारपाल होता तो राजास लवून नमन करून ह्याला, “ महाराज, पाणी साहेबाना राख्यास पाठविले आहे ” मग राजा त्या राघूस ह्याला “ तुला आज्ञात स पदार्थ खावयाम मिळाले ना ? ” तो ह्याला “ महाराज, आपल्या येथे काय कसा आहे ? मी सर्व आवडते पदार्थ खावे व ते सब मला अमृता

सारंगे फारच मिष्ट लागले।” (चित्र ४ वे पहा.) मग राजाने त्यास त्याचा सर्व वृत्तात पुसताच तो ह्मणाला “विंध्याख्यात दंडमारण्य ह्मणून एका प्रदेश आहे त्यात अगस्ति ऋषाचा आश्रम आहे त्या आश्रमातच बाल पपा सरो वराच्या बाजूस एक शिशिपा वृक्ष आहे त्या वक्षावर एकदा जुन्या घरट्यात माझा जन्म झाला. प्रमूता काळाच माची माता प्रसव वेदनेन पाडित होऊन परलोकास गेली माझा बाप वृद्ध होता तरी त्याने मोठ्या कष्टाने माचे लालन पालन केले मला पस फुटू लागले एके दिवशी सूर्यनारायण आपल्या ग्रंथ तेजाने पृथ्वी तापवीत असता मृगया करण्याकरिता भिन्न लोक त्याठिकाणा आले व त्या योगाने जिकडे तिकडे कोलाहल मातला त्या भिन्नाच्या बाणान जत्रात होऊन सिंह गर्जना करू लागले हत्ता कळपातून फुटून सैरावंग पळू लागले. भयभात हरीण दीनस्वराने ओरडू लागले पक्षाही वृक्षावरून उडून कलमलाट करीत हिडू लागले धनुष्याच्या टणत्काराना व कोलाहलामुळे ते ठिकाण अगदा दणाणून गेले। (चित्र ५ वे पहा) मृगयेचा गलबला शांत झाल्यावर बाल स्वभावामुळे एवढी गडबड कशाचा आहे ती पहावी ह्मणून मी घरट्या बाहेर तोंड काढून पाहू लागलो तों मला त्याच मध्यभागी असलेला त्याचा मातंग नावाचा महाबलाढ्य तरुण असा नायक दिसला मी त्याच्या पारस्थितीचा विचार करात आहे इतक्यात तोच मी होतो त्याच शिशिपा वृक्षाखाली विभ्रंति घण्याकर्मिनी आला विभ्रंती घेऊन तो तेथून निघून गेल्यावर त्याचे पैकीच एक द्यातारा भिन्न त्या वृक्षावराल घरा मोठून वृक्षावर चढू लागला तो दूर दिसत होता व आता सव राघूचा पिलाना मागतो की काय असे वाटत होते असा तो अपरिहार्य व प्राण घातक प्रसंग भक्त्याच वेळी मऊन ठप्प्यामुळे माझा बाप भयाने कापू लागला व कावल्यापावल्या दर्शने वाताकट पाहू लागला काय करावे व काय न करावे ह त्याम मरणाचे वाट माझे रक्षण करण्यानिघरी तो व्याकुळ झाला आणि आता दुमरा दणाव नाही असे समजून भयाने निघून झालेल्या आपल्या पत्नीची मग शाहून व पायाशी पड घळून बसला इतक्यांत तो पाणी मग पायावरून फिरत फिरत आमच्या घरट्यावरून आला, आणि कृष्णमण्डपमाण भयंकर आणि काळ्या दगळे अगुस्मण करणाग असा अगुस्मण त्या दगळे आमच्या घरट्यात घालून त्याच्या पायाने त्याच्या हाताम वाचाने प्रहार फट (चित्र ६ वे पहा) तरी त्या अपमानातून त्याम न गाजतो कोण्याबाहेर काढून मागे मी पाहण्या पत्नीन इतून दगळा हाता,

तो याच्या दृष्टाम पडलो नाहा ! त्या दुष्टानें माझ्या बापाचा मान मुरगळून त्याने फेकून दिले तेव्हा मा तेथून निमडून प्राण बाचविण्याकरिता सरडत सरडत एक तमार उभ होता त्याच्या बुधात जाऊन लपून बसलों ! मला तृपा फार लागल्यामुळे मा पाण्याकरिता धडपडत पुढे चाललो इतक्यात महा तपस्वा जायाली ऋषाचा मुलगा हारित हा त्या रस्त्याने सरोवरावर स्नान करण्याकरिता चालला होता साधूचा मने कारणावाचूनही दयाद्र असतात माया ती अवस्था पाहून त्याला दया आला व त्याने मला उचलून सरोवराच्या काठा नेविले मरोवराच काठा आल्यावर त्या हारित ऋषाने आपला दंड-रमडलू खाल ठेविला आणि त्याने मला आपल्याजवळ घेऊन त्या सरोवरात उदरभित्ति आपल्या बाटानें माझ्या तोंडात रोडल व माझ्या अंगावरही थोडे पाण्या शिंपडल त्यामुळे मां थोडासा मावध झालो (चित्र ७ व पहा) यथा-विधि स्नान झाल्यावर मला जवळ घेऊन ता हळूहळू तपावनाखडे चालला. काहा अतंगवर एक अतिरमणाय असा आश्रम माव दृष्टास पडला. त्या आश्रमाच्या मध्यभागा एक सुंदर अशोक वृक्ष होता त्याच्या पाला भगवान् जावाला ऋषी वसल होते ते माझ्या दृष्टास पडले त्या महर्षीचा देह जेणे शुभ्र झाला हाता डोक पांढर दिसत होतें मस्तकावराल शुभ्र जय लाव लाव दिमत दाला त्यांना आपल्या कपाळावर भस्माचा त्रिपुंड लावला होता मर्नाचा मूर्ती कुश हाती गाल बसक व नाक उंच होते डाळ्यानाल बाहुल्या वक्र हाल्ला वानाराल कमाना वानाचा भोम्रे झाकून गेला हाता त्याची दाढा नाभापर्यंत लोंबत होता व अंगावर स्पष्ट शिरा दिसत हात्या खाद्यावर शुभ्र यज्ञोपवीत लोंबत होमे व उजव्या हातात स्वच्छ स्फटिक मण्याचा माग हाता. अंगावरची वस्त्रे फारच शुभ्र हाता. (चित्र ८ व पहा)

श्रीमद्—प्राणुल्लस—विनयित

काहंभयरी.

(पंचांश)

मालया देशा आवेनी निरिशा नामनी नगरीना गुडक नामे ना न
होतो हेवोनो गगन जेभ छिंद तेभ सर्व नृपतिमंडन तेनी व्याता
धीन हनु अहर्नी गगनता सर्व नगरी तेनामा हता शत्रुओ तेना
नामथी न मूर्ता हता तेनामा धमनो रास हनो अने प्रगमा मान
नित्रोमा न मूर्ता हता आवेआता हता आथी निशि नगरीनी
प्रग मूर्ती हती आ निशि नगरीनी आगे गाळु वेत्रांनी नरी
आरी गेरी हती आ नगरी ओली अथी निनील हती न नजे

ते नभास नाग अरी पत्ता होय अने ते ते मुन, ने लयी न होय
ते काभीनीआ ओळख वापरी

ત્રૈલોક્યનું એ મૂળ જ હોય નહીં એમ ભાસ થતો હતો. નદીના પ્રવાહમાં માત્રવાની વિલાસનીઓના સ્નાન કરવાથી અને સ્નાન કરવા આવેલા હાથીઓનાં કુંભસ્થળ ઉપરના સિંદૂર વડે તે નદીનું પાણી સંધ્યાઅમયના રંગ જેવું દેખાતું હતું, અને તેના કિનારા મદમત કલહંસ પશ્ચિમીના કાલાહલને લીધે ગાંજ રહ્યા હતા. આવી રીતે ચારે પાસથી ઘેરાયથી વિદિશા નગરીના રાજ્યએ સર્વ જગતને છતી લીધું હતું અને રાજ્ય તરફની તેને યતિકંચિત ચિંતા નહોતી. (નુઓ ચિત્ર નં. ૧)

આ રાજ્ય કોઈવાર મૃગયામાં, કોઈવાર શાસ્ત્ર કથામાં, કોઈવાર ઇતિહાસ અને પુરાણ શ્રવણ કરવામાં કોઈવાર ચિત્રવિનોદમાં, એમ વિવિધ પ્રકારના શ્રી વિલાસથી થતા સુખમાં મત નહીં ચાલતાં, આખો દિવસ મિત્રોની સાથે ગાળતો હતો. એક દિવસ મૂર્ચ્છાદય થયા પછી થોડી વારે છડી ગાલનારી પ્રતિહારી રાજ્યની પાસે આવી પોતાનાં છુટણુ જમીનપર ટેકવી નમ્રતાથી બોલી કે, હે રાજન! એક ચંડાલ કન્યા કોઈ પોપટને પાંજરામાં પુરી લાવી છે અને અરજ કરે છે કે “મહારો આશ્ચર્યકારક પોપટ અભિજ્ઞ ભુવનનું એક રત્ન છે એમ જાણી આપના દર્શનની અભિલાષાથી આપના ચરણ પાસે તે પહોંચે લઈને આવી છું.” મારે આપની શી આજ્ઞા છે? રાજ્યને પણ આશ્ચર્ય ઉપજવાથી તેને અંદર લાવવાની આજ્ઞા આપી.

અન્ત શોકાનનની પામે સ્તનયુગ, અનુધી બીનુ,
ભજે વિમુક્તાદાર, વતને નજો, રિપુ સ્ત્રીનુ.

આ સાબળી ગગને ઘણો મિમય થયો (જુઓ ચિત્ર નં ૨)
અને તેણે પોતાના નીનિશાઅમા પ્રીણુ કુમારપાનિત પ્રધાનને પક્ષી
ગતીની નિયમલુતા માટે કૃત્ય મધ્યાન્હ થયા એટલે સર્ રાજ
મહાનને વિમર્જન કરીને ગગન ગુદક સભાઅધાનમાથી ઉઠ્યો રાજપુત્રો
માથે અન્નશાળામા કમન્ન કરી ગગન આન ધરની ભૂમિ તરફ ગયે.
મુગિક મણિના બાન્દ ઉપર ગગનએ મેડક લીધા પછી આન કરાવનાર
ગણિદાઓએ ગગનની ઉપર સુરભું કનશયા ચદનયુત સુગધથી જગની
ધાગઆ કરી તેના શરીરને અભિષેકથી અન્ન કૃત્ય (જુઓ ચિત્ર નં ૩)
સ્નન થઈ ગયા પછી એ અંકદ ઝીણા વસ્ત્ર તેણે ધાગલુક્યો અને રેશમી
નજનો માથે ફેટો બાધ્યો પછી પોતાના નિયમાદિક કર્મ કરી બીજા
રાગઓની સાથે તેણે આનદથી ભોજન કૃત્ય

ભોજન થ્યા પછી મુખપાત્ર લઈ રાગ સભામડપ તરફ ગયો
અને એ બીઠાવેના પનગ પર જઈ બેઠો તેની તનનાર પકડનાર દાસી તેના પગ
ચાપવાબેઠી બીજીબી ચમર ઉગડનાલાગી રાગનુ મન રેશમપાયનનુ વ્રતાત
જાણુવા અધીઃ થઈ રહ્યુ હતુ તેથી પોપન્ને લઈ આનના એક દાસીને હુકમ
કર્યો નામાએ પોપન્ને પાગનસાથેજ લારી રાગ પામે મુકયો રાગએ
પોપનની પાસેથી તેને રાણી તરફથી મળેના ભોજનાદિક મળધી સમાચાર
જાણી તેને તેના જન્મ, દેશ તથા નામ, માતાપિતા મિગરે બાપત પ્રશ્ન કર્યા
પછી નધારેમા પૂછ્યુ કે વેદાભ્યાસ તથા શાસ્ત્રાભ્યાસમા શી રીતે પ્રીણુ
થયા, પછીના વેગમા આપ ડાઈ ગુપ્ત પુરૂષ છે પાગરામા કયાથી
પડાયા છે આગવના હાથમા શી રીતે આયા છે આના જવાબમા
વૈશામ્પાયન નિચાર કરી આદરથી બોલ્યો કે દેવ નાન ઘણી લાખી છે,
તો પણ જે આપની ઇચ્છા હોય તો સાબળો (જુઓ ચિત્ર નં ૪)
પોપનના આ જવાબથી સર્ આશ્ચર્યમિત થઈ તેના પ્રતિ જોવા લાગ્યા

પોપન બોલ્યો - નિધ્યાટવી નામે પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિનારાને અડગની
વનભૂમિ છે તે વનભૂમિ મ દડકાગુપ્તની અદરધર્મે રાગની ઉત્પત્તિ જેનુ એક
આશ્રમસ્થાન છે જેમા મહાર્ષિ અગત્ય તથા તેમના પત્ની હોપામુદ્રા રહે
છે, આ આશ્રમની પામે અગાધ જગથી ભરેલુ પપા નામનુ સરોવર
છે આ મગેવરની પશ્ચિમ બાજુમા મહોદુ જનુ શામની (શીમળાનુ)
વૃક્ષ છે જ્યા ઘણા પ્રકારના પક્ષીઓ વસે છે.

તે ઝાડની એક જુની બખોનમા મહારા નદ પિતા મહારી સાથે
ગેતાહતા મહારી માના મહાગ જન્મ પછી પ્રસન્નવેદનાથી મૃત્યુ પાની હતી
મહારા પિતા વૃદ્ધ હોવાથી પામે પડેના દાણુ લાની મોખરાવના તે વધે તે

કામીનીઆ તેન માયામા નાખવાથી ડડક આવે છે આખની ગરમી દૂર થય છે જેથી
બીઠાથીઓ અને મગજ સબધી કામ કરનારાઓને ધણુ જ ગુણકારક છે

मध्य भागमा ओ अओ नु ओड हनु डे तेरी शरमा नदानी
 भुनने मेना भडे जेना वृक्षास्थाओ ओमन शरीर घोशु री नाभ्यु
 एतु ओमना नानाभा लभनु निपुः डेनु हनु, द्रवनी वनरी
 मोतानी ह नती आगनीओनी यथमा डेवना हता यथमाथी पुमाज नी गी
 न्धा हता अरी गीने मगनभपः रेना भदामुनि नानातीने जेता भने
 मियाः धरो ? अरो नपनी डेवो प्रभार ७। (लुओ थि न ८)

वाणभट्टाचार्य प्रणिन.

कादंबरी.

मालव देशम नेत्रावती नदासे प्रष्टित विदिशा नामक एक
 नगरी थी। वहापर शूद्रक राजा राज्य करता था। राजान
 अपने बाहुबलम सब अन्य राजाआका अपन माडलिक बनाये थ
 मारिभौम नृपतिक जा जा चिह होत ह जे सब शूद्रक राजाम थ
 वह सद्गुणोंका वास्तव स्थान, काव्यरूप मुधाका उगमस्थान, रमिक
 चनोंका आश्रयस्थान, आर चतुर पुरुषोंमें अग्रगण्य एमा था
 विदिशा नगरी इतना तो विस्तीर्ण था का तानहा लाक उमीम पैदा
 हए है एमा भास होता था। विदिशाग्रामी सुंदर ललनाओं धरावता
 पर स्नानार्थ जाना थी आर वहा अनेक त हास जल्कांडा करती था
 नाना त हाक रगम रगे हुए शूद्रक राजाके अनक गजभी जल्कांडार्थ
 जात थे तब उनके शरीरक रग था जानेस पानीपर अनेक सुंदर

कामिनिथा तब बाउहा सुंदर कालागह नरम बनाकर बूझी
 करताई

दृश्य नजर आते थे. अनेक राजहंसके युथभी वहा जल प्राशनाथ आते थे. राजाने सर्व अन्य राजाओंको अंकित कर लिया था जिससे उसको राज्यसंवन्धी कुठभी चिंता न थी. परद्वीपस्थ अनेक राजाओ उसके मेधामें निरंतर रहते थे. (प्रथम चित्र देखो) शूद्रक राजा तक्षण तथा रूपमंपन्न था परंतु प्रधानादि सर्व सेवक राजमंततिके लिये अत्यंत उत्सूक थे. राजा अपने स्नेही राजपुत्रादिसह कभी गायनमें, कभी शास्त्रीय विषयके वादविवादमें, कभी शिकार खेलनेमें अपना समय आनंदमें व्यतित कर रहा था.

एक समय राजा प्रातःकालमें अपने दरबारमें आकर विराजमान हुआ था इतनेमें एक द्वारपालिजाने हाथ जोट अति नम्रतामें कहा. 'एक चांडालकन्या एक तांता साथमें लेकर आई हैं और उमका कहना हैं कि वह तांताभी एक संग्रह योग्य हैं तथा मैं राज दर्शनभी लेना चाहति हूं.' राजा यह सुन आश्चर्यमग्न हुआ और उस चांडाल कन्याको बुला लानेको आज्ञा दी. द्वारपालिका उसे ले आयी. प्रवेश करतेही चांडालकन्याने उस दरबारमें अनेक राजाओंसे परिचिष्ट ऐमा शूद्रक राजा देखा, सर्व दरबारस्थ जनोकी दृष्टि खेचनेके लिये उस चांडालकन्याने अपने यष्टीका जमीन पर प्रहार किया. राजाने उमके तरफ देखा तब एक वृद्ध परंतु जिसकी देह्यष्टि पुष्ट तथा अत्यंत बलवान है ऐमा पुरुष उस चांडालकन्याके आगेमें चल रहा था वैसाही उसके पिछे एक बालक हाथमें एक पिंजडा लिया हुआ था. वह चांडालकन्या अत्यंत तेजस्वी थी. उसने नम्र हो प्रोदतामें राजाको प्रमाण किया. उस वृद्ध पुरुषने वह पिंजडा लेकर राजाके सामने रखा और बोला, "हे महाराजा. यह

दिहोयाला लाला थी. धरमदाम का मुरमा, विश मोहिनी हेअर ओइल
 और गुलाब जलका उपयोग करो.

शुक एक रत्न है इसको वैशंपायन कहते हैं. यह सर्व भाषाभिज्ञ. अनेक शास्त्र, राजनिति, इतिहास, काव्य, नाटक, ललित आदि जाननेवाला, क्रोधवश स्त्रियोंको समजानेवाला, मनुष्य तथा पशुओंके लक्षण पहचाननेवाला और मधुर भाषण करनेवाला है. इसका स्वीकार किर्त्तिये." उस वृद्धका भाषण संपूर्ण होतेही उस शुकने राजाके सन्मुख हो अपना एक पद उठा राजाका जयजयकार कर काव्यमय राजाकी प्रशंसा की. (द्वितीय चित्र देखो) राजा वह उत्तम काव्य सुन प्रसन्न हुआ. राजाने उस चाडालकन्याको थोड़ा आराम करनेको कहा और उसकी योग्य तजवीज करनेको मंत्रीको कह स्नानार्थ जलमंदिरको स्नानगृहमें गया सर्व मिद्धता थी. परिचारिकाओंने नाना तन्हाके सुगंधी द्रव्य मर्दन किये. बादमें वरुण जैसा हसारूढ होता है वैसा राजाने स्फटिकासनपर आरूढ हो स्नान किया. अनेक परिचारिकाओं हाथमें मुवर्ण तथा रौप्य कलश ले राजाको स्नान कराता थी. (तृतीय चित्र देखो.) इस तन्हासे स्नान करके पितृतर्पण तथा पूजादि कर्म कर राजाने उत्तम भोजन किया. बादमें अपने मित्रोंके साथ दिवानखानामें वार्तालाप करते बैठा था इतनेमें उस तोतेका वृत्तांत श्रवण करनेकी उसे इच्छा हुई. द्वारपालिकाको उसे लानेके लिये आज्ञा की. तोता आ जानेपर राजाने उसको कुशल प्रश्न किये. (चतुर्थचित्र देखो.) बादमें राजाने उसे अग्रता वृत्तांत कह सुनानेको आज्ञा की तब तोता कहने लगा—“द्वंद्वकारण्यमें अगस्ति ऋषि के आश्रमके समीप पपा सरोवर हैं. उसके बाजूमें एक शिशिपा वृक्ष है. उस वृक्षपरके जुने पुराने शेंसेलेमें मेरा जन्म हुआ पसूतीके समयही मेरी माता मेरेको तज गयी. मेरे पिताने वृद्ध होतेभी बहुत कष्टसे मेरा पालन किया. एक दिन 'मिह्र लोक मृगया के लिये वहां आ पहुंचे.' और उनके

फामिनियाके उपयोगमें पुगतन कालमें प्रचलित ऐसी सुस्थिति बालकों प्राप्त होती है.

आगमनसे उस अरण्य में भयकर कोलाहल मचा. (पञ्चम चित्र देखो)
 वह कोलाहल शांत होनेपर बालस्वभावसे वह अज्ञातता का कारण
 क्या है यह देखनेको मैं घूमलेके बाहर देखने लगा तो एक भिड़
 उस वृक्षपर चढ़ रहा था. यह अपरिहार्य तथा प्राणवात्तक प्रसंग
 देख मेरा पिता अत्यंत भयभीत हो मेरा रक्षण करनेके लिये कुछ
 इलाज देखने लगा. इतनेमें वह पापी शिकारी हमारे घोंसलेके पास
 आया और उसने अपना एक हाथ अंदर टाला मेरे पिताने उलके
 हाथपर अपने चोचसे बहुत प्रहार किये (छठवा चित्र देखो) परंतु
 उस दुष्टने मेरे पिताको मार नीचे फेंक दिया तब मैं मेरे प्राणरक्षणके लिये
 वहांसे भागा और बाजूमें एक तमाल वृक्ष था उसके जड़में जा छिपा
 मैं बहुत तृप्राप्तात होनेमें पानीके खानमें था इतनेमें जाबालिपुत्र
 हारित उसी मार्गसे स्नानार्थ जा रहा था. मेरी वह श्रुति देख उसने
 मुझे उठा लिया और सरावरपर ले जा मेरेको उटक प्राशन करा
 स्नानमा कराया जिससे मेरेको बहुत होशियारी आई (सातवा चित्र
 देखो.) उसने अपना स्नानमध्यादि विधि पूर्ण किया तब वह मुझे
 साथ ले तपोवनमें गया. उस तपोवनमें एक सुंदर अशोकका वृक्ष
 था उसीके नीचे अत्यंत दैदिप्यमान शुभ्र जटा यज्ञपवित धारण
 किये हुए ऐसे भगवान् जाबालि रूपी मैंने देगे. (आठवा चित्र देखो.)

ચોર અને ગોદરેજની તીજેરી

૧૨૨૯

रसाकसी.

થોડા વખત ઉપર સરકારી ઓફીસોમાં ચોરોએ તીજેરીઓ તોડી ચોરા કરવા માંડયાથી ગોદરેજની તીજેરીઓ વીગે સન્કારે પરપુછ કંગી અને બનાવટ કેવી છે તે જોવા નમુના માર્ગ્યા. ગોદરેજ નમુના મોકલાવતી વખતે પોતાની અને બીજા મેકગેની તીજેરીઓની બનાવટના ફેરની સમજ આપી અને પરીણામમાં ગોદરેજને ૧૭૬ તીજેરીને આરડા મળ્યા.

હીંદુસ્તાન અને ખરમાની સેવીંગ એ કા માટે સરકારે
ગોદૃષ્ટની ૩૭૨ તીજેરી ખરીદી તે પેહેલાં બીજા મેકરની
તીજેરી સાથે આગમાં નાખી પગીક્ષા કરી હતી. બીજી તીજે
ગીમા સધળા કાગળને બળી ગયા હતાં જ્યારે ગોદૃષ્ટનીમા
સધવા જેવાંને તેવાંજ રક્ષાં હતાં.

કારખાનું-ગેસ કંપની પાસે,

પરેલ મુંબઈ.

THE FLAVOURING POWER DEFIES COMPETITION
OTTO MOHINI. *Regd)*

The celebrated delightful flavouring and lasting perfume of the age Only a few drops will convince you of its durable and marvellous fragrance A trial solicited

Price Large Bottle Rs 2

SOLE PROPRIETORS —

THE ORIENTAL DRUG & CHEMICAL Co

3 Fida Building Juma Masjid —Bombay

ओटो मोहिनी. (रजिस्टर्ड.)

सुवासिक आनन्ददायक मसुर, मनमोहक आणि अप्रतिम सेंट मात्र त्याचे चार पाच धव
 क्कालावर टाकले असता शिथिल दिवसपर्यंत चरेलीव्या ताज्या फुलाचा सुवास येता फक्त एक
 वेळ वापरून खानी करावा

विमत मोदी घाटली रु २ लहान कुपीस आणि १२

ओटो मोहिनी सुवासिक काढें एक दझनास बारा आणि

साक प्रोप्रायटर्स घी ओरीएन्टल ड्रग एन्ड केमीकल कंपनी

फीज शिर्डींग जुमा मस्जिद,—मुंबई

LATEST NOVELTY!!
SIMLA HAIR OIL.

Telegrams —
SACCHARIN
BOMBAY

An Up-To-Date Hair dresser
Promotes the growth of the
Hair, Stops falling and refreshes
the Brain Removes baldness
itching and makes the hair
glossy, and beautifies the face

A trial will convince you

Price Re 1/- per bottle

Postage extra

SOLE AGENTS

H R MODY & Company

Chemists, Druggists & General Merchants

No 10 Princess Street

Fida Building BOMBAY

હાનરોમાં ફક્ત એકજ બીનહરીફ

તે શું
ફક્ત.
જીવડું

શીમલા
હેઝર ઓઇલ.

ચેડાજ રખતમા સગા રંગના હજારો સદ્ગુહ્ય કુ મોમા
 વાહુજ પમદની પામ્યુછે આજ કાન સેકડો નનકે દગરો સુમધી તેવો
 મજનરમા ઊલારામ જાયછે પણ
 હુઆર એઈલ સગા બામ
 કરી શકે તેનુ નથી હીંગની પ
 હુઆર એઈલની એકર રખત અગમાયશ કરે એઈલે ખાત્રી થશે

आदली १ नी कीमत रु. १-०-०, पोस्टेज, रु. ० ४-०.

મોલ એજટમ, એચ, આર, મોદીની દ્વારા.

પ્રીનમેઝ મટી, રીદા બી ડીઝ-મુખ્યાર્થ.

47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 1043 1044 1045 1046 1047 1048 1049 1050 1051 1052 1053 1054 1055 1056 1057 1058 1059 1060 1061 1062 1063 1064 1065 1066

બાબુ એમ. ડી. ગુપ્તેનાં ઈનામી

શ્રી-પુરુષ-બાળક, તમામ માટે
માથામાં નાખવાનું સર્વોત્તમ

૨૭૨૮૨ નં. ૧૦૮.

વિશ્વમોહિની

હેર ઑઇલ

અને

ઈનામી ચાહ.

દરેક બાટલીમાંથી અને

દરેક ડબ્બામાંથી

ઉપયોગી કિંમતી

ઈનામી ચીજ

તીકજે છે.

કિંમત વિશ્વમોહિની હેર ઑઇલ

એક રૂપિયા.

ચાહના ડબ્બાના આના બાર

મુગંધીદાર અને કેશ વધેક
વિશ્વમોહિની હેર ઑઇલ.

ગંગા ગુલાબ વગેરે, દેવગુલાબ મુરબબાએ મુગંધીદાર તેલ,
આતર, દેશી દવાઓ, વિગેરે અનેક પવિત્ર
વસ્તુઓના વ્યાપારી.

દિલ્લીવાલા લાલા બિંદુ ધરમદાસ.

અમદાવાદ.

अमारां दिपावली

—अने—

नवा वरसनां

फॅन्सी कार्डो.

जथा बंध तयार छे.

व्हेराइटिज माटे आवीने जुओ.

लखो—

धि लक्ष्मी आर्ट प्रॉटींग वक्स-भायखळा, मुंबई.

अत्तरोके शौखीनोको खुपखबर.

हरकिस्मके फुलोंके अर्कसे तयार किया हुआ नया इत्र.

ओटो मंजरी

हरकिस्मके फूलोंकी बहार.

विलकुल नये किस्ममे यह ओगे मंजरी सेंट (इत्र) हमने तैयार किया है। ओटो मंजरी कस्तूरी, चमेली और अनेकानेक विलकुल नये नये सुगंधी द्रव्योंमे बनाया हुआ है। ओगे मंजरीका सुवास मनोत्सादक, मधुर और दिमाग तर्क करनेवाला है। इस ओगे मंजरी इत्र का एक बूद का स्माल या और कोई वषट्पेपर टाटनेसे माना अभी २ बगीचेंमेमे सेठपर राखे दूये मनोहर सुगंधकी बीछारमे तमाम मखन या आराम भवन गूँज कर उठता है। इस ओगे मंजरी इत्रका सुगंध दूरतक फैलकर कई दिनोंतक बराबर वायम रहेता है। एक समय इस ओगे मंजरी का व्यवहार करके खाशी करो

एक डाम (या पावलोना) के शीशीका मूल्य निम्न रु० १) हाऊ महमूद अलाहिदा।

के आर फाटक सुगंधी.

दारुद्वार-बर्ग नं० ४

INDIAN GOLDEN SERIES.

RUTUSAMHAR OF KALIDAS.

—and—

RAMAYAN PART II.

— o —

Will be out shortly.

The Indian Golden series means Hindu mythology and old Sanskrit dramas in pictures. It is a charming series of books beautifully bound and attractive in appearance. The ancient Sanskrit literature has no doubt its own unique value but the reality is ten-fold increased by choicest illustrations. The whole series stands unrivalled in get-up and apart from its value as presentation-copies it is a worthy addition to literary publications. The designs are the triumph of artists and no library will be complete without these books. All books are artistically printed on high class papers and are an all round pleasure.

No I. **Meghaduta** or cloud messenger.—A great poem of Kalidas with translation of Sir William Johnes

No. II **The Ramayan part I**—The great Indian epic poem of Valmiki with translations of Griffith

No. III. **Shakuntala** or the lost ring—The best drama of Kalidas with English narrative

No VI. **Rutusamhar of Kalidas**—with brief sketch in English Will be out shortly

No V. **Ramayan part II.**—Ajodhya kanda of Valmiki will be out shortly

Paper Bound Rs. 2-8   Cloth Bound Rs 3-8.

De-Luxe Rs. 15 Each.

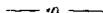
The Lakshmi Art Printing Works,
Sankli Street,
Byculla BOMBAY.

. Book Your orders Now:

DIVALI CARDS!

NEW YEAR CARDS!!

READY! READY!! READY!!!

Beautiful designs beautifully set in one colour two colours and three colours. Pictures ranging from **One Anna** to **One Rupee**. Special rich cards prepared to order and also ready for high class gentry. You need not repent for sending cards with unIndian designs. Our cards breathe India and Indian Art.

For particulars inquire of:—

The Lakshmi Art Printing Works,
Sankli Street,
Byculla, BOMBAY.

Printed at The Lakshmi Art Printing Works Byculla Printed by

by G. K. Devare and Published by PERSHOPANI & Co

Sankli Street Byculla BOMBAY

વાળને મુદર બનાવનાર ઉચ્ચી બનાવનું.

કામીનીયા ઑઇલ.

આ તેન ખરી પાના વાગને અમીની
મુદર, તેજવી અને ગુન્ધાદા બનાવે છે
કામીનીયા ઑઇલ પ્રવળ સુગંધી તેન
નથી પણ તેમા વાળના મુળને પ્રવિરત આપ
નારા અને મગજને તાજગી મક્કનાત
તતવો સમાયના છે તેથી જે સ્ત્રીઓના વાગો
સારી રાતમાં હોય તેમજ વીધારથી અને
મગજ મળધી મામ મનારાઓ અને
જેઓને મગજમા ચાનુ દુ ખારો મેલો હોય
તેઓને પણ ધણજ ગુણમાય ચાપડે છે

તેની ઉત્તમ બનાવટ માટે માર્ગસૂચના
પ્રદર્શનમા સોનાનો આદ મળ્યો છે
અને બીજા સ્ટ્રો અભીમાયો મળેલા છે,
જેમાથી ઘોડાક પાછળ આપેલા
છ તેવાથી અને વીરોશ ખાત્રી
તમો પોતે કામીનીયા ઑઇલ
વાપરીને કરી જુવો

કી ખા ૧ નો રૂ ૧ વી પી ૪ આના
કી ખા ૩ નો રૂ ૨-૧૦ વી પી ૭ "

અત્યંત સુગંધી, આનંદકારક ઓઇલ બહાર (રજીસ્ટર્ડ)

આ અનંતરના એક અથવા બે દીપા રૂમાન ઉપર નાખનાથી બટ મોગરા
કુલોની સુગંધીથી બહેન બહેન ચાપ રહે છે એનાર વાપરી ખાત્રી કરો

કી નાની બાટલી ના રૂ ૦-૮-૦

અડધા ઓસના બાટલીના રૂ ૨-૦-૦

તા ક.—કેટલાં વેપારીઓ હલકા માનમા સારો નફા મળનાની
આશાએ હનમી જાતનુ તે। સાર અને સસ્તુ છે એમ કહી આપવાને
કોશિશ કરે છે તો તે લેતા નહી પણ કામીનીયા ઑઇલ માગને અને ખરીદતી
વખતે સીનમધ બામ્સનાળી બાટલી લેને કામીનીયા ઑઇલ દરેક ગામમા
પસીધુ દુકાનદારો વેચે છે જે તમારી ગામના નજદીખના દુકાનદાર પાસે
ન મળે તો નીચેના પતેથી મગાવને

ધી ઑગ્યો ઇડિયન ડ્રુગ એન્ડ કેમીકલ કાં,

નં ૧૫૫ જામ મસીદ મુબરક.

हिंद एजन्सी एक आणा माला.

जास्त प्रशंसेची जमरी नाही मालेचा वाढत्या प्रमाणावरील स्वयं हाच मालेची रंगप्रियतेचा खूण मालेने वक्तृद्वारे प्रसिद्ध होऊन अद्भुत, बाबपर मनारचक गोष्टीने वाचकांचे एव आश्चर्य मन वेधून घेतले आहे इतकेहि असून

दिफकाळीचा खास अंक.

लक्ष्मीपूजनाच्या दिवशी प्रसिद्ध होईल.

हा आमचा खास, मार्च अंक पाहून आनंदित आमच्या व्यवसाय वधूनी आपआपल 'खास अंक' सादर दाखविलेल्या धाड्याचा कळमच आहे असे प्रत्येकाम वाटेल यात नावाजलल्या लब्धमान लेख प्रसिद्ध कवींच्या रचिता असून प्रमणाला धरून मुद्दर चित्रे आहेत मत्तकू डगल असून ग्लन पेपर वापरला आहे किंमत एकच आणा शिवाय

हिंद एजन्सी विविध विषय ग्रंथ माला.

पुष्प १लें.

हेच योग्य !

विजया दशमीला प्रसिद्ध होईल

हा मालेत वर्षातून तान किंवा चार पुस्तके प्रसिद्ध होतील आठ आणे प्रवेश फी भरून मालेचे वगणादार हाणारास प्रसिद्ध होणारे प्रत्येक पुस्तक अर्ध्या किंमतीत मिळेल पुस्तकाची मूल किंमत दाड रुपयापेक्षा अधिक आणि आठ आण्यापेक्षा कमी असणार नाही

बुधमेलम पदिलदार्स व्यवस्थापक हिंद एजन्सी

माधवनाग मुंबई.

सूचना—गर्व नव्हता पुस्तके विस्तृत मिळतात

—फादर्यरी—

मुवर्णमाला.

अनुक्रमणिका .

- १ दत्तजयंती
२. मुखपृष्ठ
३. गुरुपूर्वजन्मस्था
- ४ शोकाकुल विलासपती
- ५ तारापीड जिज्ञासा
- ६ मृतिमागृह
- ७ विद्याभ्यास
- ८ नगर प्रत्यागमन
- ९ राजकन्या पत्रलेखा
- १० दिग्विजय प्रस्थान

Our next issue **SANKRANTI** contains the
pictures from life of **RAMDAS**

पृष्ठ १५

अध्याय ३०

दत्तजयती.

कादंबरी.

भाग २

दिम्पल,
१०१३

मार्गशीर्ष,
१९७०

पुष्पोत्तम विश्राम भावजो

BEWARE OF THESE THIRTEEN MISTAKES

- 1 To yield to immaterial trifles
- 2 To look for perfection in our own actions
- 3 To endeavour to mould all dispositions alike
- 4 To expect uniformity of opinion in this world
- 5 To measure the enjoyment of others by our own
- 6 To expect to be able to understand every thing
- 7 To believe only what our finite minds can grasp
- 8 To look for judgement and experience in youth
- 9 Not to make allowances for the infirmities of others
- 10 To worry ourselves and others with what cannot be remedied
- 11 To consider everything impossible that we cannot perform
- 12 Not to alleviate all that needs alleviating as far as lies in our power
- 13 It is a grand mistake to set up your own standard of right and wrong, and judge people accordingly

(The Great Light 1911)

शुक्लपूज-मकया

शुक्लपूज-मकया

शोमाकुल विलासवती

नारायण जीदासा

सूतिकाश्रम

विद्याभ्यास

Chandrapida returns to the capital

राजकन्या पत्रलेखा

दिग्विजय प्रस्थान

KADAMBARI.

(BANABHATTA.)

—:0:—

Under the cool shade of Asoka tree I saw the sage Jabali shining with spiritual splendour. Harita his son took me there and placed me softly under the very Asoka tree. My sight excited the curiosity of all and they requested Harit to relate to them how and where I came to his hands. Harita explained to them that while he was on his way for his usual bath in the adjoining lake he saw me fallen down from a nest in a tree and just on the point of death. He told them that I was dead to all purposes but was spared by the kindness of Harita who took me to the lake where some drops of water were put in my mouth. Sage Jabali listened with interest the whole account related by Harita and turning his head towards me fixed his holy gaze towards me. I thought as if I was being purified by the holy fire in his eyes and was glad to be favoured thus. After a little time the Sage Jabali said, "This parrot is reaping the fruits of his sinful actions" All the Rishies there were astonished to hear Jabali's words and requested them to tell them my story which Jabali promised to do. (See Picture No. 1) At night-fall after performing their night prayers all the Rishies assembled together round Jabali and Harita took me there and the sage Jabali began to relate my story. He said, "Formerly there was a great king named Tarapid who ruled in Ujjain his capital. Ujjain was a very beautiful city and its fame spread all round. King Tarapid conquered all the kings on earth and became their sovereign. He had a minister named Shukanas who was well-versed in all the

---

The **Kaminia** hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds the luxurient growth of hair.

arts King Tarapid enjoyed his life fully but his cup of happiness was not full having no son King Tarapid bitterly felt absence of a son and the same was the case with his queen Vilasvati One day king Tarapid went to Vilasvati and to his greatest surprise found her weeping bitterly She had thrown all her ornaments aside and was there sitting, a picture of grief At the sight of the king she got up but was again seated by the king who asked her the reason of grief (See Picture No 2) The king was told by the maid-servant that queen Vilasvati heard it related in Mahabharat that the sonless persons could not go to heaven, and that was the cause of grief The king tried to appease her in various ways Some days having elapsed the king one day saw in a dream the moon entering the mouth of his queen After some days the queen became pregnant to the great joy of the king and his minister The king went to see his queen and asked whether the news that he got was true and upon which deep blush spread in her face and she said, "What does it avail to ask me this question" (See Picture No 3) Nine months elapsed and on one auspicious day the queen gave birth to a son The news spread in the city instantly and people expressed their intense joy by decorating the whole city in honour of their new prince The king also went to the queen's apartments where to his great joy he saw the queen with the prince in her laps (See Picture No 4) The minister Shukanas predicted that the prince would be a sovereign and would rule the earth for a long time News came at the same time that a son was born to Manorama the wife Shukanas the minister The king congratulated him and celebrated the occasion with costly gifts The prince was named Chandrapida while the son of the minister was named Vaishanpian Both soon passed through their childhood and grew to be

---

Always have "OttoMohini" (Regd) in your handkerchief and you will have garden of flowers with you

young boys and were sent to a learned teacher to learn the arts and sciences. Chandrapida and Vaishanpian grew to be bosom friends. Both were always together and confided in each other perfectly. (See Picture No. 5) Both soon became proficient in all arts of war and peace and the king sent his commander-in-chief to bring Chandrapida back to the city. The king sent a beautiful charger named Indrayudh as a present to his son, and the son learning his father's wishes to return to the capital took permission of his preceptor and escorted by a big army and numerous princes with peacock umbrellas which shone like clouds in the sky he started on his return journey. (See Picture No. 6) Men, women and children flocked to all places of vantage whence they could get a good view of the prince who was honoured by the citizens with costly presents. The procession stopped at the palace where he saw his parents who embraced him and blessed him fervently. Afterwards he saw the minister Shukanas at his residence. Prince Chandrapida soon won the hearts of all his subjects and thus became immensely popular. One day his mother queen Vilasvati sent him as a present one young girl with a word that she was born of a good family and was the daughter of king Kuluta. She was brought up by the queen and she was presented to the prince. Patralekha stepped forth and saluted the prince who accepted her in obedience to his mother. (See Picture No. 7) Shukanas gave him lessons in politics and then as a crown-prince and heir-apparent to the throne he set out with his big army to make conquest of all the kings on earth. (See Picture No. 8).

कादंबरी.

(चाणभट्ट.)

महपा जायाली याचें पवित्र दर्शन झाल्यानंतर हारित ऋषीनें मला अशोक वृक्षाच्या छायेत ठेविलें व आपण आपल्या पित्यास वदन करून आसनस्थ झाला मला पाहून सर्व ऋषींना जिज्ञासा उत्पन्न होऊन “हा शुक्रबालक कोठून आणला ?” असे त्यानीं हारित ऋषास विचारिलें तो म्हणाला, मा स्नान करण्याकरिता चाललों अस ताना उन्हांनें घाबरा होऊन मरणोन्मुख झालला हा घरच्यातून पडलेला आढळला मला याचा दया येऊन मा त्याला येथें आणिलें आहे ’ या प्रकारचें भाषण ऐकून भगवान जाबाला मान वळवून मज कड कौतुकानें पाहू लागले वराच वळ शांत दृष्टानें पाहिल्यावर ‘हा आपल्या दुर्भृत्तपणाचें फळ भोगीत आहे ” असे ते द्वाणाले हें ऐकून सर्व ऋषिमंडळी चकित होऊन त्यानीं त्या भूत, वतमान व भविष्य जाणणाऱ्या तपस्वी जाबालीला माया सव वृत्तात सागण्याची विनंती केली (चित्र १ लें पहा) व त्यानींहा सव वृत्तात त्या रात्री सागण्याचें कबूल केलें चार घटका रात्र झाल्यानंतर सव ऋषी मंडळी बसली असता भगवान जाबालींना माझा वृत्तात निवदन केला त म्हणाले “अवता देगात उज्जयिना नावाचा नगरी आहे त्या नगरात प्रौढप्रताप तारापाड या नावाचा राजा राज्य करीत होता त्याचा शुक्रनास नामक मुख्य प्रधान होता तो नातीनें ब्राह्मण हाता तारापीठानें सर्व पृथ्वा तिकून निबर ‘कला व आपण शुक्रनाम प्रधानावर सव कारभार सोंपवून आपण तारुण्य सुखाचा उपभोग घेत स्वस्थ राहिला वराच काळ गेला तरी राजास पुत्र दर्श नाचें सुख मात्र मिळालें नाहीं म्हणून पारच वाईट वाटत होतें त्याची विलास

ओटोमोहिनी—आनंददायक व मनमादक अप्रतिम सेंट

(पुढें पहा)

वनी नावाची पट्टराणी होती. एके दिवशी राजा विलासवतीच्या मदिरात गेला अमना त्याच्या दृष्टीस आश्चर्यकारक देखावा पडला विलास-
वतीने आपल्या अगावरील अलंकार काढून टाकिले आहेत, डोक्यातून
वाहणाऱ्या अश्रुविंदूनीं तिचे वस्त्र भिजले आहे व टाक्या हातावर मुख-
क्रमळ ठेवून ती चिंताक्रांत घमली आहे राजास पाहताच विलासवती
उठून उभी राहिली पण राजाने तिला पत्ण्यावर बसवून शोकाचे कारण
न कळव्यामुळे भाषावून तिचे अश्रु पुसून तो म्हणाला, प्रिये, तूं कशा
करिता सुखाच्याने भोग करित आहेस? आपले अगावर तूं अलंकार
का घातले नाहीस? (चित्र २ रें पहा) विलासवती उत्तर देत
नाही असे पाहून राजाने तिच्या मरुरिका नावाच्या दासीस विचारिता
तिने निपुत्रिनास उत्तम गती मिळत नाही असे महाभारतातून ऐक
ताच राणीसाहेबास दुःख होत आहे " असे सांगितले राजाने नंतर तिचे अनेक
प्रकारे समाधान केले एके दिवशी राजास आपल्या स्त्रीच्या मुखात चंद्र प्रवेश
करीत आहे असे स्वप्न पडले व पुढे लवकरच विलासवती गर्भवती
राहिली आपली स्त्री गर्भिणी आहे असे राजाचे दृष्टीस पडताच त्याला
फार आनंद झाला मग तो विनोदाने म्हणाला, "मला कळलेले आन
दाचे वर्तमान स्वरू आहेना?" विलासवती लाजून तोंड खाली पाळून
बसला व म्हणाली, "मला उगीच वारंवार लाजवायाचें हें काय?"
(चित्र ३ पहा) अशा रीतीने पुष्कळ विनोद करून राजा निघून
गेला नऊ महिने पूर्ण झाल्यावर एका उत्तम दिवशी विलासवतीस
पुनरुत्पन्न झाले राजास तें आनंद वृत्त समजताच राजा उत्तम रीतीने
मंगलसूचक अन्ना चिन्हानीं सुशोभित केलेल्या अशा सूतीकागृहामध्ये
गेला व पादप्रक्षालन करून आत गेला तों आपल्या प्रियेने माडीवर
घेतलेला पुत्र त्याचे दृष्टीस पडला (चित्र ४थें पहा) पुत्र मुख पाहून
राजास पराकाष्ठेचा आनंद झाला आणि त्यान आपणास कृतवृत्त मानिलें।
शुकनास* प्रधानासही अत्यंत आनंद झाला व त्याने हा मुलगा नार्वभौम
होईल असे त्याच्या अगावरील लक्षणबद्दल भविष्य केले इतक्यात शुक
नास प्रधानाच्या मनोरमा स्त्रीसही पुनरुत्पन्न झाल्याची आनंददायक बात
मगल नामक दूताने सांगितली मवीना अतिशय आनंद झाला.

फामिनिआ तेलाचा उपयोग केल्याने बस सुंदर, काळेभोर, रेशमाप्रमाणे
नरम आणि दाट लान होऊन स्त्रियांच्या गोंदर्याची वृद्धी होते,

राजाने आपल्या पुत्राचे नाव चंद्रापीठ असे ठेविले व शुक्रनासाच्या मुलाचे नाव वैशंपायन असे ठेविले लवकरच वाल्यावस्था निघून गेली व राजाने त्या दोन्ही मुलांना शिक्षणाकरिता गुरुगृही पाठविले. थोडक्याच काळात त्यांनी सर्व विद्येचा अभ्यास केला वलाख्यापणावाचून इतर सर्व गोष्टीत वैशंपायन चंद्रापीठाप्रमाणेच प्रवीण झाला वरोवर वाढत्यामुळे व खेळत्यामुळे वैशंपायन चंद्रापीठाचे विश्वासस्थान झाला होता वैशंपायनाचा चून चंद्रापीठास थोडा वेळही करमत नसे व तोही चंद्रापीठास सोडून क्षणभरही राहात नसे. याप्रमाणे विद्याभ्यास करीत असता त्यांना तारुण्य प्राप्त झाले (चित्र ५ वें पाहा) सर्व विद्या व कला याचा पूर्ण अभ्यास झाल्यामुळे गुरूनेही त्यांना घरी जाण्यास आज्ञा दिली राजा तारापीठाने त्याला आपण्याकरिता आपल्या सेनापतीस पाठविले सेनापतीने त्याला निरोप सांगताच चंद्रापीठाने पित्याची आज्ञा शिरसा मान्य करून त्याने पाठविलेल्या त्रैलोक्यातील रत्नच अशा इद्रायुध नामक अश्वार आरोहण केले त्या अश्वार चढल्यावर चंद्रापीठास सर्व त्रैलोक्य अगदीं अल्पसे वाटू लागले. जेव्हा तो त्या राज्याच्या बाहेर पडला तेव्हा अपरीमित अश्वसैन्य त्याच्या दृष्टीस पडले राजेलोकाच्या मस्तकावर मयूरपिच्छाची छत्र असल्यामुळे इद्रधनुष्यांनी युक्त मेघमडळाप्रमाणे ते सैन्य दिसत होते (चित्र ६ वें पाहा) चंद्रापीठाने सर्व राजपुत्रांचा सन्मान केला व तो नगरास जाण्या करिता निघाला. त्याच्या मागून प्रधानपुत्रही निघाला चंद्रापीठ नगरातून चालला असता सर्व नागरीकांनी त्याचा सन्मान केला त्याला पाहाण्या करिता सर्व क्षिपूरप गडबडीने धावत आले होते माझ्यावरून मच्यावरून व जिडक्यातून जिकडे तिकडे झिया बसल्यामुळे शहरातील सर्व वाडे फुलल्याप्रमाणे दिसू लागले अशा रीतीने शहरातून मिरवत चंद्रापीठ राजवाड्यात आला व आपल्या मातापित्यास त्याने भक्तिपूर्ण वदन केले राणी विलासवती त्याला पाहाताच अत्यंत आनंदीत झाली व त्यास तिने आलिंगन दिले पुढे त्याने शुक्रनास प्रधानाच्या घरी जाऊन त्यास वदन केले अशा रातीने काही काल गेल्यावर एके दिवशां कैलास नावाचा चोपदार एका सुंदर खास वरोवर घेऊन चंद्रापीठाकडे आला व म्हणाला, “महाराज, राणी साहेबानीं अशी आज्ञा केली आहे की पूर्वी कुलूत राजास

धि लक्ष्मी आर्ट प्रिंटिंग प्रेस-प्रोसेस एन्ग्रेव्हर्स व आर्ट प्रिंटर्स

भायखळा, मुंबई

જિલ્લે ત્યાંથી ત્યાંની કન્યા પત્રલેગા અગદી લઈને અસતાંચ ધંદો
 હેલેલ્યા લોકાંવરોયર આગિતો હોતો. તિયેં મોં સ્નેહાનેં આજપયેત
 પાનનપોપગ કેલેં યાપુરેં આપગ દિલા ટેજન પ્યાવી. તિલા દાર્ગાપ્રમાણેં માનું
 નયે. શિષ્યર્ગાપ્રમાણેં દિજવર લક્ષ ટેવાવે. હોં ફાર મોઢ્યા કુલોન
 પગમ્પોર્ગાલ આદે વ ફાર દિવગ તુરો મેવા કરપ્યાસા સપયોગી પટેલ.
 (ચિત્ર ૭ ચેં પદા.) પત્રલેગેનેં પુરેં દોઝન ચંદ્રાપોડામ પ્રધામ કેલા.
 તેહોં “ માતેર્ગો આગા મલા માન્ય આદે ” અસેં મ્હણૂત ત્યાનેં ચોપ-
 દારામ જાવયામ ગોગિતલે. પુરેં પત્રલેગા ત્યાંચેં અગદી વિશ્વામસ્થાન શાલી.
 પુરેં કોઈ દિવગાંનતર શુરુનામ પ્રધાનાનેં ચંદ્રાપોડાસ રાજર્ગાતાંચા ઉત્તમ
 ઉપદેશ કર્મ્મ ચંદ્રાપોડામ ચૌવગાજ્યાભિષેક કેલા વ મંતર રાવેં
 સંન્યામહ ગજપુત્ર ચંદ્રાપોડ દિગ્વિજય કરપ્યાસા નિપાલા. દરરોજ નવાંન
 સંન્ય મિલ્લન અસત્યામુલેં ચંદ્રાપોડાચેં મૈન્ય વાટત ચાલલે. ઉદ્ધટ શત્રૂનાં
 નમવીત શરણગતાંનાં આશ્વાસન દેત લોઠાંચી પ્રીતી સંપાદન કરીત તો
 પરાક્રમી ચંદ્રાપોડ મર્વે પૃથ્વીમર દિગ્વિજય કરીત ચાલલા (ચિત્ર ૮ ચેં પદા)

કાદંબરી.

(બાણભટ્ટ.)

ઋષિ કુમાર હારિતે મને અશોક જાડની છાયામાં મુખ્યો અને
 પોતાના પિતાના ચરણસ્પર્શકરી પાસે પડેલા દર્ભાસન ઉપર
 બેઠો. ત્યાં બેઠેલા સર્વ મુનિઓએ મ્હારા તરફ આંગળી બતાવી ઋષિ-
 કુમારને પુછ્યું કે ‘આ પોપદનું બચ્ચું કયાંથી લાવ્યા’ ઋષિકુમારે
 કહ્યું કે ‘સ્નાન કરવા જતાં જાડના માળામાંથી પડી ગયેલું રસ્તામાં
 તરફથી’ હતું ત્યાંથી દયા આવવાથી હું અહીં લાવ્યો છું. અનાથનું
 પાલન કરવું એ આપણા જેવાનો ધર્મ છે. જ્યારે એને પાંખો આવશે
 સારે એને જવું હશે ત્યાં જશે ને અત્રે રહેવું ગમશે તો અત્રે રહેશે.’
 આ વાન સંમિશ્રતાં જળાવી મુનિને કાંઈ કુતુહલ લાગતાં મ્હારા પ્રતિ બોલ્યું.

જે તમારા વાળ ખરી પડતા હોય અને જે તે સુંદર, તેજસ્વી ન હોય
 તો કામીનીઆ ઓઈલ વાપરો.

મને જાણે ઓળખતા હોય તેમ મહારા તરફ ધણી વાર જોઈને બોલ્યા કે “આ પોપટ એના અવિનયનુ ફળ ભોગવતો હોય એમ જણાય છે” મહા મુનિના પ્રભાવને જાણનારી મુનિચોકની સભાને આ પોપટનુ પુર્વ જન્મ ને આ જન્મનુ વૃત્તાત સાલજવાની જગાસા થતા મહામુનિ જાળાનીને તે કથા કહેવાની તેમણે વિજ્ઞાપના કરી (જુઓ ચિત્ર નં ૧) મહામુનિએ સાયકારે જ્યારે ફલાહાર કરી નિરાતે બેસીશુ ત્યારે આ પોપટના સખધમા કથા કહેવાનુ કહી નિત્યકર્મ કરવા આજ્ઞા કરી નિત્યકર્મ વિગેરે સર્વ ખરવારી મુનિમંડલ મહામુનિ જાળાનીથી પોપટનુ વૃત્તાત સાલજવા તત્પર થયુ. રૂપિકુમાર હારિતપણુ પોપટને લઈ ત્યાં આવ્યો, અને જાળાની મહાર્ષે નીચે પ્રમાણે પોપટનુ વૃત્તાત કહેવા લાગ્યા

અવન્તીમા ઉજ્જયની નામની નગરીમા ધર્મના અવતાર જેવો તારાપીઠ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને શુકનાસ નામે એક બ્રાહ્મણુ પ્રધાન હતો. પ્રધાન ઉપર રાજ્યભાર નાંખીને યૌવનસુખ ભોગવવામા તેણે ક્યાસ રાખી નહીં ધણા ખરા સાસારિક સુખનો પૂર્ણ ઉપભોગ કરી રહ્યા પરંતુ પુત્રસુખનુ દર્શન થયુ નહીં એક વખત રાજા લાવણ્યમયી રાણી વિલાસવતીના મહેનમા ગયો તો રાણીને રદન કરતી અને શોક કરતી દીઠી, અને સર્વ દાસીમંડળ શોક પામતુ તેની આસપાસ ફરી વળ્યુહતું, રાજાને જોઈ રાણી ઊભા થયા પણ રાજાએ રાણીને પનગપર બેસાડી રદનનુ કારણ પુછ્યુ જ્યારે રાણીએ જવાપ ન આપ્યો ત્યારે પરિજનને રદનનુ કારણ કહેવા જણાવ્યુ (જુઓ ચિત્ર નં ૨)

રાજાના વચન સાલળી મકરિકા નામની દાસીએ જવાબ આપ્યો. “કે રાણીમાતાએ મહાભારતની કથા શ્રવણ કરતા પુત્રસુખદર્શનનુ મહાત્મ્ય સાલજ્યુ ને તે તેમને અત્યાર સુધી થયુ નથી તેથી રદન કરેછે ”

આ સાલળી રાજાએ રાણીને આશ્વાસન આપ્યુ ને વધુમ જણાવ્યુ કે જે વસ્તુ દૈવાધીન છે તે માટે રડવાથી શુ ફળ મળનાનુ છે? પૂર્વ જન્મમા સુકૃત નહીં કર્યાં હોય તો પત્રસુખ ક્યાંથી મળે! જન્મનાંતરે કરેનાં કર્મનુ ફળ આ જન્મમા ભોગવવુ પડે છે દૈવને ફેરવી

હાઈ ક્ય સ પ્રીટીંગનુ કામ જોઈતુ હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ”

લાયખળા, મુબઈને લખો

ચક્રવા કોણ સમર્થ છે. છતાં ગુરુનું, રુપિઓનું પુનઃ કરી તેમની આગ-
ધના કરશે તો વખતે તેમની કૃપાપ્રસાદી ફળ આપશે. આવી રીતે
ગગન પુનઃ પુનઃ આશ્વાસન કરી ત્યાંથી પાછો ફર્યો. રાણી વિલાસ
વતી દેવતાઓનું આરાધન કરવા લાગી. અને વ્રત નિયમ પાળવા
લાગી. કેટલાક દિવસ પછી રાણીને ગર્ભ રહ્યો. ને તે આનંદજનક
સમાચાર કુલવર્ધના નામની દાંડીએ રાગના કાનમાં કહ્યો. આ
સમાચાર સાંભળતાં ગગનના આનંદનો પાર રહ્યો નહીં અને સ્વપ્નમાં
ગગની વિલાસવતીના મુખમાં સોજકળાવાળા ચંદ્રને પ્રવેશ કરતા જોયો
દતો તે વાત મન્ય દરેકે એમ ગગને લાગ્યું. દાંડીજનના સમા-
ચાર ખગ છે કે ખોટા એ બાબતનો નિર્ણય કરવા ગગ પ્રધાન
શુક્રનાસને લખતે થોડા માણસ સાથે રાણીના અંતઃપુરમાં ગયો. ત્યાં
નેણે ગર્ભના રક્ષણ માટેની સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરેલી દોડી ને
રાણીને એ ઘોળા વચ્ચેમાં સુદૃઢ દેખાતી ગર્ભવતી સ્ત્રીને ઘટે એવી
નૈયા ઉપર સુતેલી જોઈ રાગ શયન ઉપર તેની સાથે ખેડો. રાણીને
પ્રકૃત્ત ગર્ભસદિન જોઈને હર્ષથી પરિહાસ કરતો કરતો રાગ બોલ્યો
દેવિ! શુક્રનાસ પૂછે છે કે કુલવર્ધનાએ જે ખુશી ખખર આપી તે શું
તેમજ છે? રાણી આ સાંભળી શરમાતા નીચું જોઈ રહી (જુઓ
ચિત્ર નં. ૩) આ પ્રમાણે વાર્તાવિનોદમાં રાગએ તે ગત્રી ત્યાજ
ગાળી, પ્રધાન પણ પોતાને યે જતા પોતાની સ્ત્રીને ગર્ભવતી જોઈ
મનમાં આનંદ પામ્યો.

પૂર્ણ કાળે રાણીએ શુભ દિવસે મનને આનંદ આપનાર પુત્રનો
ગન્ન આપ્યો. સારો દિવસ જોઈ પ્રધાન સાથે ગગ પુત્રનું મુખ
જોવાને પ્રયત્નિમહેલમાં ગયો મહેલના દ્વારપાસે એ મગધમય ક્લર
મુકેલા દત્તા, દુર્વાકુરની સાથે વિરલ ગુલેલાં સ્વેત પુષ્પની માળાઓ
ગોળની હતી. તોરણની વચમાં ઘંટાઓ બાંધેલી હતી. વૃદ્ધ સૈન્યાગ્ય-
વતી સ્ત્રીઓ વિવિધ સાથીયા દોરતી હતી. હળધરનો રસ છાંટીને પીળા
કરેલાં વજ્ર માથે હાડીની દેડીને ચીતરતી હતી બીજો ઉપર પચ-
ગી સાથીયા કાઢેલા દત્તા બાળકની રક્ષાને સારૂ બળીદાન આપવામાં
આવતું હતું. આ સર્વ જોતાં જોતાં રાગએ મહેલમાં પ્રવેશ કાઢ્યો કે

માત્રનીઆ તેવ માયામા નાજવાથી કંડક આપે છે, આખની ગરમી દૂરવાય છે,
વીધારોને અને મગજ સંભ પી કામ કરનારાને ધણું જ શુભકારક છે.

તરતજ પ્રસવથી દુબળી શીકી પડી ગયેલી રાણીના પડખામા પોટેલા પુત્રને જોયો. (જુઓ ચિત્ર નં ૪) પ્રધાન પુત્રનુ અગ વિગેરે ચિન્હો જોઈ રાજાને તેનુ વર્ણન કરતો હતો ત્યા મગલક નામના પુરુષે શુકનાસને ત્યા પુત્ર જન્મ થયાની વધામણી આપી આ મગળ વાક્ય સાંભળીને રાજા ઘણો પ્રફુલ્લ થયો અને જોલ્યો કે દુખ દુખને અને સુખ સુખને અનુસરે છે, ત્યાર પછી રાજા પ્રધાન સાથે પ્રધાન પુત્રનુ દર્શન કરવા ગયો શુભ મુહૂર્ત જોઈ રાજકુમારનુ નામ ચદ્રા પીઠ પાડ્યુ અને પ્રધાન પુત્રનુ નામ વૈશમ્પાયન પાડ્યુ રાજકુમારનુ બાળપણુ નિતતા વિદ્યાભ્યાસ માટે નગરબહાર ક્ષિપ્રા નદીના કિનારા ઉપર નિધામદિર બધાળ્યુ, જ્યા ચદ્રાપીઠ અને વૈશમ્પાયન સાથે વિદ્યાભાસ કરવા લાગ્યા. વળી હાથી ઘોડે બેસતા, ધનુર્વિદ્યા, શાસ્ત્રવિદ્યા વિગેરે સર્વ કળા, વિદ્યામા ચદ્રાપીઠ પ્રવીણ થયો, વૈશમ્પાયન શૌર્ય શીવાય બીજી વિદ્યામા રાજપુત્ર જેવોજ હતો સાથે સાથે રહેવાનુ ચવાથી પ્રધાનપુત્ર વૈશમ્પાયન ચદ્રાપીઠનો વિશ્વાસપાત્ર મિત્ર થઈ રહ્યો. (જુઓ ચિત્ર નં. ૫)

ચદ્રાપીઠ યુનાવસ્થામા આવ્યો છે, ને સર્વ વિદ્યાકળાનો પૂર્ણ અભ્યાસ કર્યો છે એ જાણતા નિધામદિરના આચાર્યોનો મત લઈ તેને તેડવા સારૂ બલાહક નામના સેનાપતિને રાજકુમારને તેડવા મોકલ્યો. રાજાની ઈચ્છા જાણતા કુમારે ઇન્દ્રાયુધ અશ્વને અદર લાવવા આજ્ઞા કરી અને તે ઉપર સ્વાર થયો અશ્વપર બેઠો એટલે ત્રણલોક તેને એક આગળીના વેદા જેટલા લાગ્યા નિધામદિરમાથી બહાર આવ્યો ત્યા મોડુ ઘોડેસ્વારનુ લશ્કર ઉભેલુ દીડુ બેગા થયેના રાજપુત્રો પ્રણામ કરવા લાગ્યા અને તેમને સર્વ સેનાપતિએ ઝાળખાવ્યા સર્વ રાજપુત્ર મડળસાથે સ્વારી નગર તરફ આવી સઘળા લોકો પોતાનો કામઘણો છોડી ચદ્રાપીઠને જોઈ પોતાની આખો દારના લાગ્યા અને અતરની આશિષો આપવા લાગ્યા. (જુઓ ચિત્ર નં ૬)

રાજદ્વાર પાસે આવતા ચદ્રાપીઠ તથા વૈશમ્પાયન ઘોડા ઉપરથી ઉતર્યા, અને બનાહકના બતાવેના માર્ગે રાજગૃહમા પેદા પ્રતિદારી ઓએ પ્રણામ કર્યા અને આસન ઉપર વીરાજેલા પિતાને બતાવતા ચદ્રાપીઠે

હાઈ કનાસ પ્રીટીંગનુ કામ જોઈતુ હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ”

લાવખળા, મુબઈને લખો

નીચા નમી પ્રગામ કર્યો ત્યાંથી માતા પામે જઈ તેને પણ પ્રણામ કર્યો નર્મ રાજમાનાઓને મળી બન્નેજણ પ્રધાન શુક્રનામને ત્યાં ગયા અહીં-
યાથી પત્રી પોતામાટે તૈયાર કગવેના મેદેવમા ગયા જ્યાં આનંદમા
રાત્રી ગાળી નીજે દિવસે સનારમા કંવામ નામનો કચુખી કુમાર પાસે
આવ્યો અને વિનયથી બોલ્યો “હે કુમાર! રાણી માતાએ આપને
કહાવ્યું છે કે આ પત્રવેખા નામની પુત્રી-રાજકન્યા તેમની પાસે
હિરેલી છે, ઉઠ્યા કુળની કે અને દવે તમારી પાત્રાની જાનનાને
યોગ્ય થઈ છે તેથી તમારી પાસે મોઝી છે માટે એનો સ્વીકાર
કરી વાડ લગાવજો અને માન આપજો તમે એની સાથે એરી રીતે
નર્મજે કે ધણા કાળ સુધી તમારી એ યોગ્ય મેનક થઈ રહુ ” ચદ્રા
પીડે જોતી માતાની આજ્ઞા એમ કહી કચુખીને રજા આપી
(જુઓ ચિત્ર નં ૭)

મહારાજ તારાપીડ વૃદ્ધ થયા હતા એટલે ચદ્રાપીડને યુવરાજ
પદનો અભિશેક કરાવતી ઇચ્છા થઈ શુક્રનાસે રાજ બાબતમા કેટલોડ
મોઘ આપી પુર્વજો જે રાજ્યની છુત્તીને ધારણ કરતા આવ્યા છે તે તમે
ધારણ કરો, શત્રુના માથાને નમાવો અને યુવરાજપદ ધારણ કરો
શુભ દિવસે પુરોહિતે રાજ્યાભિશેકની સર્વ ક્રિયાઓ કરી યુવરાજ
ચદ્રાપીડને સોનાના મિદાસન ઉપર બેસાડ્યો

આ પત્રી રાજકુમાર રાજમહાળસાથે દિગ્વિજય કરવા નીકળ્યો.
માયકાગ થતા એક સ્થળે તેણે મુકામ કર્યો અને આખી રાત્રી પત્રવેખા
અને પૈશમ્પાયન સાથે વાતોમા ગાળી બીજે દિવસે સનારમા આગળ
કુચ કરી. જેમ જેમ આગળ ચાલવા માડ્યું તેમ તેમ લશ્કરમા
ભરતી થતા લાગી રમતામા હડી ગયેના રાજાને નમારતો, નમ્ર થયેલાને
ઉન્નતિ આપતો અને શરણાગતનું રક્ષણ કરતો, પ્રજાપ્રેમ વધારતો અને
પુરુષાર્થને પ્રકટ કરતો કરતો આખી પૃથ્વીપર તે ફરવા લાગ્યો (જુઓ
ચિત્ર નં ૮.)

જો તમારા વાળ ખરી પડતા હોય અને જો તે સુદર, તેજસ્વી ન હોય
તો કામીનીઆ ઓઈલ વાપરો

बाणभट्टाचार्य प्रणित.

कादंबरी.

महर्षी जावालिका दर्शन कर हारित ऋषी मुझे अशोक वृक्षके निचे रख आसनस्थ हुए मुझे देख अन्य ऋषियोंको जिज्ञासा उत्पन्न हो उन्होंने प्रश्न किया कि “ यह शुकबालक तुमने कहाँसे लाया ” तब हारित ऋषि बोले—” मैं स्नान करने जा रहा था तब मार्गमें यह पड़ा हुआ मेरे दृष्टीगोचर हुआ ” यह भाषण सुन महर्षि जावालिके मेरे ओर देख बोले “ यह अपने कुकर्मोंका फल भोग रहा है” यह सुन अन्य ऋषि आश्चर्यमग्न हुए और मेरा वृत्तांत कह सुनानेकोलिये उन्होंने भूत, भविष्य तथा वर्तमान जाननेवाले जावालिको विनंति की (प्रथमचित्र देखो) जावालिकेने उसी रात्रीको मेरा वृत्तांत कहना शुरू किया. वे बोले—उज्जयिनी नगरमें तारापीड नामक राजा राज्य करता था उसे शुकनास नामक एक मंत्री था. राजा सर्व कारोबार मंत्रीपर छोड़ तारुण्यसुखका आस्वाद ले रहा था. बहुत काल बितनेपर भी उसको पुत्रदर्शनका लाभ न होनेसे वह अत्यंत दुःखित था राधा विलासवतीके मंदिरमें एक दिन राजाको अत्यंत आश्चर्यजनक दृश्य नजर आया. विलासवती आभूषणरहित शोकग्रस्त बैठी हुई नजर आई. राजाने इसका

कामिनियाये उपयोगसे पुरातन कालमें प्रचलित गीमी गुम्फिनि घालने प्राप्त होती है.

कारण पूछा (द्वितीय चित्र देखो) विलासप्रतीने कुछ प्रत्युत्तर न देनेसे राजाने पाँचारोंकाफो पूछा नर बह बोलो, निपुत्रिकको उत्तम गर्तो प्राप्त होती नहीं यह महाभारतमें श्रवण करनेसे इनको दुःख हो रहा है. राजाने उसका शांतचन किया रादमें एक रात्रीको स्वप्नमें राजाने अपने स्त्रीके मुखमें चंद्र माफो प्रवेश करने देखा. थोड़ेहिदिन बाद विलासप्रती गर्भ वती हुई. यह सुन राजाकोभी बहुत आनंद हुआ. और एक समय राजाने उसी विषयमें रात्रीको प्रश्न किया (तृतीय चित्र देखो) नवमास पूर्ण होनेपर शुभसमयपर विलासवती प्रसूत हुई राजको पुत्ररत्न प्राप्त हुआ राजा यह वार्ता सुन तेही सूतिकागृहके ओर आया (चतुर्थ चित्र देखो) मंत्री शुक्नासकोभी बहुत आनंद हुआ इतनेहीमें शुक्नास मंत्रीकी पत्नी मनोरमा इसकोभी एक पुत्ररत्न प्राप्त होनेकी वार्ता आ पहुंची, सर्व आनंदित हुए

राजाने अपने पुत्रका नाम चंद्रापीड रखा व मंत्रीके पुत्रका नाम वैशंपायन रखा. बाल्यावस्था समाप्त होनेपर दोनों श्री गुरुगृहको शिक्षणार्थ भेजे गये थोड़ेही दिनोमें उन्होंने अपना शिक्षणक्रम पूरा किया दोनोंभी साथ रहनेसे वैशंपायन चंद्रापीडका विश्वासस्थान हुआ विद्याभ्यास करते २ उनको तारुण्यावस्था प्राप्त हुई (पाचवां चित्र देखो) विद्याभ्यास पूर्ण होनेपर चंद्रापीडको नगरको ले जानेके लिये सेनाधिपति आये चंद्रापीड इंद्रायुध नामक अश्वपर आरोहण कर नगरके ओर चला (छठा चित्र देखो) चंद्रापीड नगरमें प्राप्त होतेही नागरिकोंने उसका सन्मान किया उसनेथी अपने माता

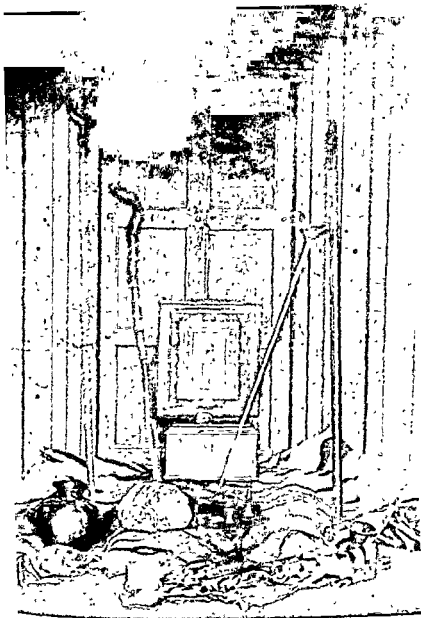

आठ काम चाहत हो तो लक्ष्मी आठ प्राटींग वक्स
भायसला बबदका लिखो

पिता तथा गुरुजनोंको प्रणाम किया। कुछ दिन व्यतीत होने पर एक समय एक सुंदर युवतीको साथ ले एक पारिचारक चंद्रापीडके ओर आया ओर कहने लगा, “महाराजा, कुलूतराजा-को जिस समय पादाक्रांत किया तब पत्रलेखा नामक उसकी एक अल्पवयी कन्या थी। उसका मने आज तक प्रतिपाल किया। भविष्यमें आप इसका प्रतिपाल करो, ऐसा महाराजो विलासवतीने आपको कहनेको कहा है” (सांतवां चित्र देखो) तब लेखाने चंद्रापीडको प्रणाम किया तब चंद्रापीडने कहा “माताकी आज्ञा मुझे मान्य है” कुछ दिन बादमें शुक्रनास मंत्रीने चंद्रापीडको राजनितीका उपदेशकर योवराज्याभिषेक किया। ढेडेही दिन बाद चंद्रापीड दिग्विजय संपादनार्थ चला (आठवां चित्र देखो)

सुवर्णमाला-श्री समर्थ-रामदास चरित

अनुक्रमणिका :

---

१. श्रीरामदासस्मारकवस्तु. कव्हर.
२. मुखपृष्ठ.
३. श्रीरामदास, उद्धव गोसावी, कल्याण गोमावी.
४. सान्त्वन.
५. जलनिपात
६. वचन
७. सावधान.
८. पलायन
९. श्री रामदास स्वामी.
१०. श्री समर्थोची वचने.

Our next issue **MAHA SHIVRATRI** contains the
pictures from Shiva-puran

वर्ष ५.

अंक ५०.

सुवर्णमाला

संक्रांति.

श्री

समर्थ-चरित्र.

जान्युआरी,
१९१४.

प्राय,
१९७०.

पुरुषोत्तम विश्राम भावजो.

देह परमार्थी लाबिलें । तरीच याचें सार्थक जालें ।
नाही तरी हें वेर्थचि गेलें । नाना आघातें मृत्युपंथें ॥

परमार्थी तो राज्यधारी । परमार्थ नाही तो भिकारी ।
या परमार्थाची सरी । कोणांस द्यावी ॥

कीर्ति करुन नाही मेले । ते उगेच आले आणि मेले ।
शाहाणे होऊन भुलले । काये सांगावे ॥

ऐसे जाणोनियां जीवें । याचें सार्थकचि करावें ।
जनीं मरोन उरवावे । कीर्तिरपें ॥

कांही येक उत्कटेधिण । कीर्ति कदापि नव्हे जाण ।
उगेच वणवण हिंडोन । काये होतें ॥

जितुकें कांही आपणासीं ठावें । तितुकें हल्लहल्ल सिकवावें ।
शाहाणे करुन सोडावे । बहुत जन ॥

शरीर परोपकारी लावावें । बहुतांच्या कार्यास यावें ॥
उणें पडों नेदावें । कोणियेकाचें ॥

कल्याण गोसावी

श्री रामदास

उद्धव गोसावी.

सान्त्वन

A jump in water.

M. H. M. H. M.

जलनिपात.

"Savadhan."

सविधान.

A run-away

पलायन

Shree Ramadas Swami from an old picture.

श्री रामदास स्वामी.

A run-away

पलायन

Shree Ramadas Swami from an old picture.

श्री रामदास स्वामी.

श्री समर्थोची वचने.

घालून अकेलेचा पवाड । व्हावे ग्रह्याडाहुन जाड
तेथे कचे आणिले डाड । करंटपण ॥

आधी मरु मस फळ । कष्टाचे नाही ते निर्फळ ।
साक्षपेविण केवळ । वृथापुष्ट ॥

बोलण्यासारखे चालण । स्वये करून बोलण ॥
तयाची वचने प्रमाण । मानिती जनी ॥

कष्टेविण फळ नाही । कष्टेविण राज्य नाहा ।
केल्याविण होत नाही । साध्य जना ॥

माहां यत्त सावधपणे । समई धारिष्ट धरणे ।
अद्रुभुतनि कार्य करणे । देणे ईश्वराचे ॥

समर्थाचा नाही पाटी । नयास भलताच कुटी ।
याकारणे उडाउठी । भजन करावे ॥

LIFE OF SHREE SAMARTH RAMADAS.

Lives of all great men exemplify lives seriously lived and serve as beacon lights to frail humanity in future. Still more so are the lives of great sages and philosophers who solved the puzzling problems of life and death, the relations of God and man and the rise and decay of the wonderful structure of this universe. The question 'Whence Oh! Where?' leads us up and up into the dizzy heights where we seem to have lost ourselves. But the teachings and lives of these great sages guide us straight-way to the solution. Their own lives become the models and they take us safely over the slippery pitfalls of right and wrong. Such one is the life of Shree Samarth Ramadas, a patriot, a philosopher and a sage.

The earliest record of the progenitors of Shree Samarth is that one Krishnaji Pant Thosar, a Deshmasthi Brahmin of Jamadagnya Gotra emigrated from Bedar into Doulatabad province and made Hinware or Palkhed in Bid district his residence in 962 A.D. In 988 A.D. Dasharath Pant, one of the four sons of Krishnaji Pant, went to Jamb in Satara District and there obtained the office of a kulkarni or the head accountant of the village. Suryaji Pant, the father of Shree Ramadas, is the 22nd descendent of Krishnaji Pant.

Ramabai, the mother of Shree Ramadas, and Suryaji Pant, his father, both of them were pious devotees of Shri Sury Narayan, who gave the couple a boon that two sons would be born to them, one the elder just like the Sun-God and the other the younger just like Shree Hanuman.

The **Kamla** hair oil renders the hair black and beautiful, makes them soft and adds the luxuriant growth of hair.

back to the house (See picture No III) Seeing that Ramadas dislikes even the very idea of marriage his mother requested the family preceptor to give him a piece of advice. The preceptor called him and told him that it was not proper as a dutiful son on the part of Shree Ramadas to disobey his mother and to displease her. Ramadas silently heard him but at once left the house and again hid himself on a tree. People went there and began to remonstrate with him when being tired of their efforts and importunities he threw himself down in the water beneath. (See picture No IV) A rock beneath caused a big swelling on the forehead which remained there throughout life. Ramadas remained under water for a long time when at last he was called up by Shreshtha. He got ill but re-covered soon. One day his mother pressed him much and extracted from him a promise to remain quiescent regarding marriage till the beginning of the ceremony. (See picture No V) Ramadas took her at her word and promised her to do so. Finding the boy agreeing to the proposals of marriage full preparations of marriage were made and the marriage party with Ramadas went to Asingaum. The marriage rites began to be gone through and the last rite which gave finality to the whole remained. At the word Savadhin which means Be attentive Ramadas fled away. (See picture No VI) He had promised his mother to requiesce till the beginning and he kept his word literally. He was pursued by all the people but he was not overtaken. (See picture No VII) He went straight to Jamb and remained concealed in a tree for three days after which he proceeded to Nasik Panchavati. He worshipped God Shree Ramchandra there and then went to Takli where he began to practise hard penance. (See picture No VIII) This picture is taken from an old picture of Shree Ramadas.

The first picture over the cover is of the personal relics of Shree Ramadas at Parli or Sajjangada. The picture in the middle is from an old painting of Shree Ramadas. Underneath is a box and by its side can be seen stick and his famous kubdi and his Gupti or concealed dagger. There is tiger's skin and on it is a water pot and saffron-coloured garment of Shree Ramadas.

Picture number two is a three coloured picture from an old picture drawn by Damu Chitari long ago. In the middle is Ramadas while at his back and front are Uddhava Gosavi and Kalyan Swami.

श्री समर्थ रामदास स्वामींचें चरित्र.

जे जे सत्कीर्तिचे पुरुष । ते ते परमेश्वराचे अंश ।
धर्म स्थापनेचा हव्यास । तेथेचि धसे. ॥

श्री समर्थ. ।

परम पवित्र अशी मंताची चरित्रे वर्णन करावी नितकी थोडीच.

अमृताप्रमाणें तीं अलंन मधुर असून गाणाऱ्यांना तत्काल आपणा-
सारखे करणारी आहेत. त्यातून प्रत्यक्ष कृतीने 'समर्थ' या थोऱ्या पर्वांस
चडलेल्या श्री समर्थ रामदास स्वामींच्या चरित्राचें वर्णन कोटवर करावे समर्थाना
माजतील असेच त्यांचे पूर्वजही होते.

कृष्णाजीपंत, दशरथपंत, व गमार्जापंत हीं पहिलीं मूळ पुरुषांचीं प्रमी
पैकी कृष्णाजीपंत ठोंमर, देशस्थ धावण, जामदग्न्य गोत्री मूत्र आश्रलायन हे
शके ८८४ यांत प्रातांत मैजि हिंबरे उरें तालखेड येथे येऊन राहिले. दशरथपंत
त्यांचे चिरंजीव शके ९१० मध्ये गातारा जिल्ह्यांत जांभगावां बारा गावांचीं

अटोमोहिनी—आनंददायक व मनमोहक अप्रतिम गेट.
पुढे पहा.)

ज्योतिष कृति मिळवून राहून होते. त्याच्या बडील पुत्राचे नाव रामाजीपंत हा सारा वंश रामोपासक होता. त्यापुढे १९ मावे पुरुष सूर्याजीपंत, हे रामोपासक असून सूर्याची आराधना करित त्याच्या पत्नीचे नाव राणूबाई. सूर्याजीपंत हे समर्थाचे बडील व राणूबाई ह्या मातोश्री होत. धन्य त्याची कुशा! की जिच्यामध्ये श्रेष्ठामारखी व समर्थासारखी पुन रत्ने निर्माण झाली

सूर्याजीपताच्या ३६ व्या वर्षी त्यांना प्रत्यक्ष सूर्य नारायणांना प्रमन्न होऊन दर्शन दिले व घर दिला की "एक सूर्यावतार वगधर पुन व दुसरा मार्तीच्या असे करून ब्रम्हचारी असे दोन पुत्र होतील." पुढे शके १५२६ मध्ये पंताना प्रत्यक्ष श्री रामचंद्रांनी दर्शन दिले. शके १५४७ सात राणूबाईना पुत्ररत्न झाले व त्याचे नाव गंगाधर असे ठेविले यानाच पुढे श्रीएकनाथ 'श्रेष्ठ' या नावाने हाक मारीत म्हणून श्रेष्ठ असे अभिधान मिळाले. अडिच वर्षा नंतर शके १५३० कीलनाम सवत्सरी चैत्र शु ९ म रविवारी दुपारी म्हणजे बरोबर रामनवमीच्या सुयोगावर राणूबाईस दुसरा पुत्र झाला त्याचे नाव 'नारायण' असे ठेविले. हेच श्री समर्थ रामदास स्वामी या नावाने उदयास आले

श्री समर्थ लहानपणापासून हासत-मुख अगत. स्वभाव मनस्वी अवखळ. या झाडावरून त्या झाडावर सहज उळ्या मारून जात. ब्राह्म व सोडकर होते तरी चित्तावर विचाराचा पगडा फार. अंगकाती तेजस्वी होती वयाच्या पाचव्या वर्षीच त्याचा व्रतबंध झाला शके १५३७ मध्ये सूर्याजीपताचा काळ झाला समर्थाचा लहानपणापासून भक्तिमार्गाकडे ओढा फार शिवाय वैराग्याची झाक समर्थांमध्ये विशेषच दृष्टीस पडे समर्थांनी श्रेष्ठास आपणावर अनुग्रह करण्याची विनंती केली पण श्रेष्ठानी योग्य समयी करू असे उत्तर दिले. श्रेष्ठाचे भाषण ऐकून समर्थास फार वाईट वाटले व स्वतःच देवावर भार घातल्याशवाय गत्यंतर नाही असा स्वावलंबी निश्चय करून कोणाम न सांगता मार्तीच्या देवाल्यात जाऊन बसले व आराधनेस आरंभ केला तेथून हालेनात. बराच वेळ झाल्यावर वय मुकुमार असल्याने जीव व्याकूळ होऊ लागल्यामुळे गाभाऱ्यात अधारात जाऊन निजले मार्तिरायास करुणा आली व एकनिष्ठ भक्ति पाहून प्रसन्न झाले व पाठ थोपटून ऊठविले व काय पाहिजे असे

कामिनिआ तेलाचा उपयोग केल्याने केस सुंदर, काळेभोर, रेशमाप्रमाणे नरम आणि दाढ लाव होऊन श्रियाच्या सौंदर्याची वृद्धी होते,

विचारताच अनुग्रह पाहिजे व न मिळेल तर प्राण ठेवणार नाही असे उत्तर मिळाले. कृतनिश्चय पाहून मार्शतरायानी लागलीच श्री रामचंद्रांचे दर्शन करून दिले तेव्हा श्री रामचंद्रांनी शके १५३८ मध्ये अनुग्रह दिला व म्हणाले, “आपण वैराग्य श्रुतीने राहून उपासना व ज्ञान याची श्रद्धा करून जगदुद्धार करावा ”

इकडे नारायण एमएकी कोठे गेला द्वाणून मातोश्री त्याचा शोध करू लागल्या परंतु मुलाचा कोठेच पत्ता लागेना, त्या फारच शोक करू लागल्या तेव्हा धेष्टानी त्याचे समाधान केले व शोवास स्वतः निघाले ते प्रथम मूर्ताने दर्शन घेऊन प्रदक्षिणेला जातात तो वाटेवर समर्थ त्यास पाहताच त्यानी हाताला धरून बाहेर आणिले तो समर्थच्या मुखावर काहीं विलक्षणच दिव्य तेज झळकत होते धेष्टानी ताडिले की त्याना भगवत्प्रसाद झाला असावा समर्थानीहा झालेली हकीकत धेष्टास व मातोश्रीस बळविताच सर्वास अत्यंत आनंद झाला तो वर्णन करिता येत नाही

राणूबाईस वाटे लागले की आता आपल्या नारायणाचे लग्न करावे द्वाणून त्या लग्नाच्या सबधाने गोष्टी बोलू लागल्या परंतु आपल्या लग्नाची गोष्ट निघाली की समर्थानी चिरडीस यावे एके दिवशी तर ते फारच रागावले व कोणास न कळता रानात पळून जाऊन एका झाडावर चढून बसले कोणी समजावण्यास गेले तर बेलाशक त्यावर दगड फेकून मारीत तेव्हा धेष्ट स्वतः जाऊन त्यास घेऊन आले (३रे चित्र पहा) त्याप्रमाणे लग्नाचा गोष्ट काढिली की मुलगा विधरतो हे पाहून मातोश्रीनी आपल्या उपाध्येबुवास नागयणास दोन गोष्ट सांगणेस सांगितले त्यानीही एके दिवशी समर्थस हात मारिली व जवळ बसऊन उपदेश केला की “तुझी आता मोठे झाला तुझी उनाडपणा करिता हे बरोबर नाही. मातोश्री लग्नाच्या विचारात आहेत आणि तुझी त्याच्यावर रागावता, अतः पर असे करू नका” भगवत्साक्षात्कार झालेल्या दिव्यमूर्तीचे ज्ञान कोणीकडे आणि विचार्या मासारिक अर्धवट भिक्षुचा उपदेश कोणीकडे सर्व ऐकून घेऊन कोणास न कळता गमर्थ घरातून बाहेर पडले व तडक जाऊन गंगातीरी एक वडाचा वृक्ष होता त्यावर

धि लक्ष्मी आर्ट प्रीटिंग प्रेस-प्रोसेस एन्डर्स व आर्ट प्रीटर्स
भायखळा, मुंबई.

जाऊन बसले. तेव्हा घरची मनुष्ये जाऊन घराकडे येण्याविषयी विनवण्या करून लागली. त्यांचा कंटाळा आला तेव्हा त्या झाडाखालीच एक मोठा खोद होता त्यांत उडी टाकिली; (४ वे चित्र पहा.). तेथे खडक होता त्यावर कपाळ ताडकून आपटून उजव्या बाजूला एक मोठे टेंगूळ आले. ते जन्मभर पुढे तसेंच होतें. त्यालाच कोणी आवाळें असें क्षणतः समर्थ पाण्यांत बुडाले ते वर येईनांत तेव्हा धेष्टांनीं येऊन “नारायणा वर ये” असे क्षणतांच तत्काल स्वारी वर येऊन उभी राहिली.

नारायणाचे हे वर्तन पाहून मातोश्रींना मोठी चिंता पडली. त्यांना वाटे कीं कसे तरी करून नारायणाचे लग्न झाले पाहिजे. ऊडी टाकल्या-पामून समर्थीची प्रकृती बरोबर अस्त्रस्थ होती. ती बरी झाल्यावर एके दिवशीं मातोश्रींनीं समर्थास एकाती नेले व तोडांवरून हात फिरवून त्या त्याम म्हणाल्या ‘नारायणा, माझे वचन तुला मान्य आहे की नाही’ समर्थींनीं “अलवतू मान्य, आहे” असे उत्तर दिले. मातोश्री म्हणाल्या “बरे तर तुला माझ्या गळ्याची शपथ आहे अंतरपाठ धरी पर्यंत तरी नाही असे म्हणू नको” (५ वे चित्र पहा.) समर्थींनीं विचार करून “अंतरपाठ धरी पर्यंत नाही म्हणणार नाही” असे उत्तर दिले त्या दिवसापामून कोणीही लग्नाची गोष्ट काढिली तरी समर्थ रागावेनात असे झाले. मुलगा लग्नास तयार झाला असे पाहून लग्नाची सर्व नयारी केली एक सुंदर मुस्वरूप मुलगी पाहून तिथिनिश्चय केला. धेष्ट बऱ्हाडासह आमनगावी आले. त्याच्या बरोबर समर्थही आनंदाने गेले. पुण्याहवाचन वगैरे सर्व विधि धेष्टांनीं केले. असे होता होता अंतरपाठ धरण्याची वेळ आली. ब्राम्हणांनीं मंगलाष्टके म्हणण्यास आरंभ केला. सर्व ब्राम्हण एकदम “सा-व-धा-न” असे म्हणाले. समर्थींनीं मनांत विचार केला कीं गदा सर्वदा नावधान असता आणखी हे नावधान म्हणतात तेव्हां सावधच झाले पाहिजे. मातोश्रींस दिलेले वचनही पूर्ण झाले होतेंच. समर्थींनीं तत्काल लग्नमंडपातून उडी टाकून धाव मारली (६ वे चित्र पहा.) ब्राम्हण, गडी, माणसे बहुत पाठिस लागली परंतु कोणाच्याही हाता लागले नाहीत. (७ वे चित्र पहा.) समर्थ तेथून जे निघाले ते तडक जावेय येऊन एका मोठ्या बऱ्याच्या डोलींत तीन दिवस राहिले व

ओटोमोहिनी—आनंददायक व मनमोहक अप्रतिम सेट.

(पुढे पहा.)

नंतर नाशाक पंचवटीस गेले व तेथे श्री रामचंद्राचे दर्शन घेऊन
पूर्वेस अर्ध कोसावर गवर्ज म्हाणून गात्र आहे त्याच्या नजीक एका
गुह्य राहून त्यानी वटकाडित तपश्चर्या चालविली (चित्र ८ वें पहा)
हे चित्र एका फार जुन्या समथाच्या चित्राची प्रतिकृति आहे

पहिले मुखपृष्ठावरील चित्र — ह्या चित्रात समर्थान्या स्वतःच सर्व
वापरण्याताळ चित्रस दाखविले आहेत मध्यागीं श्री समर्थीचें एक जुने
चित्र आहे खाला पेठा व जवळच एका बाजूम त्याची परम पवित्र
कुबडा व दुसऱ्या बाजूम त्याची गुप्ती आहे. खाली व्याघ्रासन असून
त्सावर लोटा, पादुका भगवी छाटा व काठा आहे ह्या सर्व वस्तु परळी
चर्क सज्जनगड येथील आहेत

दुसरें दर्शनी तिरंगी चित्र — हें चित्र फार वर्षा पुर्वी दामु चित्तारी
नावाच्या चिताथानें फाटिल्लें होतें, त्याचाच प्रतिकृता आहे मध्य श्री
समर्थ असून उदब गासावा व कल्याण स्वामी हे जवळ आहेत चित्र
फार जुने व मुत्तर अमत्या कारणानें त्याची महता विशेष आहे

श्री समर्थ,

रामदास स्वामीनुं यरित्र.

ॐ ॐ शुक्राक्षिता पुत्र । ते ते प्रभुतत्त्वा अश ॥

धर्मस्थापनामां प्रवृत्त । अथा नतो उद्भव ॥ १ ॥

मदान् पुत्रोत्तु श्रवणयग्नि गजानाथी देवता देवता लाभया-
यछे अने तेना श्रवणयग्नि मेणना तथा भने छपानी प्रसिद्धिभा
दानना पाछण हजरो इपीआनेो अर्थ थायछे ते सुनिहित छे.
पुराणदाग प्राचीन देवाशी नगना यग्नि आपणी आगना दान मोलु-

काम्नीनीआ तेस भाषाभा नाभवाथी कडक आपि छे आपनी गरमी दूरपाव छे,
पीधार्योने अने भगव सत्य धी काय करानाशने धापु न शुलकारक छे

દહે અને તે નાયના માલગનાથી આપણા મન ઉપર અનેકશ સારી છાપ પડી ગયે છે આનુનિક સમયમા અનેક માધુભનો થઈ ગયા છે જેના ચર્ચિત્રો જનમમાજ આગળ લાગનાની આસ્યકતા છે જ આ હેતુથી સમર્થ શ્રી રામદાસ આમીનુ ચર્ચિત્ર મચિત્ર આપનાનુ યોગ્ય લાગનાથી તે આપ્યું છે મચિત્ર જીવનચર્ચિત્ર વાયનામા નધાર ઉત્પાદ ઉત્પલવે છે તેા તેના ઉત્પાદથી આ ચર્ચિત્ર વચાગે એી પ્રકાગડ આના ગમેઈ

શ્રી રામદાસ આમીની સમાધ સતારા પામે આવેલા પગલીના દિન્નામા છે તે સમાધ જેમ તેઓ શ્રી રામના દાસ-લક્ષ્મ હતા તેમ શ્રી રામચદ્રજીની મૂર્તિની નીચેની જગ્યા મા આવેલી છે આ મદિર એકાન્ત અને શાન્તિ આપે એના મ્યાનમા આવેલુ છે શ્રી રામદાસ આમીની સમારક વસ્તુઓ પાદુખ, કુનડી, લ્યેષ્ટિકા, જનપાત્ર, માળા, ગુમ્પી, વ્યાવામ્પગ, ભગતુવચ્ચ અને આમીનુ જુના વખતમા કાઢેલુ ચિત્ર, પિંગેરેતુ ચિત્ર મુખપૃષ્ઠ ઉપર છે (જુઓ ચિત્ર ૧ લુ) ખીજુ ચિત્ર તેમના શિષ્ય ક્યાણુઆમી અને ઉધ્ધન ગોસાઈના વચમા શ્રી રામદાસ જેઠેવા છે તે ત્રણ કવચમા જાપેતુ છે (જુઓ ચિત્ર ૨ જુ) આ ચિત્ર કેટલા નર્વ પૂર્વે દામુ ચિતારી નામના ચિત્રકારે ગઢેતુ હતુ. આ વનકાર પ્રસિદ્ધ છે

ધનિદામના ૧૧વા અથોદારા શ્રી રામદાસ રામીના વડવાઓની માહીતી મળેલી છે આ ધનિદાસનો અથ શાલિવાહન શકે ૮૮૪ મા પ્રસિદ્ધ થયેયો છે આ સાવમા આમીના વડિલ કૃષ્ણાજીપત રાસગે જાતે દેશન્ય બ્રાહ્મણ જેમનુ ગોત્ર જમદગ્ન્ય અને મુત્ર આશ્વવાયન હતુ તેમજે રાગ્યકાન્તિને લીધે તેમ કુષ્કાળ પડનાથી પોતાનુ મગવતન બેદર છોડીને ગોદાવરીને દક્ષિણ તીરે ખીડપ્રાન્તમા તાનખેડ તરફ ગામ ગામમા જઈવાસ કર્યો અહીં કૃષ્ણાજીપતને દશરથ નામે પાત્રમો પુત્ર થયો, તેજે જેમ તેના ચારે ભાઈઓએ બારબાર ગામની મહેતાગીરી તથા પૂજિ મેળની હતી તેમ ગોદાવરીની ઉત્તર તીરે સતારા જીનામા વડગાન નામનુ પાલમાન થયેતુ ગામ શકે ૬૧૦ મા પુત્ર રસાચુ અને તે ગામનુ નામ ફેરવી જાન નામ પાડ્યુ અને પોતાના ભાઈઓની માફક

હાઈકનાસ પ્રીટીંગનુ કામ જોઈતુ હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ”

તેણે પણ તે ગામની વૃત્તિ મેળવી. દશરથપંત પછી તના વયમાં ૧૯ મો પુરૂષ સૂર્યાષ્ટપંત થયો. આ સૂર્યાષ્ટપંત સૂર્યનો ઉપાસક હતો અને પૂર્ણશ્રધ્ધાથી ભક્તિ કરતો હતો.

સૂર્યાષ્ટપંતે રાણાબાઈ નામની કન્યાસાથે લગ્ન કર્યું, અને સંસાર-યાત્રામાં આ જોડું સુખમય જીવન ગાળવા લાગ્યું. સૂર્યાષ્ટપંતની ૩૧ વર્ષની ઉંમરે શકે ૧૫૨૭ માં એક પુત્ર થયો જેનું નામ ગંગાધર પાડ્યું. તે પછી ત્રણ વર્ષે એટલે શકે ૧૫૩૦ માં ચંત્રમાસ શુદ્ધિ ૯, રામનવમી-નેદિવસે રવિવારના મધ્યાહ્ને બીજા પુત્રનો જન્મ થયો. તેનું નામ નારાયણ પાડ્યું. તે જ નારાયણ પાછળથી રામદાસને નામે પ્રસિધ્ધિમાં આવ્યો. રામદાસ ઉર્દે નારાયણના મોટા ભાઈને પાંચ વર્ષની ઉંમરે ચંત્રોપવિત સંસ્કાર કર્યો અને સાતમે વર્ષે અષ્ટમકર દેશમુખની કન્યાસાથે તેનું લગ્ન કર્યું. આ પછી શકે ૧૫૩૭ માં નારાયણના પિતા સૂર્યાષ્ટપંતનો સ્વર્ગવાસ થયો.

કેટલાક સમય પછી સંસાર વ્યવહારના નિયમાનુસાર નારાયણનાં લગ્ન કરવામાટે તેમની માતા વિચાર કરવા લાગ્યાં. માતાજી લગ્ન કરવાનો વિચાર કરેછે એ સમાચાર શ્રી રામદાસને જાણતાં તેઓ જંગલમાં નાસી ગયા. શોધાશોધ ચાલી અને આખરે તેમના વડિલ અધુ તેમને મનાવવા લાગ્યા અને સમજાવી પટાવી તેમને ઘેર લાગ્યા. (જુઓ ચિત્ર. નં. ૩ જી.)

શ્રી રામદાસ સ્વામી ન્હાનપણમાં બહુ તોફાની હતા. અને તેમની બાળએષ્ટા પણ તેવાજ પ્રકારની હતી. ગામમાં છોકરાંઓ ઉપર પથ્થર ફેંકવાની અને કોઈને ઝાડપર ચઢાવી દેવાની અને પછી તેમને પજવવાની-આવી આવી બાલએષ્ટાઓ તેમની હતી. આવી તોફાની રમત માટે તેમના અધ્યાપક જુવાએ એક વેળા તેમને એ શિખામળાના બોલ કહ્યા, અને સાથે સાથે લગ્ન કરવાની આગમમા પણ બોધ કર્યો, અને કર્યું કે “ભાઈ! લગ્નની જાતથી તમને ક્રોધ ચડેછે તે ઠીક થતું નથી” ચુરંજનાં વચનામૃત સાંભળી નારાયણને તો ઉલટો મનમાં વધારે ખેદ થયો. પરંતુ તેની ક્રોધને ખબર પડવા દીધી નહી. એક દિવસ કોઈમળે નદી એમ ઘરમાંથી નાસી જઈ એક વૃક્ષપર ચઢી બેઠા. ગામના લોકો ત્યાં

જો તમારા વાળ ખરી પડના હોય અને જો તે સુંદર, તેજસ્વી ન હોય
તો કામીનીઆ એાઈલ વાપરો.

આગળ એકદા યથા અને તેઓએ તેમને આડિપરથી ઉતરવા કહ્યું. સ્વામીએ તપ્પુકે લોકો આડિપર ચડી આવી તેમને લઘુ ગરો એટલે જાણના મૂળ આગળ પાણીની મેંદાડી ખાઈ હતી તેમાં બુદ્ધે માથો (બુઝો ચિત્ર. ૪ મું). ખાઈમાં ખાંક દોવાથી ને ઉપર તેમનું માથું અક્ષયું અને તેથી મસ્તકમાં ગમણી જાનુએ મેંદાડું દીમાળું થયું કે જે તેમનાં જીવનાં મુઠી કાપમ હતું.

લઘુ નદી કરવાતો શ્રી રામદાસનો આટલો ગણો નિમ્મલ હતો તે તપશ્ચર્યા છતાં માનુશી રાણુઆઈના મનમાં તે વાત યોગાયા કરતી હતી. સારા સારા માનુસોએ રાણુઆઈને કહ્યું કે “નારાયણના લઘુ-માટે આપદ શામાટે રાખોછો? જાદુ કરશો તો તે પાછો નાથી ગમે અને ઉત્તરું દુઃખ થશે” પરંતુ આથી તેમના મનનું સમાધાન થયું નહીં. રાણુઆઈ એમજ સમજનાં હતાં તે આપેલોકના રીવાજ મુજબ લઘુકર્યા રીવાજ છોડવાનું કે સંસારનું સાર્યક નથી. અથી અનેકવાર રાણુઆઈ નારાયણને સમન્તવયાં લાખ્યાં. એક દિવસ રાગ વેળે એકાન્તમાં નારાયણને યોગાવી લઘુ માટે જાદુ જાદુ સમન્તવયાં અને છેવટે કહ્યું કે “મદાર વચન તને માન્ય છે કે નહીં” નારાયણે ઉત્તર આપ્યો કે “માનુશીનું વચન કોઈ કોઈ પણ ઉત્થાપનાર નથી.” (બુઝો ચિત્ર. ૫ મું.) આમ નારાયણ ઉદે રામદાસને વચનથી આર્થી લઈ રાણુઆઈએ લઘુ માટે તજવીજ ચલાવી. અભાવ પ્રમાણે લઘુ સજથી વાત જાણી શ્રી રામદાસ ઉદાસ રહેવા લાખ્યા. આથી તેમના માનુશીએ કહ્યું કે “લઘુની વાત નીકળતાં મૂર્ખની પેઠે ઉદાસ થું થાયછે! અંતર પટ થતા મુઠી ‘નહી’ એમ ત્હારે યોગવુજ નહીં જો તેમ કહે તો તને મદારા મળતા મોગનછે.” નારાયણ વિચારમાં પડ્યા પણ શું કરે! માનાઈને વચન આપેલું એટલે કોઈ આશ્વે એમ નહોતું તેથી નિઃપાયે માનાઈની આજ્ઞા પ્રમાણે વનંત્રા કશુલ કયું. આ પછી લઘુની વાત નીકળે ત્યારે નારાયણ ઉદાસ થતા નહીં. આથી લોકોને તે કાજા થયા હોય એમ લાગ્યું.

દલે રાણુઆઈના લાઈ લાખુજ છુવા યોગજ્ઞાપુરકરની કન્યા સુંદર રૂપાળી હતી તેની સાથે નારાયણનું લગ્ન કરવા નક્કી કર્યું. અને કરેલે દિવસે આસનગાંધમાં કન્યાને ઘેર નારાયણને પરણવાના જન મઠ.

દાઈ ઉદાસ પ્રીટીંગનું કામ જોઈતું હોય તો “લક્ષ્મી આઈ”

લાખખળા મુંગઈ લખો.

નિવાહની થોડી નિધિ થતા બાળ બ્રાહ્મણોએ અતરપટ ધરી મગલાદ્વડ સરૂ કયા અને તે મધ્યે આવધાન ગ્રન્થનો ઉચ્ચાર સાલળતાજ નારાયણ નિચાગ્યા લાગ્યા કે સાવધાન જતા સાવધાન વારવાન બોલે છે આથી પોતે તેનો ખરો અર્થ સમજ્યા કે ૮૭ સાવધ થનાનો સમય છે આમ નિચાર રતા તે એન્દ્રમ દોડી ગયા (જુઓ ચિત્ર ૬૬)

નાગયણુ પરણતા પરણતા અધન્યે નાસી ગયા એ ખજા ચતાજ મન ચડિત થયા અને લોપાનુ ટોણુ તેમને પડનાને તેમની પાછળ દેડ્યુ (જુઓ ચિત્ર ૭ મુ) પણ શ્રી નારાયણ ઉદ્દે રામદાસ પડ્યા નહી અને સાથી નાસી જાય ગામમા અની ગામ મહાર આવેના મોટા પીપળાની ધગમા ત્રણદિનસ મુધી છુપઈ રહ્યા પડી નાશિક પચનગી જઈ ત્યાં ઉગ્ર તાશ્વર્યા આરબી (જુઓ ચિત્ર ૮ મુ) - આ ચિત્ર ની નામવસતા જુના ચિત્રની પ્રતિરૂતી છે

આર્યા

દેવાશી નર જગમા ઉત્તલ કીર્તિ અ પાદન કરતા ।

ધર્મઆપના કરવા પ્રવૃત્તિની ઇચ્છા તે મન ધરતા ॥ ૧ ॥

શ્રી સમર્થ

રામદાસ સ્વામીજીકા ચરિત્ર.

પરમ પરિગ્ર પેસે મતજનોં કે ચરિત્રોંકા વર્ણન કરેં ઉતના થોડાહી હેં વે અત્યત મધુર તથા મોક્ષ માર્ગ કે સાધન હેં ઉમમેસે 'સમર્થ' રસ ઉચ પદવીકો પ્રાપ્ત હુણ હુવે શ્રી સમર્થ રામદાસ સ્વામાજીકા ચરિત્ર કહાતક વર્ણન કરેં !

કામિનિયાએ ઉપયાગત પુરાતન કાલમ પ્રચા મ્ત ઈર્મા મુસ્થિતિ થા વ ।

પ્રાપ્ત દર્શા દે

कृष्णाजीपंत. दसरथपंत, और रामाजीपंत यह त्रयी मूळ पुरुष. उसमेंसे कृष्णाजीपंत ठोसर, देशस्थ ब्राह्मण, जामदग्न्य गोत्र, सूत्र आश्वलायन इन्होंने शके ८८४ में हिवर उर्फ तालखेड में आकर निवास किया. दसरथपंत शके ९१० जिला सतारा में जायगांवकी जोतिषवृत्ति करने अपना उद्गार निर्वाह कर रहे थे. दसरथपंत के ज्येष्ठ पुत्र रामाजीपंत यह सब वंश श्रीराम चंद्रजीका उपासक था. इसी वंशके १० पुरुष सूर्याजीपंत इनके पत्नीका नाम राणूबाई. यही दंपत्य श्रीस्वामीजीने मातापिता सूर्याजीपंतको उनके वयके ३६ वें वर्ष ग्रन्थश्च सूर्यनागयण प्रसन्न होकर "एक सूर्यापंतार वंशधर पुत्र और दुसरा हनुमानजीके अंशसे आपको प्राप्त होंगे" ऐसा प्र दिया. शक १७२६ में पत्नी श्रीगामचंद्रजीने साध्यात दर्शन दिया. शक १७२७ में राणूबाई को प्रथम पुत्र हुआ जिसका 'गंगाधर' नामाभिधान रखा. यही श्रीगङ्गनाथ 'श्रेष्ठ' नामसे प्रसिद्ध हुए. शक १७६० कीलनाम संवत्सर चैत्र शुद्ध ९ गतिप्रारम्भ-गमनवर्माणि सुयोगपर-गणु बाईको द्वितीय पुत्र हुआ. इसका नाम 'नागयण' रखा. यही श्रीममर्थ गमदास स्वामी नामसे प्रसिद्ध हुए.

स्वामीजी बाल्ययसही अत्यंत जानकी के अगशती अत्यंत तजस्वी था. पांच वर्षके उमरमेंही स्वामीका प्रतप हुआ. शक १७३७ में सूर्याजीपंत स्वर्गस्थ हुए. स्वामीजीका बाल्ययसही भक्तिमार्गके और विद्वान और था. बराबर ही बाल्ययसही स्वामीजीमें दर्पणोच्चर हाता था. स्वामीजीने 'श्रेष्ठ'को अनुग्रहार्थ विनति की परन्तु श्रेष्ठजाने योग्य समयमें उसका प्रचार करेंगे' ऐसा उत्तर दिया. श्रेष्ठजाना यह वचन सुन स्वामीजीको अत्यंत खेद हुआ. एक दिन स्वामीजीने हनु

मानजीके देवालयमें जा आराधनाको प्रारंभ किया. थोड़ा काल जानेपर वय सुकुमार होनेसे अति त्रास होने लगा हनुमानजीको करुणा उत्पन्न हुई तब प्रसन्न हो श्रीरामचंद्रजीका दर्शन कराया, तब श्रीरामचंद्रजीने शक १८३७ में अनुग्रह कर कहा 'वैराग्य वृत्तीसे रह उपासना और ज्ञानकी वृद्धि कर जगदुद्धार करो '

स्वामीजीका एकाएक घरमेंसे निकल जानेसे स्वामीजीकी मातोश्री अत्यंत शोकाकुल हो स्वामीजीको जहांतहां ढूंढने लगीं. तब श्रेष्ठजीने उनका समाधान कर श्रेष्ठ खुद स्वामीजीको ढूंढनको चले. श्रेष्ठजीभी उसी हनुमानजीके मंदिरमें आ दर्शन ले प्रदक्षिणा कर रहे थे त्योंही स्वामीजी उठके रस्तेपर जा रहे थे. स्वामीजीको देखतेही श्रेष्ठजीने उनका हाथ पकड़ घर ले आये. उस समय स्वामीजीके मुखपर दिव्य तेज चमक रहा था. श्रेष्ठजीभी उसी मार्गके प्रवासी थे. उन्होंने अंदाज फीया की आज स्वामीजीको भगवत प्रसाद मिला हं. स्वामीजीनेभी सर्व हकीकत श्रेष्ठजी और अपने माताको कही. सबको अत्यंत आनंद हुआ.

कुछ थोड़े महिने व्यतीत होनेपर स्वामीजीके विवाह विषय में चर्चा प्रारंभ हुई. परंतु स्वामीजी जब कभी यह वार्ता सुनते तो बड़ेही घुस्से होते थे. इसी विषयके चर्चामे प्रसन्न हो स्वामीजी एक दिन जंगलमें निकल गये. कांड दो घातें कहनेको जांचे तो उमरों पथपर फँक मारने लगे. तब श्रेष्ठजी खुद गये और समझाकर स्वामीजीको पिछे लौटा लाये (तृतीय चित्र देखो.) इस यात्रामे माताजाको अन्यान्य विचंचना लगी रहीं एक दिन

स्वामीजीके माताने अपने कुलगुरुको बुलाकर स्वामीजीको समझकी ओर घाने कहनेको विनति की गुरुजीनेभी एक समय स्वामीजीको बुलाकर 'माताजी तुझारे विवाहके विषयमें चिन्ता नुर है और तुम उनपर घुस्से होते हो यह ठीक नहीं,' भगवत् प्रसाद पाये हुये दिव्यमूर्तीका ज्ञान कहा और एक साधारण उदरपोषणार्थ त्रैदाध्ययन किये हुए व्यक्तिका ज्ञान कहा

पुन एक दिन स्वामीजी घरमें निकल गोदावरीके तीरपर एक वटवृक्षपर जा बैठे, बहुतसे लोगोंने घरको आनेकी विनति की परंतु कुछ नहीं, जब अति त्रस्त हुए तब उसी वृक्षके नीचे पानीका एक डोह था कूद पड़े, (चतुर्थ चित्र देखो,) श्रेष्ठजीने आकर बुलातेही स्वामीजी पानीसे बहार आ पड़े हुए, इससे स्वामीजीकी प्रकृति कुछ दिन अस्वस्थ रही, प्रकृति अच्छी होनेबाद स्वामीजीको एक दिन माताजीने बुला अनक प्रकारकी बातों कह बचन लिया कि, 'अतर्क्य पकड़न तक म कुछ नहीं करूंगा' (पंचम चित्र देखो,) उस दिनसे कोईभी विवाह विषयमें चर्चा करने लगे तो स्वामीजी घुस्से नहीं होते थे इस बातसे सब समझे कि अब स्वामीजी विवाहको तयार ह एक सुंदर सुस्वरूप वधू देख तिथिनिश्चय किया गया प्रारम्भिक सर्व विधि यथासांग हुए मंगलाष्टक प्रारम्भ हुए सर्व जनोंने एक दम 'सा-र धा न' ऐसा कहतेही स्वामीजीने विचार किया कि सत्संगसादा सावधान रहतेभा ये सब सावधान' रहनेको कहत है ता सावधानी रहना चाहिये, माताजीको दिया हुआ बचनभा पूर्ण हुआ था स्वामीजीने तत्कालहा लग्नमंडपमेंसे पलायन किया, (६ठा चित्र देखो) बहुतम लाग पकड़नेको गड पर किसान हाथ न आय

स्वामीजीने वहासे निकल जाय नामक गावमें आकर त्रिरात्र एक वट वृक्षके मूलमें निवास किया। वहासे नासिक पंचवटी को आ श्रीरामचंद्रजीका दर्शन कर टाकलों गावके नजीक एक गुहामें रहकर तपश्चर्या करना प्रारम्भ किया (सप्तम चित्र देखो)।

चित्र परिचय

कवरपर दिए हुए चित्रमें—श्रीस्वामीजीके नित्योपयोगी सर्व वस्तु दी हे जो वर्तमानमें परली—सजनगड में प्रस्तुत हैं, बीचमें स्वामीजीकी एक प्राचीन चित्र हे, नीचे एक पेटी, बाजूमें स्वामीजीकी परम पवित्र कुवडी और दुसरी ओरपर गुप्ती ह, ध्याघ्रासनपर लोटा, खडाव, यष्टी तथा स्वामीजीका परिधान करनेका वस्त्र रखा ह।

तीन रंगमें प्रथम पृष्ठपर दिया हुआ—चित्र—यह चित्र बहुत वर्षके पहिले दामु चितारी नामक चित्रकारने तयार किया हुआ हे, उमीकी प्रतिवृति यह चित्र ह, बीचमें श्रीस्वामीजी बंटे हे, बाजूमें उद्धव गुसाइजी और कल्याण गुसाइजी ह, चित्र पुरातन होनेसे उसकी महती अवर्णनीय ह।

कामिनियाक उपयोग पुरातन काश्मि प्रचलन गीमा सुस्थान बालका
प्राप्त शांत है

सु त ण मा ला

अनुक्रमणिका.

---

१. शिवलोक.	कव्हर.
२. हलाहल प्राशन	
३. मयदान पाताल गमन.	
४. भयत्रस्त दंपती.	
५. अतिथि निमंत्रण	
६. आतिथ्य.	
७. महाज्ञानी यागी.	
८. ध्यानस्थ योगी.	

Our next HOLI issue contains the pictures from
The life of SHIVAJI The Great

वर्ष १९५३

अंक ५१.

सुवर्णमाला

महाशिवरात्रि.

शिवपुराण.

फेब्रुआरी,
१९१४.

माघ,
१९७०.

पुरुषोत्तम विश्राम मायजी.

जैसे गंध विगंध लही, निकसत हे भयठोर
देखो महिमा पवनकी, आप ओरको ओर, (ग़द)

रजय पारस परसके मिटि गयो लोह विकार,
यहतिनों बानें नां गई, बांरु धार अरुमार, (रहाम)

जितने, सुखन हूँ, मयनों, पेही हे सुखन दुरस्त
अलाह, आवसैं रखे, और तंदुरस्त, (नसीर)

रहिमन कबहुं बडेनके, नाहिं गर्वको लेश
भार धरे संसारको, तउ बहावत शेष (रहीम)

मयदान पाताल गमन.

Frightened couple

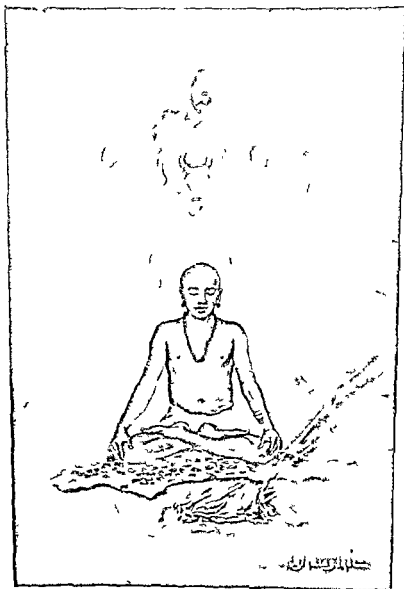
भयनस्त दंपती

Offering hospitality -

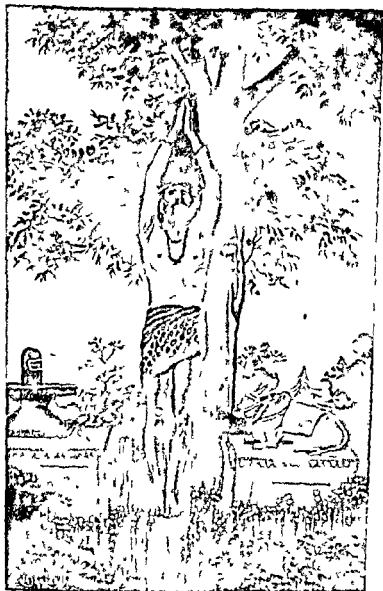
अतिथि निमन्त्रण.

महाजानी योगी

An ascetic in meditation

ध्यानस्थ योगी

gave its own colour to my throat' From that time forward Oh Vasishtha God Shanker was named ' Nilkantha or one whose neck is blue

The Sage Wyas wanted to know how God Shanker killed Tripura with one arrow and Sanatkumar satisfied him by relating the following anecdote —

Brahma being pleased with the absolute devotion of the demons Maya Tarakaksha and Vidyutprabha, told them to ask for any boons Maya asked for Strength Power Happiness and Immortality He prayed, moreover that his three cities of iron silver and gold may perish only when any single handed God would be able to pierce through them together with one arrow The boon was granted and Tarakaksha Widyutprabha and Mayasur got the three cities of iron silver and gold respectively They soon got engrossed in material pleasures and began to harass humanity and even the Gods Thereupon the Gods sought for relief from Brahma who in Company with them and Vishnu commenced to propitiate Shree Shanker who being pleased with their devotion and praises asked them to prepare an indestructible chariot and bring him a bow and arrows No sooner said than all this was got ready and the Gods marched under Shanker's leadership towards Tripura

In the meanwhile the everbusy Narada informed Maya of the approach of his enemy Tarakaksha and Vidyutprabha giving a battle but Maya advised complete submission to such an illustrious opponent as Shanker Narada taunted him for his despicable timidity and stung by his taunts he too made preparations for war which lasted for several days At last God Shanker just lifted his bow and behold! the three cities got mixed together in one moment No sooner however than the arrow in the form of the Sun and the Moon had escaped from his bow with lightning rapidity he exclaimed

---

Always have ' OttoMohini ' (A 81) in your handkerchief and you will have a lot of flowers with you

his sorrow for his action. Asked why he was sorry he said to Nandi who was by him make haste Nandi and request Fire to spare Maya at least who is my devotee. Tripura was all flames by this but Nandi was just in time to request Fire not to burn Maya and thus to avert the catastrophe of the death of a devotee of Shiva. Maya took his cherished gold idol and escaped into Patal--the nether world (See illustration No 2)

After this escape of Maya it was that the flames got wild and devoured the three cities of iron silver and gold. Lovers gave their last embraces to their beloved (see illustration no 3) till they themselves fell a prey to the all destroying fire. So fell Tripura (the three Cities) after which Oh Wyas! Shanker re-established the prestige of the gods is of yore.

In reply to a question from Parvati about the greatness of Brahminhood Shiva said

The Brahmins worship God Fire day and night and so increase their virtue. They are still truthful and straightforward which counts more than any asceticism or penance. Let me tell you the history of a very charitable Brahman to illustrate what I said. There once lived a learned but humble and virtuous Brahman on the banks of the Sacred Bhagirathi. He lived with his wife and gave daily oblations to God Fire. After attending to the religious rites which he observed almost from morn till eve he gave food to any Brahmins that chanced his way and then alone he would take his own meals. Once it happened that he was unable to find any Brahman and so had to forego his own meals. God Fire being pleased with rigour with which that Brahman kept to his guest worship assumed the external appearance of a chandal and sat under a tree in his way. The Brahman was

श्रीमहादेवजीकी स्तुति.

पारस न होत तऊ लोह केसँ हेम होत
सुरभि न होत तऊ भावना को भरते,
भ्रमरी न होत तऊ कीट क्यों भ्रमर होत,
जान्हवी न होत तौ अधम क्यों उधरते,
वैद जो न होत तऊ व्याधिकों हरत कौन,
राय जो न होत तऊ न्याय कौन करते,
गोविंद कहत तैसेँ शंकर न होत तऊ,
मोहि जेसँ मूरख के कष्ट कौन हरते

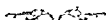
दोहा

हु तुज पूछुं हे सखि, नेह केता मण होय ?
लागे तो लेखो नहि, बूढ़े टाक न होय.

अगले दिन पीछे गये, हरसँ बिया न हेत,
अब पीछताये होत क्या ? जय चौरिया चुन गई खेत.

SHIV-PURAN.

Once upon a time in the glorious days of India's wise men the Sage Visishtha requested Kartikswami to narrate to him the history of the occasion which gave God Shanker the name of Nilkantha (one whose neck is blue) Kartikswami thereupon related the following account

You know that the Kailas peak in the mighty Himalayas is the abode of Shree Shanker and Dewi Parwati. Once it happened that Parwati's curiosity being roused at seeing the blue band that her spouse wore round his neck she requested him to tell her why and when his neck had assumed that particular colour. God Shanker was very graciously pleased at this request which reminded him of one of his great deeds for the sake of the suffering gods (demons & well). Shanker himself told Parwati the following story and I shall give it to you in his very words. He said. The Gods and the Demons once churned the ocean, who brought forth the famous fourteen jewels, one of which was Kalkut, the deadliest among the deadly poisons. All got frightened at the havoc that this Kalkut began to play even at its birth and a deputation headed by Brahmadeo himself was sent to me. Brahma said that this Kalkut was a bigger and mightier devastating agent than either Fire or Death and that I and I alone could save them from their great calamity. Moreover, as the spokesman of both the Gods and the Demons, he implored me to go with him and simply drink away this deadly poison. Moved at his entreaty I drank that poison among poisons and this draught it was that

---

The Kamina hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds the luxuriant growth of hair

---

gave its own colour to my throat' From that time forward, Oh Vasishtha God Shanker was named "Nilkintha" or one whose neck is blue

The Sage Wyas wanted to know how God Shanker killed Tripura with one arrow and Sanatkumar satisfied him by relating the following anecdote —

Brahma being pleased with the absolute devotion of the demons Maya, Tarakaksha and Vidyutprabha, told them to ask for any boons Maya asked for Strength, Power, Happiness and Immortality He prayed, moreover, that his three cities of iron, silver and gold may perish only when any single handed God would be able to pierce through them together with one arrow The boon was granted and Tarakaksha, Vidyutprabha and Mayasur got the three cities of iron silver and gold respectively They soon got engrossed in material pleasures and began to harass humanity and even the Gods Thereupon the Gods sought for relief from Brahma who in Company with them and Vishnu commenced to propitiate Shree Shanker who being pleased with their devotion and praises asked them to prepare an indestructible chariot and bring him a bow and arrows No sooner said than all this was got ready and the Gods marched under Shanker's leadership towards Tripura

In the meanwhile the everbusy Narada informed Maya of the approach of his enemy Tarakaksha and Vidyutprabha giving a battle but Maya advised complete submission to such an illustrious opponent as Shanker Narada taunted him for his despicable timidity and stung by his taunts he too made preparations for war which lasted for several days At last God Shanker just lifted his bow and behold! the three cities got mixed together in one moment No sooner however, than the arrow in the form of the Sun and the Moon had escaped from his bow with lightning rapidity he exclaimed

---

Always have "OttoMohini" (Regd) in your hand erchief and you will have garden of flowers with you

His sorrow for his action. Asked why he was sorry he said to Nandi who was by him make haste Nandi and request Fire to spare Maya at least who is my devotee. Tripura was all flames by this but Nandi was just in time to request Fire not to burn Maya and thus to avert the catastrophe of the death of a devotee of Shiva. Maya took his cherished gold idol and escaped into Patal—the nether world (See illustration No 2)

After this escape of Maya it was that the flames got wild and devoured the three cities of iron silver and gold. Lovers gave their last embraces to their beloved (see illustration no 3) till they themselves fell a prey to the all destroying fire. So fell Tripura (the three Cities) after which Oh Wyas! Shanker re established the prestige of the Gods as of yore.

In reply to a question from Prati about the greatness of Brahmanhood Shiva said

The Brahmins worship God Fire day and night and so increase their virtue. They are still truthful and straightforward which counts more than any asceticism or penance. Let me tell you the history of a very charitable Brahmin to illustrate what I said. There once lived a learned but humble and virtuous Brahman on the banks of the Sacred Bhadrathi. He lived with his wife and gave daily ablutions to God Fire. After attending to the religious rites which he observed almost from morn till eve he gave food to any Brahmins that chanced his way and then alone he would take his own meals. Once it happened that he was unable to find any Brahmin and so had to forego his own meals. God Fire being pleased with rigour with which that Brahmin kept to his guest worship assumed the external appearance of a chandal and sat under a tree in his way. The Brahman was

hungry himself and no sooner he saw this possible guest whom he might show his usual hospitality then he invited him for dinner (see illustration No 4). Fire said that being a Chandala he would not pollute the Sanctity of any Brahmin's house. But the Brahmin soon ascertained by his Yogic power that the Chandala whom he was inviting was his own Deity and so requested God Fire to come and Sanctify his house. He then took Him home, worshipped Him and gave Him a sumptuous dinner (see illustration No 5) God Fire too being pleased with his hospitality gave him his cherished desire of obtaining the Highest Bliss. Such Oh Parvati! is the prowess of a Brahmin's virtue.

Sanatkumar once extolled the Pashupati rite to the sage Wyasa as follows —

"The Pashupati Vrata should be undertaken only after giving up all egoism in Action and after practicing Yoga for thousands of years. In connection with this rite besmearing oneself with ashes is particularly meritorious. The devotee of Shiva begins by recognising the oneness of the all pervading soul in the apparent diversity that he sees even between objects and their properties, phenomena and their ends. He steadies himself in a particular Yogic posture and with eyes half closed comprehends through his mentalism that all is God and meditates and meditates upon this aspect of the Universe (see illustration No 6) till himself, his object of cognition and the very cognition itself become merged into one.

While extolling the greatness of Shivaloka Sanatkumar spoke thus to Wyasmuni —

"No one can attain Shivaloka without practicing Yoga, to which one is initiated only after understanding the five different phases of Shree Shanker as stated in the verse *संयोगात्तादि* &c. Knowledge is begotten

---

The **Kamina** hair oil renders the hair black and beautiful
 & them soft and adds the luxuriant growth of hair.

after constant and continuous meditation of the supreme spirit pervading all (see illustration No 7) and this knowledge it is that leads the ever wandering isolated soul to a homogeneous union with the Divine Spirit—the be all and end all of Existence itself Knowledge, therefore, is the key that unlocks the gates of Shivaloka” High above the other worlds is the most glorious Shivaloka—the holy of holies, where Amity and Harmony reign supreme where the wild tiger and the docile cow are friends! Where one can talk, with the souls of things, and the spirits of Elements! Where nothing is hidden or mysterious and where mental images are realities themselves” Shree Shanker Lord of Shivaloka, with Parwati and Ganpati on his knees reviews the working of the universe from his resplendent gold Throne (see the three colour illustration on the cover) Kartikswami and other benefactors of humanity are in his retinue and his famous Nandi squats in front to execute any behests

Both those who read this Shiwapurān and those who have it read to them obtain everlasting peace in this enviable Shivaloka

श्री शिवपुराण.

एके दिवशी वसिष्ठमुनीने शक्तिस्वामीस शंकरास 'नीलकण्ठ' हें नांव कसे प्राप्त झालें या विषयींची कथा सांगण्याची विनंति केल्यावरून शक्तिस्वामीनीं पूर्वी शंकरानीं पार्वतीस सांगितलेलें खाली लिहिलेले कथा महात्म्य सांगितलें.

एके वेळीं शंकर पार्वती केलास पर्वतावर असताना पार्वतीनें महादेवास विचारिलें कीं, 'आपला कण्ठ मेघासारखा काळा का दिसतो व तो तसा होण्याचें

पि लहमी आर्ट प्रिटींग वर्क्स-प्रोप्रेटर्स एन्ड प्रिंटर्स,
भायखळा, मुंबई

कारण काय' तेव्हा शंकराने उत्तर दिले का, सागर मथनाचें वेढी त्यातून जेव्हा कालकूट विष निघाले, तेव्हा मर्व देवांनी माझ्याकडे येऊन विनंति केली की, समुद्रमथन करीत असता मेघासारखे काळे असे जलाल विष निघाले आहे, तर हे देवाधिदेव ! हे जलाल विष आपण पिऊन टाकून जगताचें संरक्षण करा' ही विनंति ऐकून मी तें हलाहल कालकूट पिऊन टाकिलें (पहिले चित्र पहा) व त्यामुळेच माझा कठ काळ्या-निळ्या झाला आहे व तेव्हा पासूनच मला 'नीलकण्ठ' झणून सर्व झणू लागले

सनत्कुमारानी व्यासास शंकरानी त्रिपुरासुरास एका वाणाने कसे मारिले
ता कथा सांगितली ता खाली लिहिल्या प्रमाणे-

मय, तारकाक्ष व विद्युत्प्रभा नामक तान राक्षसांनी घोर अशी तपश्चर्या करून ब्रह्मदेवास प्रसन्न करून वर मागून घेतला की, 'अम्हास अतुल बल, अवध्यपण, दिव्यस्थान, उत्तम सुर व मृत्युपासून अभय म्हणजे एक हजार वषानंतर आमचा हों लोह, सुवर्ण व चादीचा नगरें एका क्षणात एक होऊन एकाच वाणाने त्याचा नाश व्हावा' ब्रह्मदेव 'तथास्तु' म्हणून देवलोकीं गेले, बरीच वर्षेपर्यंत ह्या तीनही राक्षसांनी अनुपम सुख भोगिले व नंतर त्यास मदोन्मत्तपणा प्राप्त झाला त्यामुळे त्यांनी देव व मानव जातीस त्रास देण्यास आरंभ केला अतिशय त्रास झाल्यामुळे सर्व ब्रह्मदेवाकडे आले व ह्या सकटातून मुक्त करण्याविषयी विनंति करू लागले तेव्हा ब्रह्मदेव सर्व देवासह शंकराकडे आले शंकराने त्यास अभय देऊन त्याचें सात्वत कले व आपण स्वतः युद्धार्थ निघाले--

इकडे नारदाने दानवास युद्धाची खबर दिली तेव्हा तारकासुर व विद्युत्प्रभा हे दावेही युद्धार्थ तयार पाले पण मयाने महाकाळस्वरूपा शंकरासमोर युद्ध करण्याचें नाकारलें परंतु नारदाने आपल्या जन्मस्वभावाप्रमाण मयाला चढवून युद्धार्थ तयार केलें महान भयंकर युद्ध होऊन अनेक राक्षस बळी पडले शंकराने धनुष्य बाण हातात घेताच तींतीन्हा नगर एकदम एक झाला व लागलीच शंकराने अग्नी व चंद्ररूप असा एक बाण सोडला त्या बरोबर ता तीन्ही एक झालेली नगरें पडण्यास आरंभ झाला शंकराने आपला भक्त मय ह्यास ह्या अग्नी रूपा काळातून वाचविण्याकरिता नदिकेश्वरास सांगितलें तेव्हा नदिकेश्वर मयाच्या महाळा जवळ गेला व त्यानें अग्रास शंकराचा आज्ञा कळविली लागलीच अग्नी मयराक्षसास बाहेर पडण्यास परवानगा दिली मय राक्षस सुवर्णमूर्ति घेऊन पाताळात निघून गेला (दुसरे चित्र पहा) शंकराच्या

धामिनिआ तेलाचा उपयोग केल्याने केस मुदर, पाळेभोर, रेशमाप्रमाणें नरम आणि दाट लाव हाऊन स्त्रियांच्या सौंदर्याची वृद्धी होते

भयाने उत्पन्न झालेल्या अग्निमुळे ता नगरे नवू लागताच सर्व नरनारी सारावरा घावू लागले (तिसरे चित्र पहा) ह्याप्रमाणे त्रिपुरासुराचा नाश करून शंकराने सर्वांस भयमुक्त केले

कैलासपर्वनावर गन्यानंतर ऋषावताने काय केले ह्याविषयां सनत्कुमाराना व्यासास सांगितले

पावतीने ब्राह्मणाच्या महाभ्यासवर्षी प्रश्न कला असता महादेव ब्रह्माला का, ' ब्राह्मण नहमा यज्ञयागादि क्रिया करून सत्वगुणाचा वृद्धि करितात ह्याविषयी महादेवाने खाली लिहिलेली एक आख्यायिका सांगितला

“भागीरथीच्या तारीने विद्याकुसुम धमपरायण दानरूप नावाचा ब्राह्मण रहात असता स्वतः खासह आपले नित्यकर्म चाल्यानंतर आलल्या अतिथीचा योग्य सत्कार करून दिवसाच्या सहाव्या भागात स्वतः अन्नग्रहण करीत असे ह्या प्रमाणे त्याचा नेहमीचा क्रम चालू असता एक दिवस भाननमाळ हाडपर्यंत कोणिही अतिथी आला नाही सायंकाळ पर्यंत शोध करिता काणाहा भटला नाही व ह्यामुळे त्या दपत्यास तो दिवस उपवास घडला दुसरे दिवस अग्निनारायणास त्याचा तो निश्चय कळताच तो यण स्वतः चांडाळरूप धारण करून एका झाडाखाला बसले ब्राह्मण पण उपवासी असल्यामुळे त्याने त्या चांडाळास पहाताच त्याकडे जाऊन त्यास आपल्या घरा भोजनास येण्याविषयी विनंति केली (चवथे चित्र पहा) ब्राह्मणाचे वचन ऐकून तो चांडाळ आहे करिता तुमच्यासारख्या सत्कारा जनाकड अन्नग्रहण करणे योग्य नाही असे नारायणाने सांगितले परंतु ब्राह्मणाने आपल्या ज्ञान क्षित्या योगाने त्या चांडाळाचे स्वरूप आळखिले तव्हा त्याने आपल्याकड येऊन आपले घर पवित्र करण्याविषयी नारायणास पुन्हा विनंति केली तव्हा तो चांडाळ ब्राह्मणाचे घरी गेला ब्राह्मणानेही योग्य प्रकारे अतिथाचा सत्कार करून त्यास नवू घातले अग्निनारायण अत्यंत प्रसन्न होऊन त्याने त्या ब्राह्मणास स्वतःचे रूप धारण करून दर्शन दिले व त्याचे सर्व प्रकारे कल्याण केले (पाचवे चित्र पहा) ह्या प्रमाणे ब्राह्मणाचे महाभ्यास श्री शंकराने पावतारा सांगितले

ह्या नंतर सनत्कुमारानी व्यासास खालीलप्रमाणे पाशुपत ज्ञान व यागाचे वर्णन सांगितले सर्व कर्माचा तो करून कष्टसाध्य यागाचे सर्वन हुनारा यथपर्यंत करून नंतर पाशुपत यागाची दीक्षा घ्यावा ह्या यागात भस्म धारण विधिचे महत्त्व फार आहे निरंतर भस्म धारण करणाऱ्यास मोक्षपात

मिळते आत्मा सर्वठिकाणा व्याप्त आहे परंतु तो कोणाला दिसत नाही करिता भाव (पदार्थ) गुणादि करून रहित अशा अचिंत्य परमात्म्याचे ध्यानयोगाने दर्शन करावे मुनि, ऋषि इत्यादिकांनी जागृति व सुषुप्तिवर अथ मिळवून ध्यानयोग करून आत्म्याचे चिंतन करावे ह्या प्रमाणे ज कोणी आत्म्याचे दर्शन करितात ते महान् योगी होत (महावे चित्र पहा) मनस्कुमार व्यासाम पुढे सांगतात की, शिवलोकाची प्राप्ता योगाशिवाय नाही जेव्हा प्राणि 'सद्योनातादि' शक्यतेच्या पाचही स्वरूपान ओळखून त्यात निमग्न होतो तेव्हाच त्यास योगज्ञान प्राप्त होत योगी पण ध्यान योगाशिवाय परम पदाम प्राप्त होत नाहीत (सातवे चित्र पहा)

शिवलोकात श्रावण्याचे स्वरूप व वास्तव्य आहे शक्यतेपासूनच ब्रह्मा, विष्णु व माया ही निर्माण झाली शक्रभक्त ब्रम्हयान ब्रम्हलोक स्थापन केला त्यावर शिवलोक आहे. श्रावण्याच्या माडावर एक वाजूस गिरिजा दुसरे वाजूस गणपती वगळे असून नदिकेश्वरामह मयगण सवमाठी उभे आहेत कार्तिक स्वामी सारखे लोकावर अनुग्रह करणारे नेहमा श्रीशंकराजवळ अगतात ह्या प्रमाणे जे कोणी श्रीशंकराचे ध्यानयोगान दर्शन करतात त्यास शिवलोक प्राप्त होईल (मळपृष्ठावरचे रंगित चित्र पहा)

श्री शिवपुराण

વર્તમાન બ્રહ્માદિક દેવો શંકરની સ્તુતિ કરી તેમને પ્રસન્ન કર્યા. શંકરે તેઓને એક મન્જુષુત સર્વ સામગ્રી સાથેના રથની તંથા ધનુષ્યની માગણી કરી. આ ઉપરથી બ્રહ્માએ સર્વ દેવગણી-રથ, ધનુષ્ય, બાણ વિગેરે બનાવ્યાં અને ત્રિપુરનો નાશ કરવા દેવતાઓ રથ લઈ દોડ્યા.

હવે આ તરફ નારદજીએ મયદાનવને બખર આપી કે શંકર ત્રિપુર બાળવા માટે આવે છે ને બ્રહ્મા તેમના સારથી થયેલા છે માટે જે કરવું હોય તે કરો. આ ઉપરથી તારકાસુરે અને વિદ્યુત્પ્રભાએ લડાઈ કરવા જણાવ્યું. પણ મયદાનવે શંકર જેવા કાળરૂપની સામે યુદ્ધ કરવા ના પાડી નારદે પોતાના વ્વતિસ્વભાવ પ્રમાણે મયદાનવને ઉશ્કેરી શંકર સામે લડવાને તૈયાર કર્યો. જમ્બૂં યુદ્ધ થયું અને ઘણા દાનવોનો નાશ થયો. છેવટે શ્રી શંકરે પોતાનું ધનુષ્ય ઉડ્યું નીચું કર્યું ત્યાં ત્રણે શહેર એકદમ ભેળાં થઈ ગયાં અને પછી તરતજ શંકરે અગ્નિ અને ચંદ્રરૂપી બાણ લાગવુંજ માર્યું બાણ છુટતાની સાથે જ શંકરે બોલ્યા કે ‘બહુ ભુટું થયું’ આ સાંભળી નંદીકેશ્વરે કહ્યું કે ‘બહુ ભુટું થયું’ એમ કેમ બોલ્યા. તે ઉપરથી શંકરે તેને આજ્ઞા કરી કે “જા મહારો લકન મયદાનવ ન બળી જાય તેમજ તેને અગ્નિ ન પ્રજ્વળે તેમ કર! આ સાંભળી નંદીકેશ્વર મયદાનવના મહેલપામે આવ્યો તો ત્યાં ચોતરફ ફેલાયલા અગ્નિને શંકરની આજ્ઞા જણાવી. અગ્નિએ મયદાનવને તે ગૃહમાંથી નીકળી જવા જણાવ્યું. આ પ્રમાણે અગ્નિનું વાક્ય સાંભળી મયદાનવ સૂવર્ણ મૂર્તિ લઈ ઝટ બહાર નીકળી પાતાલમાં ઉતરી ગયો. (જુઓ ચિત્ર. નં. ૨)

આ સમાચાર નંદીકેશ્વરે શ્રીશંકરને કહ્યા પછી ત્રણ નગર બળવા લાગ્યાં. આવી રીતે જ્યારે નાશ થવા લાગ્યો ત્યારે શહેરની સ્ત્રીઓ ભય પામી આમતેમ દોડવા લાગી તેમના પાતળાં દોડતી પ્રિયાનું આલિંગન કરી મોહમાં ફસાઈ ભયથી દોડવા લાગ્યાં (જુઓ ચિત્ર નં. ૩.) વળી કેટલાંકોએ સમુદ્રમાં પડતું નાખ્યું ત્રિપુરનો આવીરીતે નાશ કર્યા પછી સર્વ દેવોનું પ્રથમની માફક શંકરે સ્થાપન કરી દેવતાઓને ભય મુક્ત કર્યાં

હીમાલયમા ગયા પછી મહાદેવજીએ તથા પાર્વતીએ જઈ શું કર્યું તે વિષે મનતકુમારે વ્યાસમુનીને કહ્યું —

પાર્વતીજીએ બ્રહ્માજીના મહાત્મ્ય વિષે પ્રશ્ન કરતાં મહાદેવજીએ કહ્યું કે, “બ્રાહ્મણો ગત્રિદિવસ અગ્નિનું મેવન કરે છે અને સત્વ-

જે તમારા વાળ ખરી પડતા હોય અને જે તે સુંદર, તેજસ્વી ન હોય
તો કામીનીઆ ઓઘલ વાપરો.

ગુણની શક્તિ કહે છે વળી તેમનામા આર્જવ રહેયો છે જે તપે કરતાં ધણું ઉત્તમ ગણાય છે આ મારે એક દૃષ્ટાન્ત આપના મદદરેજ થોભા —

“ જાગીગૃથીના કિનારા ઉપર નિદ્રાકુશળ, ધર્મપરાયણ દાનશ્રી નામનો જાહજી રહેતો હતો તે પોતાની સ્ત્રી સાથે રહી નિત્ય અગ્નિમા દોમ આપતો હતો પોતાના નિત્યકર્મમાથી નિરૂત્ત રહેથી, આવેવા અનિયમિતુ વ્વાગત કર્યા પછી દિવસના જુદા ભાગમા પોતે જમતો, આરી મીતે પોતાનો કાળ નિર્ગમન કરતો હતો એક દિવસ ભોજન કાળ થઈ ગયો પણ કોઈ અતિથિ આવ્યો નહી સખ્યામળ પર્યન્ત મોઢ કરી પણ કોઈ અનિયમિત મળ્યો નહી એટલે જાહજીને તથા તેની સ્ત્રીને ઉપનામ થયો ખીજે વિવેકે અગ્નિદેવને તેના અડગ નિશ્ચય બામત જાણ થતાં ચાડાવનુ રુપ પરી તે એક જાડ નીચે બેઠા જાહજી પણ ખીજા દિવસનો જીખ્યો હતો એમને ચાડાવ નજરે પડતા તે તેની પાસે ગયો અને તેને પોતાને ત્યા ભોજન માટે આવના કહ્યું (જુઓ ચિત્ર નં ૪) જાહજીના વચન સાભળી પોતે ચાડાવ છે તેથી અન્ધાર વાગાને ત્યા જઈ અન્ન જમના યોગ્ય નથાં એમ અગ્નિદેવે કહ્યું જાહજી પોતાની જ્ઞાનશક્તિયા જાણ્યું કે આ ચાડાવ નથાં પણ અન્નદેવ છે તેથી તેને પોતાને ત્યા આવવાને અને પોતાનું ધર પરિવર કરના જણાવ્યું જાહજી પણ તેનું નિધિ પ્રમાણે અનિયમિત પૂજન કરી તેને જમાડ્યો તેથી અગ્નિએ પ્રસન્ન થઈ પોતાનું અન્ન ધારણ કરી તેને ઇચ્છિત તથા ઉત્તમ યોગ આપ્યો (જુઓ ચિત્ર નં ૫) આ પ્રમાણે જાહજીનો પ્રતાપ ગાંકરે પારંતીરે રહ્યો

હવે મનહુમાર વ્યાસ મુનિને નીચે પ્રમાણે પાશુપત જ્ઞાન તથા યોગનું વર્ણન કરતા કહ્યું કે, ‘ સર્વ કર્મનો લાગ કરી કષ્ટ સાધ્ય યોગનું સેવન હજારો વર્ષ મુખી કરવું અને તે પછી પાશુપતની શિક્ષા પ્રદણ કરવી આ પાશુપત જ્ઞાનને વિશે ભરમ ધારણ કરવાનો મદ્દિમા અધિક છે, વળી હજારો ભરમ ધારણ કરનાર મોહગતિને પામેછે, હવે શાંકરના પ્રતાપથી આત્મજ્ઞાન કેમ થઈ શકે તે જ્ઞાતવતા કહ્યું કે આ મા સર્વ જગ્યાએ વ્યાપ્ત છે તથાપિ કોઈના જોવામા આવતો નથી, મારે જે માણસે જ્ઞાન (પદાર્થ) ગુણથી ન જણાય એવા અચિત્ત પરમાત્માનું જ્ઞાનથી દર્શન કરવું મુનિએએ સુપુરિત અને

હાઈકનાસ પ્રાંગિગનું જામ જોઈતું હોય તો “ લક્ષ્મી આર્ટ ”

લાખખળા મુજબ લખો

નમ્રૂત અવસ્થાને જીતી ધ્યાનયોગથી આત્માનું ચિંતન કરવું. અને આવી રીતે જે પરમાત્મા શ્રી શંકરનું દર્શન કરે છે તે મ્હોટા યોગીઓ સમજવા (જુઓ ચિત્ર નં. ૬)

અંતમાં સતતક્રમાર વ્યાસમુનિને સંબોધી બોલ્યા કે શંકરલોકની પ્રાપ્તિ યોગ વગર મનુષ્યને મળતી નથી. વળી ન્યારે પ્રાણી સજાજાતાદિ શંકરનાં પાંચ રૂપોને ઓળખે છે ને પછી તેમાં તત્વીન થાય છે ત્યારે યોગજ્ઞાનને પામે છે. મહાદેવની ભક્તિમાં લીન થઈ ધ્યાન ધરવાથી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. યોગીઓ પણ ધ્યાન વગર પરબ્રહ્મને પામતા નથી. મહાદેવના પ્રસાદથી યોગીઓ મુક્ત થયેલા છે. મહાદેવનો દિવ્યલોક અમ્હલોકની ઉપર છે ને તે લોક શિવભક્તિ વગર મળતો નથી (જુઓ ચિત્ર નં. ૭)

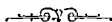
વળી સર્વ લોકની ઉપર શંકરનો લોક છે જેમાં શ્રી મહાદેવ પોતાનો વાસ કરી રહ્યા છે પરમાણુ જેવા મુક્ત અને માયાથી ઉત્પન્ન થયેલા શંકર મનને પ્રકાશ આપનાર છે. વળી તે શંકરથી બ્રહ્મા-વિષ્ણુ તથા માયા ઉત્પન્ન થયેલા છે. શંકરલોક બ્રહ્માએ બ્રહ્મલોક વસાવ્યો અને તે ઉપર તેજોમય શિવપુર છે જેમાં મૂર્તિમાન શંકર બીરાજે છે. આ શહેરનો કીલ્લો મર્યસમાન તેજસ્વી અને અગ્નિસરખો પ્રદીપ્ત છે. તેમાંનાં મિષ્ટ સરોવરમાં કમળો અને સુંદર પુષ્પો ખીલી રહે છે. બે અકમા શ્રી ગિરીજા અને શ્રી ગંગાનન બીરાજે છે, અને સર્વ ગણો અને નંદિકેશ્વર તેમની સેવા માટે ઉભા રહ્યા છે. કાર્તિકસ્વામી ત્રિગેરે લોકનો અનુમુદ કરનારા શંકરની પાસે રહે છે. આવી રીતે શિવપુરમાં બીરાજેલા શ્રી શંકરને જે યોગીઓ પોતાનું અંતઃકરણ અર્પણ કરેછે તેનો શિવ લોકમાં વાસ થાય છે. (જુઓ ચિત્ર નં. ૮ આ ચિત્ર ધીકલ્પરમાં મુખપૃષ્ઠ ઉપર આપેલું છે.)

આ પ્રમાણે શંકરનો સપ્તજો યોગ નામવા પછી જે પ્રાણી પરમેશ્વરને ન્યારે ઓળખે છે ત્યારે સર્વ દુઃખથી મુક્ત થઈ તે પરમપદને પામેછે.

જે તમારા વાળ ખરી પડતા હોય અને જો તે સુંદર, તેજસ્વી ન હોય
તો કામીનીઆ ઓઈલ વાપરો.

श्री शिवपुराण.

एक समय वसिष्ठजीने शक्तिस्वामीसे शिवजी 'नीलकण्ठ' कैसे कहलाये गये इसकी तथा ध्वज करनेकी शक्ति की शक्तिस्वामीजीने शिवजीने पार्वतीजीको सुनाई हुई निम्न लिखित कथा सुनाई

एक दिन पार्वतीजीने शिवजीसे 'आपका कण्ठ क्या कहें क्योकर हुआ है ऐसी पृच्छा की तब शिवजी बोले की जब देव और राक्षसोंने मिलकर सागरमंथन किया तब उसमेंसे हलाहल विष निकला. उस विषमें सर्व विश्वको घास हान लगा. सर्व देवोंने मेरेतक आ गए हलाहल बालकृष्ण प्राशन करनेका कहा और सभी जगत्के जन्याणार्थ उस हलाहलका प्राशन कर गया उसीसे मेरा कण्ठ दयाह-नीला हो गया है और उसी समयसे मैं 'नीलकण्ठ' कहलाया '

सनत्कुमार ऋषीने व्यासजीको शिवजीने त्रिपुरासुराका किम तहास नाश किया वह निम्न लिखित कथा कह सुनाई.

मय तारकाश्व, और विद्युत्प्रभा ऐसे तीन दानव थे. उन्होंने घोर तपश्चर्या कर ब्रह्माजीसे मांगा कि 'हमें अतुल बल, अध्वत्य, दिव्यस्थान, उत्तम सुख और मृत्युसे अभय या ता जो मृत्यु आये तो हमारे लोह, सुवर्ण और चांदीके जो ये तीन नगर हैं वे लगभगमें एक हो जाय और ये तीनोंका एकही शरसे नाश हो ब्रह्माजी 'तथास्तु' कह अपने लोक गये बहुत समयतक

ये तीनों दानवोंने अनुपम सुखसेवन करनेसे वे उन्मत्त हुए और देव तथा मानव जातिको त्रास देना आरंभ किया। बहुतही त्रास होनेपर सर्व ब्रह्माजीके ओर आये और इस संकटसे मुक्त करनेके लिये विज्ञप्ति की। ब्रह्माजी सबके साथ शिवजीके तरफ आ संकटमुक्त करनेके लिये प्रार्थना करने लगे। शिवजीने सबको अभय दे स्वयं युद्धके लिये तय्यार हुए। इस बातकी खबर नारदजीने उन तीनों राक्षसोंको दी। तब तारकासुर तथा विद्युत्प्रभा ये दोनों युद्धार्थ सिद्ध हुवे परंतु मयने महाकाल स्वरूप शिवजीसे युद्ध करनेसे इन्कार किया तब नारदजीने अपने जन्म स्वभावके अनुसार उसको चार बातें कह युद्धके लिये तय्यार किया। महान् भयंकर युद्ध हो दानवोंका संहार हुआ। शिवजीने हाथमें धनुष लेतेही वे तीनों नगर एकत्रित हुए शिवजीने अग्नी तथा चंद्रस्वरूप एक शर छोड़तेही वे तीनों नगर जलनेको शरुवात हुई। शिवजीने अपना भक्त मयको बचानेके लिये नंदिकेश्वरको भेजा। नंदिकेश्वरने मयके मेहेलके पास जा अग्निको शिवजीकी आज्ञा सुनाई। तुरन्तही मयको अग्निने बहार जानेकी आज्ञा दी। मय साथमें सुवर्णमूर्ति ले पातालको चला गया (द्वितीय चित्र देखो।) शिवजीके शरसे उत्पन्न हुए २ अग्निसे वे नगर जलने लगे त्योंही सर्व नरनारी मोहमें फँसाकर आलिंगन दे जलके खाक होने लगे। (तृतीय चित्र देखो।) इस प्रकारसे शिवजीने त्रिपुरासुरोंका नाश कर सबको भयमुक्त किया।

शिव पार्वतीजीने कैलासको जानेपर क्या किया उसका निवेदन सनत्कुमार व्यासजीमें करते हैं।

एक समय शिवजीको पार्वतीजीने ब्राह्मणोंके माहात्म्यके संबंधों प्रश्न किया तब शिवजीने निम्न लिखित दानरूप ब्राह्मणकी आप्त्यायिका कही।

आर्ट काम चाहते हो तो लक्ष्मी आर्ट प्रॉटींग वक्मं
भायगळा वेंबईको लिमो.

भागिरथीके किनारेपर विद्याकुशल, धर्मपरायण दानरूप नामक एक ब्राह्मण था. वह रोज अपने धर्मपत्नीसह होमहवनादि नित्यकर्म यथासांग पूर्णकर अतिथीका योग्य सत्कारकर दिनके पष्ठम भागमें स्वयं भोजन करताथा बहुत कालतक उसका यह नियम चला परंतु एक दिन सायंकालपर्यंत कोईभी अतिथी उसके यहां आया नहीं इससे उरु दुःखितहो उस दिन अन्न ग्रहण किया नहि. दुसरे दिन उनका यह निश्चय अग्निनारायणको ज्ञात होनेसे वे चांडाल स्वरूप धारण कर उसके आश्रमके पास एक वृक्षके नीचे जा बैठे ब्राह्मणने उस चांडालको देखतेही भोजनार्थ आमंत्रण किया (चतुर्थ चित्र देखो.) चांडाल ने उत्तर किया कि, हे ब्रह्मन् ! मैं चांडाल हूं. मैंने आप जैसे संस्कारीजनोके यहां अन्न-ग्रहण करना योग्य नहीं. परंतु ब्राह्मणने अपने ब्रानशक्ति से उस चांडालका सत्यस्वरूप पहिचान उसको घर ले जा योग्य आदरातिथ्य किया. नारायण प्रसन्न हो अपने सत्य स्वरूपका उसे दर्शन दे कृतार्थ किया. (पांचवां चित्र देखो).

बादमें सनत्कुमारजीने व्यास महर्षिको निम्न लिखित पाशुपत ज्ञान तथा योगका वर्णन किया.

सर्व कर्मोंको त्याग कष्टसाध्य योगका सहस्रों वर्षपर्यंत सेवन कर पाशुपत योगकी दीक्षा ग्रहण करना. इस योगमें भस्मधारणका महत्त्व अधिक है. निरंतर भस्म लेपन करनेवालों को मोक्ष प्राप्ति होती है. आत्मा चराचरमें व्याप्त है परंतु वह दृष्टिगोचर होता नहि. इसीलिये भाव (पदार्थ) गुणादिसे रहित ऐसे अचिंत्य परमात्माका ध्यानयोगसे दर्शन करना. मुनि, ऋषि आदिने जाग्रति तथा सुषुप्तिपर जयपताका फडका कर ध्यान योगसे आत्माका चिंतन करना चाहिये. इस प्रकार जो आत्मानुभव पाते हैं वे महान् योगि समझे जाते हैं (छठां

कामिनिया तेल बालको मर्दर, कालाशाह, नरम बनाकर ब्रद्धा करता है

चित्र देखो,) सनत्कुमार कहते हैं कि शिवलोककी प्राप्ति योगके बिना नहि होगी, जब जीव 'सद्योजातादि' शिवजी पांचोही स्वरूपको जान कर उसीमें निमग्न होता है तभी उसको योग ज्ञान प्राप्त होता है, योगीभी ध्यान योगसिखा परमपदको प्राप्त होता नहि, (सप्तम चित्र देखो,)

शिवलोकमें श्री शिवजीका वास्तव्य है, शिवजीसे ही ब्रह्मजी, विष्णु तथा माया उत्पन्न हुई है शिवजीके अंकमें एक ओर पार्वतीजी दुसरी ओर गणेशजी बैठे हे ओर नंदिकेश्वरादि सर्व गण सेवाकेलिये तत्पर हे, कार्तिकस्वामी जैसे अनुग्रही निरंतर शिवजीकेपास वास्तव्य करते हे, इसप्रकारसे जो शिवजीका ध्यानयोगसे दर्शन करते हे ओर करेंगे वे सब शिवलोकको प्राप्त करेंगे (कवरपरका रंगीत चित्र देखिये)

Rang-panchami festivity.

Shahaji Raje (from an old picture)

शहाजी राजे

तेरो तेज सरजा समर्थ दिनकर सोहे ।
 दिनकर सोहे तेरे तेजके निकरसों ॥
 भोशिला भुपाल तेरो यश हिमकरसोहे ।
 हिमकर सोहे तेरे यशके आकरसो ॥
 भूषण भनंत तेरो हियो रतना करसो ।
 रतनाकर तेरे हिय सुख करसो ॥
 शाहि के सपूत शिवराजदानि तेरे कर ।
 सुरतरु सोहे सुरतरु तेरे करसो ॥

वीर विजेपूरके वजीर निशिचर ।
 गोलकुंडावारे घुघुसँ करायहे जहांसों ॥
 मद रुचिकीनो मुखचंद चकताको कियो ।
 भूपन भूपित द्विजचक्र खान पांसों ॥
 तुरकान मलीन कुमुदिनी करीहे हिंदुवान ।
 नलिनी फुलीहे विविध विधानसों ॥
 जाके शिवनामके प्रतापी शिवा शाहिजूके ।
 तापी सब भूमियों कृपा न भास मानसो ॥ २०

LIFE OF SHRI SHIVAJI MAHARAJ.

He was a great captain and the only one who had the magnanimity to raise a new kingdom whilst I have been endeavoring to destroy the ancient sovereignties of India my armies have been employed against him for nineteen years and nevertheless his state had been increasing

Aurengzeb on hearing of the death of Shivaji
Orm's Historical fragments

Nations rise and fall To some is allotted a brief shining period and like a meteor they dazzle the eyes for a time and are no more. Some by virtue of their innate splendid qualities leave noble traces behind them. Such is the history of Maharashtra in the 16th and 17th Century and such is the life history of Shivaji the Great the founder of the Maratha empire. The three coloured picture on the cover page shows Shivaji Maharaj at the height of his glory with the proud walls of Rayagad his capital in the background. The picture is an exact representation of an old picture of Shivaji (see three coloured picture on cover)

Shivaji's descent is traced to the great Rajput family of Shisodes of Mewad who were themselves the lineal descendants of the great Solar race. The names of the compiler of the family tree are written inside at the beginning and at the root of the family tree is Laxmansingh. It is intended to give the whole geneology in two or three parts and the first picture is the instalment (see picture No 2 3 4). To a born patriot of exceptional merits such as Shivaji was these attributes of family and race are not a matter of necessity but they also serve a purpose. It is sufficient to say that he was nobly born in being the son of Shahaji Raje and Jijabai

---

The **Kaminia** hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds the luxuriant growth of hair

---

During this troublesome period of constant war Shahaji had to remove Jijabai from fort to fort. Her father Lakoji had gone over to the side of Moghuls and was himself carrying on a deadly war with Shahaji. The proud lady was put on her mettle when she was captured and was asked to go to her father's house which she stoutly refused preferring hardships with her husband. No wonder such a mother could instil into the mind of young Shivaji boundless stubbornness against all odds. During these flights from fort to fort she was removed to Shivaneri a fortress near Junnar 50 miles south of Poona and there she gave birth to her illustrious son Shivaji the great liberator of Maharashtra on 7th April 1627 (see picture No 7.) This picture shows the Hathi Darwaja or elephant door of Shiveneri and by the side is a picture of the building in which Shivaji was born.

Up to A.D. 1637 Jijabai moved from place to place with her young son Shivaji and took all possible care for his protection and upbringing. She claimed a descent from the ancient Yadava Kings of Maharashtra and was the daughter of the proudest Maratha Jahagirdar of the times. In her flights from fort to fort she had good reason to feel in her own person the indignity of foreign subjection. In her heart of hearts she had hopes that her husband will deliver Maharashtra from foreign subjection but finding it to be hopeless she instilled into the mind of young Shivaji a burning patriotism. In her desolate condition young Shivaji was all in all to her and she brought him up relying solely on the protection of the Goddess Bhavani who spared her precious child in all these afflictions. Throughout his life she was the guiding genius and the protecting deity whose approbation rewarded all toil and filled him with a courage which nothing could daunt. The religious turn of mind and the strong faith in his mission so prominent in Shivaji's character Shivaji owed entirely to her who fed him on the old Puranic legends of bravery and war. Dadoji

Kondadeva the trusted servant of Shahaji was a worthy second to Jijabai in moulding the mind of young Shivaji. Under the careful guidance of both of these Shivaji learnt the arts of peace and war. Even when young Shivaji excelled in horsemanship for which all the Marathas are famous and this he owed to the untiring efforts of his guardian and mother (see picture No 8). By disposition Dadoji was cautious to a degree and could not in the beginning sympathise with all the inclinations and tendencies which were clearly visible in young Shivaji but he soon learnt that his charge was not to be measured by ordinary standards of men and the ideas over which the young man brooded were of a sort in which even failure was glorious. Himself a master of civil government he taught Shivaji all the keys of masterly administration and this education served him in good stead in after life. Thus was Shivaji brought up at Poona the jahagir of his father and he showed clearly the signs of his future greatness. On his death bed Dadoji blessed him and wished him success in his plan of liberation (see picture No 9). Dadoji Konddev with the deepest interest in his welfare urged every argument to induce Shivaji to abandon his designs he represented the probable ruin and the uncertain risk he incurred by such daring and unjustifiable conduct. He likewise set forth the great prospects which his father's name and respectability presented in a faithful adherence to the government of Vijapur. Shivaji answered by fair words but the old man saw that his purpose was unshaken. Just before his death he sent for Shivaji when so far from dissuading him in his accustomed manner he advised him to prosecute his plans of independence. To protect Brahmins and Kne of cultivators to preserve the temples of the Hindus from violation and to follow the fortune which lay before him.

The **Kaminia** hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds the luxuriant growth of hair

શ્રી છપત્રતિ

શિવાજી મહારાજનું ચરિત્ર.

કુંભકર્ણ ઔરંગકો અવની ઔતાર લેકે ।
મથુરા જરાઈકે દુહાદ ફેરી રવકી ॥
ગોદ ડોરે દેવી દેવ દેવલ અનેક સોઈ ।
પેલી નિજ પાનનતે છૂટો માલ સપકો ॥
ભૂપન માંનંત માંગ્યો કાશીપતિ વિશ્વનાથ ।
ઔર ક્યા ગિનાઈ નામ ગિનતીમેં અવકી ॥
દિલમેં ઢરન લાગે ચારોબર્ન વાહિ સમે ।
શિવાજી ન હોતા તો સુનત હોત સવકી ॥

હરકોઈ દેશમા પ્રગ્નના હીતને બદલે અન્યાય, અત્યાચાર, ધર્મની
જ્ઞાની અને અધર્મની ઉન્નાતિ થાય છે ત્યારે તેને હડાવવા, ધર્મને
સ્થાપવા, જગતના અબાધ્ય નિયમાનુસાર અસાધારણ સામર્થ્ય સંપન્ન
વ્યક્તિઓ યોગ્ય સમયે હિંદુલવે છે સે કડો વર્ષ રાષ્ટ્રની તપશ્ચર્યા થયા
પછી આવા પુરુષપ્રતાપી પુરુષ નર્મીણ થાય છે તેથીજ તેમનો તે
તે રાષ્ટ્રમા દેવતુલ્ય ગૌરવ થાય છે. મહારાજ શિવાજી એક એવી
અસામાન્ય વ્યક્તિ હતા આવા વિબ્રૂતીમત્ વીરના જન્મ થવા પૂરે
તૈયારી પણ તેવીજ જોઈએ આ સ્થિતિ શિવાજી મહારાજના જન્મ
પૂરે થઈ હતી મહારાષ્ટ્રમાં ત્યા ત્યાં સાધુસતોએ પોતાની આત
પવિત્ર વાણીથી સર્વ મહારાષ્ટ્રને અધ પરંપરા અને સ્વકર્તવ્ય પરાક્રમખની
ગદ નિદ્રામાથી જાગૃત કર્યું આવી સ્થિતિમા શિવાજીનો જન્મ

જો તમારા વાળ ખરી પડતા હોય અને જો તે સુદર, તેજસ્વી ન હોય
તો કામીનીઆ ઓઇલ વાપરો.

થયો. અને તેના મિષ્ટ ફળ મહારાજને ભોગવવા મળ્યા. પહેલું જે ત્રીરંગી ચિત્ર જત્રપતિ શિવાજી મહારાજનું પૂર્ણ ઉત્કર્ષ દાખવે છે. તે એક જુના ચિત્રપરથી આલેખેલું છે તેમાં શિવાજી મહારાજ રાયગઢમાં પોતાના મહેલની આગળ ઉભેલા દેખાડવામાં આવ્યા છે. (કવર પરનું ચિત્ર જુવો.)

પુણ્ય પરાક્રમી શિવાજી મહારાજની પૂર્વ પિટિકાપલ્લુ અત્યંત વંદનીય છે. એમનો જન્મ ભોંસલે કુળમાં થયો હતો. આ નામાંકીત ક્ષત્રિય કુલની મહારાષ્ટ્રમાં સ્થાપના મહારાણા દેવરાજજીએ કરી હતી. આ સુપ્રસિદ્ધ ક્ષત્રિય વંશ મેવાડના સુપ્રસિદ્ધ સૂર્યવંશી મીસોદીયા વંશની શાખા છે. અને શિવાજી મહારાજના પૂર્વજ મેવાડના મહારાણાના વંશમાંથી ઉતરી આવ્યા છે. તે સંબંધી વિશેષ વિસ્તાર પૂર્વક માહિતી યોગ્ય સ્થળે આપશું. (જુઓ ચિત્ર નં. ૨, ૩, ૪.) આ ચિત્રમાં શિવાજી મહારાજની વંશાવળી આપી છે. આ વંશવૃક્ષ શકે ૧૭૪૯ (ઇ. સ. ૧૮૧૮) માં સતારાના મહારાજ પ્રતાપસિંહની આજ્ઞાપરથી માધવરાવ મુનશીએ બળવંતરાવ ચિટનવીસની સાહ્યથી તૈયાર કર્યું છે. આ વંશાવળ પ્રત્યેક ભાગમાં થોડી થોડી છાપી પુરી કરશું. આ વંશ-વૃક્ષમાં શ્રી નારાયણથી આગળ સૂર્યવંશીય રામજ્યોના નામેથી ચિતોડના મીસોદીયા વંશનો સંબંધ સુધી નામે, ન આપતાં ચિતોડની ગાદી-પર ઇ. સ. ૧૨૭૫ માં બેઠેલા મહારાણા શ્રી લક્ષ્મણસિંહની પછીના નામે આવ્યા છે. આ મહારાણાના વખતથી શિવાજીના પૂર્વજો મેવાડથી છૂટા પડ્યા. આ મહારાણાના વખતમાં અલાઉદ્દીને ચિતોડપર સ્વારી કરી. અને મેવાડનો વંશ રાખવા એક પુત્ર સજનસિંહને નસાડવામાં આવ્યો. તેના વંશમાં શિવાજીનો જન્મ થયો. આ વંશમાં માલોજીનો જન્મ ઇ. સ. ૧૫૫૦ માં થયો. માલોજી અત્યંત બલવાન અને પરાક્રમી હતો. ઇ. સ. ૧૫૬૪ માં તેને ત્યાં શહાજી રાજનો જન્મ થયો. શહાજી ન્હાન પણથી ધણા હુશીયાર અને સ્વરૂપવાન હતા. તેથી તેના-પર સર્વેની પ્રીતિ હતી. એક દીવસે લખોજી બાધવરાવે પોતાને ત્યાં રંજપંચમીનો ઉત્સવ કર્યો અને પોતાના સર્વ આપ્ત મંડળને પોતાને ત્યાં ખોલાવ્યા હતા. માલોજી પણ પોતાના સુંદર પુત્ર શહાજીને લઈ

હાથ ડલાસ પ્રિટીંગનું કામ જોઈતું હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ”

લાયબ્રેરી, મુંબઈને લખો.

ત્યા ગયા હતા તખોજની પુત્રી જીનમાઈ પણ પોતાના પીતા પાસે
આવી બેસી હતી લખોજએ શદ્દાજને બોનાવતા તે જઈ તેના બેળામા
બેઠો બેઠે ન્દાના મુદ્દ બાળકો જોઈ લખોજ સદ્ગત દ્દામા બો યો
“આ જોડી યોગ્ય દેખાય છે પુત્રી આ વર તને પમદ છે?”
એટલામા તો તે બાનકો એક બીજાપર ગુનાર ઉઠાવના લાગ્યા તરનજ
માનોજ અભામા હિરી બો યા કે, “લુઓ આજથી જ્ઞધરરાન અમાગ
વરેનાઈ થયા અને જીનમાઈ અમારી વધુ યઈ” (લુઓ ચિત્ર ન ૫)

આ સર્વ વર્તમાન જ્ઞધરરાનની સ્ત્રી મ્દાનસાનાઈને મળતાં તે
જ્ઞધરરાનને ધી ડારી બોતી કે માનોજ ય કથિત આપણી પદરનો
ચિનેદાજ, તેનો અને આપણાજેના બાદશાહી મનસમદાજ સાથે સબધ
થવો નામ્ય નથી’ તમેરે- આટલી દદ મુધી વાત વધતા માનોજએ
જ્ઞધરરાનની મોડી છોડી દીધી અને આ અપમાનથી તેને અતિશય દુઃખ
થયું તેજસ્વી પુરુષનું અપમાન એ ઘણી વખત તેના ઉત્તરનું કારણ
બુત થાય છે માનોજ અત્યત બુદ્ધીશાળી, સામર્થ્યવાન શર હોવાથી
સ્વપગાક્રમથી પુલ્કાઈ દ્રવ્ય મેળવ્યું, અને હજાર પાચસો ઘોડેજવાર એકમ
ડી માનોજએ સ્વપગાક્રમથી પોતાની યોગ્યતા વધારવાનો કરાન કર્યો
તેણે હુકમે મારી દેવાતાનાદ પામેની મજ્જદોમા નાખ્યા, અને
તેના ગજામા બાદગાહ નિઝામશાહના નામથી ચીગીઓ લખી કે ‘જ્ઞધ
વરાને પોતાની પુત્રી આપવાનું લગ સલામા કલુન કરી હવે કરી જાય
છે તે દીક નહીં મારે બાદશાહે સ્વત આ કામમા વચ્ચે પડી સમધ
મેળની આપવો નહીતો સર્વ રાજ્યજર આવીજ ગડમડ મચાવશું
વગેરે” અમ્મર બાદશાહે આ વખતે દક્ષીણપર ચ્વારી કરી હતી તેથી
નિઝામશાહ ધણો ગભરાયો હતોજ, તેમા માનોજ જેવા પરાક્રમી સરદા
રને ન બોલો અને એવો વીગ પોતાપામે હોવો જોઈએ એવા વિચારથી
તેને બાર હજાર સ્વારની મનસમ આપી અને રાખતો ખેતામ આપી,
શિરનેરી તથા ચામ્બુના કીણા તેની આસપાસના મુનક સુદા સરજામ
દાખન આપ્યા અને તેજ વર્ષે એટને ઇ સ ૧૬૦૪ મા શદ્દાજ અને
જીનમાઈના મ્દોગી ધામધુમથી લગ્ન થયા પછી ઇ સ ૧૬૧૯ મા
માલોજ રાજા મૃત્યુ પામ્યા

જો તમારા વાજ ખરી પડતા હોય અને જો તે સુદર, તેજસ્વી ન હોય
તો કામીનીઆ એઈલિ વાપરો

થયો અને તેના મિષ્ટ ફળ મદારાજને બોગવના મન્યા પહેતુ જે
 ત્રીરંગી ચિત્ર જનપતિ શિનાજી મદારાજનું પ્રર્ણ ઉન્કર્ણ દાખવે છે તે
 એક જુના ચિત્રપત્રથી આવેજેતુ છે તેમા શિનાજી મદારાજ ગયગદમા
 પોતાના મહેનતી આગળ ઉભેના દેખાડનામા આવ્યા છે (કનક પન્નુ
 ચિત્ર જુવો)

પુણ્ય પરાક્રમી શિનાજી મદારાજની પૂર્વ પિય્ઠિપાલ્ય અત્યંત
 વદનીય છે એમનો જન્મ બોસને કુળમા થયો હતો આ નામાખીન
 દાનિય કુલની મદારાજમા સ્થાપના મદારાજા દેવરાજજીએ કરી હતી.
 આ સુપ્રસિદ્ધ ક્ષત્રિય વંશ મેનાડના સુપ્રસિદ્ધ મૂર્ધનની સીસોદીયા
 વંશની શાખા છે અને શિનાજી મદારાજના પર્વત મેનાના મદારા
 જાના વંશમાથી ઉતરી આ પા છે તે મનુષી વિશેષ વિખ્તાગ પૂર્વક
 માહિતી યોગ્ય મ્યગે આપશુ (જુઓ ચિત્ર ન. ૨, ૩, ૪) આ ચિત્રમા
 શિનાજી મદારાજની વંશાવળી આપી છે આ વંશવૃદ્ધ શકે ૧૭૪૯
 (ઇ સ ૧૮૧૮) મા સતારાના મદારાજ પ્રતાપસિંહની આજ્ઞાપરથી
 માધવરાવ મુનશીએ બગવતગર ચિટ્તનીસની સાલથી તૈયાર કર્યું છે
 આ વંશાવળ પ્રત્યેક લાગમા થોડી થોડી છાપી પુરી કરશુ આ વંશ
 વૃક્ષમા શ્રી નારાયણથી આગળ મૂર્ધવશીય ગગ્ગઓના નામોથી ચિતો
 ડના સીસોદીયા વંશનો સબધ સુધી નામો ન આપતા ચિતોડની ગાદી
 પર ઇ સ ૧૨૭૫ મા બેઠેલા મદારાજા શ્રી લક્ષ્મણસિંહની પત્નીના નામો
 આપ્યા છે આ મદારાજાના વખતથી શિનાજીના પૂર્વને મેનાડથી છૂટા
 પડ્યા આ મદારાજાના વખતમા અનાઉદીને ચિતોડપર સ્થારી કરી
 અને મેવાડનો વંશ રાખના એક પુત્ર સજનસિંહને નસાડનામા આવ્યો
 તેના વંશમા શિવાજીનો જન્મ થયો આ વંશમા માલોજીનો જન્મ
 ઇ સ ૧૫૫૦ મા થયો માનેજી અત્યંત બનવાન અને પરાક્રમી
 હતો ઇ સ ૧૫૪૪ મા તેને ત્યાં શહાજી રાજનો જન્મ થયો
 શહાજી ન્હાન પણથી ધણા હુશીયાર અને સ્વરૂપવાન હતા તેથી તેના
 પર સર્વેની પ્રીતિ હતી એક દીવસે લખોજી બાધવરાવે પોતાને ત્યાં
 રખાયમીનો ઉત્સવ કર્યો અને પોતાના સર્વ આપ્ત મડળને પોતાને
 ત્યાં બોલાવ્યા હતા માલોજી પણ પોતાના સુદર પુત્ર શહાજીને લઇ

દાપ કલાસ પ્રિંટિંગનું કામ જોઇતુ હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ”
 લાવખળા, મુબઇને લખો

નમાઈ નામ આપીશ-એવી માનના લીધી દીનમ પૂર્ણ થના સહે ૧૫૪૯
પ્રથમ નામ મરમર, ૧૫૫૫ સુદ્ધ દ્વિતિયા તા ૭ એપ્રિલ ૧૫
૧૬૦૭ ને ગેન્ટ મારે દમનાગે શ્રી શિરાઝમદારાગનો જન્મ થયો.
અને તેનું નામ શિરામાઈ ૫ થી શિરાજી ગણ્યુ.

દશરથકે જો રામમો । વસુદેવકે ગોપાલ ॥
સોઈ પ્રગટયો શાહિકે । શ્રીશિવરાજ ભુપાલ ॥
ઉદિત હોત શિવરાજકે । મુદિત મયે દ્વિજ દેવ ॥
વલિયુગ દૃષ્ટયો મિટયો સર્વલ । સ્તેછનકો અહમેવ ॥
(મુરતન.)

આની ગીતે ઉચ્ચ ગ્રદાઈ ની ગ્રિયતીમા આ પુણ્ય પુરનો મહાગપ્ત
અને ત નુમગે સમગ્ર ભાગતરતન ગ્રાનત અપારનાગ પ્રોદપ્રનાપી,
મનાયતરત શ્રી જનપતી શિરાઝમદારાગનો જન્મ થયો તે મિ નામા
જન્મમાઈ તજુ નર સુધી નહ્યા (જીઓચિતન ૭ આચિતશિવનેરી મિ નાના
હાથી ગવાનતુ, અને તેની બાલુતુ ખીલુ ચિત શિરાઝમદારાગના જન્મ
સ્થાનતુ ૭) શિરાજમદારાગતુ બાગપણ તેમના પિતાની અલ્પ તથામધુમીના
સમયમા ગયુ તે સમય એને ૭ સ ૧૬૦૭—૧૬૩૭ પર્યંત શદાજીને
મોગનો સામે કમગ્ર પ્તી ઉચનપાયન થનારી હતી આ સમયે જન્મ
બાધને પુન સહીત પોતાના સ્વામિના તાનાના આ મી ના પગથી તે ખીતનાપગ
એમ નદામબાગ કરી પગતી હતી નિશૌર નક્ષત્રમા ગળના જેની વાત
એ છે ૩ આરા સકટ પ્રમગે પછુ જન્મમાઈ આશ્રે માગના પીયરે ગયા
નહી-અને આ ગ્રાગમાની અને પનિનતાલીએ ધર્મથી અને દૃઢનિશ્ચય
પૂરક આ દુખનો સમય લીતા-યો આ દુખનો સ્વાભિમાનનો અનુભવ,
શિવાજીને બાગરોગ થયો ૪ સ ૧૬૦૮ મા શદાજી રાગને મિત્રપૂરનો
આશ્રે મગતા તે મિત્રપૂર રહ્યા ખીતપૂરસરકાર પામેથી પોતાને
મજેની જગીરની વ્યવસ્થા કરનાતુ દોદોજ કોડદેર નામના હુનીવાર
કારભારીને સોંપી પોતે કર્ણાટક ગયા અને તે સમયે જન્મમાઈ અને
શદાજીને તે પિકાકા ૧૬૩૫તે નોંખ્યા દોદોજ સાતા મુત્તે સુદોરી કામ
ધુમથી પૂને લઈ આ-યો અને ત્યા લલ્ય મકાન બધારી તેમા તેમને રાખ્યા

હાય કનાસ પ્રિંગિગતુ કામ જોઇતું હોય તે “ લક્ષ્મી આર્ટ ”
લાયખગા મુબધને લખો

માલોજના મૃત્યુ પછી શહાજી રાગ્નએ પણ પીતા કરતાં બેટો સવાયો એ પ્રમાણે પીતા કરતાં પણ વિશેષ પરાક્રમ દાખવી બાદશાહને અત્યંત માનીતો થયો. ૪. સ. ૧૬૨૦ માં મોગલો અને નિઝામશાહીના મુઘ્મીદ મુસદ્દી પ્રધાન મલીકંબર વચ્ચે તુમુલ યુદ્ધ થયું, તેમાં શહાજીએ અતીશય પરાક્રમ દાખવ્યું. બાદશાહે મૃત્યુ વખતે પોતાનો શહાબદો ન્હાનો હતો તેથી તેનું વાલીપણુ અને ખીજી સર્વ રાજ્યસત્તા શહાજીના હાથમાં સોંપી. (જુઓ ચિત્ર નં ૬) આથી મુમયમાન અને લખોજી જ્ઞધવરાય મુઘ્મી જુના મરાઠા મનસખદારો, સરદારો વચ્ચે યુદ્ધ પડી. અને તેઓ મોગલોને મળી ગયા. મોગલોએ નીઝામશાહીને ત્રાહિ ત્રાહિ પોકરાવી. શહાજીએ મુર્તિજી નીઝામશાહને લઈ માહુલીના કિલ્લામાં આશ્રો લીધો—મોગલોએ તે કિલ્લાને ઘેરા ઘાત્યો. છ મહિના પર્વત શહાજીએ કિલ્લાનું રક્ષણ કર્યું અંતે પોતા માટે બાદશાહી જીવવાનો પ્રસંગ આવ્યો છે એવું લાગતાં શહાજીએ કિલ્લો છોડ્યો, અને શત્રુની જાવણી ફેડી ચાલતો થયો. શહાજી કિલ્લામાથી બહાર પડતાંજ લખોજીએ તેની પૂઠ પકડી આ શ્રગુર જામાતની ધરપકડ ફેલ્ટન પર્વત ચાલી. ત્યાંથી જમાઇ ન પકડતાં નિરાશ થતો જ્ઞધવરાય પાછો ફર્યો શહાજી માહુલીથી નીકળ્યો તે વખતે માથે તેણે પોતાના વડીલ પુત્ર સલાજી અને પત્નિ જીજ્ઞબાઇને લીધા હતા. જીજ્ઞબાઇને સાત માસનો ગર્ભ હતો. શત્રુઓ પૂઠે હોવાથી જીજ્ઞબાઇને પણ ઘોડાપર બેસાડવામાં આવી હતી અને તેને વેગ પૂર્વક દોડવું પડતું હતું. કેટલાક ગાઢિ જતાં તેના પેટમાં અતિશય દુઃખાવો થયો અને તેથી તેની સાથે આગળ વધવું મુશ્કેલ લાગવાથી શહાજીએ તેની વ્યવસ્થા જીજ્ઞબાઇમાં પોતાના સ્નેહી શ્રીનિવાસરાવને ત્યાં શિવનેરીના કિલ્લા પર કરી અને કેટલાક માણસો તેની પાસે રાખી આગળ વધ્યો—શહાજીના ગયા પછી જ્ઞધવરાય ત્યાં આવી પહોંચ્યો, પુત્રીને મળ્યો અને પીયર આવવા સમજાવી પણ જીજ્ઞબાઇએ, “ મ્હારે અહીંજ રહેવું છે, પીયર આવવું નથી.” એવો રોકડો જવાબ આપ્યો. આ પતીપરાયણ સ્ત્રીએ પુનઃ પીયરના દર્શન લીધાં નહીં.

જીજ્ઞબાઈ આવી રીતે શિવનેરીના કિલ્લામાં રહ્યા. જીજ્ઞબાઈ ધણી ચિંતામાં હતા અને શિવનેરી કિલ્લાપરની શિવાઈ માતાની—પુત્ર યત્તાં

હાલ ક્યાસ પ્રિંટીંગનું કામ જોઈતું હોય તો “ લક્ષ્મી આર્ટ ”
ભાવજગા મુંબઈ લખો.

તમારે નામ આપીશ-એની માનતા લીધી દીનય પૂર્ણ થતા રહે ૧૫૪૯
પ્રભવ નામ અનુસર, વૈશાખ શુદ્ધ દ્વિતિયા તા ૭ એપ્રિલ ઈ સ.
૧૬૨૭ ને રોજ સવારે દમનાગે શ્રી શિનાજીમહારાજનો જન્મ થયો.
અને તેનું નામ શિનામાઈ પગથી શિનાજી રાખ્યું.

દશરથકે જો રામમો । વસુદેવકે ગોપાલ ॥
સોઈ પ્રગટ્યો શાહિકે । શ્રીશિવરાજ મુપાલ ॥
ઉદિત હોત શિવરાજકે । મુદિત મયે છિજ દેવ ॥
કલિયુગ હટ્યો મિટ્યો સકલ । મ્લેછનકો અહમેવ ॥
(મુક્તન.)

આની રીતે ઉચ્ચ ગ્રહાદિની ચિત્રીમા આ પુણ્ય પુરુષનો મહારાષ્ટ્ર
અને તદનુસંગે સમસ્ત ભારતવર્ષને સ્થાનત્ર અપાવનારા પ્રેમપ્રતાપી,
સદાચરણત શ્રી જત્રપતી શિવાજીમહારાજનો જન્મ થયો તે કિનામા
જીન્નમાઈત્રણુવર્ષ મુધી રહ્યા, (જુઓ ચિત્ર ન ૭ આ ચિત્ર શિનાનેરી કિલ્લાના
દાથી દરવાજાનું, અને તેની બાજુનું બીજું ચિત્ર શિનાજીમહારાજના જન્મ
સ્થાનનું છે) શિનાજીમહારાજનું બાળપણ તેમના પિતાની અલ્પ તથા મધુભીના
સમયમા ગયું તે સમય એટલે ઈ સ ૧૬૨૭—૧૬૩૭ પર્યંત શહાજીને
મોગલો સામે કમર કસી ઉથલપાથલ ચલાવી હતી આ સમયે જીન્ન-
બાઈને પુત્ર સહીત પોતાના ગામિના તામાના આ કીલ્લા પરથી તે કીલ્લાપર
એમ નહાસભાગ કરી પડતી હતી વિશેષ લક્ષ્યમા ગામના જેની વાત
એ છે કે આના સ કંટ પ્રમગે પણ જીન્નમાઈ આશ્રો માગના પીયરે ગયા
નહી-અને આ સ્વાભાવમા અને પતિનિતાસ્ત્રીએ ધૈર્યથી અને દૃઢનિશ્ચય
પૂર્વક આ દુખનો સમય વીતાડ્યો આ દુખનો, સ્વાભાવમાનો અનુભવ,
શિવાજીને બાળવયેજ થયો ઈ સ ૧૬૨૯ મા શહાજી રાજાને મિત્રપૂરનો
આશ્રો મળતા તે મિત્રપૂર ગયા બીજાપૂરસગકાર પાસેથી પોતાને
મળેની જાગીરની બવસ્થા કરવાનું દાદોજી કોંડદેવ નામના દુરનીયા
કારભારીને સોંપી પોતે કહ્યાટક ગયા અને તે સમયે જીન્નમાઈ અને
શિવાજીને તે વિશ્વાસુ કારકુનને સોંપ્યા દાદોજી માતા પુત્રને મ્હોટી ધામ
મુમથી પૂને લઈ આવ્યો અને ત્યાં લગ્ય મકાન બધારી તેમા તેમને રાખ્યા

તે મતાન લાન મટેલના નામથી જાણીતો થયો છે. કર્ણાટકમાં વિજય મેળવી શહાજી ખીજપૂર પાઠા કૃષ્ણ, અને ગિનાજીને ખીજપૂર લાનો તેના લગ્ન કરનાનો વિચાર થતા દાદોજીને પત્ર લખ્યો. પણ શિવાજીમહારાજને ખબર થતા માર્ગ લગ્ન ખીજપૂરમાં ચલેનાની વસ્તીમાં ન થતા પુનામાજ થયું જોઈએ વગેરે મહત્તમ વિચાર જણાવ્યાથી અ તે તેના લગ્ન પુનામા શિરકેની કન્યા સમિર્તા સાથે ઇ સ ૧૬૪૦ માં થયા.

૪ સ ૧૬૪૧ માં શહાજીરાજાએ જીજ્ઞાષા અને ગિનાજીને ખીજપૂર બોનાની પોતા પામે રાખ્યા. શિનાજીની ઉંમર આ વખતે ચાલુ વર્ષની હતી તેઓ આટલી ન્હાની વયમાં પણ જીજ્ઞાષા અને દાદોજીના શિક્ષણથી સર્વ સુદ્ધજ્ઞા, શસ્ત્રઅસ્ત્ર વિદ્યા, વગેરેમાં ધણા કુશળ થયા હતા. મરાઠાઓ ઘોડેસ્વારીના કામમાં ઘણા પ્રસિદ્ધ થયેલા છે તેના એ દુનિયામાં શિનાજીને સારું શિક્ષણ મળ્યું હતું અને તે ધણી ચપલતા અને ચાલાકી દેખાડી બધાને ચક્ક કરી નાખતા. (જુઓ ચિત્ર નં ૮) રામાયણ, મહાભારત, ભાગવત, વગેરે પુરાણો સાલગનાનો શિનાજીને ન્હાનપણથી ઘણો શોખ હતો. શિવાજીને પોતાના હિંદુ ધર્મ તરફ અતિશય લાગણી હતી અને ન્હાન પણથીજ મુસલમાન તરફનો દ્વેશ તેના હૃદયમાં પ્રવેશ થયો હતો.

જીજ્ઞાષા અને શિનાજી શહાજીરાજા પાસે ખીજપૂર મેએક વર્ષ રહ્યા હોય એવું જણાય છે. બાદશાહી રાજધાનીમાં રહેવાથી—આ આરમામાં શિવાજીને લાની યથામિત મિતિ જોવામાં આવી અને તેના હૃદયમાં જે મુસલમાનો પ્રતી દ્વેશ પ્રવેશ થઈ ચુક્યો હતો તેમાં ઘણો વધારો થઈ તે દૃઢ થયો.

બાદશાહે શિનાજીની હુશીયારી, ચાલાકી વગેરેના વખાણ સાલજી શહાજીને તેની સાથે શિવાજીને દરબારમાં લાવવા કૃપાનુ પરતુ શિનાજીને તે વાત ગમી નહીં તેને ઘણો ઘણો સમજાવ્યો પણ તેણે હાં છોડી નહીં. અ તે જીજ્ઞાષાએ અને શહાજીએ પેતે તેને ઘણો ઉપદેશ આપ્યો કે “યવનો પૃથ્વીપતી છે સ્વધર્મનું રક્ષણ કરી, તેમની સેવા કરવામાં શી અડચણ છે ? ઈશ્વરી ચત્ર પ્રમાણે હમણાં તેમની ચાકરી કરીજી પ્રાપ્ત-કારણ તેનું ન હોત તો હિંદુગણ્ય જાનજી સુ કરવા ? ” ઇત્યાદિ નાના પ્રકારનો બોધ કરતા તેણે તો એકજ ઉત્તર આપ્યો કે “વડીનોની આજ્ઞા શિરસાન ઘ છે

હાય ક્યાસ પ્રિંટીંગ કામ જોઈતું હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ”

લાખખા મુબદને લખો

પણ યવનો ગાદયા અને દેવ કાલણને અડચણ કરે તે નારાથી જરાપણ મહન થતુ નથી " વગેરે શિનાળના હૃદયમા યવન દ્વેશ પૂર્ણ પણે વિઝેયો. જોઈ શકાળને વણુ ખોદુ લાગ્યુ, અને અતે અત્યાગ્રહ કરી શિનાળને દરવા રમા લઈ જવા તૈયાર થયો. બાદશાહને મુજરો કેમ કરવો વગેરે તેને શિખર્યુ અને દરવાગમા લઈ ગયા ત્યા તેણે બાદશાહને કુરનીમ વગેરે કરી નહીં પણ તે વખત મુરારપત પ્રધાને સમયસુચકતાથી સલાહ્યો. બીજી વખત દરવાગમા આનતા પુન મુજરો થયો નહીં બાદશાહને શકા થતા શિનાળને પાસે ખોનારી પ્રથ પુઠ્ઠતા યુગ્તિથી ઉત્તર આપી શિવાળએ પ્રમગ મલાગી લીધો કે " પીતાળ મુજરો કરવા રોજ કહે છે પણ છેક છેલ્લી ઘડીએ વીસરીજઈ જુહાર કરે છુ હલુર અને મારા પિતા મને એક સરખાજ જણાય છે હલુર જુદા છે એડુ જણાશે ભારે મુજરો કરતા શીખીશ " વગેરે આ ઉત્તર માલગી બાદશાહને ટસડુ આનુ દરવાગમા જતા માર્ગમા કસાઈઓની દુડાનો હતી તેમા ગોમાસ વગેરે વેચાતુ આ જોઈ શિનાળને અતિશય દુઃખ થતુ અને તેનાપર ક્રોધ પણ ચઢતો એક વખત એક કસાઈને ગાય કાપતા જોઈ તેના પર ધસી જઈ તેને ખુબ માગ મારી ગાય છોડવી. અને હવે દરવાગમા પુન ન જવાનો નિશ્ચય કર્યો શકાળને કહી મીરજુમવા નામના મુસલમાન સરદાર મારફત બાદશાહને અર્જ મુજરી બીજાપુર શહેરમા ગોવધ અને ગોમાસ વેચવાનુ બંધ કરાવ્યુ પડી એક વખતે શહેરના દરવાજા પાસે એક કસાઈને ગોમાસ વેચતો જોઈ શિનાળને અતિશય ક્રોધ ચઢ્યો તરનાર ખેંચી તેનો શિગરોદે થયો આખા શહેરમા ઘણી ગડબડ થઈ. શિનાળની સ્વતંત્ર વર્તણુક જોઈ હવે તેને બીજાપુર રાખવામા પૂર્ણ જોખમ ધારી તેને તેની માતા સગાથે દાદોજ કોડદેન હીસા બગાટે બીજાપુર આન્યો હતો તેની સાથે પૂને મોકલી આપ્યા બીજા પુરમા હતા તે વખતે શકાળએ બાદશાહના આગ્રહથી શિનાળના દ્વીતીય લગ્ન મ્હોળી ધામધુમથી કર્યો.

પુણામા જીજ્ઞાસુ અને દાદોજએ શિનાળને જોરથી શિક્ષણ અપાવા લાગ્યા. જીજ્ઞાસુને પોતાના દેવગીરીના યાદર વશતુ પૂર્ણ અબી માન હતુ અને તેનામા યવન દ્વેશ પણ જનરજસ્ત હતુ પ્રલક્ષ સ્વામી તરફથી જે કામગીરી થઈ નહીં તે પોતે પોતાના પુત્ર પાસે કરાવની એરી

હાય કવાસ પ્રિટીંગનુ કામ જોઈતુ હોય તો "લક્ષ્મી આર્ટ" લાયખાના મુબઈને લખો.

તેની દૃઢ ઇચ્છા હતી; તે પ્રાર પાડવા તેણે તે પ્રમાણે સંસ્કારો ન્હાન પણથીજ પુત્રમાં ભર્યા—દાદોજીએ પણ જમીન મહેસુલ, ન્યાય, ઓળખો મોકલી પોતાનો મોભો જળવવો, હાથ નીચેના લોકોને કેમ ખુદી રાખવા, કેમ કામો બજાવવા વગેરે રાજકારણની મુખ્ય બાબતોનું ઉત્તમ શીક્ષણ આપ્યું હતું. ખીન્નપુરથી પાછા ફરતાં શિવાજીએ દાદોજીને સાદ્ જણાવી દીધું હતું કે “યવનોની તાબેદારી કરી મેળવેલી સંપત્તી પર નિર્વાહ કરવાનું મને ઠીક લાગતું નથી ..... હિંદુધર્મની ગ્લાની દૂર કરી સ્વતંત્રતા પુનઃ સ્થાપન કરવા મેં નિશ્ચય કર્યો છે. વગેરે દાદોજીએ તેને ધણું સમજાવ્યો, રોક્યો, પણ તેનો જરાપણ ઉપયોગ થયો નહી. અને શિવાજીમહારાજે કરેલા સંકલ્પ પ્રમાણે સ્વરાજ્ય સ્થાપવા ઉદ્દેશ આરંભી બિજ્જપુર સરકારના પ્રદેશમાં તોફાન શરૂ કર્યો; ત્યારે દાદોજી ઘણોજ ગભરાયો. અને તેને આ પ્રયત્નમાંથી પરાવૃત્ત કરવા ઘણો પ્રયત્ન કર્યો પણ તેનો કાંઈપણ ઉપયોગ થયો નહી.

અંતે દાદોજીનો અંતસમય નજીક આવતાં તેણે શીવાજીને પાસે બોલાવી ઉપદેશ આપ્યો કે “તમે સ્વરાજ્ય સ્થાપન કરી, ગાંધાહાલ અને સ્વધર્મનું રક્ષણ કરવા સંકલ્પ કર્યો છે, તેમાં ઈશ્વર કૃપાથી તમને યશ મળશે અને તમે જગતમાં પ્રીતિ અને ધન્યવાદ મેળવશો”...
(જુઓ ચીત્ર નં. ૯) એ પછી આ પ્રમાણીક, સ્વામિભક્ત, એક-નિષ્ઠ પુરુષે પ્રાણ ત્યાગ્યા.

આ સ પ્રિદીગનું કામ જોઈતું હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ”
ભાવખજા, મુંબઈને લખો.

श्री छत्रपती शिवाजी महाराजांचे चरित्र.

मित्ररायासि आठराव । निमित्त कृणवत् मानावें ।
इहलोकीं परलोकीं तराव कीर्तीरूपें ॥ १ ॥

श्री समर्थ.

जा दिन् जनम् लीनो भूपरशिलाभूत ।
ताहि दिन् जीत्यो अरि उरके उच्छाहकों ॥
छट्टो छत्रपतिको जीत्यो भाग्य अनियास ।
जीत्यो नाम करनमें करणप्रवाहकों ॥
भुपन अनंत बाललिला गडकोट जो त्यो ।
साहिके शिवाजो फरि बहु चक्र चाहकों ॥
गोलकोंडा विजापुर जीत्यो लरिकाई होमें ।
ज्वानी आय जीत्यो दिहोपति पादशाहकों ॥ १ ॥

(भुखण.)

धन्य तो दिवस की ज्या दिवशीं श्री छत्रपती शिवाजी महाराजांचा जन्म झाला ज्या राष्ट्रांत असे पुरुष निर्माण हातात ता राष्ट्रें धन्य हात पहिलेंच तिरंगी चित्र छत्रपती महाराजांचा पूण उत्कर्ष दाखवात आहे मागे रायगड किल्ला, महाराजाची राखण व पुढें ह्याज्याच एफा जुन्या चित्रावरून काढिलेल्या सुंदर चित्राची प्रतिकृती (मुखपृष्ठावराल चित्रपहा)

पुण्यपराक्रमी शिवाजी महाराजांचा पूर्व पिढिकाही अत्यंत वदनाय आहे स्व तेजानें प्रकाशमान हाणाऱ्या राष्ट्रभक्तास उत्तम कुलाताल जन्म, अत्यंत सुलभ परिस्थिती, अगर दैवाचा जार इत्यादि गोण अलमाराचा वास्तवाक जरूर नसतेच त्याच्या प्रभावळीत, दैदायमान पराक्रम, उत्कट भाविक गुण, व प्रभावशाली

कामिनिया तेंलाचा उपयोग केल्यानें केन सुंदर काळभोर, रेशमाप्रमाणें नरम आणि दाट लाज होऊन त्रिशाच्या सौंदर्याचा वृद्धि होत

बाहेर गुरू चमकून असतात पण छत्रपती शिवाजी महाराज यांचे ठिकाणी
दोनही अस्त्रांशी उणीव नव्हती

(चित्र २, ३, ४ पहा) दुसऱ्या चित्रांत महाराजांची वशावळ दिव्ही आहे.
हा वशावळ सन १७४० एणजे इ. स. १८०८ मध्ये सातारने श्री प्रतापसिंह
छत्रपती महाराज यांचे आश्वरुन बाधवराव मुनशी यांनी श्री बळवतराव
विठ्ठलराव यांचे साह्याने तयार केला आहे ही वशावळ प्रत्येक भागात थोडी
थोडी अशी छापली जाईल. हा वशावळात नारायण पासून पुढे सूर्य वशीय राजाची
नावे व सतीच पुढील शिखरे वशातील अयोध्येच्या राजांची नावे न देतां
चितोडच्या गादावर इ. स. १२०० त वसलेल्या लक्ष्मणसिंहा पासूनची पुढील
नावे दिली आहेत त्याच वशात इ. स. १५३३ त बाबाजीचा जन्म झाला त्याला
मालोजी व विठोजी असे दोन पुत्र झाले मालोजीचा जन्म इ. स. १५५० त
झाला मालोजीची शरीरस्थी अत्यंत बळवट असून ते अत्यंत पराक्रमी होते
इ. स. १५९८ त शहाजी राजेयांचा जन्म झाला शहाजी हे लहानपणापासून फारच
हुशार असून ते स्वरूपाने सुंदर होते यामुळे त्यांचेवर सर्वांचा लोभ असे एके
दिवशी लखोजी जाधवरावांनी आपल्या घरी रंगचर्माच्या राणा निमित्त आपल्या
सर्व लोकांस आपल्या घरी बोलाविले होते मालोजीही आपल्या सुंदर मुलास—
शहाजीस—पेऊन तथे गेले होते लखोजीची मुलगी जिजाऊ हीही आपल्या
बापा जवळ येऊन बसला होता लखोजींना शहाजीस हाक मारिताच शहाजी
जाऊन माडीवर बसला. दानाही लहान सुंदर मुलें पाहून जाधवराव राहज घट्टेने
म्हणाले, “हा जाडा योग्य दिमतो” “मुला, हा तुला नवरा पाहिजे का?”
इतक्यात ती मुलें एकमकाचे अगावर गुलाल उधळू लागली तेव्हा मालोजी
मभेत उठून म्हणाले पहाहो आनंदासून जाधवराव आमच व्याही झाले व
जिजाऊ आमचा मून झाली (पाचवे चित्र पहा)

पण हा गोष्ट जाधवरावाचा म्हालसावई हिला पसंत पडला
नाही पण त्या अपमानामुळे मालोजीस पराशष्टचे दुःख झालें !
तजम्वी पुण्याचा अपमान हा पुण्य वेळा त्याच्या उत्कृष्ट
कारणाभूत हाता बुद्धीत अत्यंत तान्त्रा व मनःश्रुत जोर अस-
त्यामुळे मागेकान स्वपराक्रमाने पुण्यद्रव्य मिळविले व हजार पाचशे घोडेस्वार
जवळ राळगून मालोजीने स्वतःच आपला योग्यता वाटविण्याचा निश्चय केला

श्री लक्ष्मी जॉर्ज प्रिंटिंग चर्म्स-प्रामेस मन्त्रवृत्त व ऑग प्रिन्स,
भायस्वरा मुंबई

गोदावरीच्या अलीकडे येऊन त्यांनी हुकरें मारून दौलताबादेजवळच्या मशीदीत टाकिली व त्याचे गळ्यात बादशहा निझामशहाचे नावाने चिठ्या लिहिल्या की जाधवरावांनी मुलगी देण्याचे भर सभेत कबूल करून आता मागे घेतात हे बरे नव्हे तरी बादशहानी स्वतः घा काढी पडून सबंध जुळऊन न दिल्यास सर्व राज्यभर असाच धुमाकुळ घालू, अकबराने दक्षिणेत स्वारी केल्यामुळे निझामशहाही बराच घाबरला होता. त्याने मालोजी सारसा' पराक्रमी सरदार आपले पदरी असणे उत्तम असे जाणून त्याला १० हजार स्वाराची मनसब दिली व राजे हा किताब देऊन शिवनेरी व चाकण हे किल्ले व त्या सभोवतालचा मुलम सरजामादाराला दिला व त्याच वर्षी म्हणजे इ. स. १६०४ साली शहाजी व जिजाबाई यांचा मोठ्या खाटाने विवाह झाला पुढे इ. स. १६१९ त मालोजी राजे मृत्यु पावले

मालोजीचे मागून शहाजी राजे यांनीही आपल्या नापापेक्षाही चढी पराक्रम दाखविण्यास सुरुवात केली इ. स. १६२० मध्ये मोगल सैन्य व निझामशहाही कडाल मलिकवर यांची भयकर लढाई झाली तीत शहाजी राजांनी अत्यंत मर्दुमफी गाजविली इ. स. १६२६ त मलिकराजे देहावसान झाले मलिकराजे मृत्युनंतर सर्व सत्ता शहाजी राजांजडेच आली (सहावे चित्र पहा.) पण त्यावेळा मोगलांनी निझामशहास नाही नाही करून सोडले होते एके वेळा मूर्तिजा निझामशहा माहुलीन अमलाना त्या किल्यास मोगलांनी वेढा दिला शहाजी राजाना निझामशहाच्या आईचा तहाचा विचार नापसत होता म्हणून शहाजी राजे निघून गेले शहाजीराजे किल्यातून निघताच लग्नोजाना त्याचा पाठलाग करण्यास सुरुवात केली ही खुर जामाताची वरपण्ड फलटण पर्यंत गेली व नेथून जाधवराव मागे परतले शहाजी वरोर या समया त्याचे बहील पुत्र सभाजी व बायको जिजाबाई होती जिजाबाई आठ महिन्यांची गरोदर होती. तेव्हा शहाजीने त्याचा व्यवस्था जुनर येथे त्याचे स्नेहा श्रानिवासराव याचेकडे केली. शहाजी गेल्यानंतर जाधवराव त्या किल्यापाशी आला, व त्याने आपल्या मुलीचा भेट घेतली व परत माहेरी येण्यास सांगितले परंतु जिजाबाईने “ मला येथेच रहावयाचे, माहेरी जावयाचे नाही ” असा रोखडा जबाब दिला त्या मानी घाने त्या पुन माहेरचे दर्शन घेतले नाही

ओटोमोहिनी—आनंददायक व मनमोहक अप्रतिम मंड

(पुढे पहा)

जिजाबाई गरोदर असल्यामुळे त्यांना शिवनेरा किल्यात ठेविले होते, व त्यांचे रक्षणार्थ बाळकृष्णपंत दनुमते, शंकराजी नौलकठ, व रघुनाथ बहाळ कारडे असे तीन इसम होते (सातवें चित्र पहा.) हे चित्र शिवनेरी किल्याच्या हत्तादरवा ज्याचें आहे व बाजूस शिवाजी महाराजांचा जन्मभूमी आहे जीजाबाई फार चित्तेंत असता त्यांनी शिवनेरी किल्यावरील शिवाई देवीस पुत्र झाल्यास तुझे नांव ठरीव असे नवम केला व पुढे दिवस पुरे झाल्यावर शक १५४९ प्रभव नाम सवत्सर, वैशाख शुद्ध द्वितियाता ७ एप्रालइ स १६२७ या दिवशी सकाळी १० वाजता शिवाजी महाराजांचा जन्म झाला व त्याचें नांव शिवाजी असे ठेविले

अशा रीतीने उच्च ग्रहादिकांच्या स्थितीत या पुण्यपुरयाचा, महाराष्ट्रस व तदनुसंगानें अविल भारतीयवर्षास स्वातंत्र्य दणाऱ्या ग्रीडप्रतापा, सदायशक्त श्री छत्रपती शिवाजी महाराजांचा जन्म झाला ह्या किल्यात जिजाबाई तान वधे राहत हात्या शिवाजी महाराजांचे बालपण त्याच्या वडिलांच्या अत्यंत धाम पुमाच्या काळात गले त्यावळीं छत्रपति इ स १६२७-१६३७ पर्यंत शहाजी राजांनी मोगलाशी प्रत्यक्ष दावा मांडला हाता

एकदरीत या अभिमानाच व धामपुमाच्या काळात सत्वास जागण्याचें बाळकडू शिवाजी महाराजांस अपवयाच मिळाले हात इ स १६४१ त शहाजी राजांना शिवाजी महाराजांस विजाबाईस विजापुरास नले त पूर्व तथ नेऊन विजापुरास त्यांचा विवाह करावा असें शहाजी महाराजांस वाटे पण शिवाजी महाराजांना यवनांच्या राजधानात गोवध ह त असता आपला विवाह करण्यास आपण तयार नाहीं असा राकडा तबाव दिल्या कारणानें त्यांच पाहलें लग्न पुण्यामच शिके याचा कन्या सद्वाइ बराबर इ स १६४० त झाल

महाराज विजापुरास गले त्यावळी चवदा वर्षांच हात त्यापूर्वीच त सर्व युद्धकलत पूण विजारद बनल हात त्यांना घाड्यावर बसणें तिरदाजी करण, सब त हची हयारे उत्तम गतानें वापरता यत असत व इतक्या लहान वयात मुझा विजाबाई व दादाजी काडदव यांच्या शिक्षेत त उत्तम शकाराहि बनल हात (आठवें चित्र पहा) विजापुरचा तान वरें त्यांना भावा काळात फारच उपयोग पडली या तान वयात त्यांना दरबारची माहिता प्र यक्ष घ्यावयास मिळाला

कामिनीया तल वापरन्यान पुरातन काळापासून चालत आलेली व अतिगम्य भौत्यवान् ममचला गलला अर्ग केंसाची सुस्थायत त्वरित प्राप्त हात

शहाजी व त्याचे स्नेही हे विजापुरचे मातबर, पराक्रमी सरदार असल्यामुळे हरएक कामान ते असतच व त्याचे बरोबर शिवाजी महाराज असल्यामुळे त्यांना राज्य काग्यातील डावपेचाची पूर्ण माहिती झाली त्याच प्रमाणाने त्याचा यवनद्वेष, स्वराज्याची आकांक्षा दुष्पट फोफावली त्यांना पुष्कळ बोध केला गेला पण सर्वांस महाराजाचें उत्तर एकच असे. "हे यवन परम नीच, धर्म भ्रष्ट करितात, गोवध नित्य होतो तो आपल्यास पाहवत नाही आपली आज्ञा शिरसा बंध आहे, पण तुरकास लवून मुजरा करणें, व गोवधादि अनन्वित कृत्ये पाहणें मला निलकुल सहन होत नाहीत इतका कीं मला देहभानही राहत नाहा याचें अतः खाऊन राहण्यात स्वधर्महानी आहे असें वाटतें" इत्यादि फार गवगवा झाल्यानंतर त्यांना परत पुण्यास दादोजा कोंडदेवाकडे पाठविलें विजापुरास असतानाच त्याचा दुसरा विवाह झाला

पुण्यास जिजाबाई व दादोजी कोंडदेव याचें शिक्षण जारीनें सुरू झालें जीजाबाईस आपल्या देवगिरीच्या जाधवरावाच्या वशाचा पूर्ण अभिमान होता व तिचा यवनद्वेषही जबरदस्त होता प्रत्यक्ष नवन्याकडून जी कामगिरी झाला नाही ती आपण आपल्या मुलाकडून करू अशी तिला बळकट आज्ञा होती दादोजानेही जमीन महसुली, न्याय देणें, ओळखी वाढवून वजन व बोज कायम ठेवणें, हाताखा लील लोकाम खुश ठेऊन कामें करून घेणें, व सर्वांत मोठें म्हणजे मावळे लोकांचा पारिचय या राजकारणातील मुख्य गोष्टीचें उत्तम शिक्षण दिलें महाराजांनींही आपला कृतसंकल्प स्पष्टपणें बोलून दाखविला "यवनाची तावेदारी करून मिळविलेल्या दौलतीवर निर्वाह करणें मला योग्य वाटत नाही देव पगु आहे, स्वप्रयत्नानें मनुष्यानें वर यावें असें वाटतें हिंदुधर्माची ग्लानी घालून स्वातंत्र्याची पुनः स्थापना करण्याचा मी निश्चय केला आहे व या कामी सर्वस्व नाश होऊन स्वप्राण वेंचावे लागले तरी हरकत नाहा" दादोजीनें या प्रयत्नापासून परावृत्तरकण्याचा शहाजीच्या सांगण्यावरून प्रयत्न केला पण उपयोग झाला नाही पुढे दादोजीचा मृत्युसमयच प्राप्त झाला तेव्हा त्यांनीं शिवाजी महाराजास जवळ बोलाऊन उपदेश केला कीं "तुम्ही स्वराज्य स्थापन करून गोमाझण व स्वधर्म याचें रक्षण करण्याचा संकल्प केला आहे त्यास ईश कृपेनें यश येऊन धन्यता मिळवाल अशी उमेद आहे" (नववें चित्र पहा.)

पि लक्ष्मी आर्ट प्रिंटिंग चक्स-प्रोसेस एन्ग्रेव्हर्स व आर्ट प्रिंटर्स,
भायखळा, मुंबई

श्री छत्रपती

शिवाजी महाराजका जीवनचरित्र.

आदिसी न जानो देवी देवता न मानो सांव । कहुं सो पिछानो बात कहत हों अवकी ॥
अप्रवर बध्वर हुमायु हृद बांधि गये । हिंदू औ तुरककी कुरान वेद जवकी ॥
याहि पादशाहिनमें हिंदुनकी चाहथी सो । कवहु न बात जाने जहांगीर तनकी ॥
काशीजूकी फला गई मथुरा ममीद भई । शिवाजी न होत तो सुनत होत सबकी ॥

धन्य हैं इस वीर-प्रसू भारतभूकी ! जिसमें शिवाजी ऐसे वीर पुरुष उत्पन्न हुए. प्रथमही कव्हर पर दिया हुआ रंगीन चित्र शिवाजी महाराजके संपूर्ण उत्कर्षको बताता है. एक ओर रायगड किला-महाराजकी राजधानी-और आगे महाराजके एक अत्यंत पुरातन चित्रकी प्रतिकृति. (कव्हर परका रंगीन चित्र देखिये.)

स्वतेजसे प्रकाशित राष्ट्रभक्तको उच्च कुल, सुलभ परिस्थिति तथा दैवबलादि गौण अलंकारकी कोईभी आवश्यकता होती नहि. उसमें अतुल पराक्रम, सात्त्विकता, उत्तम प्रभावादि गुण दृष्टीगोचर होते हैं. परंतु शिवाजी महाराज दोनोंभी अलंकारोंसे परिपूर्ण थे.

(२, ३, ४, चित्र देखिये.) इस चित्रमें महाराजका वंशवृक्ष दिया गया है. यह वृक्ष शक १७४९ (इ. स. १८२८) में सतारके श्रीप्रतापसिंह छत्रपति महाराजके आज्ञासे माधवराव मुनशीजीने धलवंतराव चिटनवीसके सहायतासे तयार किया है. हर एक भागमें इस वृक्षका थोड़ा २ भाग दिया जायगा. इस वृक्षमें नारायणजीसे सूर्यवंशीय राजाओंके नाम न देते चितोडके गादीपर इ. स. १२७५ में स्थापित हुए २ लक्ष्मणसिंहजीके नामहीसे इसका आरंभ किया गया है. इसी वंशमें इ. स. १५३३ में बाबाजीका जन्म हुआ. इनको मालोजी और

कामिनिया तेल बालको सुंदर, कालाशाह नरम बनाकर वृद्धि करता है:

चिटुर्जी ऐसे दो पुत्र थे, मालोजीका जन्म इ. स. १५५० में हुआ, मालोजी बड़ेही पराक्रमी थे, इन्हेंकोही इ. स. १५९४ में शहाजी नामक पुत्र हुआ शहाजी बाल्यसेही बहुत चालाक और रूपवान होनेसे सब कोई उन्हींको चाहते थे, एक समय लखोजी ~~जानकारी लेने~~ लोगोंको बुलाये.

लखोजीकी कन्या लखोजीने शहाजीको बुलातेही शहाजीभी गोदमें जा बैठे, दोनों बालक इस तन्हासे बैठे देख जाधवरावजीने कहा, "यह युग्म बहुतही उत्तम है" "बेटा, तुझे यह घर पसंद है," इतनेहीमें वे बालक आपसमें गुलाल खेलने लगे तब मालोजीने कहाकि आजसे जाधवराव हमारे संबंधी हुए (पांचमां चित्र देखिये.) परंतु जाधवरावकी पत्नी म्हालसाया-इको आपनी कन्या साधारण सिपाहीके पुत्रको देना पसंद न हुआ और उससे मालोजीको अत्यंत दुःख हुआ, मालोजीने इ. स. १६०४ में स्वपराक्रमसे बादशाहसे १० हजार स्वारीकी मनसबदारी और राजा यह किताब तथा शिवनरी ओर चाकण ये किले सरंजामके लिये पाये, मालोजी राजे इ. स. १६१९ में परलोकवासी हुए.

शहाजी राजेभी अपने पिताके ऐसे पराक्रमी थे (छट्ठां चित्र देखिये) इ. स. १६२० में मोगल तथा निझाम इन उभतामें रणसंग्राम हुआ, उसमें शहाजीने बहुत बहादुरी की, इ. स. १६२६ में मलिकंवर परलोक गये जब उन्हींके बाद सर्व सत्ता शहाजीके हाथ आई, तब मोगलोंने निझामशाहीको अनेक तन्हासे त्राहि भगवान् कर छोड़ा था, एक समय मुर्तिजा निजामशहा माहुली किलेमें था, इतनेहीमें मोगलोंने उसे घेर लिया, शहाजीको तहनामा करना नापसंद होनेसे वे एकदम वहांसे निकले उनका पीछा लखोजीने किया, फलटणतक लखोजी शहाजीके पीछे आये, शहाजीके साथ उनकी गरोदर पत्नी जिजाबाई तथा ज्येष्ठ पुत्र संभाजी थे, शहाजीने जुन्नरमें अपने एक स्नेहीके यहां पत्नी तथा पुत्रको रखनेकी व्यवस्था की, शहाजीके जानेबाद लखोजीने जिजाबाईको अपने घरको चलनेकेलिये कहा परंतु जिजाबाईने इन्कार किया और वह आजन्मपर्यंत अपने पिताके घर गई नहीं

आर्ट काम चाहते हो तो लक्ष्मी आर्ट प्रायोग वक्त्र
भायराला बंबईको लिखो

जिजाबाई गरोदर होनेसे शहाजीने उनके कायमकी रहनेकी व्यवस्था शिवनेरी किलेमें की. (सप्तम चित्र देखिये) यह चित्र शिवनेरी किलेके हाथीदरवाजेका है और एक ओरको शिवाजीकी जन्मभूमी है. पूर्ण समयपर शके १५३९ प्रभव नाम संवत्सर, वैशाख शुद्ध २ ता. ७ एप्रिल सं. १६२७ को प्रातः कालमें इस पुण्यपुरुष, मदा यशवंत, श्री छत्रपति महाराजका जन्म हुआ इसी किलेमें जिजाबाई तीन वर्षपर्यंत थी. इ. स. १६४१ में जिजाबाई विजापूरको गई. उसी समय शिवाजी महाराजका विवाह करनेका शहाजीका निश्चय हुआ परंतु जिस राजधानीमें गोवध होता है वहां अपना विवाह होना शिवाजी महाराजने इनकार किया तब महाराजका प्रथम विवाह इ. स. १६४० में शिरकेकी कन्याके साथ हुआ.

महाराज विजापूरको गये तब चौदह वर्षके थे. इसके पहिलेही वे युद्धकलामें पूर्ण हो गये थे. घोड़ेपर सवार होना, तिरंदाजी करना, सर्व प्रकारके हत्यार उत्तम प्रकारसे उपयोगमें लेना आदि बातें पूर्ण अवगत हुई थी (आठवां चित्र देखो)

विजापूरमें थोड़े दिन व्यतीत करनेसे महाराजको दरवारी कामकामी बहुत कुछ अनुभव मिल गया और उसमें यवनछेप बढ़ता चला. शहाजीने बहुतसी बातें उन्हींको कही परंतु शिवाजीने अति नम्रतासे कहा, 'आपकि आज्ञा शिरसावंदनीय है, परंतु ये यवन अपना धर्मभ्रष्ट कर नित्य गोवध करते हैं यह देखा नहि जाता है' इस बातकी बहुत चर्चा होनेसे शिवाजीको शहाजीने पुनेको दादोजी कोंडदेवके ओर भेज दिया दादोजीके ऐसे उत्तम गुरु और जिजाबाई ऐसी उत्तम मातासे महाराज उत्तम शिक्षण पाये. दादोजीने मरण समयमें शिवाजीको आशिर्वाद दिया कि 'स्वराज्य स्थापना कर गोब्राह्मण तथा धर्मका रक्षण करनेका जो आपका निश्चय है वह ईश कृपासे पूर्ण होगा' ! (नवमां चित्र देखो)

कामिनियाके उपयोगसे पुरातन कालसे प्रचलित ऐसी सुस्थिति लको प्राप्त होता है.

श्रीधरदास

१

सुवर्णमाला-रामायण.

अनुक्रमणिका.

सीता-सुवर्ण मृग.

फव्वर

- १ रावण-रामाश्रम-गमन
- २ सीता-हरण.
३. जटायु-वध
४. लंका-गमन
५. पायस-भक्षण.
- ६ जटायु-भेट
- ७ राम शत्रुघ्नी

Our next issue contains the pictures of the
life of PRALHAD

वर्ष ५.

अंक ४३.

सुवर्णमाला

रामायण.

एप्रिल
१९१४

चैत्र,
१०७०.

पुण्योत्तम विधाम मात्रजी.

मूसा ज्युं थान बीच कीमत कुं कतर जात,
 वायस बिटार जात कलस भरे नीरको;
 सरप डंस जात बिप रम रम फेल जात,
 कुतो काट जात गेल चलत गरीबको;
 अयमोही मुरलीधर बीनु डंख मार जात,
 कछु ना बिसात पर व्याकुल शरीरको;
 एसोही चुगलखोर, नाहक बीरानो काज,
 देत हे, बिगार, ना डर हे रघुबीरको।

(मुरलीधर.)

आलस, गृह, रति, कर-यसन, भाग, भरोसो, रोग
 पदमाकर करतुत के इते बिनाशक योग।

(पदमाकर.)

दु गमैसैं सुग होत ह, डर मत देखहि दु ख,
 जितनो दु गहि तापको, तितनो वृष्टि मुख।

भलपण तो अलगी रही, भूँडप आवी शीर,
 गयाग नरनी आगळे, सोनु थयुं कथीर,

Ravana in hermitage of Rama.

रावण-रामाश्रम-गमन

सीता-हरण.

लंका-गमन.

जटायु-भेट.

राम शवरी

Do not magnify your troubles others have heavier loads to bear

He only is truly rich who is truly contented

Beware of flattering lips lest you get stung

Behaviour is a mirror in which each one shows his image
—*Proth*

Distrust him who talks much of his honesty
—*Dussault*

In the beginning passions obey later they command
—*Madame De La Fayette*

Keep cool and you command everybody.
—*St Just*

He who has lost confidence can lose nothing more
—*Bon*

RAMAYAN (VALMIKI)

ARANYA KANDA

PART I

Ravana saw Maricha and asked him to help him in carrying away Sita. Terrified at the idea of fighting with Rama, Maricha tried to dissuade Ravana from his project but found Ravana firm in his wicked designs. At last Maricha had to obey him and thus fall in with his plans. At once he assumed the form of a golden deer and began to roam in front of the hermitage of Sita. The beautiful form of the deer got a strong hold in the mind of Sita who was perfectly captivated and intensely desired to capture it (see picture on cover). Sita called Rama and Laxman and pressed them to capture it. Laxman tried to dissuade Rama and Sita and told them that it was not a golden deer but it was a demon—Maricha in the form of deer. But his advice was of no avail. Rama asked Laxman to remain at home and protect Sita while he himself went forth and with one sharp arrow killed the deer when the demon Maricha called aloud in the name of Sita and Laxman. Sita thought Rama to be in danger and urged Laxman to go out to seek Rama. Laxman had to yield and go away. Ravana went there in the garb of an ascetic and finding Sita alone was greatly pleased (see picture No 1). He tried to induce her to go with him but failing in that he forcibly put his right hand under her body and carried her away (see picture No 2). Going through the sky he was much censured by Sita to

---

no effect Sita began to cry aloud and her bitter and wild shrills attracted the attention of Jataya the king of vultures Jataya challenged Ravana for fight but was worsted in the contest being disabled by the superior strength of Ravana (see picture No 3) Ravan took away Sita to Lanka and kept her in Ashoka garden guarded by female demons who were directed not to allow any man or woman to see Sita (see picture No 4) Again and again he tried to win Sita to no purpose and Ravan found her true and pure in chastity Sita did not accept either food or water and she was in danger of her life But Indra directed by Brahmadeva brought her a celestial food called 'pius' and gave her that 'pius' the effect of which was to protect her from hunger or thirst for years together (see picture No 5) On the other side Rama not finding Sita in the hermitage searched her everywhere but was unsuccessful in his efforts Finding Sita lost he was greatly grieved He proceeded to the southern side in search of Sita and found on his way the broken chariot of Ravana Rama and Laxman proceeded further and found Jatayu besmeared with blood and dying Rama was told all what had happened between Ravan and Jatayu when Rama was moved to tears and embraced Jatayu like a brother (see picture No 6) Rama and Laxman guided by the instructions of Jatayu and Kabandha proceeded further to Pampa when on the way they saw Shabari in her hermitage (see picture No 7)

Always have "OttoMohini" (*Regd*) in your handkerchief and you will have garden of flowers with you

વાલ્મીકકૃત રામાયણ.

અરણ્યકાંડ. (ચાલુ)

રાવણને મારીએ સીતાજીનું હરણ નહી કરવામાટે ધણે બોધ આપ્યો. પણ રાવણે પોતાનો દુરાચર હોયો નહી, અને છેવટે રાવણના હાથથી મરવા કરતા રામના હાથથી મરવું વધારે શ્રેષ્ઠ ગણી મારીએ રાવણની આત્મા માન્ય કરી, માયાવી મૃગનું રૂપ લઈ રામાશ્રમ નજીક ફરવા લાગ્યો. સીતાજી આશ્રમ બહાર પુષ્પ વીણતા હતા તેમની દૃષ્ટિ તે મૃગપર પડી અને અતિશય આશ્ચર્ય પામી (કનર પરનું ચિત્ર જુઓ.) તેણે રામ લક્ષ્મણને બોનાવી મૃગ દેખાડી તે પોતાને લાવી આપવા હટ ધરી બેઠે લાકડાઓ તે માયાવી મૃગને જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યા લક્ષ્મણે “આ મૃગ નથી પણ માયાવી રાક્ષસ છે” વગેરે કહ્યું પણ સીતાનું સમાધાન થયું નહી. અતે લક્ષ્મણને સીતાનું રક્ષણ કરવા આજ્ઞા કરી શ્રી રામ તે મૃગની પૂઠે ગયા ધણે દૂર સુધી મૃગની પૂઠે પડ્યા અતે બાણથી તે મૃગને ઠાર મારતાજ તે માયાવી મૃગ “હા સીતા! હા લક્ષ્મણ” એવો રામના સરખી વાણીથી મ્હોટેથી સાદ કરી પોનાના કૃત્રિમ દેહનો ત્યાગ કર્યો.

સીતાએ આ શબ્દો સાંભળી ચમકી લક્ષ્મણને રામના રક્ષણાર્થે એકદમ જવા કહ્યું પણ લક્ષ્મણે “આ રાક્ષસી માયા છે” વગેરે કહી શાંત કરવા પ્રયત્ન કર્યો પણ સીતાને તેનું કહેવું ખરૂં લાગ્યું નહી તેણે રામના રક્ષણ માટે જવા ધણે આગ્રહ કર્યો અને અતિ કટુ વચનો કહ્યા, તેથી અતે લક્ષ્મણને જવું પડ્યું હવે આશ્રમમા સીતાજી એકલા છે, એ જોઈ ત્રિદેવી સન્યાસીનો વેશ લઈ રાવણ રામાશ્રમે આવ્યો અને મીનાજીની પ્રશસા કરવા લાગ્યો. (જુઓ ચિત્ર નં ૧) રાવણે હવે પોનાનું અરૂં સ્વરૂપ પ્રગટ કરી તેને પોતા સાથે આવવા ઘણી વિનવણી કરી, પરંતુ સીતાએ તેનો તિરસ્કાર કર્યો અને અતે તે કોઈ પણ રીતે ગાલગતી નથી તેથી બનાતકારે લઈ જવા રાવણે નિશ્ચય કર્યો તગતજ તેનીપર ધસી ગયો. હાથ મસ્તક નીચે અને જમણો હાથ કમર નીચે

જો તમારા વાળ ખરી પડના હોય અને જો તે સુ દર, તેજ્જરી ન હોય

રાખી સીતાને ઉચ્ચત્રી ત્રીધી (ભુઓ ચિત્ર ન ૨) આ પ્રમાણે સીતાને વધ ગનણ પોતાના રથમાં બેઠો અને આકાશ માગ ગયને હજારો સહાય માટે મીતાણએ ગમલક્ષ્મણ નામનો પોકાર કરના લાગી, શોક કરવા લાગી, એટલામાં એક દૃશ્યપર બેઠેલા પક્ષીરાજ જટાયુપર તેની નજર પડી તેને જોતા સાદ કરી ' હુ છ રાવણે મ્હારે દગણ કર્યું છે ' તે રામ લક્ષણને જણાવવા કહ્યું જટાયુએ રાવણનો રથ થોભાવી રાવણને ધણો ઉપદેશ આપ્યો પણ ગનણ ઉતરો છોડાયો અને જટાયુએ તેની સાથે યુદ્ધ કરવા માગ્યું-રાક્ષસાધિપતી રાવણ અને પક્ષીગજ જટાયુ વચ્ચે ધનવોર સત્રામ મુદ્દત્તર થયો છેતરે ફર ઈર્મી ગદાસે તેના પખ તોચ્ચાથી જટાયુને કઠે પ્રાણ આની એકાએક ભૂમીપર પડ્યો, (ભુઓ ચિત્ર ન ૩) જટાયુનો વધ કરી આકાશ માગ ગનણ મીતાને લઈ ગયો મીતાએ તેની ઘણી નિભત્સના કરી પણ ઈર્મી ઉપયોગ થયો નહીં માર્ગમાં મીતાના અગપરથી પુષ્પો, નૂપૂર એક પછી એક સરી પડ્યા અને એક પર્વતપર ચાર પાંચ વાનરો બેઠેલા જોઈ કદાચ ગમન દ્રશ્ય પોતાને શોધતા દૈવયોગે ત્યાં આવે ધારી પોતાનું ઉત્તરીય વસ્ત્ર તથા ઝણદિના શુભ આભૂષણો તે વાનરોની વચ્ચે નાખ્યા રાવણ અને મીતાસહ લગ્નમાં આની પહોંચ્યો.

हरेषुनी सर्वथा कथि जूत ज्ही, ते जमीनपर दृणा पड्यो अने राम
राम! ओम रामो-व्यार उरतो पयत्पने पाभ्यो (लुओओखिन न ६) जटासुना
शरीरने लरम श्री छिंक दानादि क्रिया करी सीताना शोध भाटे जन्ने
मार्ग आगम वध्या-मार्गमा मगध राक्षस भज्यो ते सामे थयो तेनी
मेळी सुज्यो। पी नाभ्या ते सीस पड्या लाज्यो अने पोतानो पर
वृत्तात ज्ही "भने चितामा होमशो त्पारे : शापथी मुक्त थधश" ओम
जण्यो थु ओथी तेने चितामा होम्यो ते दिव्य गतिने पाभ्यो स्वर्गे जाता
जता रामचंद्रजने पपा सरानर तरुनो मार्ग अने सीतानी शोध भाटे
सर्व मार्गनु लान आप्यु.

तेजो यानता यानता पपा वनमा आव्या अने शम्भरीना आश्रम
पामे आनी पडो-व्या-अर्ही सर्व पूजनो उपचारो सर्व रामनी वाट जेती
शम्भरी छिळी छती राम लक्ष्मणुना हरीन यता ज तेमना यरथारविदमा जध
पडी रामे म्बहुते तेने छिळी करी यथा विधि पूजन करी शम्भरी द्वाय
जेडी छिनी रडी (लुओओखिन न ७) ते पछी पोते आप्पी आप्पी राप्पी
भुक्ती स्नादिष्ट क्रिया आप्पी तेमनी क्षुधाने शात करी अने पोते जे
मंडळीओनी सेरा करी छती तेमनी पासे जना वृत्ति होणाडी रामनी
आता यता अग्नि सणगानी तेमा प्रवेश करी दिव्य देह धारणु करी
सभने प्रलाम करी मंडा परिन धाम ब्रह्मलोक अत्ये पडोव्या गर्भ

रामायण

अरण्यकांड-पूर्वार्ध.

(वाल्मीकी रामायणाच्या आधारे)

पूरी सांगितल्याप्रमाणें रावण माता-हरणाथ मारीचाकड साहाय्य
पावनाथ गला मारीचानें त्याला पुष्कळ उपदेश कला वण
त्याचा उपवास जाला नाहीं शबटा मारीचाला रावणाची आज्ञा माग्य
करजे भाग पडले व ता मगरूप धारण करून वनेस्थानात रामाच्या
आश्रमापुढें संचार करू लागला सीतनें कुलें ताडत असताना तो
अस्मृत रत्नमय मृग अवलोकन केला, व तिला पराकाष्ठचा विस्मय

कामिनीया तल वापरल्यानें पुरातन काळापामून चालत आळली व
मातंगय मौल्यवान् समजली गेली अश केसाची मुखियीत धरित गति हात

झाला (मुखाद्यावरील चित्र पहा.) तिने रामलक्ष्मणांना हातांमाखून तो मृग आणून दण्याविषयी हट धोरिला लक्ष्मणाने हा मृग नसून मायावा राक्षस आहे असे सांगितले तरी तिचे समाधान होईना म्हणून मृगहूननार्थ राम निघून गेले एका थाणाने त्या मृगाला ठार मारताच तो मृग 'हे सीते, हे लक्ष्मण' असे मोठ्याने आरडू लागला लक्ष्मणाने ही राक्षसी माया आहे असे सांगितले तरी सीतेने त खरे वाटेना व तिने रामरक्षणार्थ जाण्यास लक्ष्मणास फार आपद् नव्हत्यामुळे त्यालाही जाणे प्राप्त झाले घरी साता एकटी आहे हे पाहून सन्याशाचा वप घेतलेला दशग्रीव रावण अति सत्वर तेथे आला व तिला एकटी पाहून त्याला फार आनंद झाला (चित्र १ ले पहा) रावणाने आपले खरे स्वरूप प्रगट करून तिला बरोबर येण्या-इतल पुष्कळ विनंति केली परंतु साता देवी एकत नाही असे पाहून त्या रावण राक्षसाने उजवा हात कमरेखाली पाखून तिला उचलले (चित्र २ रे पहा) ह्याप्रमाणे तो राक्षसाधिपती तिला आकाश मार्गाने घऊन चालला असता साता शोक करू लागली व ता रामलक्ष्मणांना माळ्याने धावा करू लागली इतक्यात एका वृक्षावर बसलेला पक्षिराज जटायु तिला दिसला तन्हा तिने काकुळतास येऊन जगयूची विनवणी केली जटायूने रावणास पुष्कळ उपदेश केला पण रावण एकत नाही असे पाहून त्याने त्यास युद्धास पाचारण केले पुढे राक्षसाधिपता रावण व पक्षिराज जटायू यांचा सुहृन्भर घनघार संप्राम झाला व शेवटी त्या क्रूरकर्मी राक्षसाने पख ताहून दाकिल्यामुळे ता धिप्पाड गृध्रपक्षी जटायू कठी प्राण यऊन एका-एका भूमीवर पडला (चित्र ३ रे पहा) ह्याप्रमाणे जटायूचा वध करून रावणाने आकाश मार्गाने सीतेस घऊन गला सीतेने रावणाचा पुष्कळ निर्भत्सना केली पण उपयाग झाला नाही रावण सातेला घऊन लवेंत गला व तथे त्याने तिला तेथाल अशोक वनामध्ये ठविली व मायावा व भयकर अशा राक्षसाना पहारा करण्यास सांगितले व ता त्या राक्षसाना म्हणाला, "माझ्या आज्ञाशिवाय ता साता कोणत्याही पुर पाच्या अथवा ह्याच्या दर्शस पढणार नाहा अशा राताने तुम्हीं हिचे रक्षण करा' (चित्र ४ रे पहा) नंतर त्याने सातेचा मनधरणी करण्याचा पुष्कळ प्रयत्न केला उत्तरादाखल सातने रावणाचा धि कार केला तिने अनपाणा वज केले मन्नेदेवाच्या आज्ञेने इक्षाने सातेला दर्शन दिले व त्याने लाखों वर्षे लागली असताहा क्षुधा व तृषा ह्याच्या त्रासापासून रक्षण करणारे पायस दिले तिने ते पायस इद्राच्या हातातून घऊन भक्षण केले (चित्र ५ रे पहा) साता विरहामुळे राम अत्यंत शाक

करूं लागले व मांतेच्या शोधाकरिता त्यांनी दक्षिण दिशेकडे प्रयाण करण्यास मुहूर्तात केला. जातां जातां त्यांना रावणाचा तो मोडलेला रथ आढळला, पुढे वृद्ध व मरणोन्मुख झालेला जटायू आढळला. जटायूनेच सांगितला भक्षण केले अगेल असे समजून त्यालाच मारण्याकरिता त्याचे अंगावर धाऊन गेले. पण जटायूने दीन स्वरात विनंती करून माताहरणार्थ सर्व कथा श्रवण करून सांगितली. ती कथा ऐकून रामाला फारच धाईट वाटले व त्या शूभराज जटायूला कडकडून भेटला. त्याला कांही एक सुचेल असे होऊन लक्ष्मणासह वर्तमान तो भूमीवर पडून रुदन करूं लागला. (चित्र ६ वें पहा.) पुढे जटायूने सर्व हकीगत सांगितली व ते जटायूचे प्रेत दहन करून दक्षिण दिशेकडे आपला मार्ग आक्रमण करूं लागले. नंतर कबंध दर्शन होऊन त्या कबंधाने त्यांना पंपा सरोवराचा मार्ग दर्शविला व माता शुद्धाचा उपायही सांगितला. वनामध्ये जातां जातां त्यांना शबरीचा आश्रम लागला. तेथे तिचे आतिथ्य घेऊन तिचा सर्व वृत्तांत त्यांनी श्रवण केला. (चित्र ७ वें पहा.)

रामायण

अरण्यकाण्ड-पूर्वार्ध.

(वाल्मीककृत रामायणके आधारले.)

प्रथम वर्णन किये अनुसार रावण सीता-हरण करनेके विचारसे मारीचके यहां गया. मारीचने उसे बहुत कुछ कहा परंतु रावणने कुछभी न माना और अंतमें मारीचको रावणके आज्ञानुसार मृगरूप ले जनस्थानमें रामा-धर्मके ओर जाना प्राप्त हुआ. सीताजी उस अदभूत रत्नमय मृगको देख आश्चर्यमग्न हुई. (कव्हरपरका रंगीन चित्र देखिये.) उन्होंने रामलक्ष्मणजीको बुलाकर उम मृगको ला देनेको कहा. लक्ष्मणजीने वह मृग न होकर मायावी राक्षस है आदि बहुत कहा परंतु सीताजीने मृग प्राप्त्यर्थ बहुतही अट्टहास किया तब श्रीरामचंद्रजी मृगहननार्थ उसके पीछे गये. श्रीराम-चंद्रजीका बाण लगतेही वह मायावी मृग 'हे सीता, हे लक्ष्मण' कर पुकारने लगा. तब सीताजीने अत्यंत भयभीत हो लक्ष्मण-जीको श्रीरामजीके सहायार्थ जानेको कहा तब लक्ष्मणजीने सीताजीको यह राक्षसी माया का खेल है ऐसा कह बहुत

कामिनियाके उपयोगसे पुरातन कालमें प्रचलित ऐसी सुविधि बालको प्राप्त होती है.

समझाया परंतु सीताजीने अत्यंत कठोर वचनसे लक्ष्मणजीको ताड़न किया तब निरुपायसे लक्ष्मणजीको जाना प्राप्त हुआ।

लक्ष्मणजीके जाने बाद संन्यास धेपधारी रावण रामाश्रममें आया और सीताजीको अकेलीही देख अत्यंत आनंदित हुआ। (प्रथम चित्र देखिये) रावणने अपना सत्य स्वरूप दिखा अपने साथ चलनेको सीताजीसे कहा परंतु सीताजीने कुछभी न माना तब वह सीताजीको उठा ले आकाश मार्गसे गमन करने लगा। (द्वितीय चित्र देखिये।)

रावण सीताजीको ले जा रहा था तब सीताजी रामचंद्रजी तथा लक्ष्मणजीको जोर २ से बुला रही थी इतनेहा में पक्षि राज जटायु एक वृक्षपर बैठा हुआ देखा, जटायुने रावणको बहुत समझाया परंतु उसने कुछ न माना तब पक्षि राज जटायुने उसे युद्धार्थ पाचारण किया। एक मुहूर्तपर्यंत घनघोर संग्राम हो अंतमें रावणने उस गृध्रराजके पक्ष तोड़ डालनेसे वह जर्मनपर गिरा। (तृतीय चित्र देखिये) सीता जीनेभी रावणकी अत्यंत निर्भर्त्सना की पर कुछ न हुआ। रावणने सीताजीको लका ले जा अशोक वनमें मायावी तथा भयंकर ऐसी राक्षसीओंके पहारेमें रखा। (चतुर्थ चित्र देखिये) बादमें उसने सीताजीके प्राप्त्यर्थ बहुत प्रयत्न किये परंतु सीताजीने उसका हरसमय धि कार किया। सीताजीने अन्नोदक त्याग दिया। ब्रह्मदेवके आज्ञासे इंद्र महाराजने सीताजीको दर्शन दे सहस्रों वर्षपर्यंत क्षुधातृषादिकसे रक्षण करनेको समर्थ ऐसा पायस दिया। (पाचवा चित्र देखिये।) सीताजीके चिरहसे राम बहुत शोक करने लगे और सीता शोधार्थ वे दक्षिण दिशाके ओर मार्ग आक्रमण करने लगे। मार्गमें उन्होंको रावण का छिन्नभिन्न हुआ २ रथ और थोड़े आगे बढ़तेही गृध्रराज जटायु मिला, जटायुने सर्व वर्तमान निवेदन किया तब श्रीरामचंद्रजी रुदन करने लगे (छठा चित्र देखिये) बादमें कवच दर्शन हो उसने पपा सरोवर का मार्ग तथा सीताजीके शुद्धीका उपायभी बताया। आगे जाते २ वे शबरीके आश्रममें गये वहा शबरीने उन्होंका योग्य आदरातिथ्य किया वह ग्रहणकर श्रीरामचंद्रजी आगे चले (सप्तम चित्र देखिये।)

कामिनिया तेल बालको सुंदर, कालाशाह नरम बनाकर श्रद्धा
करताहै

सुवर्णमाला-प्रल्हाद-चरित्र.

अनुक्रमणिका.

नृसिंहावतार

कव्हर

- १ उपदेश
- २ हिरण्य-ऊयपु—रोप.
३. विप-पान
४. अग्नि-निक्षेप
- ५ कडा-लोट.
- ६ सर्पागार
७. सर्व व्यापी—नारायण.

Our next issue will contain pictures from the
life of SHIVAJI Part II

वर्ष ५५

अंक ४४.

सुवर्णमाला

श्री
वृमिह-जयन्ति
—
प्रल्हाद-चरित्र.

मे,
१९१४

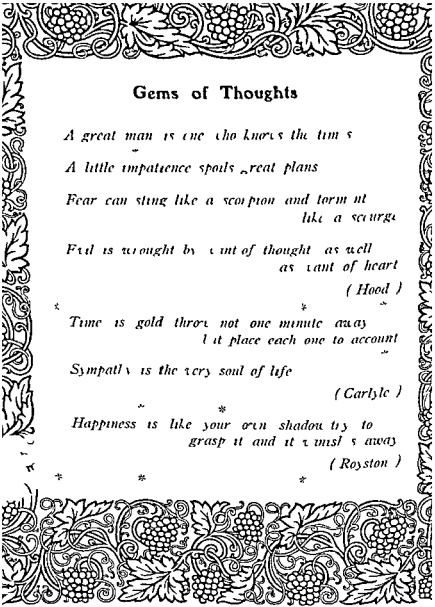
वैशाख,
१९७०.

पुरुषोत्तम विश्राम मायर्जी.

*

*

Gems of Thoughts

A great man is one who knows the time

A little impatience spoils great plans

*Fear can sting like a scorpion and torment
like a scourge*

*Evil is wrought by want of thought as well
as want of heart
(Hood)*

*Time is gold throw not one minute away
but place each one to account*

*Sympathy is the very soul of life
(Carlyle)*

*Happiness is like your own shadow try to
grasp it and it melts away
(Royston)*

हिरण्य-कश्यपु—रोष.

Drinking Poison.

विष-पान.

Being thrown in Fire.

अग्नि-निक्षेप.

Hurled down

बहा-राट

‘He must be there’

सर्व-व्यापी—नारायण

यांका, येही, मझाहे, ग्यानां व या खीलांनां,
 भुखे को दाल गेटी, नंगेको कुठ उडांनां,
 सब इस घडी उडा ले, जो तुझको हो उडांनां,
 गाफील फेर उस गलीमें, तुझको नहीं हफ आनां
 दीलकी खुशी की खातर, चख डाल मालधनको,
 गरमदेहे तो आशक, कचडी न रख कफनको,
 जीसने, येह शर दीया हे, फेर बोही, धनभी देगा,
 मालो, मकां, हवेली, यागो चमनभी देगा,
 जीता रहेगा जयतर, पाने को अनभी देगा,
 मर जायगा तो बोही, तुझको कफनभी देगा,
 दीलकी खुशीकी खातर.

(नशीर)

गनीमत मानले मील घेठनेको,
 जुदाईकी घडी शीरपें खडी हे,
 न याप घेठा न दोस्त दुस्मन, न कोइ आशक सनम कीसीके,
 अझब तरांहकी हुई फराकत, न कोइ हमारा न हम कीसीके

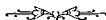
(दाग)

दम गनीमत हे भला, येह बुदो वाशे फेर कहां,
 देख ले दुनीआंको गाफील येह तमाशे फेर कहां,

(नशीर.)

अप्पश कर खुयांमें, अप दिलशादमानी फेर कहां,
 शादमानी गर हुइ तो, ब्रीदगानी फेर कहां

(नशीर)

LIFE OF PRALHAD

There were in ancient time two great tyrant brothers named Hiranyaksha and Hiranyakashypu who trampled down all the established institutions and sneered at the name of religion. They bore the bitterest hatred against Vishnu. Hiranyaksha was killed when he went to fight with the Gods and Hiranyakashypu had to meet his death at the hands of his son named Pralhad. He was the incarnation of all that was good. Kindness, affection and love were his ruling feelings. He was placed under a tutor with instructions to teach him hatred towards all that was virtuous and good. But he refused to learn those lessons and on the contrary asked his master to mend his evil ways (see picture No 1). The tutor reported the whole matter to Hiranyakashypu who called Pralhad and warned him not to utter the name of Vishnu which if he did he would suffer death (see picture No 2). The king went to the queen and against her own will obliged her to give Pralhad a drink of poison. Pralhad took it but by the grace of his protecting deity he was saved to the grief of his father (see picture No 3). The great king's anger knew no bounds. He ordered to bring Pralhad in his presence. He held a council of his ministers and told them that the boy must be killed otherwise it would be impossible to stop him from spreading mischief. He advised the boy to desist from worshipping Vishnu but to no purpose. The reply of the young prince was, "Hari is the God of love. Pray for his eternal love and you will be blessed." The king flew into indomitable rage and roared, "kill him this instant." A great fire was made and the virtuous and good prince was thrown into that all

---

The Kamini hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds to the luxuriant growth of hair

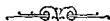
devouring element (see picture No 4) Pralhad clasped his tiny hands and prayed O God my loving Hari where art thou? He stood in the blazing fire but not a hair of his head was burnt The executioners took him on the top of the nearest mountain and threw him into the deepest abyss (see picture No 5) The young prince with the name of Hari on his lips leaped into the yawning gulf below He came down safely on earth but not a scratch was found on his body The executioners took him away and threw him where snakes of the deadliest poison were kept (see picture No 6) but even they could not hurt him The king was informed he was astonished he was bewildered He ordered the prince to be brought to his presence Pralhad came and stood before his father Staggered at the majesty of the demeanour of his son the king for the first time felt in his mind the influence of fear He asked him who the deity that protects him from death was upon which Pralhad replied that it was Vishnu Where does he live asked the king He is every where He is omniscient and omnipresent was the reply

The king could not control himself any longer He stood up in wild rage and said Tell me oh arrogant boy does your Hari exist in this pillar? (see picture No 7) The boy knelt down and with his eyes towards heaven said Yes father when he is every where he must be here in this pillar too The King immediately struck the pillar with all the strength of a giant The pillar trembled from top to bottom and there issued from the pillar a fearful being his body being that of a man and his head that of a lion The being the incarnation of God Vishnu Nrisimha advanced forward and took the king on his lap and thrust his claw into the stomach and rent it into parts He was torn to pieces (see cover picture) Pralhad fell on his knees and prayed The God smiled and disappeared

---

Always have **Ottomohini** (Regd) in your handkerchief and you will have garden of flowers with you

પ્રત્નદ ચરિત્ર

‘અનિ પુરાતન નમયમા દ્વિવ્યાક્ષ અને તિરવ્યકશિપુ નામના મે દેવ મધુઓ, અનિ જુનમ નર્નારી રથા હતા ધર્મ સસ્થાઓ વગેરેનો અવ કરી ચોમેર નાસ નર્તાવતા, ધર્મને નામે તિર મ્કાર દર્શાવતા. આ બે ભાઈઓને શ્રી નિપ્પલ સાથે અતિશય વેર હતુ જ્યા ત્યા શ્રી નિપ્પના દેવાળયોનો નાશ કરતા, યજ્ઞનાગાર્ધિઓનો ભગ કરતા, શહેરો ગામો બાગી ઉન્નત કરતા અને અનેક તરેહથી પ્રજાને પીડતા દ્વિવ્યાક્ષનો દેવોસાથેના યુદ્ધમા તથ થયો અને દ્વિવ્ય ચિપુના મૃત્યુનુ કાગળુ તેનો પુત્ર પ્રદાદ થયો આ પ્રત્નદ શ્રી નિપ્પનો ખરો ભાન, સર્વ સદ્ગુણોનો ભડાવ હતો. સદ્ગુણ માયા મમતા, ભનાઈ, નારાયણનામ અને તેના સેવકોતરફ તિરસ્કાર વગેરેનુ શિક્ષણ આપ રાત્રી બનામણુ કરી નીતિ નિપુણ બાનક પ્રદાનને ગુરના હાયમા મોખો પણ આ માગક જુના પ્રગરનો હતો ગુરનુ શિક્ષણ તેબે કણુધુ નહી, પણ ઉત્તુ ગુરને આ પાપી માગ અનીતિ લજના, હરીમગળુ કરના મોઢ કરના લાગ્યો (જુઓ ચિન ન ૧) તેમજ પોતાના સાથીઓ ગતસ બાગકોને પણ સુમાર્ગે ચાવના દરી ભજના, ઉપદેશ કરના લાગ્યો ગુર તેના પર ક્રોધે ભરાયો, સામ, દામ, ભેદ, દડ પ્રદારથી સમગ્રઓ ખૂન માંનો, બેહાન કર્યો પણ કાઈ જ નહુ નહી અતે ઢટાળી ફરીયાદ કરતા દ્વિવ્યકશિપુએ પ્રદાદને બોનારી ડણો હપકો આપી નારાયણનુ નામ સુદ્ધ ઉન્વારશે તો મૃત્યુની મજ થશે એવો ભય આપ્યો (જુઓ ચિન ન ૨) પણ તેનો કાઈ ઉપયોગ થયો નહી કુ પિતા દવે ચીનાઈ તે મદા ભગવદ્ ભન મદાભાગ મદાતમા પુત્રે તાપ આપના વાગ્યો ૧ ગણી પામે જઈ તેને દાયેજ ભેગ જુન મથી તેના પુત્ર પ્રદાદને રિય પીવડા યુ પ્રદાદને પિતાના સતાપ અને

એ તમારા નામ ખરી પડતા હોય અને જો તે મુદર, તેજરથી ન હોય
તો કામીનીઆ ઓહલ વાપરો

ક્રોધ વચ્ચે કાંઈપણ વિપત્તિ અસર થઈ નહીં (જુઓ ચિત્ર નં. ૩.) રાગના ક્રોધની સીમા રહી નહીં. ભર સલામાં પ્રહલાદને બોલાવ્યો, પોતાના મંત્રીઓ સાથે મંત્ર કરી પહેલાં તેને બોધ આપ્યો, સમજાવ્યો પણ પ્રહલાદ અડગ રહ્યો. સંતાપ અને ક્રોધથી લાલ ડોળા કરતો હિરણ્યકશિપુએ આજ્ઞા કરી “એનો તરત વધ કરો-એ જીવવા ચોગ્ય નથી” વગેરે કહી રાક્ષસોના હાથમાં તેને ઝાંખ્યો.

રાક્ષસોએ લોહાની મ્હોટી કડકડતી તેવની ભરેલી કદાઈમાં તેને ફેંકી દીધો (જુઓ ચિત્ર નં. ૪) હાથ જેડી એકસરખું હરી નામનું અમ્બલુ ભક્તબાલે ચલાવ્યું અગ્નિમાં તેના એક બાજુ મુદ્દાને પણ હરકત આવી નહીં. તે પ્રયાસમાં નિષ્ફળ થયલા દુષ્ટ દૈત્યો હઠથી તેને હવે મ્હોટા પર્વતની ટોચ પર લઈ ગયા ત્યાંથી ઘણી ઉંડી ખોમાં તેને ગળાડાવી દીધો (જુઓ ચિત્ર નં. ૫) ત્યાં પણ ભક્તવત્સલ ભગવાને તેનું રક્ષણ કર્યું, તેને જરાપણ ઈજા થઈ નહીં. આશ્ચર્ય પામતા અસુરોએ તેને ઉચકી સર્પાગાર જ્યાં મ્હોટા મ્હોટા વિપધર નાગો, સર્પો હતા તેમાં ધકેલ્યો-સર્પો તેની આસપાસ નિટળાયા (જુઓ ચિત્ર નં. ૬) હરીશ્ચરણ આવડવું-સર્પોએ પણ તેને કાંઈ ઈજા કરી નહીં અને ભગવાને ત્યાં પણ પોતાના ભક્તનું રક્ષણ કર્યું.

અગ્નિ, દિગ્ગજેથી, વિપથી વગેરે અનેક ઉપાયોથી પણ આ પાપરહિત પુત્રને હણી શક્યો નહીં, ત્યારે તે અસુર અતિ ચિંતામાં પડ્યો શીકર કંઠવા લાગ્યો-પ્રહલાદને પોતાની સન્મુખ બોલાવ્યો આગળ આવી નમન કરતા હાથ જેડી ઉભેલા નમ્ર પ્રહલાદને ઝોર વચ્ચેથી, ધી.કારથી, તિરસ્કાર યુક્ત આંખોથી જોતો ક્રોધ પામેલો દૈત્યરાજ કુંડાડા મારવા લાગ્યો. “.. હવે ત્હારું માથું ધડથી જુદું કંઈ છું-ત્હારો હરી હવે ત્હારું કેવું રક્ષણ કરે છે તે જોઈશ! બોલ તે ક્યાં છે!... ..” પ્રહલાદ બોલ્યો “...તે ભગવાન સર્વ વ્યાપક છે, સર્વ સ્થળે છે!... ..” ક્રોધથી ઉજળતો કુંડેલ જરાડ્યો “...મંદભાગ્ય, તે માગથી બીજે જગદીશ્વર કલ્પે, તે કેણું? તે જો સર્વત્ર હોય તો શું આ સ્તંભમાં પણ છે? બોલ એ ઉદ્ધત મૂર્ખ છોડરા! બોલ દેખાડ ...” ગોપથી આ પ્રમાણે વારંવાર કટુવચનોથી તે મદા ભગવદ્ ભક્તને પીડા કરતો ક્રોધથી તે જયવાન દૈત્યરાજે પોતાની મૂળ સ્તંભમાં

જો તમારા વાજ ખરી પડતા હોય અને જો તે સુંદર, તેજસ્વી ન હોય તો કામીનીઆ ઝોમલ વાપરો.

भारी (लुओ) यित्र न ७) स्तल धुन्यो, तेमा अति लय कर नाद थयो, स्तलनो
लग थयो अने स्तलने निगे पोताना लभते कटेनु सत्य करना भाटे सर्व
भूत मानमा आत्मानि व्याप्ति भरी करी आपना भाटे, पशु नही,
मांसपक्ष नही, ओषु अति अद्भुत निक्षेप इप धारण करनारा
लगनान देखाया. भनुष्यना दैवी शरीरनाणा अने सिद्धना माथानाणा
स्वप्ने लय'क आकृति रत्नलभाथी ज्वार पडी आ आकृति, श्री
निष्ठा नो अनतार श्री नृसिंह लगनाननी हती दैत्यो अने दानवे
त्राम—लयथी नासना लाग्या अने सपुर्ण लयानके ध्यान धरवा योज
नृसिंह उप नगर आगण उत्पन्न थयु गदा यत्त भोटो नाद करतो
दिरप्यकशिपु श्री नृसिंह तन्त्र होइयो अने नृसिंहने अनि जेरथी
गदा भारी. नृसिंह तेने पकडी लीथो उमरा उपर पोताना जोगामा
तेने लछ नभोथी तेने मीयो—झाडी नाप्प्यो । नप्पाकुरथी तेना हृदयने
उभेरी, तेना आतरगनी भागा पछेरता तेने भारी नाप्प्यो (लुओ क दर
परनु यित्र) प्रस्ताद यरणे पयो, लगनाननी स्तुती श्री लगनान
दस्या अने अदस्य थया

प्रल्हाद-चरित्र

—०—

वी हिरण्याक्ष व हिरण्यकश्यपु या नावाचे दोन प्रबळ दैत्य
होऊन गेले त्या दैत्याचा जमच असा होता का सर्व तार्पस्याने
मोहन टाकावी मोव'क्षणाया नाहक उळ करावा, यज्ञ याग
वपस्त करून टाकावे अशा गीतीने या दोन दैत्यांनी सर्व त्रैलोक्यान पुनाहूळ
पातला होता हिरण्याक्ष हा दवाशा मुद्ध करतानाच मरून गेला पण त्याचा व्रम
हिरण्यकश्यपु याने अधिक नेटाने चालू ठेविला पण त्याचा मृत्यु त्याच्या मुलां

कामिनीया तेल वापरल्याने पुरातन काळपागमून चालत आलेली व
अतीत्य मौन्यवान् समजली गेलेली अशा बेंगांची मुस्थिति त्वरित प्राप्त होते

तंच उत्पन्न झाला होता त्याचा मुलगा प्रल्हाद हा एकनिष्ठ विष्णुभक्त असून सद्गुणाची मूर्तीमत राणच होता लहानपणापासूनच त्याची प्रशस्ति सात्विक असे चाप अत्यंत विष्णुद्वेष्टा तर मुलगा एकनिष्ठ विष्णुभक्त अशी ही विलक्षण जोडी निर्माण झाली होती हिरण्यकश्यपूने मुलाम विष्णुद्वेष्टाच शिक्विण्या करिता एक गुरूची ठेविले होते पण गुरूची मात्रा शिष्यापुढे चालेना शिष्यापुढे गुरूजी फिक पडू लागले (चित्र १ लें पहा) गुरूजींनीं सब वृत्तात हिरण्यकश्यपूस कळविला. हिरण्यकश्यपूने भर दरवारात प्रल्हादास बोला वून पुन विष्णुभक्ति केल्याचा गहन अपराध केल्यास देहात प्रायश्चित मिळेल असे बजाविलें (चित्र २ रें पहा) हिरण्यकश्यपूचा सताप आवरेना व तो तसाच रागाच्या भरात राणीकड गेला व तिला सर्व हकीगत त्याने सांगितली इतकेंच करून न धावता त्याने राणास प्रल्हादास विप पाजण्यास आज्ञा केली तिने त्याला पोलावून विपाचा पला दिला व त्या मातृभक्तान तो तिच्या आज्ञेनुसार पिऊनही टाकिला प्रल्हादानें विष्णुनाम उच्चारताच विप अमृतमय झालें व प्रल्हादास काहीही वाधा झाली नाही (चित्र ३ रें पहा) हिरण्यकश्यपु क्रोधानें लाल झाला त्याने प्रल्हादास बोलावून आणून त्याला विचारिलें कीं “ तू विष्णुभक्ति का करितोस ? विष्णु हा भक्ति करण्यास अयोग्य आहे ” इत्यादि प्रल्हादाने एकच उत्तर दिलें का “ विष्णु श्री भगवान् सर्व विश्वाचा पालन कर्ता असून सात्विक गुणांचें अधिष्ठान आहे ’ इतकें सांगून त्याने हिरण्यकश्यपूसच विष्णुभक्ति करण्याचा उपदेश केला हिरण्यकश्यपूस अत्यंत राग येऊन त्याने तप्त वडईत त्यास टाकण्यास आज्ञा केली (चित्र ४ थ पहा) प्रल्हादानें श्री विष्णूचा धावा केला व तेल थड झालें पुढे सेवकांनीं त्याला कड्यावर नेलें व तेथून भयंकर अशा खोल दरींत टाळा फविलें (चित्र ५ वें पहा) पण त्याला काही झाल नाही मुखानें हरिनामाचा गजर करात तो महाभक्त प्रल्हाद पृथ्वीवर मुरक्षित पोहों चला पुढे त्याला महा विपारी भयंकर सर्पांच्या वाऱ्यात सोडला पण तेथेही त्याला काही इजा झाला नाही (चित्र ६ वें पहा) राजानें त्याला ताबडतोब बोळाऊन आणिलें व त्याला विचारिलें का तुझा असा हा देव तरा कोण आहे कीं जो तुमचे सरक्षण सब टिकाणीं करतो प्रल्हादानें उत्तर दिलें कीं ‘ श्री भगवान् विष्णु सर्व जगाचा पालन कर्ता आहे तोच आपला देव ’ हिरण्यक

इयपूने तो कोठ आहे म्हणून विचारताच प्रल्हादाने तो सर्वत्र भरला आहे कारण नारायण गवत सब व्यापा आहे अमें उत्तर दिलें हिरण्यकश्यपु म्हणाला 'उमठा, सब ठिकाणी भरला आहे नाय ? सर्व ठिकाणा आहे तर त्या खावात आहे काय ?' (चित्र ७ वें पहा) 'आह असे गभार स्वरान प्रल्हादान उत्तर देताच कालानें प्रासलया त्या हिरण्यकश्यपून त्या खावावरजारान पुकी मारला मारताच एन्दम मर्वे सात हालत त्यातून नारमिह प्रकट झालें त्यानी त्या हिरण्यकश्यपूम माडावर पडून त्याचा ठार मारला (मुपश्लेषबाराच चित्र पहा) प्रल्हादानें पुण्ड्र स्तुता करून त्याचा राग शांत कला

श्री प्रल्हाद-चरित्र

प्राचीन कालमें हिरण्याक्ष और हिरण्यकश्यपु नामक महान् घातक ऐसे दो देव हो गये. गोत्राहणको निष्कारण प्राप्त देना, तार्थस्थान तथा यज्ञ यागादिका विध्वस्त करना, यहि थे अपना कर्तव्य समझते थे और इस प्रकारसे उन्होंने सर्व पृथ्वीको त्राहि २ कर छाडा था. हिरण्याक्ष देवोंके साथ युद्धमें मरा परन्तु उसका क्रम उसका भाई हिरण्यकश्यपुने जारी रखा. परन्तु उसका मृत्यु उसके पुत्रहामें उत्पन्न हुआ. उसका पुत्र प्रल्हाद यह महान् विष्णुभक्त था बालवयसेही उसकी वृत्ति अत्यंत सात्त्विक थी. हिरण्यकश्यपुने प्रल्हादको विष्णुकृप सिखानेके हेतुसे एक शिक्षण नियत किया था परन्तु उसका कुछ न चला (प्रमथ चित्र देखिये). शिक्षकने हिरण्यकश्यपुको सर्व वृत्तात निन्दन किया और प्रल्हादको राजसभामें उला विष्णुभक्ति करनेका महान् अपराध करनेवालेको देहान्त प्रायश्चित्त यहो शिक्षा है आदि बहुत धमनाया (द्वितीय चित्र

धार्मिनियोंके उपयोगत पुरातन कालमें प्रचलित ऐसा सुस्थित बालका प्राप्त होता है

देगिये) परंतु उसने कुछभी न माना. हिरण्यकश्यपु क्रोधवश हो प्रल्हादके नाशका प्रयत्न करने लगा. प्रथमतः उसने अपने पत्नीको विषपान करानेके लिये कहा. राणोनेभी आज्ञानुसार प्रल्हादको बुला उसे विष दिया और वह विष उस मातृभक्त प्रल्हादनेभी गृहण किया. प्रल्हादने विष्णुनामका उच्चारण करतेही विष अमृत हो गया और उसे कुछभी बाधा हुई नहीं (तृतीय चित्र देखिये.) बादमें उसे तप्त तेलमें डालनेकी आज्ञा दी तेलपात्रमें प्रल्हादको डालतेही वहभी एकदम ठंडा हो गया (चतुर्थ चित्र देखिये.). हिरण्यकश्यपु यह बातें सुन अत्यंत क्रोधायमान हुआ और प्रल्हादको अनेक तन्हासे विष्णु भक्तिको त्यागनेके लिये कहा परंतु प्रल्हादने कुछभी न माना. हिरण्यकश्यपुने बादमें प्रल्हादको एक बड़े पहाड़परसे लोढ़ दिया. वहांभी उसको कुछभी हुआ नहीं (पांचवां चित्र देखिये.). बादमें उसे विपारी सर्पोंके निवासस्थानमें छोड़ा (छठवां चित्र देखिये.). परंतु वहांभी वह सुरक्षित रहा. यह देख हिरण्यकश्यपुने आश्चर्यचकित हो प्रल्हादको बुलाया और पूछा कि यह ऐसा तेरा देव कौन है कि जो तेरा रक्षण हर जगह करता है. प्रल्हादने उत्तर दिया कि “ यह देव वही श्रीभगवान विष्णुजी है जिन्होंने अपने ईच्छामात्रसे सर्व जग निर्माण किया है ” हिरण्यकश्यपुने यह देव कहाँ है ऐसा पूछा तब प्रल्हादने उत्तर दिया कि “ वह सर्वत्र है. ” हिरण्यकश्यपु बहुत चिड़ा और पूछा कि ‘ हे उन्मत्त, वह तेरा देव सर्वत्र है तो वह इस सामनेके खंभेमेंभी है ’ (सप्तम चित्र देखिये). प्रल्हादजीने ‘ हां, इसमेंभी है ’ ऐसा सुनतेही उस निशाचरने सामनेके खंभेपर जोरसे एक प्रहार किया प्रहार होतेही उस खंभेमेंसे नृसिंह प्रगट हुए और अपने नखाग्रसेही उस दुष्टका संहार किया (कवरपरका रंगीत चित्र देखिये.).

कामिनिया तेल बालको सुंदर, कालाशाह नरम बनाकर शुद्ध करता है

सुवर्णमाला-श्रीशिव चरित्रं

अनुक्रमणिका.

---

१. शिवाजी महाराज. कव्हर.
- २-३-४. वंशवृक्ष. (वृक्ष चित्र नं. ५-६-७.)
५. तोरणा-विजेता शिवाजी
६. राजगढ़.
७. सिंहगढ़-कल्याण दरवाजा.
८. पुरंधर.
९. शिवाजी-मुलाना-वधु.
१०. महमद आदिलशाह.
११. शहाजी-कारागृहवास.
१२. बादशाह शहाजहान.
१३. चंद्रराव मोरेवध.

Our next issue contains the pictures from Life of
SHIVAJI Part-III.

वर्ष ५.

अंक ४५.

सुवर्णमाला

श्री
शिव-चरित्र
भाग २.

जून,
१९१४.

ज्येष्ठ,
१९७०.

पुरुषोत्तम विश्राम मावजी.

शंकरकी किरपा सरजापर जोर बढी कवि भूपन गार्ई ॥
 ता किरपातें सुबुद्धि बढी भोशिल्लाशाहि तनकी सवाई ॥
 रोज सुबुद्धिसौ दान बढ्यो अरू दानसौ पुन्य समूह सदाई ॥
 पुन्यसौ बाल्यो शिवाजिपुमान पुमानसौ बाढि जहांन भलाई ॥
 सुजस दान अरू दान धन धन उपजै किरवान ॥
 सो जगमें जाहिर करी सरजा शिवा पुमान ॥
 सुंदरता गुरुता प्रभुता भनि भूपन होतिहे आदर जामें ॥
 सजनता औ दयालुता दीनता कोमलता झलके परजामें ॥
 दान रूपानहुको करियो करियो अभेदानहुको घरजामें ॥
 शाहिनसौ रन टेक धिवेरु इते गुन एक शिवा सरजामें ॥
 पगरनमें चलयौ लसैं । ज्यों अंगद पग ऐन ॥
 ध्रुवसौ ध्रुवसौ मेरसौ । शिव सरजाको वैन ॥
 काज मही शिवराज बली हिंदुवान बढाईवेकौ उरऊटे ॥
 भूपन भूनिर म्लेच्छ करी वह म्लेच्छन मारिवेकौ रनजूटे ॥
 हिंदु बचाइ यही अमरेश चंदावत लोक जो दूटैं सौ दूटे ॥
 चंदअलोकनि त्रिलोकसुग्रीयहकोरु अभागिजो शोकन छूटे ॥

The victor Shivaji before - Torna.

तोरणा-विजेता शिवाजी

Moolana's Daughter-in-law before Shilvaji

शिवाजी-मुलाना-वधु

Death of Chandra Rao More

चंद्रराव मोरे वध

LIFE OF SHRI SHIVAJI MAHARAJ

PART II.

The first period of the public career of Shivaji (See three coloured picture of young Shivaji on cover) commenced with the occupation of the strong fort of Torna in 1646 when he was only nineteen years old (See picture No 5) The mountain of Moorbad three miles south east of Torna was next fortified given the name of Rajgad and made the principal seat of his residence (See picture No 6) The Bijapur Sarkar was persuaded that these forts were captured in the general interest and by way of protection to the family Jahagir etc Chakan Singhgad and Purandhar were next seized by persuasion (See pictures Nos 7 and 8) The Mavals were thus brought under control and the Mavlis the hardy inhabitants were enlisted in the army All these forts were acquired without bloodshed Rohila in Hirdas Maval was reduced and the forts along the Sahyadri Range north ward upto Kalyan and southward upto Pratapgadh including Tala Gossala and Rairi in Conkan were also captured

Abaji Sondav one of his commanders pushed on to Kalyan surprised the governor took him prisoner and procured the surrender of all the forts in that quarter Shivaji receiving this joyful intelligence hastened to Kalyan Moolana Ahamad made prisoner by Abaji was treated

---

The **Kaminia** hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds to the luxurient growth of hair,

by Shivaji with the utmost respect and being honourably dismissed he returned to Bijapur Shivaji appointed Abaji Sondev Subhedar of the acquired country No time was lost in commencing revenue arrangements Ancient institutions were revived and all endowments to temples or assignments to Brahmins were restored or maintained At the time of the capture of Kalyan an incident occurred which throws great light on Shivaji's character It is as follows —Abaji Sondev while attacking Kalyan had captured Moolana's daughter in law When Shivaji came to Kalyan he was informed by Abaji Sondev that an extremely beautiful woman fit to be kept in service by Maharaj had been captured in the battle Shivaji ordered him to bring her in the Darbar She was brought before him in full Darbar Seeing her wonderful beauty Shivaji smiled and said to all present particularly addressing Abajipant if my mother had been as beautiful as this lady I would have been as beautiful as her No man, especially a king should covet others' women Powerful kings like Ravana perished in their longing for women what to speak of me! A king must look upon his subjects as his own children etc These words produced great effect on the mind of all present who wondered exceedingly at this uncommon self control She was at once sent to Bijapur to her father in-law's house with all honours and with valuable presents (See picture No 9)

The seizure of Kalyan roused the authorities at Bijapur Mahamad Adil Shah (See picture No 10) suspected Shahaji secretly inciting his son and as the power of Shahaji was greatly increased in Carnatic took no active measures but he sent private orders to Bai Ghorpade of Mudhol to seize and confine Shahaji Ghorpade effected this object by treachery he invited Shahaji to an entertainment made him

---

Always have "OttoMohini" (Regl.) in your handkerchief and you will have garden of flowers with you

prisoner and brought him to Bijapur. He was confined in a stone dungeon the door of which was built up except a small opening and he was told that if within a certain period his son did not submit the aperture should be for ever closed (See Picture No 11). This danger to his father's life compelled Shivaji to abstain from further aggressions. He turned the tables by entering into correspondence with Emperor Shahajahan (See picture No 12) for procuring Shahaji's enlargement. The Emperor's influence and the friendship of Morar Pant saved Shahaji from the cruel death and he was released but kept a prisoner at large in Bijapur for four years. In 1653 at last Shahaji obtained permission to return to his Jahagir in the Carnatic he took first opportunity in writing to Shivaji. If you are my son pun sh Baji Ghorpade of Mudhol an emphatic injunction to vengeance which Shivaji at a fit time carried into terrible execution. In the offer of service which Shivaji made to the Delhi Emperor we find mention made for the first time of the famous Chouth and Sardesh Mookhi claims. Shahajahan promised consideration of these claims upon Shivaji's arrival at court.

Shahaji's release removed the restraint which had kept Shivaji comparatively inactive for the last four years. The Bijapur Government having patched up a peace with the Moghuls were now free to turn their forces against Shivaji. The conflict with the Bijapur power brought Shivaji in contact with the powerful Maratha Jahagirdars in the Bijapur service. Chandra rao More Raja of Javli the most powerful of them allowed the protection to a party sent from Bijapur under a Brahmin Sardar Baji Shamraj with the intention of surprising and assassinating Shivaji. The Bijapur party lurked about the Par Ghaut but Shivaji anticipated the surprise attacked the party and drove them in great panic to the Jungles. This active hostility of

The **Kaminia** hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds the luxuriant growth of hair

Chandraro More could not be safely put up with any longer and Ragho Ballal and Sambhaj Cowaj Shivaji's agents on their own account determined to punish the Mores. The revenge was swift and sure Chandrarao More and his brother were killed by them in the conference. (See picture No 13) and Jalvi was atonce attacked on all sides but the troops marched by late Raja's sons and Hanmantrao made a brave resistance. Until Hanmantrao fell and sons were made prisoners Shivaji lost no time in securing possessions of the Mores and the capture of the strong fort of Wasota completed the conquest of Jalvi.

શ્રી છપત્રતિ

શિવાજી મહારાજનું ચરિત્ર.

ભાગ ૨.

જાવલિ ઘાડિ સિંગારપુરી ઓ જવારિકો રામ કનેરકોં ગાજી ॥
 ભૂપન મોશિલા ભૂપતિને સવદૂર કરી કિય કીરતિ તાજી ॥
 વેર કિયો સરજાસોં વર્જીરન ક્યોં ઉઢ શેન વિજેપુરવાજી ॥
 વાપરો યદિલ શાહિ ક્યાં ક્યાં દિહીકોં દાવનગીરશિવાજી ॥

શિવાજી મહારાજના (જુઓ કનપગનુ ચિત્ર) પરાક્રમેની શર-
 આન તેમણે ૪ સ ૧૬૪૬ માં તોરણુનો પ્રયત્ન પદાડી કિલો
 થીધો (જુઓ ચિત્ર નં ૫) તે વખતથી શર થાય છે આ
 વખતે તેમની ઉમર ૬૫ વર્ષો આગળીસ વર્ષની હતી આ પછી તરતજ તોરણુની
 અગ્નિ ખુલે તથા માથા પર મુગાદના પદાડપર મિત્રો બાધી તેનું ગજગદ નામ
 પાડી પોતાના રહેણાણનું મુખ્ય સ્થાન કર્યું (જુઓ ચિત્ર નં ૬) બીજા-

જો તમારા વાળ ખરી પડ્યા હોય અને જો તે મુદર, તેજસ્વી ન હોય
 તો કામીનીઆ ઓઈલ વાપરો

પુર સરકારની પહેલીજામિલકત 'આમ પચાત્રી પાડવામાટે શિવાજીએ
યુક્તિથી સમજાવ્યું કે "સરકારના કલ્યાણ માટે અને અમારી જાગીરના
રક્ષણમાટે આ કામ કર્યું છે" વગેરે. આપણી તરતજ ચાકણ, સિદ્ધગઢ
(જુલો ચિત્ર નં. ૭) અને પુરંધર (જુલો ચિત્ર નં. ૮.) સમજાવટથી
કબજે કર્યા. લોહી રેડાયા વગર આ કિલ્લાઓ સપાટામાં તાબે કર્યા.
માવજમાં રોહીડાના કિલ્લાપર જાપો મારીને લીધો-અને હુંક સમયમાં
સલાદી પર્વત પરના ઘાટમાયાના સર્વ કિલ્લાઓ ઉત્તરે છેક કલ્યાણ
સુધી, દક્ષીણે પ્રતાપગઢ સુધી, અને કોંકણમાં તક્ષા, ઘોસાળા અને
રાયરીનો પ્રચંડ કિલ્લો મળી સર્વે દેશ કાબીજ કર્યો.

મહારાજે આજ્ઞાજી સોનદેવને કલ્યાણપર ચઢાઈ લઈ જવા ફરમાવ્યું.
તેણે કલ્યાણપર જાપો મારી ત્યાંના સુબા મુલાણા અહમદને કેદ કર્યો, અને
તેના તાબાના સર્વે કિલ્લા તાબે કર્યા. આ આનંદના વર્તમાન મળતાં
તરતજ મહારાજ કલ્યાણ આવ્યા. સુબેદાર મલાણાને કેદ મુકત કરી સારો
આદરસતકાર કરી માન સહીત યિગ્તપૂર મોકલી દીધો. આજ્ઞાજી સોનદેવે
આ ચઢાઈના હંગામમાં મલાણાની પુત્ર વધુને કેદ પકડી હતી. મહારાજ
કલ્યાણ આવ્યા પછી આજ્ઞાજીએ અરજ ગુજરી કે "યુદ્ધમાં એક અતિ
લાવણ્યવાન યુવાન સ્ત્રી પકડી છે. મહારાજની સેવા કરવા યોગ્ય જણાયાથી
રાખી મૂકી છે." આ સાંભળી શિવાજીએ તેને સલામાં લઈ આવવા આજ્ઞા
કરી. જર સલામા આજ્ઞાજી તેને લાવ્યો. તેનું અનુપમ સૌંદર્ય જોઈ
હસ્તાંહસ્તાં શિવાજી મહારાજે સર્વેના દેખતાં આજ્ઞાજીને સંબોધી કહ્યું કે
"મહારા પૂજ્ય માતૃશ્રીનું રૂપ આ યુવાન સ્ત્રી જેવું હોત તો હું પણ એના
જેવોજ સુંદર સ્વરૂપવાન થાત. કોઈપણ મનુષ્ય તેમાં વિશેષતઃરાજ, જેને
યશ પ્રાપ્ત કરવો છે તેણે કદાપિ પરસ્ત્રીની અભિલાષા રાખવી નહી. પરસ્ત્રીનો
અંગીકાર કરવો નહી. પરસ્ત્રીના મોહથી રાવણજેવા બળવાન રાગનો
નાશ થયો તો પછી મહારા જેવાની ગી ગતી ! રાજમા મનથી સર્વ પ્રજા
પોતાના સંતાન સમાન છે." ! એ બોધયુક્ત ભાષણ સાંભળી તથા મહારાજ
રાજની નીતિ નીપૂણતા જોઈ સર્વે આશ્ચર્ય ચકિત થયા અને સર્વેના

જે તમારા વાળ ખરી પડના હોય અને જો તે સુંદર, તેજસ્વી ન હોય,
તો કામીનીઆ ઓઠલ વાપરો.

મંનપર અતિ ઉંડી છાપ - બેડી. (જુવો ચિત્ર નં. ૯) મહારાજે તે સ્ત્રીને વસ્ત્રાલંકાર આપી માન પૂર્વક તેના સસરાને ત્યાં બિજાપૂર મોકલી આપી. આ વિજયમાટે આજ્ઞાજીતી પ્રશંસા કરી શિવાજીએ વેને નવા જીતેલા પ્રાંતનો સુખો નીમ્યો. જમીન મહેસુલની વ્યવસ્થિત પદ્ધતિ શરૂ કરી, પ્રાચીન સંસ્થાઓનું પુનરુજ્જીવન કરી, દેવસ્થાનો, બ્રાહ્મણોના વર્ણાસનો પુનઃ શરૂ કર્યા.

કલ્યાણ પ્રાંતનો શિવાજીએ કબ્જો મેળવ્યાથી બિજાપૂર સરકાર અતિ ચેતકી. બાદશાહ મહમદ આદિલશાહ (જુવો ચિત્ર નં. ૧૦) ને “ આ બધો શહાજનો ગુપ્ત પ્રપંચ છે અને અંદર ખાતેથી પોતાના પુત્રને તેનો ટેકો છે ” એવો શહાજપર સંશય આવ્યો. પણ શહાજ કનાટકમાં અતિ બલવાન હોવાથી ખુલ્લી રીતે બાદશાહ કાંઈપણ પગલાં ભરી શક્યો નહીં તથાપિ છુપી રીતે મધોલના નગીરદાર બાજુ ઘેરપડે પર શહાજને પકડી કેદ કરવાનો ફરમાન મોકલ્યો, ઘેરપડેએ તેનો અમલ દગાફટકાથી બજાવ્યો. તેણે શહાજને મહોટી મેજબાની આપી ત્યાં તેને દગાથી પકડી કેદ કરી બિજાપૂર લઇ આવ્યો. તેને પથ્થરના મજબુત ઓરડામાં પૂર્યો, દરવાજાને દીવાળ ચણી લીધી અને માત્ર થોડો ભાગ ખુલ્લો રાખી, શહાજને જાણવું કે અમક મદતમાં જો તેનો પત્ર શિવાજી તાબે નહીં થાય તો

મ્હાઈ વેગ નાગને ” શિવાજીએ વખત આરતા પિનાની આતા અક્ષરે અક્ષર પાગી પુરે પુરો બદલો લીધો.

શિવાજીના પ્રકાશથી શિવાજી ઉપર જે હાથ હતુ અને આઠ વર્ષમુધી આગળ કાર્ય કરતા અટક્યો હતો તે હવે ઝટક થયો. મિત્તપૂર સરકાર પણ હવે મોગનો સાથે મધિ કર્યાથી શિવાજી તરફ લલ્પ પહોચાડવા છૂટી થઈ હતી. મિત્તપૂર સાથેના મગામમા શિવાજી મિત્તપૂરની મેવા કરતા મ્હોળા મ્હોળા મનવાન મરાઠા નગીરદારોના મનમગા આજ્યો જાવળીનો ગળ અડગત મોટે માથી વધારે બળવાન હતો તેણે મિત્તપૂરે જાજી શામરાજ નામના શાહીબુ મરદારની મરદારી દેખ શિવાજીને દગાથી સપડારી તેનુ ખુન કરાના દેનુથી મોકલેની દુશ્મીને આજ્યો આજ્યો આ ખુની દુશ્મી પાગરામા ભરાત, શિવાજીને તેમના દગાની ખમર પડી અને ઉતરો આજ્યોનો તેમનાપર જાયો મારી તેને શિવાજીએ રીખેરી નાખી-અદરાત મોરેનુ આ કૃત્ય અમલ થયુ મદાગાજને અતિ ક્રોધ અદ્યો-શિવાજીના સામતો ગયો બત્તાગ અને અભાજી પ્રાજીએ અદરાત મોરેને શિવાજીના નકાલુ નકાલુ કર્યુ અદરાત મોરે અને તેના લાલને એકાતમા નાતવીત કરતા પ્રાજ્યા મારી નાખ્યા (જુલો ચિત્ર નં ૧૩) તત્કાલ શિવાજીના મૈત્ર્યે ચોપામથી નવળીપર લલ્પો ગયો પણ મોરના મે કુમારો અને સદાગ દલુમ તત્કાલની મરદારી દેખ નવનીના મૈત્ર્યે મજલુત મચાન કર્યો દલુમ તત્કાલ મગ્યો અદરાતના ખુન કેદ પકડાયા અને નવળી પાદાકાત અથુ-શિવાજીએ તરતજ મોરેનો સજ પ્રાત વામોગના મજલુત કિલ્લા સુદા કરાજે ગયો.

હાથ કનાસ પ્રિંગિગનુ કામ જોઇતુ હોય તો “ લક્ષ્મી આર્ટ ”
લાલખગા મુબઇને લખો

श्री छत्रपती शिवाजी महाराजांचें चरित्र.

भाग २.

श्री शिवाजी महाराजाच्या (मुखपृष्ठावरील चित्र पहा.) पराक्रमाचा आरंभ इ. स. १६४६ त त्यांनी तोरणा किल्ला जिंकिला तेव्हा पासून होतो. (चित्र न. ५ पहा.) त्यानेळीं त्याचें वय केवळ १९ वर्षांचें होतें. यानंतर लागलाच त्यांनी तोरण्याचे अग्रेय दिशेस मुरबादच्या पहाडावर राजगड नावाचा किल्ला चांगिला व तेथेच त्यांनी आपलें रहाण्याचें मुख्य ठिकाण केलें (चित्र न. ६ पहा.). यानंतर लागलेच त्यांनी सिंहगड (चित्र न. ७ पहा.) व पुरंदर (चित्र न. ८ पहा.), किल्ले घेतले व ह्याप्रमाणें एका मागून एक असे मह्याद्री पर्यंतवरील सर्व किल्ले शिवाजीनें आपल्या ताब्यात घेतले.

शिवाजी महाराजांनी आवाजी मोनदेनास कल्याणवर चढाई करण्यास सांगितलें. आवाजीनें कल्याणवर म्हास करून तेथील मुभा मोलाणा अहमद याम कैद करून त्याच्या ताब्यातील सर्व किल्ले पाबीज केले. हें वर्तमान महाराजास कळताच महाराज कल्याण मुक्तामी आले. मुभेदाराम कैद मुक्त करून त्याचा योग्य आदर केला व त्यास पित्राश्रम रवाना करून दिलें. आवाजीनें त्या लढाईत मुभेदाराच्या मनेस

कामिनिषा तेलाचा उपयोग बऱ्यानें केम मुदर, काळेभोर, रेशमाप्रमाणें नरम आणि दाट साव होउन शिवायचा गांदयांपा वृद्धि होणे.

केंद्र केंद्र होणे. महागज कल्याणास आल्यानंतर त्याने विनंती केली की, 'लडाईत एक त्याप्यति तरणी महागजाची सेवा करण्यास योग्य वाटल्यावरून धांगी आहे.' महागजांनी लागलीच तिच्या सभामध्यानी आणण्याबद्दल आज्ञा देई. ती ह्या सभेत आर्य अमता निचे अनुपम सौंदर्य पाहून महागज हमत हमत आज्ञा देई उद्देशून म्हणते, 'माझ्या पुत्र्य मानुषीचे मर त्या तरुणीप्रमाणेच जर मुदर अमते तर मी पण उद्यामारगाच मुदर निपजले अमता. कोणीही मनुष्याने त्यातून विशेषत राजाने-ज्यास यज्ञप्राप्तिची इच्छा आहे त्याने-पगळी अमिताप कधीही करू नये. राजास सर्व प्रजा आपल्या मुद्राप्रमाणे आहे' हे भाषण ऐकून सर्व एक झाले (चित्र न ९ पहा.) महागजांनी तीस वस्त्राकार देऊन तिच्या नामन्याकडे तिची रवानगी करून दिली व आज्ञा देऊन कल्याण प्रांताचा मुभदार नेमिले.

कल्याण प्रांत शिवाजी महाराजांच्या ताब्यात गेल्यामुळे विजापूरचा बादशाह (चित्र न. १० पहा.) महमद आदिलशहास हा सर्व शहाजीचाच स्वळ अमून शिवाजीस शहाजीचे पूर्ण पाठवले आहे अशी शंका आली. पण शहाजी कर्नाटकात अमून त्याचे वजनही चागले असल्यामुळे उघटपणे बादशाहाने काही कारिता येईना. तेव्हा त्याने सुबोळचा जाहागिरदार बाजी घोरपडे याजवर शहाजीस केंद्र करण्याचे हुस फरमान पाठविले. बाजी घोरपड्याने शहाजीस मोठी मेजवानी देण्याच्या मिशनने फसवून केंद्र केलें व विजापूरस शहाजीची रवानगी करून दिली. विजापूरस शहाजीस एका कोठडीत कोंडून सर्व बाजूने भिती चिणून काढिल्या. फक्त उजेडा कारिता एक लहानशी खिडकी देण्यात आली होती व शहाजीस बजाविले होते की, 'अमुक मुदतीत

जर तुझा मुलगा शिवाजी, विजापूरच्या बादशाहास शरण येणार नाही तर राहिलेलीही खिडकी बुजवून तुला जिवंत पुरण्यांत येईल' (चित्र नं. ११ पहा.) शिवाजीस हे वर्तमान कळताच त्यांनी सर्व धामधूम बंद केली व बादशाह शहाजहान (चित्र नं. १२ पहा.) बरोबर पत्रव्यवहार सुरू केला. दिल्लीच्या बादशाहाच्या फर्मानाने व विजापूरचा सरदार मोरोपंत याच्या मध्यस्थीने शहाजी केंद्र मुक्त झाला व चार वर्षे विजापूरस नजर केंद्रित राहिल्यावर कर्नाटकात आपल्या जहागिरावर गेला. तेथे गेल्यावर शहाजीने शिवाजीस बाजी घोरपड्यावर सूट उगविण्यास सांगितले व त्याप्रमाणे शिवाजीने आपल्या पित्याची आज्ञा अक्षरशः पाळिली.

शहाजीच्या केंद्रमुळे शिवार्जावर विजापूर दरबारचा जो एक प्रकारचा दाब असे तो जाऊन आतां शिवाजी मोकळा झाला. त्याची धामधूम सुरू झाली तेव्हां विजापूरचा सरदार चंद्रराव मोरे यांनी बाजी शामराव नामक एका मरदाराच्या नेतृत्वाखाली शिवार्जास फसवून त्यांस ठार करण्याकरिता एक टोळी पाठविली. ही टोळी पारघाटात येताच—शिवाजीस त्याच्या येण्याचे कारण कळल्यावरून—शिवाजीने त्यांच्यावर अचानक छापा घातला. राघो वल्लभ व सभाजी नामक दोघे मराठे धारानी याबद्दल सूड उगविण्याचा बेत नक्की करून चंद्रराव मोरे व त्याचा भाऊ याम एकांती गोष्टी बोलत असता ठार केले (चित्र नं. १३ पहा.). लागलाच जावळीवर मराठे सैन्याने हल्ला चढविला परंतु मोन्याचे दोन मुलगे व सरदार हणमंतराव याच्या नेतृत्वाखाली जावळीचे सैन्य लढाईस उभे राहिले. हणमंतराव लढाईत पडला व शिवाजी महाराजांनी मोन्यांच्या ताब्यांतील सर्व प्रांत आपल्या ताब्यांत घेतला.

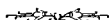
ओढोमोहिनो—आनंददायक व मनमोहक अप्रतिम गेट.

(पुढे पहा.)

श्री शिवछत्रपती

शिवाजी महाराजका जीवन चरित्र.

भाग २.

श्री शिवाजी महाराजके (कन्हारका चित्र देखिये.) पराक्रमसूर्यका उदय इ. स. १६४६ में उन्होंने तोरना किलेपर चढ़ाई की, तभीसे हुआ. (चित्र नं. ५) जब उन्हींका वय केवल १९ वर्षका था. महाराजने तोरना हस्तगत करनेके थोड़े दिन बाद तोरनाके आश्रय दिशाको राजगढ़ नामका एक किला बंधवाया. यहा उन्हींका निवासस्थान था. (चित्र नं. ६) थोडा समय व्यतीत होनेपर तुरन्तही महाराजने सिंहगढ़ (चित्र नं. ७) और पुरंधर (चित्र नं. ८) किले कब्ज किया.

यादमें शिवाजी महाराजने आवाजी सोनदेवको कल्याणपर चढ़ाई करनेकी आज्ञा की. आवाजीने कल्याणपर चढ़ाई कर वहांका सुवेदार मौलाना अहमदको कैद कर सब किले कब्ज किये. यह वर्तमान महाराजको समझतेही वे कल्याण आये. सुवेदारको कैदमुक्त कर उसका योग्य आदर किया और उसको विजापूरको जानेकी परवानगी दी. आवाजीने इस युद्धमें सुवेदारके पुत्रवधुको कैद किया था. आवाजीने अर्ज किया कि 'इस युद्धमें एक अनुपम लावण्यवती महाराजके सेवा योग्य होनेसे कैद की है' महाराजने तुरन्तही उसे दरबारमें लानेकी आज्ञा की. वह युवति सभास्थानमें आतही उसका सौंदर्य देख महाराज हंसते हंसते आवाजीके ओर देख बोले, 'हमारे पूज्य माताका स्वरूप जो यह युवतीके समान सुंदर होता तो हमभी इसीके जैसे स्वरूपवान होते. किसी मनुष्यने—विशेषतः राजाने

कामिनियाके उपयोगसे पुगतेन कावसे प्रचलित ऐसी सुस्थिति बालको प्राप्त होती है.

परखीमा अभिलाष करना नहीं' यह भाषण सुनकर सर्व आश्रयमय हुए (चित्र नं. ९) महाराजने उसे बखालंकार दे उसके श्वशुरके यहां विजापूरको उसकी खानगी करा दी और आवाजीको कल्याणका सुवेदार किया

कल्याण शिवाजीके हस्तगत होनेसे विजापूरका बादशाह महमद आदिलशाह (चित्र नं. १०) को शहाजी-शिवाजीके पिता-के विषयमें शंका उत्पन्न हुई. परंतु शहाजी कर्नाटकमें थे और उनका दाग दरबारमें भी अच्छा होनेसे बादशाह कुछ कर न सका, परंतु उसने मुधोलका जागिरदार बाजी घोरपडेको एक गुप्त फरमान भेज शहाजीको कैद करवाया. शहाजीको विजापूरको एक कोठरीमें भी बंद कर दिया गया. फक्त एक छोटामा छेद उजाले के लिये रखता गया और शहाजीको समझ दी गई के 'जो थोड़े मुदतमें मेरा पुत्र शिवाजी बादशाह विजापूरको शरण न आवेगा तो वहभी छेद बंद कर दिया जायगा. (चित्र नं. ११) शिवाजीने अपने पिताके यह हाल सुनतेही सब धामधूम बंद की और दिल्लीके बादशाह शहाजहानसे कुछ लिखापढी कर दिल्लीके बादशाहक फर्मानसे और विजापूरका सरदार मोरोपंतके प्रयत्नसे शहाजी कैद मुक्त हुए और चार वर्ष विजापूरमें नजरकेदमें रहकर अपने जहागिरपर कर्नाटकमें गये. बादमें शहाजीने शिवाजीको बाजी घोरपडेपर बदला लेनेको कहा और शिवाजीने पिताका आज्ञा जराभी कसूर न रखते पालन की

शहाजीके रक्तमुक्त होनेसे शिवाजीने फिरसे चढ़ाई करना शुरू किया. तब विजापूरका सरदार चंद्रराव मोरेने बाजी शामरावके नेतृत्वसे शिवाजीको कपटप्रयोगसे ठार मारने लिये थोड़े लोग भेजे ये लोग पारगाटमें आतेही—उन्होंने कृष्णवारस्थानकी बर्षी पहुच जानेसे—शिवाजीने एकदम हल्ला किया बादमें इसका बदला लेनेके लिये राघो बल्लाळ और सभाजीने चंद्रराव मोरे और उनके भाईको वार्तालाप करने २ ठार किया (चित्र नं. १३) और जावलिपर हमला किया परंतु मोरेक दो पुत्र और हनमंतराय नामक सरदारके नेतृत्वसे जावलिना सैन्य युद्धार्थ तयार हुआ हनमंतराय लड़ाईमें काम आया और शिवाजी महाराजने उसने तांत्रिके सर्व किल्ले कब्ज किये

आर्ट काम चाहते हो तो लक्ष्मा आर्ट प्रशिक्षण केंद्र
भायबला बंबईको लिखो

अनुक्रमणिका.

- १ शिवाजी महाराज म्हूर
२-३ वंशवृक्ष (वृक्ष चित्र न ८९)
४. प्रतापगढ
५. अफझलखान
६ श्रीभवानी
७ बाघनख-चिलखत.
८ अफझलखान-वध.
९ पन्हाळा
१० शिवाजी-रुस्तम जमान युद्ध
११. फाजलखान
१२ रागणाघाट-राजीप्रभू-वीर-मावळा.
१३. आदिलशाही-यादशाहा विजापूर.
१४ मधोळ नाश.
१५ शहाजी-शिवाजी भेट

Our next issue contains the pictures from Life of
SHIVAJI Part IV

वर्ष ५.

अंक ८६.

सुवर्णमाला

श्री
शिव-चरित्र
भाग ३.

मुद्रा
१९१८

जायगढ,
१९७०

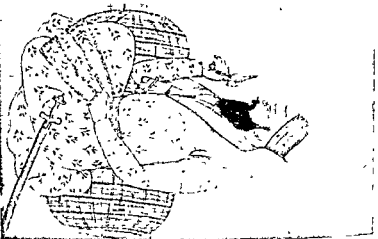
पुरपोत्तम विश्राम माचजी.

दानव आयो दगा करि जावलि दिग्ध भयारो महामद भान्यो
 भूपन बाहु बली सरजाहिसु भेटिबेको निरशंक पधान्यो ॥
 बोलुकें घाय गिरे अफजुल्लहि ऊपरही शिवराज निहान्यो ॥
 दावि यों बैठयो नरिंद अरिंदहि मानो मयंद गयंद पछान्यो ॥
 जाई भिरौ न भिरै बचिहों भनि भूपन भोशिला भूप शिवासाँ ॥
 जाई दरि न दुरौ दवि यों तजिके दरिया उलंघो लघुता साँ ॥
 शिश्न काज बजीरनको कहे बोल यों एदिलशाही सभासाँ ॥
 छूटि गयो तो गये परनालो सलाहकी राह गहौ सरजानाँ ॥

शाहि तने सरजा शिवाकी सभाजा मधि है ।
 मेरुवारी सुरकी सभाको निंदरति है ॥
 भूपन भनंत जाके एक एक शिखरतें ।
 चारों ओर नदीनकी पांति उतरति है ॥
 जोंहको हसति ज्योति हीरामय मंदिरनि ।
 फंदरनिमें छवि कुहुकी उछरति है ॥
 एसा उंचो दुरग महा बली है जामे ।
 नगताउलिखों बहुरयो दीपावलि धरति है ॥

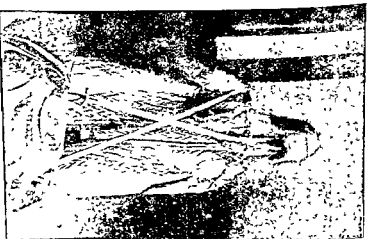

ul Khan (From an old historical picture).

ଅମରଜିତରାମ:

Shivaji's Armour and Wagha-nakha.

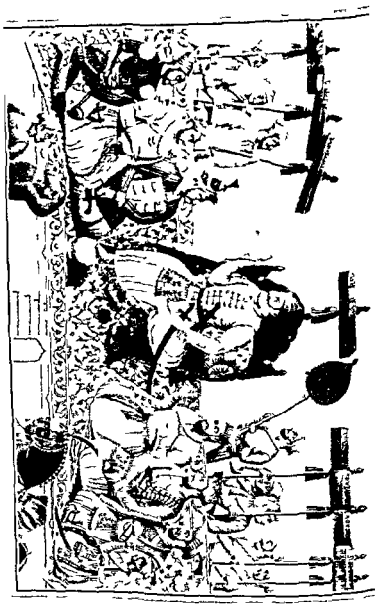

ଦାସନର-ବିଜୟର.

Fazalkhan (From an old historical picture).

ଫାଉଜଖାନ.

Sack of Mudhol.

मधोल नारा

LIFE OF SHRI SHIVAJI MAHARAJ

PART III.

Shivaji (see three coloured picture on cover) followed up the conquest of Javli by surpris ng Rohira and capturing the country south of Coyna down to Panhala and also southern Konkan including the Jahagirs of Savants of Wad Dalvis of Shringarpur and Surves. The Sidi of Janjira's country was also attacked but without any decided result. To strengthen the defences of Par Ghat Shivaji erected a fort upon a high rock near Mahableshwar and named it Pratapgadh 1656 A D (see picture No 4). These successes brought matters to a crisis and the Bijapur Government resolved to make a supreme effort. For this a powerful army was gathered under their ablest Pathan General Afzul khan (see picture No 5). Afzul khan had been suspected of bringing about the death of Shivaji's elder brother in the Karnatic wars. Afzul khan at his public audience of leave proudly pompously declared to capture the insignificant rebel—Shivaji—dead or alive. On his way to War Afzul khan destroyed the temples at Tuljapur and Pandharpur and broke the idols. His march therefore had the appearance of a religious war and excited the worst passions. Shivaji and his councillors prepared themselves to repel the invasion but before adopting final plans Shivaji invoked the guidance of goddess Bhavani (see picture No 6) thus encouraged by the blessing of his mother he resolved to meet his foe on a spot

---

The Kamini hair oil renders the hair black and beautiful
makes

carefully selected by himself Afzulkhan proud in possession of the large army and certain that Shivaji would not stand up against him was intent upon bringing out Shivaji from the shelter of his forts and to capture him and take him in triumph to Bijapur and thus avoid all the perils of a long campaign Shivaji took up his residence at Pratapgadh and sent messages to Afzulkhan at War that he was ready to make his submission Afzulkhan sent his confidential Brahmin Pandit Gopinath Pant to Pratapgadh He was gained over by an appeal to his religious and patriotic feelings It was arranged that both should meet one another for personal explanations unattended by their forces Bijapur army now moved to Jalgaon Shivaji and Afzulkhan met in the open mandap prepared for the occasion below the fort of Pratapgadh Here Shivaji killed Afzulkhan with Waghanaakhas (tiger claws) (see picture No 7) and Bichwa (dagger) The signal gun was fired from the fort (see picture No 8) Marathas attacked Bijapur troops on all sides and in a short time the great army melted away This success led to the conquest of Kolhapur district and the surrender of the forts of Panhala (see picture No 9) Pawangadh Vasantgad Vishalgadh and Rangna Bijapur sent a second army under Rustom Zaman Shivaji attacked him in the neighbourhood of Panhala (see picture No 10) routed his army with great slaughter and pursued him to the very gates of Bijapur

These events and his appearance at the gates of the capital created great alarms at Bijapur and Sidi Johar was sent against him with overwhelming force He was accompanied by Fajal Khan son of Afzulkhan (see picture No 11) who was very anxious to avenge his father Shivaji made arrangement to defend the country and esteeming Panhala a place of greater strength resolved to defend it in person Bijapur troops besieged Panhala Sidi Johar personally headed the attacks closely invested the place and

---

Always have **Otto Mohini** (Regd) in your handkerchief and you will have garden of flowers with you

persevered in vigorous efforts to reduce it. The siege of Panhala had lasted four months. Shivaji saw his mistake and by the use of stratagem made his escape to Rangna. When his flight was discovered Fazulkhan and Sidi Aziz son of Sidi Johar pursued him hotly with the cavalry followed by infantry. To cover his retreat Shivaji stationed one thousand Mavlis under the command of Bajir Parbhu Deshpande in the pass. The pursuing Bijapur army was kept at bay in a narrow defile—which is described as the Thermopylae of Maharashtra—by this small brave party who kept up the fight for more than nine hours (see picture No 12). Successive vigorous attacks were gallantly repulsed till they had lost three quarters of the men and their brave commander Bajir Parbhu died at his post but not till he had heard the signal gun of Shivaji's safe arrival at Rangna. The brave Mavlis bore off his body in the face of their numerous pursuers. Fazulkhan advanced and halted at Rangna but Sidi Johar's plans were completely disconcerted. Ali Adil Shah (see picture No 13) disappointed in his hopes suspected and accused Sidi Johar of being bribed by Shivaji. He denied the charge and returned to his Jahagir in great anger.

A fourth expedition was led by the Bijapur king Ali Adil Shah in person in 1661-1662 but no important advantage was gained and the war lingered on a year or more. During this period Shivaji got the opportunity of avenging his father's wrongs. He made a rapid march surprised and killed Bajir Ghorpade sacked Mudhol plundered and left it in flames (see picture No 14) and returned with the greatest expedition. Also at this period Shivaji organised his fleet and conquered all the Konkan sea forts except Janjira.

Resources of Bijapur were thoroughly exhausted by the long struggle and in 1662 the services of Shahaji were again obtained and a peace was concluded through him. Shahaji

The **Kaminia** hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds to the luxuriant growth of hair.

visited Shivaji Shivaji went several miles to meet him made his obeisance (see picture No 15) and walked by the side of his palanquin Shahaji remained many weeks visiting various parts of his son's territory highly gratified returned to Bijapur Thus through him peace was concluded by which Shivaji remained master of all the countries he had conquered and hostility from that time was suspended between Shivaji and Bijapur during the life of Shahaji nor when they were renewed was Shivaji the aggressor It is said that by the advice of Shahaji Shivaji changed his residence from Rajgadh to Rairi and named the place Rajgadh

At the end of the first period Shivaji possessed the whole of Konkan from Kalian to Goa and Ghatmatha districts from Warna to Bhima His power was formidable and the truce with Bijapur gave him an opportunity of directing it against the Moghuls

શ્રી છત્રપતિ શિવાજી મહારાજનું ચરિત્ર

ભાગ ૩.

ઘેર કિયો શિવ ચાહત હો તવલોં અરિ વાહ્યો કટાર કઠેહો ॥
યોહિ મલેચ્છહિ છોડેં નહીં સરજા મનતાપર રોપમેં પેઠો ॥
મૂયન ક્યોં અફજલ્લ વર્ચ હઠ પાયકે સિંહકો પાય ઉમેઠો ॥
ચોહુકે વાવ ઘોં કયોઈ ધરા કઢે તા પર ધાય ધરા ધર વેઠો ॥

—:—

શ્રી

શિવાજી મહારાજે (કવરપરનું ચિત્ર જુવો) જન્યળી પ્રાત
છત્રા પછી તરતજ રોહીડાના કિલ્લાપર જાપો મારી કબ્જે કરી
કોયના નદીની દક્ષિણથી છેક પન્હાળા સુધીનો પ્રદેશ અને
દક્ષિણ દેકણ, વાડીના સાંવતો, શ્રી ગારપુરના દળવે અને મૂવેની જાગીરા
વગેરે સર્વ પ્રાંત પાદાકાંત કર્યો. જંજીરાના સીદીના મુલકપર પણ હલ્લો
કર્યો પરંતુ જાણવા જંગ પરિણામ આવ્યું નહી. પાર ઘાટના સરકશણ્યે
મહામજેશ્વર પાસે વિકટ અને પહાડી સ્થળ પસંદ કરી ઈ. સ. ૧૬૫૬ માં
તેપર મજબુત કિલ્લો બાંધ્યો અને તેનું નામ પ્રતાપગઢ પાડ્યું. (જુવો
ચિત્ર નં. ૪). આ સર્વ વિજયોથી બિઝપૂર સરકાર ઘણી છેડાઈ, અને
શિક્ષા કરવા મહાન પ્રયત્ન કરવા હરાવ્યું. જન્યરદસ્ત સૈન્ય એકઠું કરી
અફઝુલખાન (જુઓ ચિત્ર નં. ૫) નામના અસિદ્ધ બહાદુર પહાણ સર-
દાર ને તેની સરદારી સોંપી શિવાજી સામે મોકલ્યો. અફઝુલખાને અગાઉ
કર્નાટકના યુદ્ધ પ્રસંગે શિવાજીના મ્હોટા ભાઈને દગાથી મરાઓ હતો
એવો તેના પર શક હતો. અફઝુલખાને નીકળતી વખતે રમલેતાં ભર દર-
બારમાં ટુલાઈ અકડાઈથી જણાવ્યું કે “ આ તુમ્હ જલવાખોર-શિવાજીને
છવતો કે સુવેલો-આદશાહી તખ્ત પામે હાજર કરે” તો ખરો-વગેરે.”
વાઈજતાં માર્ગમાં અફઝુલખાને શ્રી તુલજપુર ભવાનીના મંદીરનો અને

જો તમારા વાળ ખરી પડતા હોય અને જો તે સુંદર, તેજસ્વી ન હોય
તો કામીનીઆ ઓઇલ વાપરો.

પદ્મપુન્નામેના સ્થોત્રોના નામ શ્રી મર્તિઓનાં ખાતન પ્રવૃત્તિ આથી તેની અન્ય
ધર્મો ધર્મોની વચ્ચેના પદ્મ પુન્નામે અને મનાગરોની વાગળી અતિશય ઉચ્છેદાદ
શિવાજી અને તમામ મર્તિઓએ આ વચ્ચે માટે જે રીતે થયું વગેરેનો
મના અનાનો પાત્ર કાઢી પાત્ર ગોદાણુ નક્કી કરવા અગાઉ શિવાજીએ
શ્રી ભવાની (જુઓ ચિત્ર નં ૬) ની આરાધના શ્રી માતાજીનો સાત
તમાર થતા તેમજ પોતાની માતા ઇન્દ્રમાધા આગિરાદ લઈ શનુને મના
વાના સ્થળ વગેરેનું નમ્મ શ્રી પ્રતાપગદ આની મુખમ કયો અદ્વૈત
ખાન પોતાના જગન્મુક્ત મન્ય પર મુખ્તાદ રી શિવાજી ખુની વચ્ચેમાં
પોતાનો સામનો શ્રી રાજો નહીં એમ કુલાતો મેદનગ રહ્યો અને શિવાજી
વીકટ પ્રેશમાં હોવાથી કાઢી પાત્ર લુકિતથી તેને મ્હાર નાની પન્ડી મિત્ર
પૂર લઈ જવાના વિચારમાં પડ્યો શિવાજીએ અદ્વૈતખાન પર વાઈ મુખમે
નમ્ર સદેશા મોખ્યા કે “પોતે તામે થના તૈનાર છે વગેરે” આથી
ગર્વથી કુનાઈ ખાને પોતાના વિશ્વાસુ શુદ્ધિમાન રાજાણુ ગોપીનાથ પર પ્રતાપ
ગદ વજીન તરીકે મોખ્યો શિવાજીએ ખાનગીમાં તેો તેની ધર્મની અને
અદેશાભિમાનની લાગણીઓ ઉચ્છેદી પોતાના પદમાં લઈ લીધો અને
ખાનની ખરી ધર્મ બધી જોણી લઈ પોતાને અને ખાનો સધિની સર્વ
સરતો નક્કી કરવા પોતે તેમને અથગે એના મેળની આપના ગોપીનાથ
પાસેથી મનારાજે મ્હુનાલ લીધી મિત્ર પૂર મન્યે રાધ્યા દૂધ રી જળવળી
આની મુખમ યો શિવાજીએ પ્રતાપગદ ટિ નાનીયે ખુની જગ્યા પર
મેનાર માટે મુનો ભવ મહાપ તૈયાર રાજો શિવાજી અને અદ્વૈતખાન
આ મહાપમાં આવ્યા અહીં શિવાજી મહારાજે અદ્વૈતખાનનો રાધનખ
(જુઓ ચિત્ર નં ૭) અને ખીજનાથો વધ કયો દરવ્યામમાંએ અદ્વૈત
ખાન પડતા કિલ્લાપરથી નીરાણીની તોપ છુતી (જુઓ ચિત્ર નં ૮)
છુપાયના મરાઠાઓએ મિત્રપૂરી સૈન્ય પર જાપો માર્યો અને વિજયની
આશામાં આવેલું સૈન્ય દુક નખતમાં તો છીનભિત્ત થઈ ગયું અદ્વૈત
ખાન ૧૧ સૈન્યના નાશ પછી શિવાજીએ તરતજ કેટલુ પુર પ્રાત પન્નાણા
(જુઓ ચિત્ર નં ૯) પનગ રાગણા વાંશાલગદ રસતગ, વગેરે
કિનાઓ સહ સર યો કે હાપુર પ્રાતના રાજામાટે મિત્રપૂરે રસ્તમ
ખાનની સરદારી દેણ ખોલુ સૈન્ય રવાના કર્યું પદ્મ પુન્નાની નજીકમાં

૧૫ મનાસ પ્રિંગિયતુ ઝામ જોઇલુ હોય તો લક્ષ્મી, આર્જી
ભાવખળા મુખાને લખો

શિવાજીએ અન્ય જમાન સાથે વૃંદાવન પુર કી (લુઓ ચિત્ર ન ૧૦)
તેના મૈન્યનો નાત કી નસાડયો અને છે મિત્રપૂરના દરવાજા સુધી
તેની પૂર પડી

આ મનાવો અને શિવાજીનું ગત્યધાની નજીક આવતું વગેરથી
મિત્રપૂરમાં અનિગય ગમગામ કનારો અને આ વખતે સીદી જોડની
સમઢાગી દેગ ઘણા પ્રમગ મૈન્ય શિવાજી સામે મોખાન્યુ અફઝુન
ખાનનો પુર ફાજલખાન (લુઓ ચિત્ર ન ૧૧) પીતાનું વેર લેવાના
છાતથી આ મૈન્યમાં સાથે આ યો શિવાજીએ પોતાના દેશના રક્ષ
કાથે મન તયાગીઓ થી અને પન્દાગાના પિતાને અજકય ધારી
તેનો મયામ પોતે જતે ઝનાનો દરાન થી ત્યા મુખ્ય મ્યો મિત્ર
પૂર મૈન્યે પન્દાગાને વેરો વાળ્યો અને સીદીએ પોતાની દેખરેખ નીચે
દયાઓ ન્યાં કિ નાને મજબુત રેરો પડ્યો ચાર મહિના થયા
શિવાજીએ પોતાની જૂન જોઈ દુવે યુક્તિથી ઝડકનાનો નિચાર ક્યો
રામના યુક્તિ થી મુખનમાની મૈન્યની નજર ચુકારી શિવાજી બહાર
પડ્યો અને ગમણા તરકનો માર્ગ લીધો શિવાજી બહાર પડ્યા પછી
તરતજ મિત્રપૂરી મૈન્યમાં ખમર પડી ગઈ અને ફાજલખાન અને
સીદી જોડના પુર અઝીએ વોરવાર અને પાયદલ મૈન્ય લઈ શિવાજીની
પૂર પડી અગકડીનો નખત હતો શિવાજીએ ઘાટ ઉપર બાજી પરજુ
દેગપાડેને એ દુગ્ગ વીર માનના સાથે મિત્રપૂરી મૈન્યને પોતે રાગણા
પહેગે ત્યા સુધી અગમી રાખવાના હેતુથી ત્યા રાખ્યા આ વીર
રોળાએ મિત્રપૂરી મૈન્યને આ પહાડી નેગમાં રોક્યુ અને ઘણી મજ
શુતીથી લડાઈ થી નવ મનામ સુધી રોકી રાખ્યુ (લુઓ ચિત્ર
ન ૧૨) આ મુઠીલર વીરોનો મોજો ભાગ મગયો અને તેમનો વીર
સમ્પાર માજ દેગપાડે પડ્યો પ તા પ તા મદારાજના રાગણા પહેગમની
નીશાળીઅપ તોપનો અગજ સાભાળ્યો અને સ્વામિભક્ત વીરે આન દથો
માગ છોડ્યા માખી રટના માનનાઓએ પોતાનું કામ પુર થયુ જાણી
પોતાના સરદારનું શમ લઈ તેનું રક્ષણ કરતા રતા ગમણા તરક નીમળો
ગયા ફાજલખાન રાગણા પામે આપ્યો મીદી જોડર નારી પાસ થયો
અને તેની સર્વ બાજી ઘી પડી આર્દ્રા બાદશાહ અની આદીલશાહ
(લુઓ ચિત્ર ન ૧૩) ઘણુ મીડાયો અને તેને સીદીએ શિવાજી પાસેથી

જો તમારા વાગ ખરી પડતા હોય અને જો તે સુદર તેજસ્વી ન હોય
તો ઝામીનીઆ ઓઈલ વાપરો

લાંચ લીધી હશે એવો વ્હેમ જતાં મીઠીપર આરોપ મૂક્યો. સીદી જોહર આ આરોપનો ધનકાર કરી ચીકાઈ પોતાની જગીરમાં ચાલ્યો ગયો.

ઉપરા ઉપરી થતી દારોધી ક્રોધના આવેશમાં બાન્સહા અધિ આદિ-લશાહે જિવાણપર સ્વત ચઢાઈ લઈ જવાનો નિશ્ચય કરી કૂચ કરી. આ ચઢાઈમાં ઇ સ ૧૬૬૧-૧૬૬૨ માં જાણુવા જોગ લાભ મળ્યો નહીં અને વર્ષ કરતાં વધારે વખત લબાઈ આ અગસામાં શિવાણને પિતાનું વેર વાળવાની સધી મળી. તેણે ઉતાવળે કૂચ કરી, બાણ ધોખડે-પર પડ્યો કરી તેને માંચો, તેના સૈન્યનો નાશ કરી મધોવ પાદાક્રાંત કરી લૂટી, બાળી, (જુઓ ચિત્ર નં ૧૪) પીતાનું પૂણું વેર લઈ પાછો ફર્યો આ વખતેજ શિવાણએ નોકા સૈન્ય તૈયાર કરી કાંકણના જજરા શિવાયના તમામ ફરીયાઈ કિલ્લા કબ્જે કર્યા.

આ લાખા વિગ્રહથી જિજ્ઞપૂરના હવે સર્વ સાધનો ખુટયા હતા. તત્કાલ થઈ અતે ઇ સ ૧૬૬૨ માં શહાણની મધ્યસ્થીથી તહ કરવાની તેમને ફરજ પડી શહાણ શિવાણ પામે ગયો. શિવાણએ પીતાને અતિ શય માન આપ્યું ઘણું માંધલો સુધી પીતાને લેવા સામે ગયો. પીતાને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કર્યા (જુઓ ચિત્ર નં. ૧૫) પીતાને પુત્રપર અતિશય વદાય આપ્યું પીતાની પાવખી સાથે પગપાલો ચાલ્યો ઘણું અઠવાડીયા પુત્ર પામે શહાણ રહ્યા વિજયી પુત્રના ઘણું પ્રદેશો ફર્યા. પૂણું સતોપ પાગી જિજ્ઞપૂર પાછો ફર્યો આ પ્રમાણે શિવાણ સાથે તહ થયો જે સુલેહ શહાણની જીન્ગીપર્યત મયમ રરી અને જ્યારે પુત્ર જિજ્ઞપૂર સાથે વિગ્રહ મઝ થયો ત્યારે તેમાં દોષ મિન્નપૂરનોજ હતો આ વખતે શહાણની સલાહથી શિવાણએ પોતાનું મુખ્ય રહેઠાણ રાજગઢથી બદલી ગવરી કર્યું અને તેનું નામ રામગઢ પાડ્યું. ત્યાં મહલાનો, કચેરીઓ, બચાનની મંત્રાલય જગ્યાઓ વગેરે ઘણું ખર્ચે બધાવવી સર કરી.

આ વખતે જિવાણના તાબામાં વલ્યાણથી ગોવા સુધીનો કાકણ પ્રાંત અને રાટમાથાપર વાગળા નદીથી બીમા નદી સુધીનો પ્રદેશ હતો હવે મિન્નપૂર સાથે અધિ થનાથી મોગવો આમે શિવાણને પોતાનું બજ અજમાવા મમય મળ્યો.

હાલ માત્ર પ્રિંટિંગનું કામ જોઈતું હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ”

બાવખાતા મુબઈને લખો

श्री छत्रपती शिवाजी महाराजांचें चरित्र

भाग ३.

जामळीं प्रातः सार्प्रीन केल्यार शिवाजी महाराजांनीं
ठापा घालून सोष्टिटा हस्तगत केला, व कायना नदीच्या
दक्षिणेकड्या पन्नाळ्यापर्यंतचा प्रदेश थोड्या दिवसात ताब्यात घेऊन
लगेच त्यांनी आपली दृष्टि दक्षिण कोंकणाकड वळविली, व वाडीचे
सागत, शृंगारपुरचे सुपें, व दळयी यांना वश करून घेतले नंतर
जजिन्याच्या सिद्दीच्या मुलखावर सैन्य पाठविलें परंतु त्यात यश न येता
काहीं निराश झालें नाहीं नंतर महाराजांनीं पार घाटाचें रक्षण करण्या-
कृता महामाथेश्वरानजीक एका उंच खडकावर एक मजबूत किल्ला
बांधविला व त्याचें नांव प्रतापगढ असें ठेविलें (चित्र नं ४ पहा).

हा शिवाजीचा दिग्विजय पेंकून विजापूर सरकारास आणी
गणाची वेळ आली असें वाटून त्यांनीं महाराजास वठणीस आणण्याचा
निश्चय केल्या. या वेळेस विजापूर दरबारीं पठाण जातीचा अफझुलखान
नामें एक सनापति होता (चित्र नं. ५ पहा). अफझुलखान हा कर्ना
टकातील लढायात सामील झाला होता व शिवाजीचा वडिल भाऊ
मभानी याला मारल्याचा त्याजवर वर्हामहि होता शिवाजीबरोबर
लढण्याकरिता जाण्यास कोणीहि सरसावेना तेव्हा अफझुलखानास

कामिनिया तलाचा उपयोग केल्यानें केम सुंदर, काळभोर, रेशमाप्रमाणें
नरम आणि दाट लाव हाऊन स्त्रियांच्या सौंदर्याचा वृद्धि होते

ईर्ष्या चढून तो मोठ्या गर्वानें भरदरवारांत ह्मणाला की मीं त्या क्षुद्र बडखोर शिवाजीस जिवंत अगर मेलेला पकडून आणतो. नंतर अफझुलखान मोठ्या सैन्यानिशी वाईकडे जाण्यास निघाला. मार्गांत त्यानें तुळजापूर व पंढरपूर येथिल देवालयें मोडून मूर्ति फोडिल्या. या त्याच्या दुष्कृत्यामुळें लढाईस धार्मिक स्वरूप येऊन दोन्ही बाजूंच्या लोकांच्या मनांत द्वेषाग्नि भडकला.

इकडे शिवाजी व त्याचे मंत्री यांनीं अफझुलखानास परत पिटाळून लावण्याचा निश्चय केला; परंतु आपला वेत ठाम करण्यापूर्वीं शिवाजीनें आपल्या कुलदेवता भवानीची कृपा भाकिली (चित्र नं. ६ पहा). श्री भवानीची कृपा भाकून व आपल्या मातुःश्रीचा आर्शिवाद घेऊन आपण काळजीपूर्वक पाहून पसंत केलेल्या जागीं लढाई करण्याचा निश्चय केला.

वाईस आल्यावर आपलें सैन्य फार मोठें असल्यामुळें अफझुलखानास असें वाटलें कीं शिवाजीची आपल्याबरोबर समरांगणांत लढाईस उभे रहाण्याची हिंमत होणार नाही, तेव्हां त्याचें मन बळवून, भेटीस बोलावून, मोठ्या खुबीनें त्यास पकडून, विजापूरास घेऊन जावें.

अफझुलखान आल्याबरोबर शिवाजीनें मीं नमणें शरण येण्यास नयार आहें असा अफझुलखानास निरोप पाठविला. अफझुलखानाने शिवाजीकडे पतोर्जा गोर्पानाथ यांस वकील ह्मणून पाठविलें. शिवाजीनें यांची एकांतीं भेट घेऊन आपला यवनी अम्मल उलयून टाकण्याचा व धर्म स्थापन करण्याचा उदात्त हेतु सांगून व इनाम देण्याची छद्मच दाखवून त्यास आपल्या बाजूचें केलें, व अफझुल-

---

धि लहमी आर्टे प्रिंटिंग प्रेस-प्रोफेस एन्ग्रव्हिंग व आर्टे प्रिंटिंग,
मायराबा, मुंबई.

खानाचें मन बघून त्याचें सैन्य जावलीकडे नेण्याचें काम त्याजकडे मांपविणें. या गुप्त ममल्नी प्रमाणें विजापूरकराचें सैन्य जावलीकडे गेलें. नंतर प्रतापगडा खालीं घुरजाजवळ मोकळी जागा होती तेथें सध्या म्हारीनिर्जी भेट देण्या घेण्याचें ठरलें. भेटीकरिता तेथें मडप राधून सुगोभित केल्या होता त्यात भेट शाही तेथें शिवाजीनें अफझुल-खानाच्या पोटात डाव्या हातातील बाधनस्य गुपसून व उजवे हाता-तीट पिचव्यानें मारा करून त्यास ठार मारिलें (चित्र न. ७ पहा). नंतर शिवाजी किल्ल्यावर परत गेला व पूर्ण संकेता प्रमाणें किल्ल्यावरून इगारतीच्या तोफा सोडल्या (चित्र न. ८ पहा) व शिंग वाजविलें. इगारतीप्रमाणें नंतर मराठे लांकानां एकदम विजापूरकराचें सैन्यावर चोहोकडून हल्ला करून रगाडा करून टाकला.

अफझुलखानाच्या सैन्याचा फडशा उडविल्यावर कोल्हापूरप्रात, पन्हाळ्याचा किल्ला (चित्र न. ९ पहा), पवनगढ, वसतगढ, रागणा, व निशाळगढ हे किल्ले शिवाजीनें काबीज केले. हें ऐकून विजापूर सरकारनें रस्तम जमान याज जरोवर सैन्य देऊन कोल्हापूरप्राताचा वचार करण्याकरिता त्यास रवाना केलें. शिवाजीनें पन्हाळ्या नजीक (चित्र न. १० पहा) त्याचे सैन्यावर हल्ला केला व विजापूरच्या बेशी पर्यंत त्याचा पाठलाग केला. यामुळें लगेच विजापूर सरकारनें सिद्दी जोहर याची शिवाजीस ताळ्यावर आपण्याच काभी नेमणूक केली. आपल्या बापाच्या वधातून सड उगविण्याकरिता अफझुलखानाचा मुलगा फाजलगान (चित्र न. ११ पहा) हाहि त्याचे बरोबर होता. शिवाजीन कोल्हापूर प्राताचा बदोबस्त करण्याची तयारी केली व पन्हाळ्या किल्ला चांगला लढाऊ असल्यामुळें त्याचें स्वतः संरक्षण कर-

ण्यांचें ठरविलें. सिद्दी जोहरच्या सैन्यानें पन्हाळ्यास वेढा देऊन किल्ला हातीं येण्याकरिता प्रयत्न केला. चार महिने झाले तरी वेढा उठेना तेव्हां शिवाजीस चिंता पडली. नंतर शिवाजीनें शरण आल्याचा ब्राह्मण करून त्यानें विजापूरकर गाफील झाले. इतक्यात संधी साधून शिवाजीनें रांगणा किल्ल्याकडे पळ काढला. शिवाजी पळून गेला हें उघडकीस आल्यावर फाझलखान व सिद्दीजोहाराचा मुलगा मिर्झा अश्विन्यानीं घोडेस्वार व पायदळ यानिशीं त्याचा पाठलाग केला. पाठलाग करणाऱ्यास मध्येच अटवून ठेवावें या हेतूनें शिवाजीनें रागण्यापासून सहा मैलावर असलेल्या खिंडींत बाजी प्रभु देशपांडे याजपार्शी एक हजार मावळे ठेविले व रांगण्यास पोहचल्यावर तोफाचा इशारा करून म्हणून सांगितलें. ही खिंड म्हणजे मराठ्यांच्या इतिहासातील थरमोपिली होय. या खिंडींत बाजीनें विजापूरकरांचे सैन्याम अटकाव केला. दोन्ही बाजूची बराच वेळ चकमक झाली त्यात बाजी देशपांडे पडला परंतु पडते समयी त्यानें रागण्याहून पूर्ण सकेताप्रमाणें झालेल्या तोफा ऐकल्या. मावळे लोक लगेच बाजीचें प्रेत शत्रुच्या देवत उचलून विजापूरकरांचें सैन्य पाठलाग करित असतांही रागण्याकडे पसार जालें. फाझलखान पाठलाग करित रागण्यापर्यंत मरसावून गेला परंतु त्याचा कांहीं उपयोग झाला नाही. या मोहिमेंत मिर्झा जोहाराचे सर्व बेत फमले. इकडे विजापुरास अल्जी अदिलशाहा (चित्र नं. १३ पहा) अगदीं निराश होऊन गेला. सिद्दी जोहारानें शिवाजीकडून लाच स्वाऊन एटाईत कम्मूर कैदी अमा त्याचा संशय आला व त्यानें त्यावर तसा आरोप केला. या आरोपानें सिद्दी जोहाराम गुम्मा आला व तो तटक आपल्या जहागिरीकडे परत निघून गेला.

काश्मिरीया हेन बाग्याने पुराणन कळतानून बाग्या आजती व अतिथय मोन्यपान मत्रत गेतेरी अशी वेगोवेग मुस्लिमि तरिफ मस्त हेते

पुनः १६६१-६२ च्या सुमारास मुद्द अली अदिलशहानें
 'व्हार्म कर' मागरी परंतु एके वर्षाहून अधिक काळपर्यंत लढाई
 सुरू होती तरी त्यात त्याने काही फायदा जाणवला नाही मात्र शिवा
 जीस आपला बापास पास येणाऱ्याचा सूड घेण्यास संधी मिळाली
 त्याने मुसळाने त्याचा बाईला, मागी घारपड यास ठार मारिले व
 मुधाळ लुटून जाळून उद्ध्वस्त केले (चित्र न १४ पहा). नंतर
 तिघट्टन परत आल्यावर आपण कायाने केलेय कोकण प्रांत आपल्या
 ताब्यात निर्विघ्नपणे रहावा म्हणून शिवाजीने चौहानांन कारागीर
 जाणून आरमार बांधविले, व ताचे निराश्रित्याचे राज सन कोकणा
 निल्याचा निर्वास्तपण मालक हाऊन उमला.

शिवाजी प्रेक्षार लढण्यात आपल्या सर्व सामनाचा उपयोग
 हात नाही हें पाहून विजापूर सरकारने शहाजीच्या मध्यस्थीचा
 उपयोग करून विजापूर सरकारचे सांगण्यावरून शहाजी शिवाजीस
 भेटायला गेला. शिवाजीने शहाजास वरक भेट सामार जाऊन
 शहाजीच्या पाल्नी प्रसार चालून (चित्र न १५ पहा) तीर्थ
 रूपास याग्य अमा दिनय प्रगट कला शहाजा काहा आठवड
 राहून आपल्या मुलांन का आज करून सर्वजिह्व व प्रात पाहून मनात
 फार गूण झाला या भेटांत शिवाजीने शहाजा चवळ असें वचूठ
 केले की आपण ह्यात अहा तोंपरत विजापूर सरकारच्या उरलल्या
 मुल्यास मी उपद्रव करणार नाही नंतर शहाजी विजापुरी परत
 गला व शाह्या तहाप्रियी आदिलशहाजवळ बालला या तहाने
 शिवाजाच्या ताब्यात जिकल्ले सन प्रात राहिले यापुढें शहाजाच्या
 ह्यातीत शिवाजी व विजापूर सरकार यांचे मध्ये लढा उपस्थित

ओटोमोहिनी—आतदायक व मनम हक अप्रतिम सन

(पुढे पहा)

झाला नाहीं व शहाजीचे मरणानंतर पुन जेव्हा लढा सुरू झाला तेव्हा तो शिवाजीने नाहीं तर विजापूर सरकारांनी सुरू केला.

सहाजीच्या मागण्यावरून शिवाजीने रायरी हें आपलें राहण्याचें ठिकाण केले व त्याचें नाव रायगढ अमें ठेवलें, व आज्ञा सोनदेव यास तेथें इमारती बांधण्यास व डोंगरातील बिकट जागा दुसस्त करून किल्ला मजबूत व दुर्भेद्य करण्यास फर्माविलें. हें काम पुरे होण्यास काहीं वर्षें लागली. या सुमारास शिवाजी कल्याण पासून गोव्यापर्यंतच्या कोकण पट्टीचा व भीमा नदीपासून वारणा नदी पर्यंतच्या वाढ माध्याचा निर्धास्त राजा होऊन बसला. त्याचे बैभराची इतरास भीती वाटू लागली व विजापूरकराबरोबर तह केल्यामुळे त्याला आपलें लक्ष मोगलाकडे वळविण्यास संधी सापडली.

श्री शिवछत्रपती

शिवाजी महाराजका जीवन चरित्र

भाग ३.

जावली प्रांत कब्ज करनेके बाद शिवाजी महाराजने रोहिडापर हल्ला चढाया ओर उसेभी कब्ज किया. कोयना नदीके दक्षिण ओरका पन्हालेतकका सब मुल्क काबीज कर दक्षिण कोकनके तरफ वे चले. वाडीके सावत, शृंगारपुरके सुर्वे, दलघी आदिकी हस्तगत किये. बादमें जंजिरा नवाबके मुत्तरपर फौज भेजी. परंतु उससे कुछभी फायदा न हुआ थोडही दिनके बाद महाराजने पारघाटके संरक्षणार्थ महायलेश्वरके पास एक किला बधवाया. वही प्रतापगढ किला (चित्र नं ४ देखिये)

कामिनियाके उपयोगसे बुराता कालमे प्रचलित ऐसी सुम्भिति बालका प्राप्त होती हैं.

शिवाजीका इस प्रकार दिग्विजय होते देखा गया। विजापूर सरकारको बहुतही चिंता उत्पन्न हुई और उन्होंने अफझुलखान (चित्र नं. ५) को शिवाजीके साथ युद्धके लिये भेजा। अफझुलखान विजापूरसे बांदोली जानेको निकला। रस्तेमें तुलजापूर तथा पंढरपूरके देवालयका विध्वंस किया। इससे उस युद्धको धार्मिक स्वरूप प्राप्त हो उभय सैन्यमें हेषाग्रि उत्पन्न हुआ। शिवाजीभी श्री भवानो (चित्र नं. ६) तथा माताके आशीर्वाद ग्रहण कर युद्धार्थ तयार हुए।

अफझुलखानने बांदोली आनेपर देखाकि शिवाजीके सामने लढाईमें खड़े हो निभना मुश्किल है। तब उसने शिवाजीसे मेदसे लढना शुरू किया और उनको मिलापके लिये बुलाया। परंतु शिवाजी महाराजनेभी उसी मार्गका अवलंबन किया। अफझुलखानका बकौल पंतोजी गोपीनाथको अपना उदात्त हेतु कथन कर तथा इनामकी लालूच दे उसको वश किया और अफझुलखानको फौज दूसरी ओर ले जानेका उससे वचन लिया। योग्य समयपर महाराज प्रतापगढ़के नीचे उतर अफझुलखानने खास तयार किये हुए मंडपमें आये और अफझुलखानके पैरोंमें घाघनसू (चित्र नं. ७) खोंसकर उसे ठार किया। (चित्र नं. ८) बादमें महाराज किलेपर गये और इशारतके साथ भराठा फौजने खानके फौजपर हमला किया।

अफझुलखानके फौजका नाश करनेपर कोल्हापूर पन्हाला (चित्र नं. ९) पचनगढ़, बसंतगढ़, रांगणा और विशालगढ़ किले शिवाजी महाराजने कब्जा किये। बादमें फिर विजापूर सरकारने हस्तमजमान सरदारको शिवाजीसे लढनेको भेजा (चित्र नं. १०) उसकाभी पूर्ण पराभव कर विजापूरतक उसका पिछा लिया। इससे विजापूर सरकारने सिद्दी जोहारको शिवाजीका नाश करनेको भेजा। पिताके वधका बदला लेनेके हेतुसे अफझुलखानका पुत्र फाजलखानभी (चित्र नं. ११) सिद्दीके साथ था। सिद्दीने पन्हाला किलेको घेरा ४ मास तक घेरा वैसाही था तब महाराजकी बहुत चिंता हुई और उन्होंने अपने बकौलको भेज शरण होनेको बहाना किया। इससे सिद्दी माफील रहा। योग्य समय महाराज पन्हालेसे निकल रांगनेको चले दिये। शिवाजी निकल जानेका पता लगतेही फाजलखान और सिद्दी

आर्ट काम चाहते हो तो लक्ष्मी आर्ट प्रायोग वर्क्स
भायखला बंबईको लिखो

जोहारका पुत्र सिद्धो अग्रोझ ये उनके पीछे पड़े यवन सेन्यको अटकानेके लिये रांगनेसे १ मीलपर घाटमें राजा प्रभु देशपांडेको १००० मावले वार साथ रख्या और रांगनेको पहुँचनेही तोपके आवाज इशारेके दाखल करेंगे कह आगे चल दिये, यहा उभय सेन्यकी रूा लड़ाई हुई आर उसमें इशारतके तोपके आवाज सुनते २ वाजी प्रभु काम आये, मावले वार वाजी प्रभुका देह दुष्मनोंके सामने उठा वे रांगनेके आगे चल दिये, फाइनलपानन रांगनेतक पीछा किया, इस लड़ाई सिद्धोके सब हेतू विफल हुए, इधर विजापूरको अहो आदिलशाह (चित्र नं. १३) निराश हो गया.

फिर इ. स. १६६१-६२ में खुद आदिलशाहने शिवाजीसे लड़ाई करना शुरू किया एक वर्षपर्यंत लड़ाई शुरू थी परंतु कचभी हांसिल न हुआ शिवाजीने मात्र अपने पिताको सता नेवाले वाजी घोरपडेसे बदला लिया उन्होंने मधोल लूट कर उध्वस्त कर दिया (चित्र नं १४) बादमें शिवाजी महाराजने कोंकनके बदोबस्तके लिये छोटासा आरमार तयार किया वे इस समय जंजीरेके सिवाय सब कोंकनके विलेके मालक थे शिवाजीसे लड़नेमें अपना किसी तरहसे दाव लगता नहीं है यह देख विजापूर सरकारने शहाजीके मध्यस्तीका उपयोग करना चाहा शहाजी शिवाजीको मिलनेकी चले इस बातकी खबर होतेही शिवाजी कितनेही मौल अपने पिताके स्वागतार्थ गये और हरएक प्रकारसे अपना विनय प्रकट किया (चित्र नं १५) शहाजी कुछ दिन वहां रहे और शिवाजीके मुत्तका निरीक्षण कर वे बहुतही सुप हुए परंतु उन्होंने शिवाजीसे ऐसा इक्कार कर लिया कि जबतक, म जीता हूं तबतक तुमने विजापूर सरकारके मुत्तको विलकूल सताना नहीं पितुभक्त शिवाजीनेभी ये इक्कार बराबर अमलमें लाया और शहाजीके अज्ञानुसार शिवाजीने रायरी नामको एक किला बधवा उसे रायगढ ऐसा नाम दिया

शिवाजी महाराजकोभी विजापुर सरकारके साथ इक्कार करनेसे मोगल बादशाहके ओर ध्यान देनेकी समय प्राप्त हुआ.

कामिनीयाके उपयोगसे पुरातन कालसे प्रचलित ऐसी सुस्थिति बाल्की प्राप्त होती है

श्रीशिव छत्रपती महाराज-चरित्र.

जोहारका पुत्र सिद्धी अश्वीक्ष ये उनके पीछे पड़े यवन सैन्यको अटकानेके लिये रागनेसे दमैलपर घाटमें राजा प्रभु देशपांडेको १००० मावले वार साथ रक्खा और रागनेको पहुचतेहा तोपके आवाज इशारेक दाखल करेंगे कह आग चल दिये, यहा उभय सैन्यको रूना लडाई हुई आर उसमें इशागतक तोपके आवाज सुनते २ बाजी प्रभु काम आये, मावले वार बाजी प्रभुका देह दुष्मनोंके सामन उठा थे रागनेके ओर चल दिये, फाजलखानने रागनेतक पीछा किया, इस लडाई सिद्धीके सब हेतू विफल हुए, इधर विजापूरको जह्नी आदिलशाह (चित्र न. १३) निराश हो गया.

फिर इ. स. १६६१-६२ में खुद आदिलशाहने शिवाजीसे लडाई करना शुरु किया एक वर्षपर्यंत लडाई शुरु था परंतु कचभा हासिल न हुआ शिवाजीने मात्र अपने पिताको सता नेवाले बाजा घोरपड़न बदल लिया उन्होंने मधाल लूट कर उध्वस्त कर दिया (चित्र न १४) बादमें शिवाजी महाराजने कोंकनके वंदोवस्तके लिये छोटासा आरमार तयार किया व इस समय जजारेके सिवाय सब कोंकनक किलेने मालक थे शिवाजीसे लड़नेमें अपना किसी तरहसे दाव लगता नहीं है यह देख विजापूर सरकारने शहाजाके मध्यस्तीका उपयोग करना चाहा शहाजा शिवाजीका मिलनेको चले इस बातका खबर होतेहा शिवाजी कितनही मोल अपने पिताके स्वागतार्थ गये और हरएक प्रकारस अपना विनय प्रकट किया (चित्र न १५) शहाजी कुछ दिन वहा रहे और शिवाजीके मुत्तकका निरीक्षण कर वे बहुतही खुप हुए परंतु उन्होंने शिवाजीसे ऐसा इकरार कर लिया कि जबतक म जाता ह तबतक तुमने विजापूर सरकारक मुल्कको विलकूल सत्ताना नहा पितृभक्त शिवाजीनेभा ये इकरार बराबर अमलमें लाया आर शहाजीके अज्ञानुसार शिवाजीने रायरी गामको एक किला बंधवा उस रायगढ ऐसा नाम दिया

शिवाजी महाराजकोभी विजापूर सरकारके साथ इकरार करनेस मोगल बादशाहके ओर ध्यान देनेको समय प्राप्त हुआ.

कामिर्नायाके उपयोगसे पुरातन कालसे प्रचलित ऐसी सुस्थिति बाल्वा प्राप्त होती है

अनुक्रमणिका.

---

१. आंगग्रेव.
२. शाहिस्ताखान.
३. राजा जयवंतसिंह
४. शिवाजी शाहिस्ताखान कच्छ
५. मुल्तान मुआझिम.
६. मुग्त-नाथ.
७. राजा जयसिंह.
८. दिलेखान.
९. शिराजी-स्वप्न
१०. शिवाजी-दिल्लीदरबार.
११. मथुरा-प्रयाण.
१२. रायगढ़.

Our next issue contains the pictures from Life of
SHIVAJI Part V.

पृष्ठ ५

अंक ४७.

सुवर्णमाला

श्री
शिव-चरित्र
भाग ४.

आगस्ट,
१९१४

श्रावण,
१९७०

पुरुषोत्तम विश्राम मावजी.

सत्य युग छापेर प्रेता कलियुग मधि ।
 आदि भयो नहि भूपति न हत आधरी ॥
 अकव्यरसे बव्यर हुमायु शाह शासनसों ।
 स्नेहतें सुधारी हँम हीरन तें सगरी ॥
 भूपन भनंत एसी मुंगलानी चूथदीनी ।
 दौरि दौरि पौरि पौरि लूटली चहुफरी ॥
 धूरि तनलाहि बैठि सूरतहे रँनिदिन ।
 सूरतकों मोरि बदसूरत शिवा करी ॥

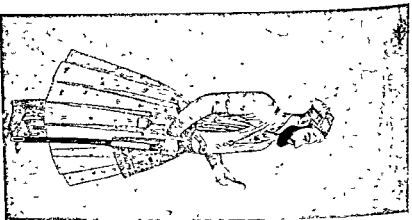
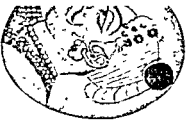
दौलत दिल्ली की पाई कहाई आलमगीर ।
 बव्यर अकव्यरके घिरद विसारेतें ॥
 भूपन भनंत लरी लरी सरजासों जंग ।
 निपट अभंग गड कोट सब हारे तें ॥
 सुधन्यो न एको काज भेजि भोजि चेही काज ।
 बडे बडे बे इलाज उमराव मारे तें ॥
 मेरे कहे मेल कर शिवाजीसों बैर कर ।
 गैर करी नेह निज नाहक उजारे तें ॥

शाहिलाराम,

Raja Jaswantsinh.

राजा जयसिंह

8 Dilerkhan

शिवजी-दिर्घदरबार

Shivaji's flight.

शिवाजी-मथुरा प्रयाण.

LIFE
OF
SHRI SHIVAJI MAHARAJ
PART IV.

Since the departure of Aurangzeb in 1657 (see picture No 1) from the Deccan for fighting with his brothers for the Delhi throne Shivaji had been so much occupied in the war with Bijapur that he was not only unable to take advantage of the events passing in Hindustan, but in 1661 when the Moghuls took possession of Kalin he was unable to resent this aggression till the peace with Bijapur was concluded in 1662. In 1662 he prepared a large force and his General Netaji Palkar levying contributions on the way swept the Moghul districts to the environs of Aurangabad while the Peshwa Marapant seized several forts north of Junnar. Shahistekhan (see picture No 2) the Moghul Viceroy of the Deccan marched with great force took Poona and Chakan and made Poona his head-quarters. Aurangzeb sent Raja Jivantsinh (see picture No 3) with a large army to join Shihitekhan and the whole army encamped in the neighbourhood of Poona. Shivaji being in the neighbourhood Shihistekhan took many precautions. In spite of his precautions Shahistekhan was surprised by a night attack in his own palace at Poona and while hurrying out and in the act of lowering himself from a window he received a blow which cut off his fingers (see picture No 4). He escaped but his son and most of his guards fell before the Marathas. Shivaji and his

party retired to Singhgad and the Moghul cavalry who went in pursuit was routed by Netaji Palkar. Shihistekhan being disheartened accused Jaswantsinh of neglect and reported the matter to Delhi. Aurangzeb hearing these disasters recalled Shihistekhan and sent his own son Sultan Muazim (see picture No 5) as Viceroy and directed Jaswantsinh to remain under the prince. By this time Jaswantsinh having strong detachments at Chikan and Junnar had retired to Aurangabad. These events happened in 1663. In 1664 Shivaji led his famous expedition against Surat the chief Moghul port. With four thousand cavalry he made a rapid march against Surat which he surprised and having systematically plundered it for six days of great riches (see picture No 6) he securely returned to Raygad unharmed. After his return Shivaji assumed the title of Raja and struck coins in his own name. Shivaji's fleet also captured pilgrim ships bound to Macca and also attacked Carwar and Barcelore below Goa and as a result Shivaji established his authority in north Kanara.

Shivaji's aggressions roused the worst passion in Aurangzeb. He recalled Jaswantsinh and the Prince and sent a very powerful army under the joint command of the famous Mirza Raja Jayasinh (see picture No 7) and Dilerkhan (see picture No 8). Jayasinh invested Purandhar and blocked Singhgad. Purandhar was very bravely defended by Murar Bai Deshpande. The great reputation of Jayasinh the strength of his army and some deep laid scheme of policy persuaded Shivaji to submit to Jayasinh. He invoked the guidance of divine help and was warned by the goddess Bhavani in a dream that he could not prevail against Jayasinh and success would not be secured by continuing the war (see picture No 9) and Grant Duff says that superstition was one of the principal causes which made him submit to Jayasinh.

The **Kamini** hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds to the luxuriant growth of hair

Shivaji suddenly came before Jayasinh's camp and was respectfully received by Jayasinh who embraced him and gave him all the honours. Here the famous treaty of Purandhar was signed by which Shivaji gave up twenty forts to Jayasinh and entered the Moghul service. Now Shivaji and Jayasinh became friends. Later on when invited by Aurangzeb and assurances of personal safety had been obtained Shivaji in 1666 went with his elder son Sambhaji and one thousand Mavalis to Delhi. He made a Council of Regency of his three most trusted officers with Jijabai at its head with full powers to work during his absence.

The appearance of Shivaji at the Delhi Court in 1666 was a wonderful phenomenon. On his arrival at Delhi Ramsinh son of Raja Jayasinh and Mukhliskhan a senior officer were the only persons sent by the emperor to meet him. This marked slight did not pass unobserved and he and his cavalcade with sinking heart passed through the gates of the Imperial city. In the famous *Devan-e-aum* Shivaji was received by the Emperor who was surrounded by the greatest nobles and had 2000 bravest men near around him. Shivaji's retinue was limited to ten men. Ramsinh introduced him to the court. He with his son was assigned a place only amongst those who held the rank of five thousand. He no longer could suppress resentment at this insult. Aurangzeb asked Ramsinh whether the person he introduced was Shivaji. Shivaji losing all control said Yes I am Shivaji and you will know all this better by and by. (see picture No 10). An altercation took place the angry words reached the Emperor's ears. Emperor and Shivaji both were in no condition of mind to meet each other. Shivaji at this open insult was stunned and at the boiling point of indignation. He fell down in a swoon which rendered the reception incomplete. He was conducted to his quarters.

The **Kaminia** hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds the luxuriant growth of hair.

and debarred the royal presence for the future. The Emperor now breathed somewhat freer and he said that a calamity had been averted. The Emperor now instructed the Kotwal to surround Shivaji's dwelling and keep him under strict surveillance. Shivaji rose to the occasion, he now made up his mind what he was to do. He remonstrated and complained particularly of the hardship of detaining his people. Aurangzeb readily granted passports for their return and now considered Shivaji completely in his power. Ramsinh was privy to his design and on account of the pledge given by his father, he secretly helped and connived at it. Shivaji now feigned sickness and was reported very ill. Pretending partially recovered he gave great charities to Brahmins. He made up several long baskets which were daily sent by him filled with sweetmeats to the nobles and to be distributed to mendicants at mosques etc. The baskets were examined by the sentries. When the practice had continued for some time one evening he with his son stowed away in two baskets and was thus smuggled out without observation to an obscure place where his men had fleet horses waiting and they mounted and rode to Mathura. (See picture No 11) Shivaji's escape was not known until a late hour on the following day owing to the precaution of making his servant Hiraji Farjand lie down on his bed. Except the ride to Mathura Shivaji did all the journey on foot in the disguise of Gossavees. His track was altogether out of the direct way across Oudh Behar Orissa and Gondwana a big walk of about 2000 miles. On arriving at Raygadh (see picture No 12) after his nine months absence he fell at his mother's feet and she clasped her long lost son to her arms. He found every thing just in the condition in which he had left it. The news of Shivaji's return spread like wild fire and the war recommenced with greater ardour and

---

Always have **Otto Mohini** (*Regd*) in your handkerchief and you will have garden of flowers with you

vigour than before. Fort after fort was besieged and reconquered. In four months after his return he reconquered nearly all the forts which he had signed away by the treaty of Purandhar to the Moghuls. Jaysinh and Delir Khan were recalled and Sultan Muazim and Jivantsinh were sent again in their places.

The intercourse between Shivaji and Sultan Muazim as Viceroy of the Deccan commenced and with the consent of the Emperor he concluded an arrangement with Shivaji. By this arrangement Aurangzeb granted the title of Raja to Shivaji giving Mansab to Sambhaji and a Jahagir in Berar. The districts of Poona Chikan and Supa were also returned to Shivaji with the exception of Sinhgad and Purandhar. Pratap was sent with a body of horse to join the Prince at Aurangabad. This arrangement lasted for two years till 1669. A treaty was concluded between Moghuls and Adilshah of Bijapur at Agra in 1669 when owing to the friendship between Shivaji, Jivantsinh and the Prince Shivaji's claims to Chauth and Sardesmukh for the first time were recognized by the kings of Golconda and Bijapur who agreed to pay five and three lakhs of rupees respectively. In 1669 the Shivaji's position was considerably strengthened. The years 1668 and 1669 were those of greatest leisure in Shivaji's life. He employed this interval in revising and completing the internal arrangements of his government.

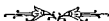

શ્રી હત્રપતિ .

શિવાજી મહારાજનું ચરિત્ર

ભાગ ૪.

શિવ સરજાકે વેરકો । યહ ફલ આલમગીર ॥
હૂટે તેરે ગઢ સયે । કૂટે ગયે વજીર ॥

ઇ. સ. ૧૬૫૭ માં ઔરંગઝેબ (જુલો ચિત્ર નં. ૧) દક્ષિણેથી દિલ્લીના તખ્ત માટે પોતાના ભાઈઓ સાથે વિગ્રહ કરવા ઉત્તર દિશામાં ગયો, ત્યારે બિજ્જપૂર સાથેના વિગ્રહમાં શિવાજી મહારાજ એટલાબધાં ગુંથાઈ ગયા હતા કે દિલ્હીસ્થાનમાં તે વખતે થયેલી ઉધણ પાથણનો લાભ લઈ શક્યા નહીં, એટલુંજ નહીં પણ ઇ. સ. ૧૬૬૧માં જ્યારે મોગલોએ કલ્યાણ લીધું ત્યારે છેક ઇ. સ. ૧૬૬૨માં બિજ્જપૂરસાથે તહ થયા સુધી તેનો બદલો પણ લઈ શક્યા નહીં. ઇ. સ. ૧૬૬૨માં શિવાજી મહારાજે મોટા સૈન્ય તૈયાર કર્યું, અને તેમના સેનાપતિ નેતાજી પાલકરે છેક ઔરંગઝેબ મુખીનો સર્વ પ્રદેશ પાદાક્રાંત કરી બારે ખંડણી ઉધરાવી. અને પેશ્વા મોરોપતે જુનનરની ઉત્તર તરફના ઘણા કિલ્લાઓ જીતી લીધા. દક્ષિણના મોગલ મુખા શાહીસ્તાખાને (જુલો ચિત્ર નં. ૨) મોગલ સૈન્ય સાથે ચડાઈ કરી, પૂના તથા ચાકણ કબ્જે કર્યા અને પૂનામાં પોતાનું મુખ્ય મથક રાખ્યું. ઔરંગઝેબે રાગ જસવંતસિંહને (જુલો ચિત્ર નં. ૩) વિપુલ સૈન્ય સાથે શાહીસ્તાખાનની કુમકે મોકલ્યો અને આખા મોગલ સૈન્યે પૂનાની નજીક પડાવ કર્યો, શિવાજીમહારાજ આ વખતે પૂના નજીક સિંહગઢમાં હોવાથી, શાહીસ્તાખાને અચાનક ઘણા સાવધાન બરેલા સચેત પગલાં ભર્યા; અને ઘણી સખત સંભાળ રાખ્યા છતાં પણ શિવાજી મહારાજે ન્હાની ટુકડી સાથે શાહીસ્તાખાનપર રાત્રિના

જે તમારા વાળ ખરી પડતા હોય અને જે તે સુંદર, તેજસ્વી ન હોય
તો કામીનીઆ ઓઇલ વાપરો.

તેનાજ મહેલમાં દિમનભગ્યે હાથે કયો ઉનાગથી, ગડગડથી ગાલી-
સ્તાપાન નાહો, આરીપગથી નીચે ફરતાં, તેના હાથપર ધા થયો, તેના
આગળ કપાળ ગરા (જુવો ચિત્ર નં ૪) તે નાગી હત્યો પણ તેનો
પુત્ર અને તેના ગદાક મનિકા કપાળ મુના શિનાજી મહાગજ અને તેની
દુકડીએ વિજેતા થઈ સિદ્ધગદ તરફ પ્રયાણ કર્યું મોગજ પોટેસ્વા મન્ય
તેમની પડે પડ્યું પણ તેનાજ પાવકરે તેમનાપર દહ્યો કરી તેમને
હગરી પીળેગી નાખ્યા આ બનાવથી શાહીસ્તાપાન હતાશ થયો, તેણે
જસવતસિદ્ધપર બેદગી તથા લાયક અને વગેરેનો આરોપ મુખી દિલી
યખાણ કર્યું ઔરગઝેમે આ નામોથી ભરેલા મમાચાર મથતાજ શાહી
સ્તાપાનને પાછો બોનાની લીંગો અને ગદાગદા સુવતાન મુઆઝીમને
(જુવો ચિત્ર નં ૫) દક્ષિણ મુના તરીકે મોકલ્યો અને જસવતસિદ્ધપર
સદાગદાના હાથ તરે કામ હવાનું ફરમાન મોકલ્યું આર્ધ જસવતસિદ્ધ
ચાકણ અને જુન્નરમા મજબુત દુકડીઓ રાખી ઔરગામાદ પાછો ફર્યો.
આ મનાવ ઇ. સ ૧૬૬૩ માં બન્યો ઇ. સ ૧૬૬૪ માં શિનાજી મહા
રાજે સુરતપરની સુપ્રસિદ્ધ ચઢાઈ કરી સુરત મોગજ બાદશાહતનું મુખ્ય
બંદુ ગાર હજાર ચારસાથે સુરતપર શિનાજીએ હાથે કયો અને
વ્યવસ્થિત રીતે ૭ દીવસ સુધી લૂંટ (જુવો ચિત્ર નં ૬) અઢગક
સમૃદ્ધિ સાથે વિજયી શિનાજી રાયગઢ પાછો ફર્યો રાયગઢ આગ્યા પડી
શિનાજીએ રાગતો બેતામ ધારણ કરી પેતાના નામના સીકા પડાવ્યા
શિનાજીના નામ સંન્યે મકકે હજારના જતા હાથબોના વહાણોનો
પગલ કયા એટલુંજ નહીં પણ કારનાર અને બારસીયોનપર હુનો ઝરી
કમળે કરી ઉત્તર ઝનાગમા પેતાની શિનાજીએ સત્તા જમાની

આ બધા મનાવોથી ઔરગઝેમ ધબોજ છેડાણો ગદાગદા અને
જસવતસિદ્ધને પાછો બોનાની લીલા અને સુપ્રસિદ્ધ મીરજી રાગત જય
સિદ્ધ (જુવો ચિત્ર નં ૭) તથા દીનેગખાન (જુવો ચિત્ર નં ૮) ની સર
દારી તણે અનિરાય મોહકું સંન્ય દક્ષિણે મોકલાવ્યું જયસિદ્ધે પુરધર અને
ચિદગઢને સખત વેરા ધાવ્યો પુરધરના કિલ્લેદાર મુરારબાજી દેશપાડેએ
ધણોજ મજબુત બહાદુરી ભરેલો બચાવ કયો જયસિદ્ધની જગનિખ્યાત

હાય કનાસ પ્રિંગલુ કામ બેઠતુ હોય તો લક્ષ્મી આર્ટ, ૨૨
લાલખળા મુબબને લખો

ખાનિ, તે ૥ મૈનનુ અન ૥ મન, અને પી ન કાર્ધ રાજદારી કારજોથી
 શિનાજી જનમિદને તામે થના વનગાયો એટલજ નદી પણ પોતાની
 કુદેનો શ્રી ભનાનીની આગમના ઈરી અને નખમા શ્રી ભનાનીએ સાહાન
 ધર આપી દિદુઓ સાથે—જયમિદ સાથે વનુ નદી લગત વધારવામાં
 ફાયદો નથી વગેરે સનાદ આપી (જુવો ચિત્ર નં ૯) શિનાજીએ
 જનમિદ સાથે મુયેજી ને તે પ્રસિદ્ધ ધનિદાસ ૧૨ મી ગ્રાન્ડડેઈ ઠહે છે ?
 ખીજન કાજોમા આ નેમ તે પણ એક મજબુત નરણુ હતુ. શિનાજી
 જયમિદની ઠાવળી પામે જોયિતો આ થો, જયસિદે તેને ઘણુ જ
 માન આપ્યું—બેગેરો અને ગાદીપર પોતાની સાથેજ મેગાડયો, અહીં
 પુરધરની સુપ્રસિદ્ધ મધિ થઈ નેમા શિનાજીએ જયસિદને વીમ
 િના આધિન થા અને મેગનોનુ સ્વામિ ન જિવાયું જયસિદ
 અને શિનાજી વચ્ચે મેની થઈ થોડા વખત પછી આરગઝેમે શિનાજીને
 દિડી આવના આમત્રણ મોકલુ અને જયસિદ પાસેથી પોતા માટે
 અખય મેગની શિનાજી મહારાજ પોતાના મ્હોટા પુત્ર સલાજી તથા એ
 હજાર માનના માથે ૪ સ ૧૬૬૬ મા નિંદી પ્રમાણુ કર્યું અહીં પોતાની
 ગેરહાજરીમાં સર્વ નતની દેખરેખ રાખના પોતાના નણ વિશ્વાયુ
 અધિકારીઓને પોતાની માતુનાં હાજમાઈ ૥ પ્રમુખ પણ નીચે જમી
 સર રાજસત્તા તેમ ૥ હાથમા આપી

૪ સ ૧૬૬૬ મા શિનાજી કિલી જનુ એ એક અદ્ભૂત મનાવ
 હતો દિલ્લી પહોચતાજ ગજત જયસિદના કુમાર રામસિદ તથા એક
 દલખા નરજનનો સગદાર મુખનીસખાનને બાદશાહે શિનાજી આમે મોકલ્યા
 આ દેખીતુ અપમાન ચતુર શિનાજીની નજર ખુલ્લર ગયુ હી અને આ
 મગરઓની ટુડડી તુટેને જગરે ભારી મને હતાશ થતી દિ નીમા દાખર
 થઈ મુનિખ્યાત દિવાને આગમા બાદશાહે શિનાજીની બેટ નીધી આ
 વખતે આરગઝેમે બાદશાહતના મ્હોટા મ્હોટા સગદારો ગજતઓ, તેમજ
 મે દગર વીર સંતીધાને પોતાની આસપાસ ગખ્યા હતા શિનાજી સાથે
 ફક્ત ૬૬ મા મુખોને આરવા દેનામ આવ્યા હતા દરબારમા રામસિદે
 શિનાજીની યોગ્ય કરાવી તેને તેના પુત્ર સાથે પાંચ હજારની સરકારી

જે તમાગ વાગ ખરી પણ હોય અને જે તે સુદા તેજસ્વી ન હોય
 તે કામીનીઆ યોગલ ૬ ૫૫૨૦

વાળા સગદારોમાં જગ્યા આપવામાં આવી શિવાજીથી આ ખુદ્દુ અપમાન ખમી રાકાયું નહીં. એટલામાં મગડગીથી બાદશાહે રામસિંહને “આ શિવાજી છે?” એમ પૂછ્યું. શિવાજી છેડાતો બગડી ઉઠ્યો “હા, હું શિવાજી છું અને હવે ઘોડા વખતમાં તમે બાગુશો કે હું કાણ છું?” (શુવો ચિત્ર નં. ૧૦). તકરાવ થઈ. દોધયુક્ત શબ્દો બાદશાહને કાને અથડાયા. આ વખતે ખડં જેનાં બાદશાહ અને શિવાજી ઉભય એક ખીન્નને મળવાની ગિથનિમાં દત્તા નહીં આ ખુદ્દુ અપમાનથી શિવાજીને ધણુજ વાગી આવ્યું તેનું લોની ઉકળી આવ્યું અ તે મૂંઝા ખાઈ તે પટ-કાઈ પડ્યો અને તેને ઉચ્છ્રી ઉતારે લઇ ગયા અને ભવિષ્યમાં તેને દરબારમાં આવડું નહીં એવો બાદશાહે હુકમ કર્યો શિવાજીના ગયા પછી બાદશાહનો છા જગા હેડે બેઠો. જગ શાંત થયો અને બોલ્યો “ચાલો એક વિદ્ય દબ્યુ.” બાદશાહે હવે ક્રોટવાવને શિવાજીના ઉતારાને ઘેરો ધાલી તેના પર મજબુત પહોરો રાખવા સખત હુકમ કર્યો શિવાજી આ નવી આપત્તિ આવેથી રૂરે તેમ નહોતો તેણે નવી યુક્તિ રચી. શિવાજીએ બાદશાહ પામે સખત કર્યાદો કરી અને પોતા માટે પોતાના માણસોને દુ ખ હાડમારી નહાકની ખમવી પડે છે તેથી તેમને દક્ષિણ જવા દેવાની પરવાનગી માગી. શિવાજી માણસો વગર પોતાના તાબામાં વધારે મજ-જુનાઈથી આવશે વગેરે ધારી બાદશાહે તેના માણસોને દક્ષિણ જવા માટે નગરજ પગવાણા કરી આપ્યા પોતાના પિતાએ શિવાજીને અભયનુ વચન આપેલું અને અહિં તો વિપરીત થયું તેથી શરમીદ બનેલા રામસિંહે છુપી ગીતે આ કામમાં શિવાજીને મદદ કરી શિવાજીએ, સરદારો, નવા-બોને બેટ સોગાદો મોકલવા તથા મદીરોમાં બ્રાહ્મણોમાં અને કુટીરોમાં ધર્મદાઓ મોકલવાની શરવાત કરી. હવે માંદપનો ઢોંગ કર્યો-માંદપ વંધી છે એવી વાત ફેલાવી પુન જરા આરામ છે એવું જણાવી બ્રાહ્મણો અને કુટીરો વગેરેને દાનધર્મ કરવાની શરૂઆત કરી મ્હોટા મ્હોટા ટોપ-લાઓ તૈયાર કુગવી હરરોજ મીઠાઈથી ભરી સરદારોને, અમલદારોને બેટ મોકલવા તેમજ મદીરો મસ્જીદોમાં ગરીબોમા વહેંચવા મોકલવા લાગ્યો પહોરોગીગે ટોપલાઓની બરાબર તપાસ કરતા પછી બહાર જવા દેતાં. આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ સુધી આવું એક દિવસે સાંજે બે ટોપલામાં

હાય ક્વાસ પ્રિંગિંગુ કામ જોઈતું હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ”
ભાવખળા મુબદને લખો

શિવાજી પોતાના પુત્ર સાથે સંતાપો, અને બીજા ટોપલાંઓ સાથે આ પિતાપુત્રવાળા ટોપલાંઓ પણ બદાર નીકળ્યા. અને એકાંત જગ્યામાં પહોંચતાં ત્યાં ઘોડા તૈયાર હતા તે પર બેસી મથુરા પ્રયાણ કર્યું (જુઓ ચિત્ર નં. ૧૧). શિવાજીના નાસવાની ખબર બીજે દિવસે સાંજ સુધી પડી નહી. શિવાજીએ પોતાના હજુરીયા હીરાજી ફરજંદને પોતાની જગ્યાપર શાસક બોલાવી મુવઝાવ્યો હતો. તે બીજે દિવસે મહારાજની પ્રતી વધારે બગડી છે માટે તેમને અડચણ કરતા નહી હું દવા લેવા જઈ છું એવું કહી નીકળી ગયો, ઘોડા પર મથુરા ગયા તે પછીની સર્વ મુસાફરી શિવાજીએ ગોસાંધઓના વેશમાં પગે કરી. હમેશનો દક્ષિણનો રાજમાર્ગ તેમણે મૂકી દીધો; અને આડે અવળે રસ્તે થઈ ઘણાજ ફરવાનો માર્ગ મહણ કર્યો. અયોધ્યા, બિહાર, ઓરીસા, ગોંડવાણ વગેરે પરગણાઓમાં થઈને લગભગ બે હજાર માઈલનો પંથ કાપી રાયગઢ (જુઓ ચિત્ર નં. ૧૨) આવ્યા. માતૃશ્રીને પગે પડ્યા. માતૃશ્રીએ પુત્રને છાતી સરસ્યો આંખો. મહારાજ પોતે જે સ્થિતિમાં રાજ મૂક્યું હતું તે સ્થિતિમાં સર્વ સુવ્યવસ્થા બેઈ પ્રસન્ન થયા. શિવાજીના પાછા ફરવાના સમાચાર વિદ્યુત પેઠે સર્વત્ર ફેલાઈ ગયા. સર્વ દક્ષિણ જતગૃત થયું અને પુનઃ સપાટાથી જોસબેર લડાઈ શરૂ થઈ. ચાર મહીનામાં. તો મોગલોને પુરંધરના તદ્દથી આપેલા લગભગ સર્વ કિલ્લા પાછા જતી લીધા. બાદશાહે જયસિંહ અને દિલેરખાનને પાછા બોલાવી લીધા અને તેમની જગ્યાએ પુનઃ શહાબદા મુઆઝીમ અને જસ-વંતસિંહની નીમણૂક કરી.

સુલતાન મુઆઝીમ અને શિવાજી મહારાજ વચ્ચે પત્રવ્યવહાર શરૂ થયો. અને બાદશાહની પરવાનગીથી શહાબદાએ શિવાજી સાથે ગોઠવણ કરી, તેમાં ઔરંગઝેબે શિવાજી મહારાજનો રાજનો ખેતાબ કબુલ રાખ્યો, સંભાળને મન્સબ આપી તથા વર્દાડમાં જંગીર આપી; તેમજ પુરંધર અને સિંહગઢ શિવાય પૂના, સુપા અને ચાકણના પરગણાઓ શિવાજીને પાછા આપ્યા. પ્રતાપરાવ ગુજરને ઘોડેસ્વાર દુકડી સાથે શહાબદાની તેનાતમાં ઔરંગઝેબ રાખવામાં આવ્યો. આ ગોઠવણ બે વરસ સુધી એટલે ઇ. સ. ૧૬૬૯ સુધી કાયમ રહી. આજ વખતે

હાલ કલાસ પ્રિંટીંગનું કામ જોઈતું હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ,”

લાલખળા મુંબઈને લખો.

छ. स. १६६६ मां आम्हा मुझगे भिज्जपूरना आदित्याद अने औरंगजेब वच्चे तद थये तेमां शिवाछनी राहामगदा अने वत्सपंतसिंहनी मैथिने सीधे तेमनी लज्जामुखी पहेली न पणत शिवाछना सरदेश, मुष्ठी अने येथना दडके भिज्जपूर अने गोवळकोंडाना गादसाहोअे क्लृप्त राख्या अने प्रतिपदसे दरेके तळ अने पांय लाप शीआ शिवाछने आपया क्लृप्त कर्तु. छ. स. १६६६ मां शिवाछ महाराजनुं जण धरुंज पध्दुं दगुं. छ. स. १६६८ तथा १६६९ अे शिवाछ महाराजनां छवनना आशायेशनो समय दतो. आ समय तेमणे राज्यानी अंदरनी गोदयलो, व्यवस्था वगेरे सर्व प्रकारनो जदोणस्त संपूर्ण करया, कायदा धनुनो करवामां गाज्यो.

श्री छत्रपती

शिवाजी महाराजांचें चरित्र

भाग ४.

आपल्या बंधूशीं विरोधकरूम व पित्यास बंदीत टाकून दिल्लीचें तक्त बळकाविण्याकरितां औरंगजेब (चित्र नं. १ पहा) इ. स. १६५७ मध्ये दिल्लीस परत गेला त्या वेळेपासून तिकडे अनेक राजकारणे उपस्थित होऊन त्यांतच तो गुंतून पडल्या-मुळे त्याला दक्षिणेकडे लक्ष देण्यास मुळीच फावले नाही. इकडे शिवाजी औरंगजेब गेला तेव्हांपासून विजापूरकराशीं लढण्यांत गुंतून गेल्यामुळे त्यालाहि दिल्लीकडिल उपस्थित झालेल्या राजकारणांचा मोंगलाविरुद्ध फायदा घेतां आला नाही. इ. स. १६६१ मध्ये मोंगलांनी कल्याण

कामिनिया तेलाचा उपयोग केल्यानें केस सुंदर, काळेभोर, रेशमाप्रमाणें नरम आणि दाट लांब होऊन स्त्रियांच्या सौंदर्याची वृद्धि होते.

घेतलें, परतु विजापूरकरांमोर चाललेल्या लढाईमुळें शिवाजीला मोंगलांमर राग काढण्यास पावलें नाहीं. इ. स. १६६२ मध्ये विजापूरकरांशीं तह झाला तेव्हा शिवाजीनें मोठें सैन्य तयार करून त्यावर नेताजी पालकर यास सेनापति नेमिलें. नेताजी पालकरानें औरंगाबादेपर्यंत मोंगलांच्या मुलुखांत मोहिमीकरून जागोजाग खडणी बसवून पुष्कळ द्रव्य मिळविलें. याच सुमारास मोरोपंत पेशव्यानीं जुन्नरच्या उत्तरेकडील सगळे किछे कार्वाज केले.

या प्रमाणें शिवाजी महाराजांनीं मोंगलांच्या प्रांतांत धामधुम केली ही खबर औरंगजेबास कळली. औरंगजेबाचे हुकुमावरून दक्षिणेंतील मुभेदार शाहिस्तेखान मोठें सैन्य घेऊन पुण्याकडे निघाला, (चित्र न २ पहा) त्यानें पुणे व चाकण घेऊन पुणें हें आपलें मुकामाचें स्थान केलें औरंगजेबानें राजा जसवतसिंह (चित्र न. ३ पहा) यास बरोबर मोठें सैन्य देऊन शाहिस्तेखानास मदत करण्यास पाठविलें. शिवाजीचा मुकाम जयळच सिंहगडावर असल्यामुळें शाहिस्तेखान पुण्यास मोठ्या सानधगिरीनें राहिला होता. या सानधगिरीच्या बंदी बस्तास न जुमानता शिवाजीनें मध्यरात्री शाहिस्तेखान निजत असलेल्या महालांत प्रवेश करून त्याजवर हल्ला केला. शाहिस्तेखान खिडकीपाठें माठ्या घाईनें खालीं उडी टाकण्याकरिता प्रयत्न करीत असता शिवाजीनें त्याजवर वार केला त्यासरशीं खानाची बोटे तुटलीं (चित्र न ४ पहा) शाहिस्तेखान पळून गेला खरा परतु त्याचा मुलगा व त्याचे तेनातीचे शिपाई यांची शिवाजीनें कत्तल उडविली, व माठ्या तातडीनें सिंहगडाकडे मुखरूप मडळींसह गेला. मोंगल, महाराजाचा पाठलाग करून, सिंहगडास जाऊन भिडला. परतु त्याचा नेताजी पालकर यानें थोड्या वेळांत चोहोंबाजूनें धूळधाण करून टाकिली आपल्या लोकांचा हा असा मोड झाला हें पाहून शाहिस्तेखान अत्यंत बदिल झाला. त्याला याबळी जसवतसिंहाचा शिवाजीस वश झाल्याबद्दल बर्हाम

आल्या व जमयतमिहाला त्याने गाफिलपणाबद्दल फार दोष दिला. त्याने शाहज्या सय हकिमत दिह्तात औरंगजेबास कळविली.

औरंगजेबाने ही उद्देगजनक बातमी वाचून शाहिस्तेखानास परत योगाविले व मुत्तान मोअक्षिम (चित्र न. ५ पहा) यास दक्षिणेचा सुभेदार नेमिले, व जसयतसिंहाम त्याचा दुय्यम लणून दक्षिणेंतच ठेविले. शाहिस्तेखानाच्या मार्गे जसयतसिंहाने आपल्या सैन्या निशी जया करिता खटपट चालविली परंतु त्याचे मगठयापुढे काहीं न चालून तो आपठे मैन्य चाकण व जुनर येथे ठेऊन औरंगजादेकडे जमतेम जाऊन पोहोचला.

हे सय वृत्त १६६३मध्ये घडले. १६६४मध्ये शिवाजी महाराजांनी चार हजार घोडे स्वाराशिशी आडमार्गाने जाऊन मुरत शहरावर मोहिम केली. मुरत शहरावर एकाएकी हल्ला केला व सहा दिवसपर्यंत स्वसंपणे लुट केली (चित्र न. ६ पहा). मुरतेहून महा राज रायगडाम परत आला. परत आल्यावर त्यांनी आपल्या नावास राजा हा किताब जोडला, व आपल्या नावाचे नाणे पाडले. या वेळी महाराजाचे आरमारहि स्वसय वसले नव्हते. आरमाराने समुद्रातून यात्रारुत्तम घेऊन मकसेस जाणारी तारे पकडण्याचा व लुटण्याचा सपाटा चालविला व गोव्याचे दक्षिणस बासिलेग व कारवार हीं शहरे लुटली. अशा प्रकारे शिवाजीने उत्तर कोंकणावर आपला ताबा वसविला.

या युमाहुळीमुळे औरंगजेबाचे मनांत शिवाजीबद्दल अत्यंत मताप व द्वेष उत्पन्न झाला. शिवाजीचा एकदम नाश करून टाकावा लणून त्याने प्रसिद्ध मिर्झाराजा जयसिंह (चित्र न. ७ पहा) व दिह्तीरखान (चित्र न. ८ पहा) याजगेंवर माठे सैन्य देऊन दक्षिणेकडे रवाना केले व जमयतसिंहास व मोअक्षिम यास परत बोलाविले. जयसिंहाने दक्षिणेंत आल्यानरोवर एकदम पुरंदर व सिंहगड या दोन्ही किल्ल्यास गराडा घातला. मुरार राजा देशपाड याने पुरंदर किल्ल्याचे मोठ्या शौर्याने

सरक्षण केलें. जयसिंगाचे कीर्तिकडे, त्याचे प्रचंड सैन्याचे बळाकडे, त्यानें दूरदर्शपिणानें सुचविलेल्या सलोख्याच्या मसलतीच्या आशयाकडे लक्ष देऊन महाराजांनीं जयसिंहाबरोबर सलोखा करण्याचें ठरविलें. या वेळेस महाराजांनीं श्री भगानीचीं करुणा भाकली व भगानीनें त्यांना स्वभात येऊन सांगितले कीं “बाळ जयसिंहाचा पराभव या वेळीं तुझें हातून होत नाहीं. लढाई सुरू करून यश येणार नाहीं” (चित्र न. ९ पहा). प्रसिद्ध इतिहास लेखक ग्राट डफ म्हणतो कीं ज्या कारणामुळें शिवाजी जयसिंगास शरण गेला त्यापैकीं देवीच्या शब्दावर अथ विश्वास व त्याचे अगाचा धर्मभोळेपणा हीं मुख्य होत. देवीनें सांगितल्याप्रमाणे शिवाजी निश्चय करून जयसिंगाचे छावणीकडे निघाला. त्याला जयसिंग मोठ्या अदबीनें सामोरा गेला व त्याचा पुष्कळ सन्मान केला. या छावणींत प्रसिद्ध पुरंदरचा तह झाला. या तहानें शिवाजीनें २० किल्ले मोगलास दिले व मोगलाचें अकृत्व कबूल केलें. शिवाजी व जयसिंग हे मित्र झाले.

पुढें औरंगजेबाचें बोलानें आल्याप्रमाणे व दिल्लीस आपल्या जीवितास कोणत्याहि प्रकारचा दगा होणार नाहीं ही खात्री झाल्यावर शिवाजी, सभार्जी व एक हजार माणसे याजबरोबर दिल्लीस गेला मार्गे आपल्या गेरहाजिरीत तिघा अत्यंत निश्चासू कामदारावर जिजाबाईचे सल्ल्यानें राज्य चालविण्याचा भार टाकिला. शिवाजीचें दिल्ली दरबारीं गमन ही एक मोठी महत्वाची गोष्ट होय. शिवाजी दिल्ली जवळ आला असें कळल्यावर औरंगजेबानें रामसिंह व दुसरा एक अमळ कर्मी दर्जाचा अम्मलदार मुगलिसखान या उभयतास सामोरे पाठविले. या कमी दर्जाचे सरदारास आपणाकडे सामोरे पाठविले हा अपमान झाला असें शिवाजीम बाबले परंतु त्यांघडी हा अपमान त्यानें मुवाठ्यानें सहन केला व आपल्या घोडस्वारानिशी मोठ्या बेदिलानें दिल्लींत प्रवेश केला व पुढें दिवाणी आममध्यें

कामिनीया तल वापरल्यानें पुरातन वाङ्मयामून चालत आलेली व अतिशय मौल्यवान् सजला गेलेली अशी केशांची सुरिपातिस्वरित भक्त होते

औरंगजेवानें शिवाजीस भेटीस बोल्याल्लें. औरंगजेवानें मोठमोठ्या मगदाराम नेम्या तरवारीनिशीं आपल्या तक्त्यामोंवार उभें केल्लें होतें. शिवाजीला हत्याराशियाय दहा लोकांवोगर भेटीस येण्याचा हुकूम होता. शिवाजी दरवाजांत आल्यावर रामसिंगानें रिवाजाप्रमाणें रुजवात केली. औरंगजेवानें कुशल प्रश्न विचारल्यावर त्यांचीं उत्तरें मिळाल्यावर शिवाजीला रुजव्या हानास बसणाऱ्या पांच हजारांचीं मनसब असलेल्या सरदारांमध्यें उभें रहावपाम हानानें खूण केली तेव्हां शिवाजीस अत्यंत संताप आला. त्याला हा अपमान सहन होईना. औरंगजेवानें लगेच रामसिंगास विचारलें कीं रुजवात केलेला मनुष्य शिवाजीच काय! हें ऐकून शिवाजीचें मन ताव्यांत न राहून तो एकदम उठारला “मी शिवाजीच आहे व माझ्याबद्दल सर्व कांहीं तुम्हाला हलके हलके कळेल,” (चित्र नं. १० पहा.) अशी नंत्र्याच्या स्वरूपाची थोडी गडबट झाली. त्यामुळें शिवाजी व औरंगजेब यांचीं मनं संतापानें अत्यंत अस्वस्थ होऊन एकमेकास योग्यरीतीनें भेटण्याचे व बोलण्याचे स्थितीत ते दोघे राहिले नाहींत. अपमान सहन न होऊन शिवाजी संतापानें वेशुद्ध झाला व भेटीचें काम त्यामुळें स्वाभाविकरीत्याच अपूर्ण राहिलें. शिवाजीस त्याचे बिन्हाडीं पोहचविण्यांत आले. व पुनः भेटीस त्यास आणू नये असे वादशहाकडून फर्माविण्यांत आले. औरंगजेबाचे चित्त थोड्या वेळानें अमळ स्थितीत जालें तेव्हां दरबारांत आज एक विघ्न टळलें असें त्यास वाटलें. नंतर औरंगजेवानें शहरच्या कोतवालास शिवाजीच्या बिन्हाडास पहारेवाल्यांच्या चौक्यांचा गराडा देण्यास व त्यावर सक्त देखरेख ठेवण्याचा हुकूम सोडिला. त्याप्रमाणे कोतवालानें केलें. पुढे कांहीं दिवसांनीं शिवाजीनें माझ्याबरोबर आलेल्या लोकांस तरी देशीं परत जाण्याची परवानगी घावी, त्यांना उत्तरेची हवा सोसत नाहीं, ते त्यामुळे वारंवार अजारी पडतात अशी पादशहाकडे तक्रार

केली. लोकांस जाऊं दिल्याने शिवाजी आपल्या ताब्यांत पूर्ण येईल अशा विचाराने औरंगजेवाने त्यांना परत जाण्याकरितां परवाने दिले. शिवार्जानेहि संकटांतून पार पडण्याची युक्ति काढली. आपल्या पित्याने दिलेलें वचन स्मरून रामसिंह शिवार्जास या संकटांतून पार पडण्याचे कामीं गुप्तपणें मदत करीत असे. व शिवार्जाने योजलेल्या युक्तिकडे दुर्लक्ष करीत असे. शिवार्जाने सरदार, ब्राह्मण, फकीर वगैरे लोकांमध्ये पेटान्यांत घालून मेवामिठाई वाटण्याचा क्रम सुरू केला. पुढे कांहीं दिवस अजारी पडल्याचा बहाणा केला. जरा बरे वाटू लागलें ह्मणून त्याने ब्राम्हणांस व मर्सादींतील फकिरांस मेवामिठाई वाटण्याचा पुनः क्रम सुरू केला. पुढे एके दिवशीं संभाजी व आपण निरनिराळ्या पेटान्यांत बसून शहराबाहेर नेमलेल्या जागी गेला. तेथे पूर्वी निघून गेलेले त्याचे लोक त्याची घोड्यासह वाट पाहत होते. तेथे घोड्यावर बसून त्यांनीं मथुरेकडे कूच केले. (चित्र नं. ११ पहा.) महाराज निघून गेल्यावर सांगितल्याप्रमाणें हिरोजी फरजंद महाराजांची पेहराव करून बिलान्यांत निजून राहिला व दुसऱ्यादिवशीं सकाळीं संधि पाहून पहारेकऱ्यांस महाराजांची प्रकृति रात्री फार बिघडली होती आतां अमळ डोळा लागला आहे तेन्हां गडबड करूं नका, मी आपघ आणण्यास जातो असे सांगून तेथून पोबारा केला. मथुरेपर्यंत घोड्यावरून जाऊन तेथून पुढे शिवाजी महाराजांनीं गोरान्याच्या वेशांत आड मार्गांनीं बिहार, ओरिसा, गोंडवाणा या प्रांतांतून सुमारे २,००० मैलांचा प्रवास पायी केला. अशा प्रकारें नऊ महिन्यांनीं ते रायगडास आले (चित्र नं. १२ पहा) व मातुश्रीच्या पायांशीं दंडवत घातले व तिने मोठ्या प्रेमानें त्यांना आलिंगून अश्रूंनीं न्हाणिले.

श्री शिवछत्रपती

शिवाजी महाराजका जीवन चरित्र

भाग ४.

—:0:—

इ. स. १६५७ में औरंगजेब (चित्र नं. १) अपने भाईसे विरोध कर और अपने पिताको जेलमें भेज दिहोका तख्त लेने-कोलिये वापस दिहो आया. तभीसे वहां अनेक राजकारण उपस्थित हुए और वहांसे उसको दक्षिण हिंदुस्थानकी ओर देखनेको जराभी समय न मिला. शिवाजीभी विजापूरके बादशाहके साथ लढाईमें फँसा रहनेसे दिहोमें उपस्थित हुए २ राजकारणका फायदा हांसिल न कर सका और इ. स. १६६१ में मुगलोंने जब फिरसे कल्याणको जीता तबभी शिवाजी उनका प्रतीकार न कर सका. इ. स. १६६२ में जब शिवाजीने विजापूरके साथ सन्धि की तब नेताजी पालकरको कुछ थोड़ीसी फौज दे औरंगाबादकका सब मुल्क काबाज करवाया. इसी समय मोरोपंत पेशवाने जुन्नरके उत्तर दिशाके सब किले हस्तगत किये.

इस प्रकार शिवाजीने मुगलोंके हृदमें धूमधाम मचाई. इसकी खबर औरंगजेबको होतेही उसने शाहिस्ताखान (चित्र नं २) को शिवाजीका बंदोबस्त करनेको हुक्म दिया और राजा जसवंतसिंह (चित्र नं ३) को यही फौज दे शाहिस्ताखानके मददकेलिये भेजा. शाहिस्ताखानने अपना मुकाम बहुतही बंदोबस्तके साथ पूनेको किया. परंतु शिवाजीने मध्यरात्रीको खान जित

कामिनियाके उपयोगसे पुरातन कालसे प्रचलित ऐसी सुविधि बालको प्राप्त होती है.

यमेरमें सोता था, प्रवेश कर एकदम चढ़ाई की. खान घारीसे भाग निकलनेका प्रयत्न कर रहा था कि शिवाजीने तुरन्तही चार किया जिससे उसकी उंगलिया बट गई (फव्वर परका चित्र देखिये) शिवाजीने खानके लोंगोंकी खराबी की और अपने मुकाम सिंहगढको चल दिया मुगलोंने उसका पीछा किया परंतु नेताजी पालकरने उनकी खराबी की. इससे शाहिस्ताखान बहोत घेदिल हुआ. उसको राजा जसवंतसिंहका शिवाजीसे मिल जानेका शक हुआ और घेसा उसने औरंगजेबको कहला भेजा

औरंगजेबने यह सुन शाहिस्ताखानको वापस बुला मुल तान मुआजिम (चित्र नं. ६) को दक्षिणका सुभेदार बनाया और राजाको उसके मददके लिये हुक्म दिया.

इ स १६६४ में शिवाजी महाराजने सुरतपर हुमला किया और छ दिनतक खूब लूट मचाई (चित्र न ६) वापस रायगढको लोटे. रायगढको पहुचनेपर महाराजने अपने नामको राजाका खिताब लगाया और अपने नामका सिक्काभी चालू किया इसी समय शिवाजीके आरमारने उत्तर कोकन पूरा कब्ज किया इस बनावसे औरंगजेबको शिवाजीका बहुतही क्रोध तथा द्वेष उत्पन्न हुआ शिवाजीका पूर्ण नाश करनेके हेतूसे उसने मिर्झाराजा जयसिंह (चित्र नं ७) और दिलेर खान (चित्र न ८) को बड़ी फौजके सह रवाना किया जयसिंह हुने आतेही सिंहगढ और पुरंदर किलेको घेरा. मुरार बाजी देशपांडेने बहोत शौर्यसे पुरंदरका रक्षण किया महाराजनेभी जयसिंह के प्रचंड फौजका बल देख संधि करना ठाक माना. शिवाजीने अपना कुलदैवत श्रीभवानीकी प्रार्थना की. श्रीभवा नानेभी महाराजको स्वप्नमें दर्शन द सधिकी आज्ञा दी (चित्र नं ९) महाराजने इस मुताबिक इ स. १६६५ में संधि की.

आर्ट काम चाहते हो तो लक्ष्मी आर्ट प्रीटिंग वर्क्स
भायखला बयईको लिखो

यादमें औरंगजेबके बुलानेसे तथा दिल्लीको जानेपर अपने जीवितको किसी प्रकार दगा न होगा इसको खात्री कर लेनेपर शिवाजी अपना पुत्र संभाजी तथा १०८० मराठे घोरको साथ ले दिल्लीको गये. शिवाजीका दिल्ली दरबारमें गमन यह एक अत्यंत महत्वपूर्ण बात है. शिवाजी दिल्लीके पास आनेकी खबर पातेही औरंगजेबने रामसिंह तथा मुगलिसरान एक कम दर्जेका सरदार-को स्वागतार्थ भेजा. इस कम दर्जेके सरदारको देख शिवाजीको बहुतही क्रोध उत्पन्न हुआ और उन्होंने बहुतही वेदियोंके साथ दिल्लीमें प्रवेश किया.

औरंगजेबने शिवाजीको दिवानी आममें मुलाकातके लिये बुलाया तब बहुतसे सरदार नंगी शमशेरके साथ खड़े हुए थे परंतु शिवाजीको निःशस्त्र दस आदमीकोही साथ ले मुलाकातकी आनेका परवाना था दरबारमें आनेपर और रामसिंहने शिवाजीकी औरंगजेबसे रजुवात करनेपर शिवाजीको ५००० की मनसबदार लोगोंमें खड़ा होनेको कहा गया. इससे शिवाजी सतप्त हुए उनका अपमान हुआ. औरंगजेबने रामसिंहसे पूछा 'रजुवात किया हुआ शब्द शिवाजीही है!' यह सुनतेही शिवाजीने क्रोधावेशमें कहा, 'हां, हां, मैंही शिवाजी हूं.' (चित्र नं १०) इस प्रकार थोड़ासी गड़बड़ होतेही शिवाजीको अपने मुकामपर पहुंचा दिया और फिर कभी मुलाकातकेलिये न लानेका और शहर कोतवालको शिवाजीके रहनेके मकानको घेर लेनेका हुक्म फरमाया गया.

थोड़े दिनोंकेबाद शिवाजीने अपने साथ आये हुए लोगोंको दिल्लीकी आवश्यकता भाफक न होनेके वजहसे बादशाहसे परवाना ले दिल्लीसे खाना किये और इस संकटमेंसे निकल जानेकी कोशिश करने लगे. रामसिंहभी अपने पिताके वचनानुसार शिवाजीको मदद दे रहा था. शिवाजीने फकीर, ब्राह्मण आदिको पिछारेंमें

कामिर्नियाके उपयोगसे पुरातन कालसे प्रचलित ऐसी सुस्थिति बालको प्राप्त होती है

अनुक्रमणिका.

- १ औरंगजेब
- २ शाहिस्ताखान.
- ३ राजा जयसिंह
४. शिवाजी शाहिस्ताखान फरहर
- ५ सुलतान मुआझिम
६. मुरत नाश.
- ७ राजा जयसिंह.
८. दिलेरखान.
९. शिवाजी-स्वप्न
- १० शिवाजी-दिल्लीदरवार.
- ११ मथुरा-प्रयाण
- १२ रायगढ़

Our next issue contains the pictures from Life of
SHIVAJI Part V

घण्ट ५

अंक. ४७.

सुवर्णमाला

श्री
शिव-चरित्र
भाग ४.

आगस्ट,
१९१४.

श्रावण,
१९७०.

पुरुषोत्तम विश्राम माधजी.

सत्य युग हापर प्रेता कलियुग मधि ।
 आदि भयो नहि भूपति न हूँ आभरी ॥
 अक्षरमे यत्र हुमायु शाह शासनसौ ।
 स्नेहतें सुधारी हँम हीन तें मगरी ॥
 भूपन भनत एसी मुंगलानी चूथदीनी ।
 दारि दारि पारि पारि लुटली चहफरी ॥
 धूरि तनलाहि पैठि मूरतहे रनिदिन ।
 मूरतसौ मारि वदमूरत शिवा करी ॥

दोलत दिल्ली की पाई बहाई आलमगार ।
 बखर अकबरसे बिरद तिसारेतें ॥
 भूपन भनत लरी लरी सरजासौ जंग ।
 निपट अभय गड जोड सब हारे त ॥
 सुधर्यो न एको काज भेजि भोजि वेही काज ।
 बडे बडे थे इलाज उमराव मारे तें ॥
 मेरे कहे मेल कर शिवाजीसौ घेर कर ।
 गेर करी नेह निज नाहक उजारे तें ॥

Shivaji in Delhi Darbar

Shivaji's flight

शिवाजी-मथुरा प्रयाण

LIFE

OF

SHRI SHIVAJI MAHARAJ

PART IV.

Since the departure of Aurangzeb in 1657 (see picture No 1) from the Deccan for fighting with his brothers for the throne Shivaji had been so much occupied in the war with Bijapur that he was not only unable to take advantage of the events passing in Hindustan but in 1651 when the Moghuls took possession of Kahan he was unable to resent this aggression till the peace with Bijapur was concluded in 1662. In 1662 he prepared a large force and his General Netaji Palkar levying contribution on the way swept the Moghul districts to the environs of Aurangabad while the Peshwa Moropant seized several forts north of Junnar. Shahu II (see picture No 2) the Moghul Viceroy of the Deccan marched with great force took Poona and Chakan and made Poona his head-quarters. Aurangzeb sent Raja Jisauji (see picture No 3) with a large army to join Shahistekhan and the whole army encamped in the neighbourhood of Poona. Shivaji being in the neighbourhood Shahistekhan took many precautions. In spite of his precautions Shahistekhan was surprised by a night attack in his own palace at Poona and while hurrying out and in the act of lowering himself from a window he received a blow which cut off his fingers (see picture No 4). He escaped but his son and most of his guards fell before the Marathas. Shivaji and his

party retired to Sinhgad and the Moghul cavalry who went in pursuit was routed by Netaji Palkar. Shahistekhan being disheartened accused Jasvantsinh of neglect and reported the matter to Delhi. Aurangzeb hearing these disasters recalled Shahistekhan and sent his own son Sultan Muazim (see picture No 5) as Viceroy and directed Jasvantsinh to remain under the prince. By this time Jasvantsinh leaving strong detachments at Chakan and Junnar had retired to Aurangabad. These events happened in 1663. In 1664 Shivaji led his famous expedition against Surat the chief Moghul port. With four thousand cavalry he made a rapid march against Surat which he surprised and having systematically plundered it for six days of great riches (see picture No 6) he leisurely returned to Raygad unmolested. After his return Shivaji assumed the title of Raja and struck coins in his own name. Shivaji's fleet also captured pilgrim ships bound to Macca and also attacked Carwar and Barcelona below Goa and as a result Shivaji established his authority in north Kanara.

Shivaji's aggressions roused the worst passion in Aurangzeb. He recalled Jasvantsinh and the Prince and sent a very powerful army under the joint command of the famous Mirza Raja Jayasinh (see picture No 7) and Dilerkhan (see picture No 8). Jayasinh invested Purandhar and blocked Sinhgad. Purandhar was very bravely defended by Murar Baji Deshpande. The great reputation of Jayasinh, the strength of his army and some deep laid scheme of policy persuaded Shivaji to submit to Jayasinh. He invoked the guidance of divine help and was warned by the Goddess Bhivani in a dream that he could not prevail against Jayasinh and success would not be secured by continuing the war (see picture No 9) and Grant Duff says that superstition was one of the principal causes which made him submit to Jayasinh.

The Kamini hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds to the luxuriant growth of hair.

Shivaji suddenly came before Jayasinh's camp and was respectfully received by Jayasinh who embraced him and gave him all the honours. Here the famous treaty of Purandhar was signed by which Shivaji gave up twenty forts to Jayasinh and entered the Moghul service. Now Shivaji and Jayasinh became friends. Later on when invited by Aurangzeb and assurances of personal safety had been obtained Shivaji in 1666 went with his elder son Sambhaji and one thousand Mavalis to Delhi. He made a Council of Regency of his three most trusted officers with Jijabai at its head with full powers to work during his absence.

The appearance of Shivaji at the Delhi Court in 1666 was a wonderful phenomenon. On his arrival at Delhi Ramsinh, son of Raja Jayasinh and Mukhliskhan, an inferior officer were the only persons sent by the emperor to meet him. This marked slight did not pass unobserved and he and his cavalcade with sinking heart passed through the gates of the Imperial city. In the famous Devan-e-aum Shivaji was received by the Emperor who was surrounded by the greatest nobles and had 2000 bravest men near around him. Shivaji's retinue was limited to ten men. Ramsinh introduced him to the court. He with his son was assigned a place only amongst those who held the rank of five thousand. He no longer could suppress resentment at this insult. Aurangzeb asked Ramsinh whether the person he introduced was Shivaji. Shivaji losing all control said, "Yes I am Shivaji and you will know all this better by and by." (see picture No. 10). An altercation took place the angry words reached the Emperor's ears. Emperor and Shivaji both were in no condition of mind to meet each other. Shivaji at this open insult was stunned and at the boiling point of indignation. He fell down in a swoon which rendered the reception incomplete. He was conducted to his quarters.

The Kamania hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds the luxuriant growth of hair.

and debarred the royal presence for the future. The Emperor now breathed somewhat freer and he said that a calamity had been averted. The Emperor now instructed the Kotwal to surround Shivaji's dwelling and keep him under strict surveillance. Shivaji rose to the occasion he now made up his mind what he was to do. He remonstrated and complained particularly of the hardship of detaining his people. Aurangzeb readily granted passports for their return and now considered Shivaji completely in his power. Rainsinh was privy to his design and on account of the pledge given by his father he secretly helped and connived at it. Shivaji now feigned sickness and was reported very ill. Pretending partially recovered he gave great charities to Brahmins. He made up several long baskets which were daily sent by him filled with sweetmeats to the nobles and to be distributed to mendicants at mosques etc. The baskets were examined by the sentries. When the practice had continued for some time one evening he with his son stowed away in two baskets and was thus smuggled out without observation to an obscure place where his men had fleet horses waiting and they mounted and rode to Mathura. (See picture No 11) Shivaji's escape was not known until a late hour on the following day owing to the precaution of making his servant Hiraji Farjand lie down on his bed. Except the ride to Mathura Shivaji did all the journey on foot in the disguise of Gossavees. His track was altogether out of the direct way across Oudh Behar Orissa and Gondwana a big walk of about 2000 miles. On arriving at Raygadh (see picture No 12) after his nine months absence he fell at his mother's feet and she clasped her long lost son to her arms. He found every thing just in the condition in which he had left it. The news of Shivaji's return spread like wild fire and the war recommenced with greater ardour and

---

Always have **Otto Mohini** (*Repd*) in your handkerchief and you will have garden of flowers with you

vigour than before. Fort after fort was besieged and reconquered. In four months after his return he reconquered nearly all the forts which he had signed away by the treaty of Purandhar to the Moghuls. Jaysinh and Dahir Khan were recalled and Sultan Muazim and Jasvantsinh were sent again in their place.

The intercourse between Shivaji and Sultan Muazim as Viceroy of the Deccan commenced and with the consent of the Emperor he concluded an arrangement with Shivaji. By this arrangement Aurangzeb granted the title of Raja to Shivaji giving Mansab to Sambhaji and a Jahagir in Berar. The districts of Pooni Chakan and Supri were also restored to Shivaji with the exception of Sinhgadh and Purandhar. Prataprao was sent with a body of horse to join the Prince at Aurangabad. This arrangement lasted for two years till 1669. A treaty was concluded between Moghuls and Adilshah of Bijapur at Agrin 1669 which owing to the friendship between Shivaji, Jasvantsinh and the Prince Shivaji's claims to Chauth and Sardeshmukhi for the first time were recognized by the kings of Golkonda and Bijapur who agreed to pay five and three l lacs of rupees respectively. In 1669 thus Shivaji's position was considerably strengthened. The years 1668 and 1669 were those of greatest leisure in Shivaji's life. He employed this interval in revising and completing the internal arrangements of his government.

શ્રી છત્રપતિ શિવાજી મહારાજનું ચરિત્ર

ભાગ ૪.

શિવ સગ્ગામે વૈરમો । યહ પાલ આલમગોર ॥
હુટે તેરે ગઢ સયે । ફુટે ગયે વજોર ॥

છ. ૨ ૧૬૫૭ માં ઔરંગઝેબ (જુલો વિ. નં ૧) દક્ષિણેથી
નિર્મીના તખ્ત માટે પોતાના બાદશાહો સાથે વિશ્વક કરતા ઉત્તર દિશા
ગયો, ત્યાર બિજ્જપૂર સાથેના વિશ્વકમાં ગિરાજી મહારાજ એટનાયધા
પ્રધાન ગયા હતા કે દિલ્હીમાં તે વખતે થયેલી ઉથલ પાથનના લાલ
વર્ષા સા નબી, મેટુલ ની પછી છ ૨ ૧૬૬૧માં ત્યારે મોગનોએ
કયાગ પીડુ સાર છે છ ૨. ૧૬૬૨માં મિજ્જપૂરમાંથી તપ થયા
મુકી તેનો ત્યારે પછી બહુ નમ્યા નથી છ ૨ ૧૬૬૨માં શિવાજી
મદારાજે મોટા મૈન્ય તૈયાર કરી અને તેમના મેનાપતિ નેતાજી પાનડે
એ ઔરંગઝેબ સામે સર પ્રદેશ પાતાકાત કરી ભાર ખડખી
ઉત્તરી અને પેલા મોગપતે જીત્તની ઉત્તર તરફના ધણા પ્રિતાઆ
હતી તીધા દક્ષિણના મોગન મુખા સાગીઆખાને (જુલો વિ. નં ૨)
મોગન ને ૫ સાથે મુક કરી, પૂતા તથા આકળુ અને મ્યા અને પૂનામાં
પાતા ૩ મુખ્ય મથક નજીક ઔરંગઝેબે ગઢન જમરાતગિદને (જુલો
વિ. નં ૩) વિષુત મૈન્ય સાથે સાગીઆખાનની કુમકે મોકલો અને
આખા મોગન મૈન્યે પૂના ની નજીક પગાર પો, શિરાજી મદારાજ આ
વખતે પૂના નજીક મિદગમમાં હોવાથી સાગીઆખાને મનાના મ ૩
માધ્યમ બરેના અને પાતા કરી એ ધૂળી વખત મલાગ સાખા
આ પગ શિરાજી મદારાજ ન્દાની રમી સાથે સાગીઆખાનપર રાતિના

એ તમાગ વાગ ખરી પાતા દોલ અને ને તે મુદર, તેમની ન હાય
તે કાગીનીઆ એકલ નાપરા

ખ્યાનિ, તેના મન્યનું અતુલ ખત, અને ખીન્ન કાંઈ રાજદ્વારી કારણોથી શિવાજી જયસિંહને તાણે મવા લલચાવેા. એટલુંજ નહીં પણ પોતાની ફલદેવી થી બવાનીની આરાધના કરી અને અવખમાં થી બવાનીએ સાક્ષાત્ કાર આપી દિંદુઓ સાથે—જયસિંહ સાથે વડનું નદી, લગાઈ વંધાવવામાં ફાયદો નથી વગેરે સલાહ આપી (લુચો ચિત્ર નં. ૯). શિવાજીએ જયસિંહ સાથે મુજેદ કરી તે પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસકાર મી. માન્ડકરે કહે છે કે ખીન્ન કારણોમાં આ બેમ તે પણ એક મગજુલ કારણ હતું. શિવાજી જયસિંહની હાવબી પામે ઝોચિતો આવ્યો, જયસિંહે તેને ધાકુંજ માન આપ્યું—બેટયો. અને ગાદીપર પોતાની સાથેજ બેસાડ્યો, અહીં પુરંધરની સુપ્રસિદ્ધ સંધિ થઈ જેમાં શિવાજીએ જયસિંહને વીસ ફિસ્લા સ્થાપિત કર્યા અને મોગલોનું સ્વામિત્વ સ્વિકાર્યું. જયસિંહ અને શિવાજી વચ્ચે મિત્રી થઈ. થોડા વખત પછી આરંગઝેબે શિવાજીને દિલ્લી આવવા આમંત્રણ મોકલ્યું. અને જયસિંહ પાસેથી પોતા માટે અભય મેળવી શિવાજી મદરાજ પોતાના મ્હોટા પુત્ર સંભાળ તથા એક હજાર માવજા સાથે ઇ. સ. ૧૬૬૬ માં દિલ્લી પ્રયાણ કર્યું. અહીં પોતાની ગેરહાજરીમાં સર્વ રાજ્યની દેખરેખ રાખવા પોતાના ત્રણ વિશ્વાસુ અધિકારીઓને પોતાની માતૃશ્રી હજીઆરના પ્રમુખ પણા નીચે જામી સર્વ રાજસત્તા તેમના હાથમાં આપી.

ઇ. સ. ૧૬૬૬ માં શિવાજીનું દિલ્લી જવું એ એક અદ્ભુત બંનાવ હતો. દિલ્લી પહોંચતાંજ રાજા જયસિંહના કુમાર રામસિંહ તથા એક હલકા દરજ્જાનો સરદાર મુખલીસખાનને બાદશાહે શિવાજી સામે મોકલ્યા. આ દેખીતું અપમાન અતુર શિવાજીની નજર બદાર ગયું નહીં અને આ મરાઠાઓની ટુકડી તુટેલે છગરે ભારી મને હતાશ થતી દિલ્લીમાં દાખલ થઈ. સુવિખ્યાત દિવાને આમમાં બાદશાહે શિવાજીની બેઠ લીધી, આ વખતે આરંગઝેબે બાદશહતના મ્હોટા મ્હોટા સરદારો, રાજાઓ, તેમજ બે હજાર વીર સૈનિકોને પોતાની આસપાસ રાખ્યા હતા. શિવાજી સાથે ફક્ત દસ માણસોને આવવા દેવામાં આવ્યા હતા. દરબારમાં રામસિંહે શિવાજીની ઝોળખ કરાવી. તેને તેના પુત્ર સાથે પાંચ દળેરીની સરદારી

ને તમારા વાળ ખરી પડતા હોય અને જો તે સુંદર, તેજસ્વી ન હોય તો કામીનીઆ ઝોઈ સ વાપરો.

વાળા મઘદારોમાં જ્યાં આપવામાં આવી શિનાજીથી આ ખુનુ અપમાન
 ખમી મળ્યું નહીં એટલામાં મગજખીથી બાદશાહે રામસિદ્ધને “આ
 શિનાજી છે?” એમ પૂછ્યું શિનાજી છેડાતો બરાડી ઉઠ્યો “હા, હું
 શિનાજી છું અને હવે થાડા વખતમાં તમે જાણશો કે હું કોણ છું?”
 (જીવો વિદ નં ૧૦) ત રાજ ધર્મ ક્રોધયુક્ત રામદો બાદશાહને કાને
 બંધાયા આ વખતે ખૂબ જોતા બાદશાહ અને શિનાજી ઉભય એક
 ખીજને મગસાની સ્થિતિમાં દત્તા નહીં આ ખુનુ અપમાનથી શિનાજીને
 ધણજ નામી આ યુ તેનું લોની ઉખાળા આ યુ અ તે મૂર્છા ખાઈ તે પટ
 કાઈ પડ્યો અને તેને ઉચ્છાદિ ઉતારે વધ ગયા અને બિનિષ્વમાં તેને દરગાહમાં
 આરતુ નહીં એવો બાગાદે કુમ કયો શિનાજીના ગયા પછી બાદશાહને
 જન જરા હોં બેરો જરા ગાત થયો અને બોલ્યો “આને એક વિદ
 ટપ્પુ” બાદશાહે હવે કાટવાનને શિનાજીના ઉતારાને ઘેરો ધાની તેના
 પર મજબુત પહોરો રાખ્યા સખત કુકમ કયો શિનાજી આ નથી
 આપણે આવેથી હરે તેમ નહોતો તેણે નવી યુક્તિ રચી શિનાજીએ
 બાદશાહ પાસે સખત કૂચાદો કરી અને પોતા માટે પોતાના માણસોને
 હુખ હાડમારી નહાકની ખમી પડે છે તેથી તેમને દક્ષિણ જવા દેવાની
 પરનાનગી માગી શિનાજી માણસો વગર પોતાના તાગમાં વધારે મજબ
 જુતાઈથી આરગે વગેરે ધારી બાદશાહે તેના માણસોને દક્ષિણ જવા માટે
 તમત પરનાજી શ્રી આપ્યા પોતાના પિતાએ શિનાજીને અભયનુ વચન
 આપેન અને અદિ તો વિપરીત થયું તેથી શરૂઆત અને રામસિદ્ધે
 છુપી રીતે આ મમમાં શિનાજીને મદદ કરી શિનાજીએ સરદારો નના
 જોમે બેટ સોગાદો મોખવા તથા મદીરોમાં બાબલોમાં અને કૂચીરોમાં
 ધમાકાએ મોકલવાની શરૂવાત કરી. હવે માદપનો દોમ કયો-માદપ
 વધી છે એવી વાત ફેલાવી પુન જરા આરામ છે એવું જણાવી બાબલો
 અને કૂચીરો વગેરેને દાનધર્મ કરવાની શરૂઆત કરી મ્હોટા મ્હોટા ટોપ
 લાગ્યો ત્યાર કરાવી હરોજ મીઠાઈથી બરી સરદારોને, અમલદારોને ભેટ
 મોખવા તેમજ મદીરો મરજીદોમાં શરીખોમાં વહેવવા મોકલવા લાગ્યો
 પહોરેગીરો ટોપનાઓની બરામર તપાસ કરતા પછી ખંદાર જવા દેતા
 આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ સુધી ચાલ્યું એક દિવસે સાંજે બે ટોપલામાં

હાથ કરાસ પ્રિટીંગનુ કામ જોઈતું હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ”

લાખખજા સુબધને લખો

શિવાજી પોતાના પુત્ર સાથે સંતાપો. અને બીજા ટોપસાઓ સાથે આ પિતાપુત્રવાળા ટોપસાઓ પણ બદાર નીકળ્યા. અને એકાંત જગ્યામાં પહોંચતાં ત્યાં ઘોડા તૈયાર હતા તે પર બેસી મથુરા પ્રયાણ કર્યું (જુઓ ચિત્ર નં. ૧૧). શિવાજીના નાસવાની ખબર બીજા દિવસે સાંજ સુધી પડી નહી. શિવાજીએ પોતાના દુરુરીયા હીરાજી ફરજંદને પોતાની જગ્યાપર શાસક બોલાવી શુભકાંચો હતો. તે બીજા દિવસે મહારાજની પ્રકૃતિ વધારે બગડી છે માટે તેમને અડચણ કરતા નહી હું દવા લેવા બહિં છું એવું કહી નીકળી ગયો, ઘોડા પર મથુરા ગયા તે પછીની સર્વ મુશાફરી શિવાજીએ ગોસાંઈઓના વેશમાં પગે કરી. હમેશનો દક્ષિણનો રાજમાર્ગ તેમણે મૂકી દીધો; અને આડે અવગે રસ્તે થઈ ધજોળ ફેરવાવો માર્ગ મદલ કર્યો. અયોધ્યા, બિહાર, ઝોરીસા, ગોંડવાણ વગેરે પરગણાઓમાં થઈને લગભગ એ હજાર માઈલનો પંથ કાપી રાયગઢ (જુઓ ચિત્ર નં. ૧૨) આવ્યા. માતૃશ્રીને પગે પડ્યા. માતૃશ્રીએ પુત્રને છાતી સરસો ચાંપ્યો. મહારાજ પોતે જે સ્થિતિમાં રાજ મૂક્યું હતું તે સ્થિતિમાં સર્વ સુવ્યવસ્થા બેઠે પ્રસન્ન થયા. શિવાજીના પાછા ફરવાના સમાચાર વિશુન પેઠે સર્વત્ર ફેલાઈ ગયા. સર્વ દક્ષિણ જનગૃહ થયું અને પુનઃ સપાટાથી જોસબેર લગાઈ શરૂ થઈ. ચાર મહીનામાં તો મોગલોને પુરંધરના નદથી આગેલા લગભગ સર્વ કિલ્લા પાછા છૂટી લીધા. આદશાહે જગસિંહ અને દિલેરખાનને પાછા બોલાવી લીધા અને તેમની જગ્યાએ પુનઃ શહાનંદા મુઆઝીમ અને જસ-વંતસિંહની નીમણૂક કરી.

સુલતાન મુઆઝીમ અને શિવાજી મહારાજ વચ્ચે પંચવ્યવહાર શરૂ થયો. અને આદશાહની પરવાનગીથી શહાનંદાએ શિવાજી સાથે ગોંડવણ કરી, તેમાં ચારંગજેએ શિવાજી મહારાજનો રાજનનો ખેતાજ કબુલ રાખ્યો. સંભાજીને મનસખ આપી તથા વહીંડમાં જાગીર આપી; તેમજ પુરંધર અને સિંદગઢ શિવાય પૂતા, સુપા અને ચાંકણના પરગણાઓ શિવાજીને પાછા આપ્યા. પ્રતાપરાવ જુજરને થેડિસ્વાર ટુકડી સાથે શહાનંદાની તેનાતમાં ચારંગાલાદ રાખવામાં આવ્યો. આ ગોંડવણ જે વરસ સુધી ચેરલે છે. સ. ૧૬૬૯ સુધી કાયમ રહી. આજ વખતે

હાય કલાસ પ્રિંટીંગનું કામ જોઈતું હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ્સ,”
લાયબળા મુંબઈને લખો.

छ. स. १६६८ भां आआ मुकाभे जिजापुरना आदिवशाह अने
 औरंगजेब वच्चे तह थपेा तेमां शिवाछनी शहागदा अने नसवंतसिंहनी
 मैत्रिने बीधे तेमनी लक्ष्मामुथी पहेवी न वपत शिवाछना सरदेश-
 मुभी अने मोथना दडके जिजापूर अने गोवक्षोडांना पाहशाहोअे कथुव
 राभ्या अने प्रतिपदसे दरेके त्रज्य अने पांग लाप इभीआ शिवाछने
 आपया प्रभुत्र क्युं. छ. स. १६६८ भां शिवाछ महाराजनुं जण धळुंज
 वधुं हवुं. छ. स. १६६८ तथा १६६८ अे शिवाछ महाराजनां
 छयनना आशायेशतो समय हतो. आ समय तेमछे राज्यानी अंदरनी
 गोडपणो, व्यवस्था वगेरे सर्व प्रकारना जदोजस्त संपूर्ण करवा, कायदा-
 कानुनो करवामां गांयो.

श्री छत्रपती

शिवाजी महाराजांचें चरित्र

भाग ४.

आपल्या बंधूशीं विरोधकरून व पिढ्यास बंदीत टाकून

दिल्लीचे तक्त बळकाविण्याकरितां औरंगजेब (चित्र
 नं. १ पहा) इ. स. १६५७ मध्ये दिल्लीस परत गेला त्या वेळेपासून
 तिकडे अनेक राजकारणें उपस्थित होऊन त्यांतच तो गुंतून पडल्या-
 मुळे त्याला दक्षिणेकडे लक्ष देण्यास मुळीच फावेल नाहीं. इकडे शिवाजी
 औरंगजेब गेला तेव्हांपासून विजापूरकरांशीं लढण्यांत गुंतून गेल्यामुळे
 त्यालाहि दिल्लीकडिल उपस्थित झालेल्या राजकारणांचा मोंगल्याविरुद्ध
 फायदा घेतां आला नाहीं. इ. स. १६६१ मध्ये मोंगलांनीं कल्याण

फांमिनिया तेलाचा उपयोग केल्यानें केस सुंदर, काळेभोर, रंजमाप्रमाणें
 नरम आणि दाट लांब होऊन शिवांच्या सौंदर्याची वृद्धि होते.

घेतलें, परंतु विजापूरकराबरोबर चाललेल्या लढाईमुळे शिवाजीला मोगलावर राग काढण्यास पावले नाही. इ. स. १६६२ मध्ये विजापूरकरांनी तह क्षाप्त तेव्हा शिवाजीने मोठे सैन्य तयार करून त्यावर नेताजी पाळकर याम नेनापनि नेमिले. नेताजी पाळकराने औरंगाबादेपर्यंत मोगलांच्या मुलुग्यात मोहिमीकरून जागे-जाग खंडणी घेवून पुष्कळ द्रव्य मिळविले. याच मुमागास गोरोंपंत पेशव्यांनी जुन्नरच्या उत्तरेकडील सगळे मिळे कार्याज केले.

या प्रमाणे शिवाजी महाराजांनी मोगलांच्या प्रांतात धामधुम केली ही खबर औरंगजेबाम कळली. औरंगजेबाचे हुकुमावरून दक्षिणेंतील मुभेदार शाहिस्तेखान मोठे सैन्य घेऊन पुण्याकडे निघाला. (चित्र न. २ पहा) त्याने पुणे व चाकण घेऊन पुणे हे आपले मुझमाचे स्थान केले औरंगजेबाने राजा जसवतसिंह (चित्र न. ३ पहा) यास बरोबर मोठे सैन्य देऊन शाहिस्तेखानास मदत करण्यास पाठविले. शिवाजीचा मुकाम जपळच सिंहगडावर असल्यामुळे शाहिस्तेखान पुण्याम मोठ्या सावधगिरीने राहिला होता. या सावधगिरीच्या बदोबस्तास न जुमानता शिवाजीने मध्यरात्री शाहिस्तेखान निजत असलेल्या महालात प्रवेश करून त्याजवर हल्ला केला. शाहिस्तेखान खिडकीपाठे मोठ्या घाईने ग्याली उडी टाकण्याकरिता प्रयत्न करीत असता शिवाजीने त्याजवर वार केला त्यासरशी ग्यानाची बोटे तुटली (चित्र न. ४ पहा). शाहिस्तेखान पळून गेला खरा परंतु त्याचा मुलगा व त्याचे तैनातीचे शिपाई यांची शिवाजीने कत्तल उडविली, व मोठ्या तातडीने सिंहगडाकडे मुखरूप मडळीसह गेला मोगल, महाराजाचा पाठलाग करून, सिंहगडास जाऊन भिडल परंतु त्याची नेताजी पाळकर याने बोट्या वेळात चोहोंवाजूने धूळधाण करून टाकिली आपल्या लोकांचा हा असा मोड झाला हे पाहून शाहिस्तेखान अव्यत वेदिल झाला. त्याला यावेळी जसवतसिंहाचा शिवाजीम वश झाल्याप्रदल बहीम

धि लक्ष्मी आर्ट प्रिंटिंग वर्क्स-प्रोसेस एम्ब्रहंस व आर्ट प्रिंटर्स,
भायखळा, मुंबई.

आला व जसप्रतमिहाम त्याने गाकिल्ल्यापासून पार दोप दिला. त्याने शास्त्री सर्व हकियत मिळीम औरंगजेबास कळविली.

औरंगजेबाने ही उद्देगवनक मातगी राचून शाहिस्तेखानास पत्र पाठविले व मुत्तान माअझिम (चित्र न ५ पहा) यास दक्षिणचा सुभदार नमिले, व जसप्रतमिहाम त्याचा दुय्यम क्षणून दक्षिणतच ठरिले. शाहिस्तेखानाच्या मार्गे जसप्रतमिहाने आपल्या सेना निधी जया करिता गस्पट चालविली परंतु त्याने मगठ्यापुढे काही न चालून ता आपले सैन्य चामण व जुन्नर येथे ठऊन औरंगजेबाकडे जमतम जाऊन पाहिलेचला.

हे सर्व घृत १६६३मध्ये घडले १६६४मध्ये शिवाजी महाराजांनी चार हजार घोडे स्वारांनीशी आडमार्गाने जाऊन सुरत गांवापर्यंत माहिम कला. सुरत शहरावर एकाएकी हल्ला कला व सहा लाखपर्यंत स्वसंपणे लूट करी (चित्र न ६ पहा) सुरतहून महाराज रायगडास परत आले परत आल्यावर त्यांनी आपल्या नावास राजा हा किताब जाडला, व आपल्या नावाचे नाणे पाडले या वेळी महाराजांचे आरमारहि स्वयं बसले नव्हते. आरमाराने समुद्रातून यात्राकूस घेऊन मकस जाणारी तारे पकडण्याचा व लुटण्याचा सपाटा चालविला व गाव्याचे दक्षिणस वासिलार व फारवार ही शहरे लुटली. अशा प्रकारे शिवाजीने उत्तर कोंकणवर आपला ताबा बसविला.

या धुमाकुळीमुळे औरंगजेबाचे मनात शिवाजाबद्दल अत्यंत मताप व द्वेष उत्पन्न झाला शिवाजीचा एकत्र नाश करून टाकावा म्हणून त्याने प्रसिद्ध मिर्जाराजा जयसिंह (चित्र न ७ पहा) व दिल्लीस्थान (चित्र न ८ पहा) यांचे राज्य माठे सन्यदऊन दक्षिणेकड रवाना केले व जसप्रतापमहास व मोअझिम यास परत बोलाविले जयसिंहाने दक्षिणेस आल्यानंतर एकाच पुढर व सिंहगड या दोन्ही किल्ल्यास गराडा घातला मुरार बाजी दशपाड याने पुढर किल्ल्याचे माठवा शौर्याने

संरक्षण केलें. जयसिंगाचे कीर्तिकडे, त्याचे प्रचंड सैन्याचे बळाकडे, त्यानें दूरदर्शीपणानें सुचविलेल्या सल्लोह्याच्या मसलतीच्या आशयाकडे लक्ष देऊन महाराजांनीं जयसिंगाबरोबर सलोखा करण्याचें ठरविलें. या वेळेस महाराजांनीं श्री भवानीची करुणा भाकली व भवानीनें त्यांना स्वप्नांत येऊन सांगितलें कीं “बाळ जयसिंगाचा पराभव या वेळीं तुजें हातून होत नाहीं. लढाई मुरू करून यश येणार नाहीं” (चित्र न. ९ पहा). प्रसिद्ध इतिहास लेखक ग्राट डफ म्हणतो की ज्या कारणामुळे शिवाजी जयसिंगास शरण गेला त्यापैकी देवीच्या शब्दावर अथ विश्वास व त्याचे अगाचा धर्मभोळेपणा हीं मुख्य होत. देवीनें सांगितल्यावरून शिवाजी निश्चय करून जयसिंगाचे छावणीकडे निघाला. त्याला जयसिंग मोठ्या अदव्रीने सामोरा गेला व त्याचा पुष्कळ सन्मान केला. या छावणींत प्रसिद्ध पुरंदरचा तह झाला. या तहानें शिवाजीनें २० किल्ले मोगलास दिले व मोगलाचें अकित्व कबूल केले. शिवाजी व जयसिंग हे मित्र झाले.

पुढें औरंगजेबाचें बोलावणें आल्यावरून व दिल्लीस आपल्या जीवितास कोणत्याहि प्रकारचा दगा होणार नाहीं ही खात्री झाल्यावर शिवाजी, सभाजी व एक हजार मावळे याजबरोबर दिल्लीस गेला. मार्गे आपल्या गैरहजिरीत तिघा अव्यक्त विश्वासू कामदारांवर जिजाबाईचे सह्यानें राज्य चालविण्याचा भार टाकिला. शिवाजीचें दिल्ली दरबारीं गमन ही एक मोठी महत्वाची गोष्ट होय. शिवाजी दिल्ली जवळ आला असें कळल्यावर औरंगजेबानें रामसिंह व दुसरा एक अमळ कमी दर्जाचा अम्मलदार मुखलिसखान या उभयतास सामोरे पाठविलें. या कर्मा दर्जाचे सरदारास आपणाकडे सामोरे पाठविलें हा अपमान झाला असें शिवाजीस वाटलें परंतु त्यावेळीं हा अपमान त्यानें मुकाट्यानें सहन केला व आपल्या घोडेस्वारानिशीं मोठ्या वेढिल्यानें दिल्लीत प्रवेश केला. व पुढें दिवाणी आममध्यें

फामिनीया तेल वापरल्यानें पुरातन काळापासून चालत आलेली व अतिशय मारकवान् सज्ज्यां गेलेली अशी पेंसांची सुस्थिति त्वरित प्राप्त होते

औरंगजेबाने शिवाजीस भेटीस बोळविले. औरंगजेबाने मोठमोठ्या मरदारांस नंग्या तरवारीनिशी आपल्या तक्तसभेवर उभे केले होते. शिवाजीला हत्यागशिवाय दहा लोकांवंगीवर भेटीस येण्याचा हुकूम होता. शिवाजी दरवाजेत आल्यावर गमभिंगाने शिवाजाप्रमाणे रुजवात केली. औरंगजेबाने कुशल प्रश्न विचारल्यावर त्याची उत्तरे मिळाल्यावर शिवाजीला उजव्या हाताना वमणाच्या पांच हजारांची मनसब असलेल्या सरदारांसमवेत उभे रहावयास हाताने खूण केली तेव्हां शिवाजीस अत्यंत सताप आला. त्याला हा अपमान सहन होईना. औरंगजेबाने लगेच राममिंगास विचारले की रुजवात केलेला मनुष्य शिवाजीच काय? हे ऐकून शिवाजीचे मन ताव्यांत न राहून तो एकदम उठारला "मी शिवाजीच आहे व माझ्यादल सर्व काही तुम्हाला हलके हलके केलेल," (चित्र न. १० पहा.) अशी नंग्याच्या स्वरूपाची धांडी गडबड झाली. त्यामुळे शिवाजी व औरंगजेब यांची मने संतापाने अत्यंत अस्वस्थ होऊन एकमेकांस योग्यरीतीने भेटण्याचे व बोलण्याचे स्थितीत ते दोघे राहिले नाहीत. अपमान सहन न होऊन शिवाजी संतापाने वेशुद्ध झाला व भेटीचे काम त्यामुळे स्वाभाविकरीत्याच अपूर्ण राहिले. शिवाजीस त्याचे विन्हाडी पोहचविण्यांत आले, व पुनः भेटीस त्यास आणू नये असे वादशहाकडून फर्माविण्यांत आले. औरंगजेबाचे चित्त थोड्या वेळाने अमळ स्वस्थ झाले तेव्हां दरवारांत आज एक विघ्न टंकले असे त्यास वाटले. नंतर औरंगजेबाने शहरच्या कोतवालास शिवाजीच्या विन्हाडापे पहावेवाल्यांच्या चौक्यांचा गराडा देण्यास व त्यावर सक्त देखरेख ठेवण्याचा हुकूम सोडिला. त्याप्रमाणे कोतवाळाने केले. पुढे काही दिवसांनी शिवाजीने माझ्याबरोबर आलेल्या लोकांस तरी देशी परत जाण्याची परवानगी द्यावी, त्यांना उत्तरेची हवा सोसत नाही, ते त्यामुळे वारवार अजारी पडतात अशी पादशहाकडे तक्रार

केली. लोकांस जाऊं दिल्याने शिवाजी आपल्या तान्यांत पूर्ण येईल अशा शिचाराने आरंगजेवाने त्यांना परत जाण्याकरितां परवाने दिले. शिवाजीनेहि संकटांतून पार पडण्याची युक्ति काढली. आपल्या पित्याने दिलेलें वचन स्मरून रामसिंह शिवाजीस या संकटांतून पार पडण्याचे कार्गी गुप्तपणें मढत करीत असे. व शिवार्जाने योजलेल्या युक्तिकडे द्रुलक्ष करीत असे. शिवार्जाने सरदार, ब्राह्मण, फकीर वगैरे लोकांमध्ये पेटान्यांत घाडून मेवामिठाई वाटण्याचा क्रम सुरू केला. पुढे काहीं दिवस अजारी पडल्याचा वधाणा केला. जरा बरे वाटू लागले म्हणून त्याने ब्राह्मणांस व मसीदींतील फकिरांस मेवामिठाई वाटण्याचा पुनः क्रम सुरू केला. पुढे एके दिवशी संभार्जी व आपण निरनिराळ्या पेटान्यांत बसून शहराबाहेर नेमलेल्या जागी गेला. तेथे पूर्वी निघून गेलेले त्याचे लोक त्याची घोड्यासह वाट पाहत होते. तेथे घोड्यावर बसून त्यांनी मथुरेकडे कूच केले (चित्र नं. ११ पहा) महाराज निघून गेल्यावर सांगितल्याप्रमाणे हिरोजी फरजंद महाराजांचा पेहराव करून विछान्यांत निजून राहिला व दुसऱ्यादिवशी सकाळी संधि पाहून पहारेकऱ्यास महाराजांची प्रकृति रात्री फार बिघडली होती आतां अमळ डोळ्या लागला आहे तेव्हां गडबड करून नका, मी आपध आणण्यास जातो असे सांगून तेथून पोबारा केला. मथुरेपर्यंत घोड्यावरून जाऊन तेथून पुढे शिवाजी महाराजांनी गोसाव्याच्या वेशांत आड मार्गानीं बिहार, ओरिसा, गोंडवाणा या प्रांतांतून सुमारे २,००० मैलांचा प्रवास पायी केला. अशा प्रकारे नऊ महिन्यांनी ते रायगडास आले (चित्र नं. १२ पहा) व मातुश्रीच्या पायांशी दंडवत घातले व तिने मोठ्या प्रेमाने त्यांना आळिगून अश्रूंनी न्हाणिले.

श्री शिवछत्रपती

शिवाजी महाराजका जीवन चरित्र

भाग ४.

—:0:—

इ. स. १६५७ में औरंगजेब (चित्र नं. १) अपने भाईसे विरोध कर और अपने पिताको जेलमें भेज दिल्लीका तख्त लेने-कलिये वापस दिल्ली आया तभीसे यहां अनेक राजकारण उपस्थित हुए और वहांसे उसको दक्षिण हिंदुस्थानकी ओर देखनेको ज़रूरी समय न मिला, शिवाजीभी विजापूरके बादशाहके साथ लढाईमें फँसा रहनेसे दिल्लीमें उपस्थित हुए २ राजकारणका फायदा हांसिल न कर सका और इ. स. १६६१ में मुगलोंने जब फिरसे कल्याणको जीता तबभी शिवाजी उनका प्रतीकार न कर सका, इ. स. १६६२ में जब शिवाजीने विजापूरके साथ सन्धि की तब नेताजी पालकरको कुछ थोड़ीसी फौज दे औरंगाबादकका सब मुल्क काबीज करवाया, इसी समय मोरोपंत पेशवाने गुजरातके उत्तर दिशाके सब किले हस्तगत किये.

इस प्रकार शिवाजीने मुगलोंके हृदयमें धूमधाम मचाई, इसकी खबर औरंगजेबको होतेही उसने शाहिस्ताखान (चित्र नं. २) को शिवाजीका बंदोबस्त करनेको हुक्म दिया और राजा जसवंतसिंह (चित्र नं. ३) को बड़ी फौज दे शाहिस्ताखानके मददके लिये भेजा, शाहिस्ताखानने अपना मुकाम बहुतही बंदोबस्तके साथ पूनेको किया, परंतु शिवाजीने मध्यराजको खान जिस

कामिनियाके उपयोगसे पुरातन कालसे प्रचलित ऐसी सुस्थिति बालको प्राप्त होती है.

कमरेमें सोता था, प्रवेश कर एकदम चढाई की, खान वारीसे भाग निकलनेका प्रयत्न कर रहा था कि शिवाजीने तुरन्तही धार किया जिससे उसकी उंगलिया कट गई (कहर परका चित्र देखिये) शिवाजीने खानके लोर्गोंकी खरायी की और अपने मुकाम सिंहगढको चल दिया मुगलोंने उसका पीछा किया परंतु नेताजी पालकरने उनकी खरायी की, इससे शाहिस्ताखान बहोत बेदिल हुआ, उसको राजा जसवंतसिंहका शिवाजीसे मिल जानेका शक हुआ और वैसा उसने औरंगजेबको कहला भेजा

औरंगजेबने यह सुन शाहिस्ताखानको वापस बुला सुलतान मुआजिम (चित्र नं. ६) को दक्षिणका सुभेदार बनाया और राजाको उसके मददके लिये हुक्म दिया.

इ स १६६४ में शिवाजी महाराजने सुरतपर हमला किया और छ दिनतक खूब लूट मचाई (चित्र नं ६) वापस रायगढको लोटे, रायगढको पहुँचनेपर महाराजने अपने नामको राजाका खिताब लगाया और अपने नामका सिक्काभी चालू किया इसी समय शिवाजीके आरमारने उत्तर कोकन पुरा फज्र किया इस बनावसे औरंगजेबको शिवाजीका बहुतही प्रोध तथा द्वेष उत्पन्न हुआ शिवाजीका पूर्ण नाश करनेके हेतूने उसने मिर्झाराजा जयसिंह (चित्र नं ७) और दिलेरखान (चित्र नं ८) को बड़ी फौजके सह रवाना किया जयसिंह ने आतेही सिंहगढ और पुरंदर किल्लेको घेरा, मुरार बाजी देशपांडेने बहोत शौर्यसे पुरंदरका रक्षण किया महाराजनेभी जयसिंह के प्रचंड फौजका बल देख संधि करना ठीक माना, शिवाजीने अपना पुरंदरगत श्रीमयानांकी प्रार्थना की, श्रीमया नानेभी महाराजको स्वप्नमें दर्शन दे संधिको आज्ञा दी (चित्र नं ९) महाराजने इस मुताबिक इ स. १६६५ में संधि की.

यात्रमें औरंगजेबके बुलानेमें तथा दिल्लीको जानेपर अपने जोरितको किसी प्रकार दगा न होगा इसकी धात्री कर लेनेपर शिवाजी अपना पुत्र संभाजी तथा १००० मराठे वीरोंको साथ ले दिल्लीको गये। शिवाजीको दिल्ली दरबारमें गमन यह एक अत्यंत महत्वपूर्ण बात है। शिवाजी दिल्लीके पाम बानेकी खबर पातेही औरंगजेबने रामसिंह तथा मुसलिसमान एक कम दज्जेका सरदार-को स्वागतार्थ भेजा इस कम दज्जेके सरदारको देख शिवाजीको यहोतही क्रोध उत्पन्न हुआ और उन्होंने बहुतही वेदिलीके साथ दिल्लीमें प्रवेश किया।

औरंगजेबने शिवाजीको दिवानी आममें मुलाकातके लिये बुलाया तब बहुतसे सरदार नंगी शमशेरके साथ सडे हुए थे परंतु शिवाजीको निःशस्त्र दस आदमीकोही साथ ले मुलाकातको बानेका परवाना था दरबारमें आनेपर और रामसिंहने शिवाजीको औरंगजेबसे रजुवात करनेपर शिवाजीको ५००० की मनसबदार लोगोंमें खडा होनेको कहा गया। इससे शिवाजी सतप्त हुए उनका अपमान हुआ। औरंगजेबने रामसिंहसे पूछा 'रजुवात किया हुआ शस्त्र शिवाजीहाँ है!' यह सुनतेही शिवाजीने क्रोधावेशमें कहा, 'हां, हां, मेही शिवाजी हूं।' (चिध नं १०) इस प्रकार थोड़ीसी गड़बड़ होतेही शिवाजीको अपने मुकामपर पहुंचा दिया और फिर कभी मुलाकातकेलिये न लानेका और शहर कोतवालको शिवाजीके रहनेके मकानको घेर लेनेका हुक्म फरमाया गया।

थोडे दिनोंकेबाद शिवाजीने अपने साथ आये हुए लोगोंको दिल्लीकी आवहवा माफक न होनेके बजहसे बादशाहसे परवाना ले दिल्लीसे खाना किये और इस संकटमेंसे निकल जानेकी कोशिश करने लगे। रामसिंहभी अपने पिताके वचनानुसार शिवाजीको मदद दे रहा था। शिवाजीने फकीर, ब्राह्मण आदिको पिटारेमें

कामिनीयाके उपयोगसे पुरातन कालसे प्रचलित ऐसी सुस्थिति बालको प्राप्त होती है

मिठाई भेजना शुरू कर बीमार होनेका बहाना किया, थोड़े दिनोंके बाद अच्छा हो जानेका बहाना कर फिर मेवामिठाई बांटना शुरू किया और एक दिन संभाजी तथा स्वयं शिवाजी जुदे २ पिटारमें घेठ शहरके बाहर निकल गये और घोड़ेपर सवार हो मथुराके आर चल दिये (चित्र नं. ११). शिवाजीके निकल जानेपर हिरोजी फरजंद महाराजके कपड़े पहन सो रहा और दुसरे दिन प्रात का लको औषधि लानेके बहानेसे बीभी चल निकला मथुरातक घोड़ेपर जा आगे महाराजने साधुका वेश ले बिहार, ओरिस्तासे २,००० मीलका प्रवास कर ९ महिनेके बाद रायगढ़को (चित्र नं. १२) वापस आये और पूज्य माता जिजाबाईका दर्शन किया,

सुवर्णं ७ ७ माला.

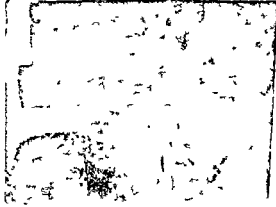

दक्षिणकों दावी करि बेठी आई सायस्तखां ॥
 प्रनामांहि दृमा गहि जोर करवारको ॥
 हिंदुवान खंभगदपति दलधंभ भने ॥
 भूपन भिरैया के यो सुजल अपारको ॥
 मनशयदार चौकीदारन गजाय जाय ॥
 महल मचाय महाभारतसो भारको ॥
 तोंसोको शिवार्जी जेहि दोसो आदमीमों जित्यो ॥
 जंग सरदार सो हजार असवारों ॥

गनी रजवारनका दुकानां लगाई बेठी ॥
 तहां आय बादशाह राह देखे सघकी ॥
 बेठीनके पार और पार लुगाईनकां ॥
 गहनसे मार दावादार गये धवनी ॥
 ऐसी कीर्ती यात नोऊ कौऊ येन कीनी यात ॥
 मई हें नादानी यंश छत्तीशमें करकी ॥
 दल्लनके नाथ ऐसी देखे धरे पूछे हाथ ॥
 शिवार्जी न होता नो मुनन होत मयकी ॥

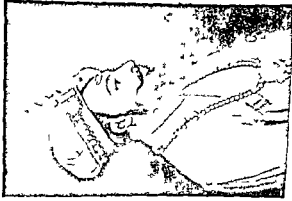

Raygad palace ruins

रायगड—राजमहाल खंडेर

Venkaji (Shivaji's brother)

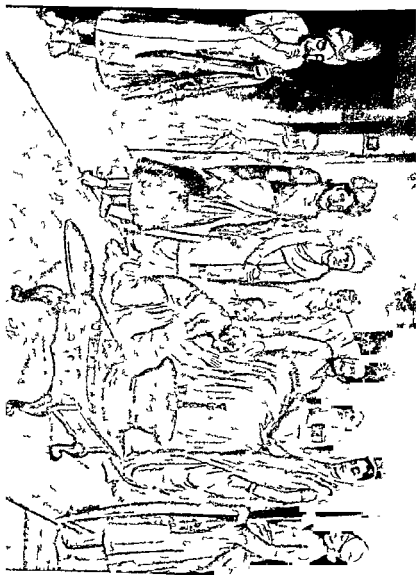

व्यंकाजा

Cenotaph of Shivaji.

शिवजी—समाधा.

LIFE
OF
SHRI SHIVAJI MAHARAJ
PART V.

The tranquillity of the Deccan was again disturbed in 1670 by Aurangzeb's violation of the understanding. He ordered his son to apprehend Shivaji by force or stratagem. Prataprao who was at Aurangabad obtaining news of this intended treachery fled with his contingent of horse and safely reached Poona. Shivaji soon displayed wanted energy. His first object was to recapture Sinhgadh and Purandhar which were strongly garrisoned by Rajputs. Sinhgadh commanded by Udaji Khan with choice body of men was supposed impregnable. Tanaji Maluare with his three hundred Mavalis led the famous attack and scaled the walls at midnight. A desperate conflict ensued (see picture No 1). The Mavalis though prematurely discovered and opposed by very superior numbers were gaining ground when Tanaji fell fighting bravely. They lost confidence and were retreating but by that time the reserve led by Tanaji's brother Suryaji had entered. Suryaji at once rallied the fugitives and completed the work with great bravery worthy of the great sacrifice his brother Tanaji had offered in his own person. Shivaji seeing the signal of success entered the fort but seeing Tanaji was killed he was deeply moved and mournfully said in allusion to the name he had given to the fort. The den is taken but

---

For high class Printing Works please refer to
The Lakshmi Art Byculla BOMBAY

the lion is slain we have gained a fort but alas! I have lost Tanaji Malusare! (see picture No 2) Purandhar Mahuli Karnala and Lohagadh were captured. Now Shivaji again sacked Surat for a second time. On his return from Surat he was overtaken by the Moghul army and though greatly outnumbered the Maratha Horse succeeded not only in sending their plunder safe to Raygad but in routing the pursuers with heavy loss (see picture No 3)

Prataprao made incursion into Khandesh levying contributions and penetrated into the Berars. Moropant also took several forts including Solher in 1671. Aurangzeb being disappointed recalled Jivantsinh and sent Mahobatkhan. He besieged Solher. The Marathas stood the siege bravely. Moropant and Prataprao defeated the Moghul army completely in a pitched battle (see picture No 4) in 1672. Again a change took place. Mahobatkhan and Sultan Muazim were recalled and Khan Jahan Bahadur was appointed Viceroy of the Deccan. He adopted a scheme of blocking up the Ghats to prevent Maratha incursion. Shivaji let loose the greater part of his cavalry on the Moghul territory levying contributions. In 1673 Pihala was retaken. Hubli was sacked and Raja of Bednur was made a tributary. Big armies of Bijapur were defeated by Prataprao and Mohite. Thus in four years Shivaji succeeded in regaining all his possessions and in extending his conquests in all directions.

After having defeated the armies of the three powerful Mahomedan Bidsahs and forced them to yield submission to his claims Shivaji and his Council thought of a formal Coronation ceremony which would fitly celebrate the greatness of the work accomplished by nearly thirty years incessant efforts. The Coronation ceremony was

---

The **Kaminia** hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds to the luxuriant growth of hair

performed with greatest pomp and festivities Shivaji was enthroned at Rajgadh on 13th day of the moon's increase in Jesht (June) 1674 (see picture No 5) The establishment of a powerful Hindu kingdom was proclaimed with due solemnity and every hill fort in the Maharashtra and Konkan proclaimed the great event by cannon salutes all over the country

In 1676 Shivaji marched towards Govalkonda with a very large army The approach of Shivaji occasioned astonishment and alarm at Hyderabad He made triumphant entry (see picture No 6) saw Kutubshah and an offensive and defensive alliance between them was established He remained there for a month and then marched southward against Karnatik Whilst his troops advanced slowly Shivaji with a body of cavalry struck off to the eastward for visiting the temple of Shri Shriya Mahika Arjun where he performed many penances At last he with great enthusiasm drew his sword for sacrificing himself to the Deity it is said he was saved by the direct interposition of the Goddess Bhawani (see picture on cover) He joined his army crossed Madras and attacked and captured Jinji and Vellore Shivaji penetrated as far as Tanjore Nearly the whole country was under Bijapur Shivaji endeavoured to prevail upon Venkoji (see picture No 7) his brother to give up half of Tanjore and to make an equal half division without quarrel Venkoji obstinately denied The Jahagir districts of Shrivani consisting of Kolar Bangalore Seera were all taken possession of by Shivaji and he levied contributions on the whole Karnatik subject to Bijapur and he returned establishing military posts all along the line of the road through Mysore

Bijapur was very hard pressed by the Moghuls who laid siege to the capital Now Bijapur Government had

---

Always have **Otto Mohini (Regd)** in your handkerchief and you will have garden of flowers with you

no resource left but to turn to Shivaji for help notwithstanding the memories of past wrongs Shivaji gave the timely help by devastating the Moghul territories from Surat to Burhanpur and attacked the flanks and rear of the invading army and thus forced the Moghuls to raise the siege and return to Aurangabad. The supremacy granted to Shivaji by Bijapur was considered by Venkoji as a death blow to his independence. He impatient of control resigned himself to melancholy, became careless, neglected his affairs and assumed the conduct rather of a devotee than of an active chief. On this occasion Shivaji addressed a letter to him full of energy and good sense. This letter was amongst the last that Shivaji ever directed he was taken ill at Raygad (see picture No. 8) occasioned by painful swelling in his knee joint which at last threw him in a high fever and on the seventh day from its commencement the great hero breathed his last (see picture No. 9) in 1680 in the 53rd year of his age (see picture No. 10).

Such was the end of great Shivaji founder of the Maratha Empire. He was a most extraordinary person and his claim to high rank in the pages of history must be admitted. He was one of the greatest generals and military and civil administrators of Indian History. Shivaji began by annexing territory from Bijapur and before his death he had acquired a practical supremacy for his people over all Western India. But he had done much more. He had created the Maratha nation as the champion of Hinduism.

For high class Printing works please refer to
 'The Lakshmi Art Byculla BOMBAY'

શ્રી છત્રપતિ

શિવાજી મહારાજનું ચરિત્ર

ભાગ ૫.

—*—

છં. ૨ ૧ ૭૦ માં આરગઢમે કોન ગગેનો ભગ ચાથી પુન
દખગની નનીમા વિશેષ આયો એલે ગતગતપર યુક્તિથી બળથી
શિવાજીને જો ના અખત માં મોડુ પ્રતાપ ૧૫ આ વખતે
આ ગાનામા હતો તેો આ અખત મળતાજ તે છપી રીતે પોતાના ઘેરે
આગ માથે નામે આ પૂતે મહીસનામત જ પહોચ્યો શિવાજી
મદાજ જે પોતાનુ ખડ સામર્થ્ય પ્રગટ કર્યું સિદગઢ અને પુરધરા
જેના ૨૧ માટે મજશુત જપૂત સન્ય રાખવામા આનુ હતુ તે પહેલ
જો ૧૧ લગન આ સિદગઢમા ઉત્પલાણ નામ ૧૧ પ્રસિદ્ધ સરદારની
મરદાગી હદગ ચુની પ્રદેનુ સંય રાખવામા આ યુ હતુ અને તે પ્રિલો એથી
અભ્ય ધાગવામા આરતો તાના માનુસરે ગણસો રીંગ માનના સાથે આ
નાપર મુપ્રસિદ્ધ હ લો નર્ધગ્યો મખ્ય રાત્રિએ વિનાનોપર ચઢ્યો
ગુમન યુદ્ધ થયુ (જુઓ ચિત્ર ન ૧) માનનાઓ આન્યાનીગણ જોલી
ચર્ધ આ તેમની મામે દુશ્મનોની મ્હોટી સખ્યા ચર્ધ છતાં પણ લડતા
લ તા આગન વધરા માડયા એગલામા તેમનો શુરો સરદાર તાનાજી પડ્યો
માનના હીમત્તારી પાછળ હલના લાગ્યા એટલામા તાનાજીને ભાર્ધ મૂર્વાજી
તાજી મન્ય મથે ત્યા આની પડોચ્યો સર્વ સમાચાર જાણતાજ નાસતા
માનનાઓને અગ્રાની ઉરકેરી પુન ૮ નો ચો અને તેના ભાર્ધ વીર તાના
જો પોતા ૧૧ હવના ભોગે આરજેનુ કાય પૂર્વ મ્યુ પ્રિ નો સરથવાની
નીશાનીઓ થના મદારાજ પ્રિનામા આવ્યા વખત થતા તાનાજી
મગયનો જોતા તેમને ઘણ જ લાગી આ યુ રોકથી જોની ઉઠ્યા
જ લીધો પણ સિદ ગયો (જુઓ ચિત્ર ન ૨) પુરધર માહુલી

જો તમા ૧ નાગ ખરી ૫ તા હોય અને જો તે સુદર તેજસ્વી ન ગે
તો પ્રામીનીઆ ઓઈલ વા

લોદગદ વગેરે કિલ્લા એક પછી એક કબ્જે કર્યા. શિવાજીએ દુવે બીજી વખત સુરતપર ચડાઈ કરી, લૂટી પાછા ફરતાં 'માર્ગમાં' મહોટા મોગલ સૈન્યે તેમને અટકાવ્યા. તે દે મરાઠાઓ ફરતાં મોગલો સંખ્યામાં ધણાં વધારે હતાં છતાં શિવાજી મહારાજ સર્વે માત્ર રાયગઢ સદી સત્તામત મોકલવામાં (જુઓ ચિત્ર નં.૩) અને મોગલોને નસાવવામાં ફતેહમંદ થયા.

પ્રતાપરાવ શુઝરે ખાનદેશપર દરોડો પાડ્યો. અને પહાંડ મુઘી ખંડણી ઉધરાવતો લૂટતો જઈ પહોંચ્યો. મોરોપતે સાદેરના કિલ્લા સુદાં ધણી ગદો સર કર્યા. છ. સ. ૧૬૭૧ માં આરંગજેભે નીરાશ મુઘી જસવંત સિંદને પાછો બોલાવી લઈ તેની જગ્યાએ મહોબનખાનને મહોટા સૈન્ય સાથે મોકલ્યો. તેણે સાદેરને ઘેરા ધાડ્યો. મરાઠાઓએ ધણી બહાદુરી ભરેલો બચાવ કર્યો. મોરોપત અને પ્રતાપરાવે આ ઘેરા પાલનાર મોગલ સૈન્યનો પૂર્ણ પરાજય કર્યો. (જુઓ ચિત્ર નં.૪) છ. સ. ૧૬૭૨ પુનઃ બાદશાહે મોઆઝીમ અને મહોબનખાનને પાછા બોલાવી ખાનગઢાન બહાદુરને ઢખણનો સુખો નીમી પાડ્યો. તેણે મરાઠા દલખાએનો અટકાવ કરવાના હેતુથી ધારના માર્ગો રોક્યા. પણ શિવાજીએ ઘોટેશ્વાર પલટનોનો મહોટો બાગ મોગલ પરગણાઓમાં ફટો મૂકી દીધો અને ખંડણી ઉધરાવી. છ. સ. ૧૬૭૩ માં પન્હાલા પુનઃ લીધું, દુબલીપર દલ્લો કરી. દુબલી તારાજ કરી, બેદનુરના રાજાને ખંડીયો બનાવ્યો અને મોટા બિજ્જપૂરી સૈન્યને દરાચું. આ રીતે ચાર વર્ષમાં મહારાજે પોતાનો સર્વ મુલક પાછો લઈ લીધો એટલુંજ નહી પણ ચોપાસ ફતેહમંદ ચદાઈઓ લઈ ગયા. મોગલ, બિજ્જપૂર અને ગોવલકોડા ત્રણે બાદશાહતના સૈન્યોને દરાવી ત્રાહે ત્રાહે પોકડાવી પોતાના સર્વ દલ્લો કબ્જા કરવા ફરજ પાડી શિવાજી મહારાજ અને તેના મંત્રિઓએ દુવે શાઓખન રીતે રાજ્યાભિષેક ક્રિયા કરી હિંદુ મહારાજ્યની શાંતિ રીતે સ્થાપના કરવા દરાવ કર્યો. ત્રીસત્રીસ વરસની સતત મહેનતથી ઉત્તમ યશ પ્રાપ્ત કરી સર્વત્ર શિવાજીએ પોતાનો ઉજ્જવળ પ્રભાવ પ્રસાર્યો હતો, તેનો પૂર્ણ મજબુત પાયો બેસાડવા રાજ્યાભિષેક ક્રિયાની આવશ્યકતા હતી.

શિવાજી મહારાજનો રાજ્યાભિષેક થયો (જુઓ ચિત્ર નં. ૫) અને મહારાજને છત્ર સિંહાસન વગેરે રાજ્યચિન્હો ધારણ કરી “ક્ષત્રિય કુલાવતંસ શ્રીરાજા શિવજીવંતિ” નો ખેતાળ ધારણ કર્યો. મહાન હિંદુ રાજ્યની સ્થાપના મહારાષ્ટ્રના અને કોંકણના સર્વ કિલ્લાઓ પરથી તોપોના અવાજો વચ્ચે સર્વ દેશમાં જાહેર થઈ.

ઈ. સ. ૧૬૭૬ માં શિવાજીએ મહાટા સैन्य સાથે ગોવલકોંડાપર કુચ કરી. શિવાજીનું ગોવલકોંડાપર આવવું એ ખનાવથી હૈદરાબાદમાં ભય આશ્ચર્ય વર્તાઈ રહ્યો. વીજયવંત મરાઠાઓ ગોવલકોંડામાં પૂર્ણ હાકમાડથી દાખલ થયા (જુઓ ચિત્ર નં. ૬) શિવાજી કુતુબશાહને મળ્યો. અને તેમની વચ્ચે મંત્રિનો તાલ થયો. એક માસ ત્યાં મુકામ કરી કર્ણાટકપર દક્ષિણ તરફ ચઢાઈ કરી. મૈન્ય ધીમે ધીમે આગળ વધતું હતું ત્યારે શિવાજી ચોડા સ્વાશે સાથે પૂર્વ તરફ શ્રી ગૈલમસિદ્ધાર્જુનની યાત્રાએ વિદાય થયા. દેવ દર્શન કરતાં મહારાજના હૃદયમાં વિલસણુ ભક્તિભાવ પ્રજ્વલિત થયો. દેવસ્થાનમાં દોડ સમર્પણુ કરી આર્થક કરવા ઈચ્છા થઈ તત્કાલ ખેંચી દેહઅર્પણુ કરવા તૈયાર થયા ત્યાં શ્રીમવાનીએ પ્રત્યક્ષ તેનામાં પ્રવેશ કરી તેને અટકાવતાં બોધ આપી આશીર્વા આપ્યા (કન્દર ઉપરનું ચિત્ર જુઓ). પુનઃ સાંધી આવી મૈન્યમાં જોડાયા. મધરાસ વટાવી જીજી અને વેલોરના કિલ્લા કબ્જે કરી દક્ષિણમાં છેક તંગવર મુઘી જઈ પહોંચ્યા આ સર્વ પ્રદેશ બિજાપૂર તાબે હતો. શિવાજીએ પોતાના ભાઈ જય કોંજને (જુઓ ચિત્ર નં. ૭) તંગવરનો અરઘો ભાગ, પીતાની જહાગીરનો અરઘો અગ્રહ ભાગ મુલેહસ પથી વહેંચી લેવા સમગ્રન્યો પણ વ્યંકોજી કથુત થયો નહી. સહાજની જહાગીરના એંગલોર, કોન્દાર વગેરે પરગણાઓ છતી લીધા, પોતાનો પ્રભાર ખતાવી અતે વ્યંકોજીસાથે મુલેહ કરી તેને પાછા મુખદ કરી સર્વ કર્ણાટકમાં ખંડગી ઉધરાવી પાદાકાત કરી પાછા ફર્યા.

• બિજાપૂરને મોગલોએ આ વખતે બહુજ દખાવ્યું હતું અને ખુદ પાટનગરને ઘેરો ધાર્યો હતો હતાશ થઈ અને બિજાપૂરસગદાજે શિવાજીને મદદ માટે અરજ કરી. શિવાજીએ તરતજ વખત અરતી મદદ કરી. તેણે સુરતથી બદ્લાણપૂર મુઘીનો સર્વ મોગલ પ્રદેશ ભરી વેગન કર્યો એટલુંજ નહી

જો તમારા વાજ ખરી પડતા હોય અને જો તે સુંદર, તેજસ્વી ન હોય તો કામીનીઆ ઓછાસ વાપરો.

પણ ચાલ લઈ જતા મોગન મન્યની માણુઓ અને પૃથ ભાગપર
હરનાઓ કરી મોગને વેગે ઉતારી ચૌરગાયાદ પાળ દગવા ધ્વજ પાડી

પડોડની વૃત્તિ હવે દિવસે નિવસે ઉદામીન બની તેણે હવે ગજકાજ
પર ધ્યાન આપવું ત્યજ દર્ધ વૈરાગ્ય વૃત્તિ ધાગણુ કરી આ મમાચાર શિનાજી
મહારાજને મળતા તેમણે તેનાપર એ અતિ ઉત્તમ બોધ પ્ર પત્ર પાઠ્યો
આ પત્ર પ્રિયારાજ્યે લખાવેના છેવટા પત્રોમાનો એ હતો (યગદમા
મહારાજ હવે માદા પથા તેમને ગુહણની વ્યથા થઈ (જુઓ ચિત્ર નં ૮)
તીવ્ર જ્વર આયો આ માદગીને સાનમે દીપમે ઈ સ ૧૬૮૦ મા આ
મહાન નરે અગનાસ યો (જુઓ ચિત્રો નં ૮, ૧૦)

હાય કપામ પ્રિયીગનું ગમ લેઈયું દોષ તો 'લક્ષ્મી આદ'
ભાવખગા નુશ્કો લખો

श्री छत्रपती शिवाजी महाराजांचें चरित्र भाग ५.

—:—

महाराज रायगडास आल्याची आनंदाची माहिती एकदर राज्यांत हांहां म्हणतां रानांतल्या वणव्या सारखी पमगळी व पुनः मोठ्या दुरुपानें लोकांनीं लढाई मुक्त केली. त्यांनीं किल्ल्यामागें किल्ला मर करून घेतला. पुरंदरच्या तहांत विठ्ठल दिल्लेले किल्ले दिह्छीहून आल्यावर ४ महिन्यांचे अवधीत पुनः कार्याज केलें. इकडे औरंगजेबानें जयसिंह व दिलीरखान यांस दिल्यास परत बोल्याविलें व मुल्तान मोअश्मिन व जमवंतसिंह यांस पुनः दक्षिणेंत पाठविलें. औरंगाबादेस येऊन पोहचल्यावर मोअश्मिन यानें जमवंतसिंहा करवी शिवाजी महाराजांनीं तहाचें बोलणें लाविलें व औरंगजेबाचें संमतीने महाराजांशीं तह केल्या. त्या तहानें औरंगजेबानें शिवाजी महाराजांची राजा ही पदवी कबूल केली व संभाजीला मनसब व बऱ्हांडांत जहागीर दिली, पुणे, चाकण, मुपे हे जिल्हे शिवाजीस परत दिले. फक्त पुरंदर व सिंहगड हे किल्ले परत दिले नव्हते. प्रतापराव घोडेस्वारानिशीं औरंगाबादेस शहाजादाकडे टेंवण्यांत आला. ही व्यवस्था दोन वर्षे म्हणजे १६६९ पर्यंत टिकली. १६६९ मध्ये मोगलाचा व विजापूरकराचा आग्रा येथें तह झाल्या त्यावेळेस शिवाजीचा जसवंतसिंह व शहाजादा यांचे बरोबर चांगली मैत्री असल्यामुळें व त्यांचे वजन पडल्यामुळें गोव-

कामिनिया मेलाचा उपयोग केल्यानें केस मुदर, काळेभोर, रेशमाप्रमाणें नरम आणि दाट लांब होऊन स्त्रियांच्या सौंदर्याची वृद्धि होते.

ळकडेंकरानीं व पिजापूरकरानीं शिवाजीचे चौथार्दचे व सरदेशमुखीचे हक्क वबूल केले व पाचलाख व तीनलाख रुपये अनुक्रमे वाषिक खडणी देण्याचें करून केले. या प्रमाणें शिवाजी महाराजाच्या राज्यास चांगली चळकटा आली व तह होऊन स्थिरस्थानर झाल्यानर सुमारे दोनवर्षे (१६६८-६९) त्यांना विश्रांति मिळाली या विश्रांतिचा उपयोग त्यांनी संपादिलेल्या राज्याची अंतरव्यवस्था नांद लावण्यात केला

इ. स. १६७० त औरंगजेबानें तहाचा भंग केल्यामुळे पुन दक्षिणेंत अस्वस्थता उत्पन्न झाली त्यानें शाहजाहानास शिवाजीम केर करण्याचें फरमान पाठविलें. ही बातमी प्रतापराव गुजर यास कळताच तो औरंगाबादहून गुप्त रीतीने आला शिवाजी महाराजांनी सिंहगड व पुर्दार-ज्याच्या सरक्षणार्थ मुद्दाम रजपूत सैन्य ठेवण्यात आलें होतें प्रथम ताब्यात घेण्याचें ठरविलें. तानाजीनें फक्त तीनशें मावळे चीर घेऊन ह्या प्रसिद्ध किल्यास गर्गचें वेळीं हल्ला केला भयकर रणवदन माजलें (चित्र न १), मावळे वीरापक्षा मोगल सैन्यसत्त्वेनें जास्त जमताशा तें माग हट्ट लागलें इतक्यात तानाजी पडला मावळ हट्ट लागलें पण तानाजीचा भाऊ सूर्याजी नवीन सैन्यासह कुमकस आग सूर्याजी आल्यानें मावळे वीराम पुन स्फुरण चढलें व किल्ला सर केला किल्ला सर केल्याची खूण होताच महाराज किल्ल्यात आल पण तानाजी पडल्या पाहून 'गड आला पण सिंह मला' म्हणून अत्यंत दुःखी झाल (चित्र न २ पहा) पुर्दार, माटुंग, लोहगड, औरंग किल्ले एकामागून एक हस्तगत केलें व सूरतवर पुन चढाई करून महर छुटलें व सर्व मानसता रायगडास स्थाना केरी (चित्र न. ३ पहा)

इ. स. १६७१ त औरंगजेबानें निगम हाऊन जमवतसिंहाम परत बोलाविलें व मोडवतगावास मोठे सैन्य देऊन पाठविलें त्या

वामिनीया सह वापरस्थाने पुगतन काळ वामुन भालन आभरी व अति... मं स्वयान् जमवतली गजली अजी केंडाची मुस्विदित्वरित प्रता हात

येताच साल्हेरच्या दिल्यास वेढा दिला. मोरोपत व प्रतापरावगुजर नोंव्या
 मैल्याचा पराभव करून त्यास पळवून लाविलें (चित्र नं. ४. पहा) इ. स.
 १६७२ त पुन वादशाहीने मोहनतगनास परत बोलावून खानजहान
 चहादूर यास दक्षिणेचा सुभेदार नेमलें त्याने दक्षिणेंत येताच घाटाचें
 मार्ग अडवून ठेविले. पण शिनाजीने मोंगल परगण्यात छटाछट करून
 ते मार्ग खुले करून घेतलें. इ. स. १६७३ त पन्हाळा पुन कार्याज
 केला. हुमन्यावर हला केला व रिजापूर, गोवळकोंड व मोंगळ ह्यातीन्हीं
 वादशाही सैन्याचा पराजय करून राहि राहि करून शिवाजी महाराजांनीं
 आपले सर्व हक्क त्यास कवूळ करायास लाविले व नंतर महाराज
 च त्याचे मंत्रीनत ह्यानीं राज्याभिषेक क्रिया करून हिंदु महाराज्याची
 स्थापना (शास्त्रीय रीतीनें) करण्याचा ठराव केला. व त्याप्रमाणें
 शेके १५९६ आनदनाम मरसर, ज्येष्ठ शु. १३ (जून १६७४)
 च्या शुभ दिवशीं मोठ्या धामधूमीनें रायगडावर महाराजाम राज्याभिषेक
 करण्यात आला (चित्र नं ५ पहा) व छत्र मिहासनादि राज्य चिन्हे
 व क्षत्रिय कुळावतस श्रीराजा ' शिव उन्नती' हा किताब वारण केला.
 महान् हिंदु राष्ट्राची स्थापना मराराष्ट्र व काकणपट्टीतील सर्व किल्ल्या-
 वरील तोफांच्या गडगडाटात सर्व दशात जाहिर करण्यात आली.

इ. स. १६७६ शिवाजी महाराजांनीं गोवळकोंड्यावर स्वारी
 केली. विजयपत मराठवांनीं मोठ्या वाटमाटानें गोवळकोंड्यात प्रवेश
 केला (चित्र नं ६ पहा) कुतप्रशाह व शिवाजी याची मैत्री झाली
 त्यानंतर महाराजांनीं आपल्या मैल्याची कर्नाटकावर खानगी करून
 आपण श्रावैल्यमटिकावुंनाया यात्रेस गेले. देवदर्शनानें विलक्षण भक्ति
 भाव झाला व देवस्थानात देह समर्पण करून देहाचें सार्थक करावेंस वाटलें
 त्याबरोबरतत्वार म्यानातून काढून देह अर्पण कराययास लागतात तोंच

ओटोमोहिनी—आनददायक व मनमोहक अश्रतिम छंद

(पृष्ठे १११)

श्रीमरानीने प्रत्यक्ष प्रगट होऊन पुष्कळ वाघ केला व आशिर्वाद दिले. (फव्हरावरचे रंगीत चित्र पहा) पुन महाराज सैन्यास येऊन मिळाले व जीजी वगेरे किछे दस्तगत करून तजावरपर्यंत जाऊन पोहचले. महा राजानी व्यकोजी (चित्र न. ७ पहा) स तजावरचा अर्वाभाग वशपर- परेन्या जहागिरीचा अर्वाभाग देऊन त्याची समजूत करण्याचा प्रयत्न केता पण त्याने ते मान्य केले नाही. तेव्हा गहाजी या जहागिरीतील बेगलोर, कोट्टार वगेरे प्रांत जिंकून आपला प्रभाव दाखविला व ते सर्व प्रांत पुन व्यकोजीस देऊन सर्व कर्नाटकावर खडणी बसविली.

पुढे काही दिवसांनी व्यकोजीची वृत्ति दिवसेंदिवस उदासीन हात गेली व त्याने रायाकड लक्ष देण्याचे मुळीच सोडून वराग्यवृत्ति धारण केली ही बातमी महाराजास कळताच त्यानी त्यास एक बोधप्रद अर्मे पत्र पाठविले. महाराज आता रायगडावर गुडघीच्या रोगाने आजारी पडले व (चित्र न. ८ पहा) इ. स. १६८० त हे नखर जग सोडून चालने झाले (चित्र न. ९, १० पहा)

पि लक्ष्मी आर्ट प्रोटींग पवर्स-भारत लम्बेदग व आर्ट १ ।

भायल ० मबद

श्री शिवछत्रपती

शिवाजी महाराजका जीवन चरित्र

भाग ५,

— 0 —

इ. स. १६७० में औरंगजेबने जनकौलकराणा भंग किया तब दक्षिणमें फिर अशान्ति हुई बादशाहने मुयेदारपर शिवाजीको किसी तन्हासे कैद करनेका फर्मान भेजा. प्रतापराव गुजर उस समय औरंगाबादमें होनेसे उसको इस बातकी खबर मिली. वह तुरन्तही पूने आया और महाराजने प्रथमतः सिंहगढ और पुरंदर किले-जिनके बंदोबस्तके लिये रजपुत सैन्य रखा गया था-हस्तगत करनेका मतभुजा किया. उस मुताबिक तानाजी मातुसरेन सिर्फ ३०० मावलेवीरके साथ एक रात्रिको सिंहगढपर हमला किया. मृत्यु हुई हुआ. (चित्र नं. १) मोगल संख्यामें अधिक होनेपर मावलेवीर आगे बढ़े परंतु तानाजी इस युद्धमें गिरा मावले हिममत हारे. इतनेमें तानाजीका भाई सुर्याजी सैन्य सहित वहां मददकेलिये आ पहुंचनेमें उन्होंने फिर हिममत आई और थोड़ेही समयमें उन्होंने गढ कब्ज किया. महाराज किले में आनेपर तानाजीकी दुखद वार्ता सुन अत्यंत शोकमग्न हो धौल उद्रे 'गढ आया परंतु सिंह गया' (चित्र नं. २) पुर्णधर, माहुली, कोहगढ आदि किले कब्ज कर महाराजने फिरसे सरतपर बढ़ाई कर गुज लूट की और सब माल रायगढ सहो सलामत रवाना किया (चित्र नं. ३)

आटे बाग चाहते हो सो लक्ष्मी आटे प्रोटीन बक्स
मावलेका बंदोबस्त लिखा

इ. स. १६७१ में औरंगजेबने नीराश हो जन्मवंतासिंहके चापस बुला मोहयतखानको बहुतसा सैन्य के साथ दक्षिणपर भेजा, उसने जाते साटहेरको घेरा परंतु मोरोपंत तथा प्रतापराव गुजरने मोगलोंका पूरा पराजय किया (चित्र न ४) इ. स. १६७२ में फिर बादशाहने मोअलीम और मोहयतखानको वापस बुला खानजहान वहादुरको दक्षिणकासुवेदार किया, उसने आतेही घाटके सब मार्ग रोक दिये परंतु महाराजने मोगलोंके मुत्तममें अपना लष्कर भेज सब रके हुए मार्ग खोल दिये इ. स. १६७३ में पन्हाला फिर हस्तगत किया, हुवलीपर छढाई की और मोगल, त्रिजापूर और गोवलकोंडाके बादशाहके फौजका पराजय कर अपने हठ कबूल करवाये इस समय सर्व मनी आदिने शास्त्रोक्त रीतिसे हिंदु पदबादशाहीकी स्थापना करना मुनासिब समझ उसकी तयारीमें बेलगे आर शके १०९६ आनंदनाम मघत्सर ज्येष्ठ शु १३ (जून इ. स. १६७४) के शुभ मुहूर्तपर बड़े धामधूमके साथ रायगढ़पर शिवाजी महाराजको राज्याभिषेक हुआ, (चित्र नं. ५) महाराजन छत्र सिंहासनादि राज्यचिन्ह और 'क्षत्रिय कुलावतस थाराजा शिवछत्रपती' ऐसा किताब धारण किया,

इ. स. १६७६ में महाराजने गोवलकोंडापर कूच किया आर खूब डाटमाटसे गोवलकोंडामें प्रवेश किया (चित्र न ६) शिवाजी और कतुबशाहमें मित्रत्व हुआ आगे सैन्यको कर्नाटकपर रवाना कर महाराज पूर्वके ओर आशैत्यमहिमार्जुनकी यात्राके लिये विदा हुए, देवदर्शनसे हृदयमें विलक्षण भक्तिभाव उत्पन्न होनेसे देवस्थानकी देह अर्पण करनेकी इच्छा हुई वैसाही तलवार म्यानसे बाहर निकाली इतनेहीमें प्रत्यक्ष श्रीभवानीमाता प्रगट हो उपदेश कर अनेक आशीश दिये (कब्ररका रगीन

कामिनीयाके उपनामसे पुरातन कालसे प्रचलित ऐसी गुस्त्रिणि बालका प्राप्त हुआ है

ચોર અને ગોદરેજની તીજેરી

વચ્ચે

રસાકસી.

થોડા વખત ઉપર સરકારી ઓફિસોમાં ચોરો તીજેરીઓ તોડી ચોરી કરવા માંડ્યાથી ગોદરેજની તીજેરીઓ વીશે સરકારે પરપુછ કરી અને બનાવટ કેવી છે તે જોવા નમુના માગ્યા. ગોદરેજે નમુના મોકલાવતી વખતે પોતાની અને બીજા મેકરની તીજેરીઓની બનાવટના ફેરની સમજ આપી અને પરીણામમાં ગોદરેજને ૧૭૬ તીજેરીનો ચોરડર મળ્યો.

હિંદુસ્તાન અને બરમાની સેવીંગ બેંક મટિ સરકારે ગોદરેજની ઉપર તીજેરી ખરીદી તે પેહેલાં બીજા મેકરની તીજેરી સાથે આગમાં નાખી પરીક્ષા કરી હતી. બીજી તીજેરીમાં સળગાં કાગળો બળી ગયા હતાં જ્યારે ગોદરેજનીમાં સળગાં જ્વળને તેવાંજ રહ્યાં હતાં.

ધારખાનું—ગેસ કંપની પાસે,

પરેલ-મુંબઈ.